



جمهوری اسلامی ایران  
وزارت امور اقتصادی و دارایی  
اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

# گزارش اقتصادی استان کردستان سال ۱۴۰۰





جمهوری اسلامی ایران  
وزارت امور اقتصادی و دارایی  
اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

# گزارش اقتصادی استان کردستان

سال ۱۴۰۰

تهیه شده در:  
معاونت اقتصادی

|                     |                                                                                                                    |
|---------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| سرشناسه             | ایران، وزارت امور اقتصادی و دارایی، اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان، معاونت اقتصادی                   |
| عنوان و نام پدیدآور | گزارش اقتصادی استان کردستان، سال ۱۴۰۰<br>تهیه شده در اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان (معاونت اقتصادی) |
| مشخصات نشر          | سنندج، چاپ ادب، ۱۴۰۰                                                                                               |
| مشخصات ظاهری        | ۲۱۰ ص.: جدول، نمودار (رنگی)؛ ۲۱×۲۹ س. م.                                                                           |
| شابک                | ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۰۵۹-۰-۶                                                                                                  |
| وضعیت فهرست نویسی   | فیبا                                                                                                               |
| موضوع               | کردستان - اوضاع اقتصادی - آمار                                                                                     |
| موضوع               | Kurdistan(Iran: Province)--Economic Conditions -- Statistics                                                       |
| موضوع               | کردستان - اوضاع اقتصادی - ۱۴۰۰                                                                                     |
| موضوع               | 2021--Kurdistan(Iran: Province)--Economic Conditions                                                               |
| رده بندی کنگره      | ۱۳۹۷ ۱۹۳ الف ۳۶۷۷/۵ HC۴۷۷                                                                                          |
| رده بندی دیویی      | ۲۳۰/۹۵۵۴۲                                                                                                          |
| شماره کتابشناسی ملی | ۵۱۵۴۸۲۲                                                                                                            |

#### شناسه اثر:

عنوان گزارش: گزارش اقتصادی استان کردستان سال ۱۴۰۰

نظارت عالی: محمد مشیرپناهی (مدیرکل)

ناظر: مهدی بهنامیان (معاون اقتصادی)

بازنگری و ویرایش: هورام عثمان پور (سرپرست گروه مطالعه و تحلیل بخش های اقتصادی) و نینا میرانی (کارشناس اقتصادی)

تهیه کنندگان:

نینا میرانی (فصول ۱، ۲، ۵، ۶، ۸، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۷ و ۱۸)

فرزاد علی محمدی (فصول ۳، ۴، ۷ و ۱۹)

شمسی عباسیان (فصول ۹، ۱۰، ۱۵ و ۱۶)

## پیشگفتار

دستیابی به اهداف سند چشم انداز توسعه کشور، برنامه‌های توسعه، سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و همچنین رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور مستلزم اتخاذ استراتژی مناسب توسعه و تهیه برنامه‌های عملیاتی هدفمند می‌باشد. این امر جز با تجزیه و تحلیل عملکرد واقعی بخش‌های اقتصادی بر پایه آمار و اطلاعات جامع و شفاف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و بکارگیری آن در سطوح برنامه‌ریزی‌های اقتصادی میسر نخواهد شد. با مطالعه و بررسی وضعیت موجود و شاخص‌های عملکردی هر یک از بخش‌های اقتصادی می‌توان نقاط قوت (فرصت‌ها) و ضعف (تهدیدها)، موانع، مشکلات و چالش‌های موجود را مشخص و به تبع آن راهکار اجرایی لازم جهت استفاده از توانمندی‌ها و رفع چالش‌ها و کمبودهای موجود را اتخاذ نمود.

بررسی‌ها و مطالعات اقتصادی انجام شده نشان می‌دهد استان کردستان، با دارا بودن توانمندی‌ها، پتانسیل‌ها و فرصت‌های مستعد سرمایه‌گذاری در بخش‌های کشاورزی، گردشگری، صنعتی، معدنی و منابع تجدیدپذیر، و همچنین منطقه‌ای بسیار بکر و آماده برای سرمایه‌گذاران است. لذا با عملیاتی نمودن برنامه‌های اقتصاد مقاومتی، بهبود فضای کسب و کار استان، جذب سرمایه‌گذاران و توسعه صادرات محصولات صنعتی، کشاورزی، معدنی و .... می‌توان انتظار ارتقاء شاخص‌های کلان توسعه اقتصادی استان را داشت.

اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان در راستای اجرای سیاست‌های وزارت امور اقتصادی و دارایی و به منظور ارائه تصویری روشن از وضعیت اقتصادی استان و افزایش مشارکت در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های استانی و منطقه‌ای اقدام به تهیه و تدوین کتاب بررسی و تحلیل وضعیت اقتصادی استان کردستان نموده است. از این رو مجموعه حاضر با استفاده از آخرین آمار موجود در قالب بخش‌ها و حوزه‌های کلیدی اقتصاد استان، در (۱۹ فصل) تدوین شده و در آن تلاش گردیده است با بررسی و تحلیل وضعیت موجود شاخص‌های کلان اقتصادی استان کردستان، تشریح روند تحولات اقتصادی و همچنین شناخت توانمندی‌ها و چالش‌های پیش روی استان در سال ۱۴۰۰ تصویر جامعی از وضعیت اقتصادی استان کردستان را ترسیم و ارائه نماید. امید است این قدم کوچک برای برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای مفید واقع شود، البته اذعان داریم که خالی از اشکال نیست. ضمن پوزش از کاستی‌ها، از همه عزیزان فرهیخته‌ای که آن را مطالعه می‌کنند استدعا داریم اشکالات، انتقادات و پیشنهادات سازنده را منعکس نمایند تا در مطالعات آینده نسبت به اصلاح و ارتقاء کیفی آثار اقدام شود. تهیه این اثر با همراهی و همدلی مدیران اقتصادی استان و کارشناسان دلسوز دستگاه‌های اجرایی مرتبط امکان‌پذیر شده که لازم است بدون ذکر نام از همه آنان سپاسگزاری نماییم.

## فهرست مطالب

|                                                                 |    |
|-----------------------------------------------------------------|----|
| پیشگفتار.....                                                   | ۵  |
| فصل اول اقتصاد ملی.....                                         | ۱  |
| خلاصه فصل.....                                                  | ۱  |
| ۱-۱- بررسی متغیرهای کلان اقتصاد ایران.....                      | ۴  |
| ۱-۱-۱- تولید ناخالص داخلی، مصرف و سرمایه‌گذاری.....             | ۴  |
| ۱-۱-۲- تشکیل سرمایه ثابت ناخالص.....                            | ۶  |
| ۱-۱-۳- اشتغال.....                                              | ۷  |
| ۱-۱-۴- نرخ تورم و شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی.....           | ۸  |
| ۱-۱-۵- بودجه و مالیه عمومی.....                                 | ۹  |
| ۱-۱-۶- درآمدهای مالیاتی.....                                    | ۱۰ |
| ۱-۱-۷- درآمدهای نفتی.....                                       | ۱۰ |
| ۱-۱-۸- وضعیت بورس.....                                          | ۱۰ |
| ۱-۱-۹- سرمایه‌گذاری خارجی.....                                  | ۱۰ |
| ۱-۱-۱۰- صادرات و واردات.....                                    | ۱۱ |
| فصل دوم محصول ناخالص داخلی.....                                 | ۱۲ |
| خلاصه فصل.....                                                  | ۱۲ |
| ۱-۲- محصول ناخالص داخلی استان.....                              | ۱۳ |
| ۱-۲-۱- سیاست‌های اقتصادی تولید و جهت‌گیری‌های استان.....        | ۱۳ |
| ۱-۲-۲- بررسی و تحلیل وضعیت محصول ناخالص داخلی.....              | ۱۳ |
| ۱-۲-۳- بررسی و تحلیل اجزاء محصول ناخالص داخلی.....              | ۱۴ |
| ۲-۲- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی.....                     | ۱۶ |
| ۱-۲-۲- موانع و چالش‌ها.....                                     | ۱۷ |
| ۲-۲-۲- راهکارها و توصیه‌های سیاستی.....                         | ۱۷ |
| فصل سوم کشاورزی.....                                            | ۱۹ |
| خلاصه فصل.....                                                  | ۱۹ |
| ۱-۳- بخش کشاورزی استان.....                                     | ۲۰ |
| ۱-۳-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش کشاورزی و جهت‌گیری‌های استان.....  | ۲۰ |
| ۱-۳-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش کشاورزی.....                      | ۲۰ |
| ۲-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش کشاورزی.....          | ۲۲ |
| ۱-۳-۲- بررسی وضعیت تولید بخش کشاورزی.....                       | ۲۲ |
| ۲-۳-۲- صادرات و واردات محصولات بخش کشاورزی.....                 | ۲۹ |
| ۳-۳-۲- حمایت‌های دولت از بخش کشاورزی.....                       | ۳۰ |
| ۳-۳- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان.....          | ۳۱ |
| فصل چهارم صنعت و معدن.....                                      | ۳۳ |
| خلاصه فصل.....                                                  | ۳۳ |
| ۱-۴- سیاست‌های اقتصادی بخش صنایع معدن و جهت‌گیری‌های استان..... | ۳۴ |
| ۲-۴- بررسی وضعیت تحولات بخش صنعت و معدن.....                    | ۳۴ |

|    |                                                                |
|----|----------------------------------------------------------------|
| ۳۵ | ۳-۴- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش صنعت و معدن          |
| ۳۵ | ۳-۴-۱- بررسی وضعیت تولید بخش صنعت و معدن                       |
| ۳۸ | ۴-۴- بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی                              |
| ۴۰ | ۴-۵- بررسی وضعیت زیربخش معدن                                   |
| ۴۱ | ۴-۶- صادرات و واردات محصولات بخش صنعت و معدن                   |
| ۴۲ | ۴-۷- حمایت‌های دولت از بخش صنعت و معدن                         |
| ۴۳ | ۴-۸- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان              |
| ۴۳ | ۴-۸-۱- بخش معدن                                                |
| ۴۳ | ۴-۸-۱-۱- مسائل و چالش‌های بخش معدن                             |
| ۴۳ | ۴-۸-۱-۲- سیاست‌های پیشنهادی                                    |
| ۴۴ | ۴-۸-۲- بخش صنعت                                                |
| ۴۴ | ۴-۸-۲-۱- مسائل و چالش‌های بخش معدن                             |
| ۴۵ | ۴-۸-۲-۲- سیاست‌های پیشنهادی                                    |
| ۴۶ | فصل پنجم ساختمان و مسکن استان                                  |
| ۴۶ | خلاصه فصل                                                      |
| ۴۷ | ۵-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش ساختمان و مسکن و جهت‌گیری‌های استان |
| ۴۷ | ۵-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش ساختمان و مسکن                     |
| ۴۸ | ۵-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش مسکن و ساختمان       |
| ۴۸ | ۵-۳-۱- وضعیت تولید بخش مسکن و ساختمان                          |
| ۵۰ | ۵-۳-۴- تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن                    |
| ۵۱ | ۵-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان              |
| ۵۱ | ۵-۴-۱- مسائل و چالش‌های اصلی بخش مسکن و ساختمان استان کردستان  |
| ۵۲ | ۵-۴-۲- پیشنهادها و راهکارهای اولویت‌دار برای توسعه بخش مسکن    |
| ۵۴ | فصل ششم بخش خدمات استان                                        |
| ۵۴ | خلاصه فصل                                                      |
| ۵۵ | ۶-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش خدمات و جهت‌گیری‌های استان          |
| ۵۵ | ۶-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش خدمات                              |
| ۵۶ | ۶-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش خدمات                |
| ۵۶ | ۶-۳-۱- بررسی وضعیت ارزش افزوده بخش خدمات                       |
| ۵۸ | ۶-۳-۲- بررسی وضعیت زیربخش میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی   |
| ۶۱ | ۶-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی                         |
| ۶۳ | فصل هفتم بخش حمل و نقل استان                                   |
| ۶۳ | خلاصه فصل                                                      |
| ۶۴ | ۷-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش حمل و نقل و جهت‌گیری‌های استان      |
| ۶۴ | ۷-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش حمل و نقل                          |
| ۶۴ | ۷-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی بخش حمل و نقل              |
| ۶۴ | ۷-۳-۱- بررسی ارزش افزوده بخش حمل و نقل                         |
| ۶۵ | ۷-۳-۲- عملکرد و شاخص‌های حمل و نقل جاده ای                     |

|    |                                                                              |
|----|------------------------------------------------------------------------------|
| ۶۵ | ۷-۳-۳- حمل و نقل هوایی                                                       |
| ۶۷ | ۷-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی                                       |
| ۶۹ | فصل هشتم بخش انرژی استان                                                     |
| ۶۹ | خلاصه فصل                                                                    |
| ۷۰ | ۸-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش انرژی و جهت‌گیری‌های استان                        |
| ۷۰ | ۸-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش انرژی                                            |
| ۷۱ | ۸-۳- بررسی و تحلیل وضعیت حامل‌های انرژی                                      |
| ۷۱ | ۸-۳-۱- فرآورده‌های نفتی                                                      |
| ۷۳ | ۸-۳-۲- گاز طبیعی                                                             |
| ۷۵ | ۸-۳-۳- برق                                                                   |
| ۷۹ | ۸-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی                                       |
| ۸۰ | فصل نهم سرمایه‌گذاری خارجی                                                   |
| ۸۰ | خلاصه فصل                                                                    |
| ۸۱ | ۹-۱- سرمایه‌گذاری خارجی                                                      |
| ۸۱ | ۹-۱-۱- سیاست‌های اقتصادی سرمایه‌گذاری خارجی و جهت‌گیری‌های استان             |
| ۸۳ | ۹-۱-۲- بررسی وضعیت تحولات سرمایه‌گذاری خارجی                                 |
| ۸۳ | ۹-۱-۲-۱- بررسی و تحلیل عملکرد سرمایه‌گذاری خارجی                             |
| ۸۴ | ۹-۱-۲-۲- فعالیت‌های مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان                    |
| ۸۵ | ۹-۱-۲-۳- برگزاری جلسات ستاد و مرکز خدمات سرمایه‌گذاری                        |
| ۸۶ | ۹-۱-۲-۴- رفع موانع تولید                                                     |
| ۸۶ | ۹-۱-۲-۵- بازدید از طرح‌های سرمایه‌گذاری جدید و واحدهای نیمه فعال             |
| ۸۶ | ۹-۱-۲-۶- برگزاری دوره آموزشی با هدف ارتقاء سطح دانش و آگاهی اعضای مرکز خدمات |
| ۸۶ | ۹-۱-۲-۷- تهیه کتب و بروشورهای سرمایه‌گذاری                                   |
| ۸۷ | ۹-۱-۲-۸- شرکت در همایش‌ها و نمایشگاه‌های اقتصادی و سرمایه‌گذار               |
| ۸۷ | ۹-۱-۲-۹- تهیه و شناسایی فرصت‌های سرمایه‌گذاری                                |
| ۸۷ | ۹-۲- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی                                       |
| ۸۹ | فصل دهم تجارت خارجی استان                                                    |
| ۸۹ | خلاصه فصل                                                                    |
| ۹۰ | ۱۰-۱- سیاست‌های اقتصادی تجارت خارجی و جهت‌گیری‌های استان                     |
| ۹۰ | ۱۰-۲- بررسی وضعیت تحولات تجارت خارجی                                         |
| ۹۱ | ۱۰-۴- بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای کلان تجارت خارجی                |
| ۹۳ | ۱۰-۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی                                      |
| ۹۴ | ۱۰-۵-۱- چالش‌ها و مشکلات موجود                                               |
| ۹۵ | ۱۰-۵-۲- راهکارها و توصیه‌های سیاستی                                          |
| ۹۷ | فصل یازدهم بازار سرمایه استان                                                |
| ۹۷ | خلاصه فصل                                                                    |
| ۹۸ | ۱۱-۱- مزایای پذیرش شرکت‌ها در بازار سرمایه                                   |
| ۹۹ | ۱۱-۲- تأمین مالی از طریق بازار سرمایه                                        |

|                                                                            |     |
|----------------------------------------------------------------------------|-----|
| ۱۱-۲-۱- ابزارهای تأمین مالی مبتنی بر بدهی.....                             | ۹۹  |
| ۱۱-۳- جمع‌بندی.....                                                        | ۱۰۲ |
| <b>فصل دوازدهم صنعت بیمه استان.....</b>                                    | ۱۰۳ |
| خلاصه فصل.....                                                             | ۱۰۳ |
| ۱۱۲-۱- سیاست‌های اقتصادی صنعت بیمه و جهت‌گیری استان.....                   | ۱۰۴ |
| ۱۱۲-۲- بررسی وضعیت تحولات صنعت بیمه.....                                   | ۱۰۴ |
| ۱۱۲-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی شرکت‌های بیمه.....                   | ۱۰۵ |
| ۱۱۲-۳-۱- میزان حق بیمه به تفکیک شرکت بیمه.....                             | ۱۰۵ |
| ۱۱۲-۳-۲- میزان خسارت پرداختی به تفکیک شرکت بیمه.....                       | ۱۰۷ |
| ۱۱۲-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی.....                              | ۱۱۰ |
| <b>فصل سیزدهم بازار پول و اعتبار.....</b>                                  | ۱۱۲ |
| خلاصه فصل.....                                                             | ۱۱۲ |
| ۱۱۳-۱- سیاست‌های اقتصادی بازار پول و اعتبار و جهت‌گیری‌های استان.....      | ۱۱۳ |
| ۱۱۳-۲- بررسی وضعیت تحولات بازار پول و اعتبار استان.....                    | ۱۱۳ |
| ۱۱۳-۳- بررسی وضعیت بازار پول و اعتبار (وضعیت متغیرهای بانکی در استان)..... | ۱۱۴ |
| ۱۱۳-۳-۱- نسبت تسهیلات به سپرده‌های بانک.....                               | ۱۱۵ |
| ۱۱۳-۳-۲- بررسی و تحلیل اجزاء سپرده‌ها:.....                                | ۱۱۶ |
| ۱۱۳-۴- تسهیلات بانکی.....                                                  | ۱۱۸ |
| ۱۱۳-۵- بررسی و تحلیل مطالبات غیرجاری بانک‌ها.....                          | ۱۱۹ |
| ۱۱۳-۶- بررسی کارایی بانک‌ها.....                                           | ۱۲۱ |
| ۱۱۳-۷- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی.....                              | ۱۲۲ |
| <b>فصل چهاردهم نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی.....</b>                          | ۱۲۵ |
| خلاصه فصل.....                                                             | ۱۲۵ |
| ۱۱۴-۱- نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی.....                                      | ۱۲۶ |
| ۱۱۴-۱-۱- سیاست‌های اقتصادی تورم و جهت‌گیری‌های استان.....                  | ۱۲۶ |
| ۱۱۴-۱-۲- بررسی وضعیت تحولات نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی استان.....           | ۱۲۶ |
| ۱۱۴-۱-۳- بررسی وضعیت شاخص‌های قیمتی.....                                   | ۱۲۶ |
| ۱۱۴-۱-۴- بررسی و تحلیل اجزاء شاخص‌های قیمتی.....                           | ۱۲۸ |
| ۱۱۴-۲- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی.....                              | ۱۳۰ |
| <b>فصل پانزدهم وضعیت مالی و بودجه‌ای استان.....</b>                        | ۱۳۱ |
| خلاصه فصل.....                                                             | ۱۳۱ |
| ۱۱۵-۱- سیاست‌های اقتصادی مالی و بودجه‌ای و جهت‌گیری‌های استان.....         | ۱۳۲ |
| ۱۱۵-۲- بررسی وضعیت تحولات مالی و بودجه‌ای.....                             | ۱۳۲ |
| ۱۱۵-۳- بررسی و تحلیل کلی وضع مالی استان.....                               | ۱۳۳ |
| ۱۱۵-۳-۱- نسبت مالیات به محصول ناخالص داخلی استان.....                      | ۱۳۳ |
| ۱۱۵-۳-۲- ضریب برداشت (نسبت مصارف عمومی استان به درآمدهای عمومی استان)..... | ۱۳۳ |
| ۱۱۵-۴- بررسی و تحلیل وضعیت منابع و مصارف بودجه استان.....                  | ۱۳۳ |
| ۱۱۵-۴-۱- منابع بودجه دولت.....                                             | ۱۳۳ |

|     |                                                                                         |
|-----|-----------------------------------------------------------------------------------------|
| ۱۳۴ | ۱۵-۵- مصارف بودجه دولت:                                                                 |
| ۱۳۶ | ۱۵-۶- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی                                                 |
| ۱۳۸ | فصل شانزدهم نظام مالیاتی                                                                |
| ۱۳۸ | خلاصه فصل                                                                               |
| ۱۳۹ | ۱۶-۱- سیاست‌های مالیاتی و جهت‌گیری‌های استان                                            |
| ۱۳۹ | ۱۶-۱-۱- مشوق‌ها مالیاتی                                                                 |
| ۱۴۰ | ۱۶-۲- بررسی وضعیت تحولات مالیاتی                                                        |
| ۱۴۰ | ۱۶-۳- بررسی و تحلیل عملکرد وصولی انواع درآمدهای مالیاتی                                 |
| ۱۴۲ | ۱۶-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی                                                 |
| ۱۴۴ | فصل هفدهم بازار کار استان                                                               |
| ۱۴۴ | خلاصه فصل                                                                               |
| ۱۴۵ | ۱۷-۱- بازار کار استان                                                                   |
| ۱۴۵ | ۱۷-۱-۱- سیاست‌های ایجاد اشتغال و جهت‌گیری‌های استان                                     |
| ۱۴۷ | ۱۷-۲- بررسی وضعیت تحولات بازار کار                                                      |
| ۱۴۷ | ۱۷-۲-۱- بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای مرتبط با نیروی کار                       |
| ۱۵۰ | ۱۷-۳- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی                                                 |
| ۱۵۲ | فصل هجدهم محیط کسب و کار استان                                                          |
| ۱۵۲ | خلاصه فصل                                                                               |
| ۱۵۳ | ۱۸-۱- سیاست‌های مربوط به بهبود فضای کسب و کار و جهت‌گیری‌های استان                      |
| ۱۵۴ | ۱۸-۲- اهم قوانین و مقررات ناظر بر بهبود محیط کسب و کار کشور                             |
| ۱۵۵ | ۱۸-۳- بررسی وضعیت تحولات فضای کسب و کار                                                 |
| ۱۵۵ | ۱۸-۴- بررسی و تحلیل وضعیت زیرشاخص‌های بهبود فضای کسب و کار                              |
| ۱۵۸ | ۱۸-۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی                                                 |
| ۱۶۱ | فصل نوزدهم درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد استان                                      |
| ۱۶۱ | خلاصه فصل                                                                               |
| ۱۶۲ | ۱۹-۱- سیاست‌های اقتصادی در زمینه درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد و جهت‌گیری‌های استان |
| ۱۶۲ | ۱۹-۲- بررسی وضعیت تحولات مرتبط با درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد                     |
| ۱۶۲ | ۱۹-۳- بررسی وضعیت شاخص‌های توزیع درآمد                                                  |
| ۱۶۳ | ۱۹-۴- بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد بین خانوارها                                      |
| ۱۷۰ | ۱۹-۵- بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد                                                   |
| ۱۷۸ | ۱۹-۶- مازاد یا کسری بودجه خانوار                                                        |
| ۱۷۸ | ۱۹-۷- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در خصوص درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد       |
| ۱۸۰ | منابع:                                                                                  |

## فهرست جداول

- جدول ۱-۱- عملکرد برخی شاخص‌های حوزه تولید، هزینه‌های ناخالص داخلی، مصرف و سرمایه گذاری طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (هزار میلیارد ریال / درصد)..... ۴
- جدول ۱-۲- رشد اقتصادی بخش‌های مختلف اقتصادی طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (درصد)..... ۴
- جدول ۱-۳- تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به تفکیک اجزا طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (هزار میلیارد ریال)..... ۶
- جدول ۱-۴- نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر و نرخ مشارک اقتصادی در دوره ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (درصد)..... ۸
- جدول ۱-۵- نرخ تورم و شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰..... ۹
- جدول ۱-۶- عملکرد بخش بودجه در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (هزار میلیارد ریال / درصد)..... ۹
- جدول ۱-۷- درآمدهای مالیاتی دولت در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (هزار میلیارد ریال / درصد)..... ۱۰
- جدول ۱-۸- شاخص‌های بازار سرمایه در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (هزار واحد)..... ۱۰
- جدول ۱-۹- صادرات، واردات و وضعیت تراز تجاری در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (میلیون دلار)..... ۱۱
- جدول ۱-۲- وضعیت محصول ناخالص داخلی استان در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال / درصد)..... ۱۳
- جدول ۲-۲- ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی استان در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال / درصد)..... ۱۴
- جدول ۲-۳- مصرف واسطه بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال / درصد)..... ۱۵
- جدول ۲-۴- ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال / درصد)..... ۱۵
- جدول ۲-۵- نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۳۹۸..... ۱۶
- جدول ۱-۳- ظرفیت‌های شناسایی شده کشاورزی استان کردستان متناسب با استعدادهای سرزمینی (هزار تن) در سال ۱۴۰۰..... ۲۱
- جدول ۲-۳- وضعیت مکانیزاسیون کشاورزی استان (میلیارد ریال / اسب بخار در هکتار)..... ۲۱
- جدول ۳-۳- وضعیت منابع و مصارف آب استان در سال ۱۴۰۰..... ۲۲
- جدول ۴-۳- سیمای ناموزون بهره‌مندی استان از آب ذخیره پشت سدهای در حال بهره برداری خود (مطابق آخرین تخصیص‌های رسمی وزارت نیرو) (میلیون متر مکعب / درصد) در سال ۱۴۰۰..... ۲۲
- جدول ۵-۳- ارزش افزوده زیربخش‌های کشاورزی ۱۳۹۷-۱۳۹۸ (میلیون ریال / درصد)..... ۲۳
- جدول ۶-۳- مصرف واسطه زیربخش‌های کشاورزی ۱۳۹۷-۱۳۹۸ (میلیون ریال / درصد)..... ۲۳
- جدول ۷-۳- ستانده زیربخش‌های کشاورزی ۱۳۹۷-۱۳۹۸ (میلیون ریال / درصد)..... ۲۴
- جدول ۸-۳- نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های کشاورزی ۱۳۹۷-۱۳۹۸..... ۲۴
- جدول ۹-۳- سطح زیرکشت و تولید محصولات زراعی (طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰)..... ۲۵
- جدول ۱۰-۳- سطح زیرکشت و تولید محصولات باغی (هزار هکتار / هزار تن) (طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰)..... ۲۵
- جدول ۱۱-۳- آمار جمعیت دامی (طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰)..... ۲۶
- جدول ۱۲-۳- ظرفیت دامداری‌های صنعتی و نیمه صنعتی (ظرفیت به رأس)..... ۲۶
- جدول ۱۳-۳- آمار واحدهای پرورش طیور..... ۲۷
- جدول ۱۴-۳- وضعیت مزارع پرورش ماهی استان به تفکیک نوع پرورش..... ۲۸
- جدول ۱۵-۳- آمار زنبور عسل..... ۲۸
- جدول ۱۶-۳- آمار تولیدات سالیانه دام، طیور، آبزیان و زنبور عسل (هزار تن)..... ۲۸
- جدول ۱۷-۳- پیشنهاد قیمت خرید تضمینی محصولات زراعی، برگ سبز چای و پیله تر ابریشم (ریال برای هر کیلوگرم)..... ۲۹
- جدول ۱۸-۳- بررسی وضعیت تجارت خارجی محصولات کشاورزی از مبادی گمرکات استان..... ۲۹
- جدول ۱۹-۳- اقلام عمده صادراتی و وارداتی کشاورزی از مبادی گمرکات استان..... ۳۰
- جدول ۲۰-۳- تسهیلات بانکی اختصاص یافته به بخش کشاورزی استان (میلیون ریال)..... ۳۱

|                                                                                                                                                      |    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| جدول ۱-۴- ارزش افزوده زیربخش های صنعت، معدن و انرژی استان (میلیون ریال/ درصد) در سال های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸.....                                            | ۳۵ |
| جدول ۲-۴- مصرف واسطه زیربخش های صنعت، معدن و انرژی (میلیون ریال/ درصد) در سال های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸.....                                                   | ۳۵ |
| جدول ۳-۴- ستانده زیربخش های صنعت، معدن و انرژی (میلیون ریال/ درصد) در سال های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸.....                                                       | ۳۶ |
| جدول ۴-۴- نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش های صنعت، معدن، ساختمان و انرژی استان در سال های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸.....                                         | ۳۶ |
| جدول ۵-۴- «ارزش افزوده»، «مصرف واسطه»، «ستانده» و «نسبت مصرف واسطه به ستانده» زیربخش های صنعت در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال).....                         | ۳۶ |
| جدول ۷-۴- بررسی وضعیت کارگاه های صنعتی استان کردستان در سال های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰.....                                                                     | ۳۸ |
| جدول ۸-۴- میزان سرمایه گذاری و اشتغال براساس پروانه های بهره برداری به تفکیک زمینه فعالیت (فقره/ میلیون ریال/ نفر/ درصد) در سال های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰..... | ۳۹ |
| جدول ۹-۴- مهم ترین واحدهای صنعتی افتتاح شده استان در سال ۱۴۰۰.....                                                                                   | ۳۹ |
| جدول ۱۰-۴- بررسی وضعیت زیر بخش معدن (فقره/ میلیارد ریال/ نفر).....                                                                                   | ۴۰ |
| جدول ۱۱-۴- بررسی وضعیت تجارت خارجی بخش صنعت از مبادی گمرکات استان.....                                                                               | ۴۱ |
| جدول ۱۲-۴- اقلام عمده صادراتی و وارداتی صنعتی از مبادی گمرکات استان.....                                                                             | ۴۱ |
| جدول ۱۳-۴- تسهیلات بانکی اختصاص یافته به بخش صنعت استان (میلیون ریال/ درصد).....                                                                     | ۴۲ |
| جدول ۱۴-۴- اعتبارات بودجه ای تخصیص یافته به طرح های صنعتی (میلیون ریال/ درصد).....                                                                   | ۴۳ |
| جدول ۱-۵- ارزش افزوده بخش ساختمان استان در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال/ درصد).....                                                                         | ۴۸ |
| جدول ۲-۵- مصرف واسطه بخش ساختمان استان در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال/ درصد).....                                                                          | ۴۸ |
| جدول ۳-۵- ستانده بخش ساختمان استان در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال/ درصد).....                                                                              | ۴۸ |
| جدول ۵-۵- حداقل، حداکثر و متوسط قیمت فروش یک مترمربع زمین و زیربنا مسکونی در استان در زمستان ۱۴۰۰ (هزار ریال).....                                   | ۵۰ |
| جدول ۶-۵- حداقل، حداکثر و متوسط مبلغ اجاره ماهیانه به علاوه ی ۳ درصد ودیعه ی پرداختی در استان در زمستان ۱۴۰۰ (ریال).....                             | ۵۰ |
| جدول ۷-۵- تسهیلات بانکی اختصاص یافته به بخش مسکن و ساختمان استان (میلیارد ریال/ درصد).....                                                           | ۵۱ |
| جدول ۱-۶- مشخصات طرح ها و پروژه های به بهره برداری رسیده بخش خصوصی در سال ۱۴۰۰.....                                                                  | ۵۶ |
| جدول ۲-۶- بررسی و تحلیل شاخص ها و متغیرهای بخش خدمات در سال ۱۳۹۸.....                                                                                | ۵۷ |
| جدول ۳-۶- تعداد هتل ها و اقامتگاه ها به تفکیک نوع، تعداد تخت ها، ضریب اشغال، روزهای اقامت در سال ۱۴۰۰.....                                           | ۵۹ |
| جدول ۴-۶- شاخص ها و نماگرهای گردشگری استان کردستان طی سال های ۱۳۹۹-۱۴۰۰.....                                                                         | ۶۰ |
| جدول ۵-۶- آمار آموزش های انجام شده در سال ۱۴۰۰.....                                                                                                  | ۶۰ |
| جدول ۸-۶- عملکرد حوزه گردشگری در استان کردستان طی سال های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰.....                                                                           | ۶۰ |
| جدول ۱-۷- ارزش افزوده بخش حمل و نقل در سال ۱۳۹۶.....                                                                                                 | ۶۴ |
| جدول ۲-۷- شاخص ها و نماگرهای حمل و نقل جاده ای.....                                                                                                  | ۶۵ |
| جدول ۳-۷- شاخص ها و نماگرهای حمل و نقل جاده ای*.....                                                                                                 | ۶۵ |
| جدول ۴-۷- تعداد مسافرهای جابه جا شده در حمل و نقل هوایی طی سال های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰.....                                                                  | ۶۶ |
| جدول ۵-۷- میزان بار جابه جا شده در حمل و نقل هوایی طی سال های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰.....                                                                       | ۶۶ |
| جدول ۱-۸- میزان مصرف فرآورده های نفتی استان کردستان در بخش های مختلف طی سال های ۱۳۹۷-۱۳۹۸.....                                                       | ۷۱ |
| جدول ۲-۸- متوسط میزان مصرف فرآورده های نفتی استان کردستان طی سال های ۱۳۹۷-۱۳۹۸.....                                                                  | ۷۳ |
| جدول ۳-۸- متوسط مصرف گاز طبیعی در استان در بخش های مختلف طی سال های ۱۳۹۹-۱۴۰۰.....                                                                   | ۷۳ |

|                                                                                                                                 |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| جدول ۸-۴- تعداد مشترکین، سرانه مصرف گاز و قیمت گاز طبیعی استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰.....                                | ۷۳  |
| جدول ۸-۵- فروش برق، تعداد مشترکین، سرانه مصرف برق و قیمت برق طبیعی استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰.....                      | ۷۶  |
| جدول ۹-۱- تعداد پروژه‌ها و حجم سرمایه‌گذاری خارجی مصوب (میلیون دلار).....                                                       | ۸۳  |
| جدول ۹-۲- تعداد پروژه‌ها و حجم سرمایه‌گذاری خارجی وارده (میلیون دلار).....                                                      | ۸۳  |
| جدول ۹-۳- ترکیب سرمایه‌گذاری خارجی وارده به لحاظ بخشی و تابعیتی.....                                                            | ۸۴  |
| جدول ۹-۴- تعداد دستگاه‌های اجرایی و فرآیندهای مربوط بخش‌های اقتصادی پیاده‌سازی شده در سامانه پنجره واحد سرمایه‌گذاری استان..... | ۸۵  |
| جدول ۹-۵- گزارش فعالیت‌های مرکز خدمات.....                                                                                      | ۸۵  |
| جدول ۹-۶- طرح‌های غیرفعال در تملک بانک‌های استان به تفکیک دستگاه اجرایی در سال ۱۴۰۰.....                                        | ۸۶  |
| جدول ۱۰-۱- برنامه‌های پیش‌بینی شده و اجرایی جهت توسعه تجارت خارجی استان.....                                                    | ۹۱  |
| جدول ۱۰-۲- ارزش و حجم صادرات استان به تفکیک بخش‌های اقتصادی (میلیون دلار/تن/درصد).....                                          | ۹۱  |
| جدول ۱۰-۳- ارزش و حجم واردات استان به تفکیک بخش‌های اقتصادی (میلیون دلار/تن/درصد).....                                          | ۹۲  |
| جدول ۱۰-۴- ارزش و حجم تجارت خارجی استان به تفکیک گمرک‌ها و بازارچه‌های استان (میلیون دلار/هزار تن/درصد).....                    | ۹۲  |
| جدول ۱۰-۵- تراز بازرگانی، ارزش تجارت خارجی و متوسط قیمت کالاهای صادراتی و وارداتی استان.....                                    | ۹۳  |
| جدول ۱۱-۱- ویژگی‌های بازار بدهی و بازار سهام.....                                                                               | ۹۹  |
| جدول ۱۱-۲- فهرست شرکت‌های کارگزاری بورس در استان کردستان در سال ۱۴۰۰.....                                                       | ۱۰۱ |
| جدول ۱۲-۱- شاخص‌های کلان صنعت بیمه استان طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (میلیارد ریال/درصد).....                                        | ۱۰۵ |
| جدول ۱۲-۲- سهم حق بیمه دریافتی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (میلیون ریال).....                     | ۱۰۶ |
| جدول ۱۲-۳- سهم خسارت پرداختی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (میلیون ریال).....                       | ۱۰۷ |
| جدول ۱۲-۴- پراکندگی مراکز فروش بیمه در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰.....                                                  | ۱۰۹ |
| جدول ۱۳-۱- نسبت تسهیلات به سپرده‌های بانک (میلیون ریال/درصد).....                                                               | ۱۱۵ |
| جدول ۱۳-۲- مانده انواع سپرده‌های بانکی به تفکیک نوع سپرده (میلیون ریال).....                                                    | ۱۱۷ |
| جدول ۱۳-۳- مانده انواع سپرده‌های بانکی به تفکیک بانک‌های استان در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال).....                                   | ۱۱۷ |
| جدول ۱۳-۴- مانده تسهیلات اعطایی به تفکیک بخش‌های اقتصادی (میلیون ریال).....                                                     | ۱۱۸ |
| جدول ۱۳-۵- مانده مطالبات معوق سیستم بانکی استان کردستان ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (میلیون ریال).....                                            | ۱۱۴ |
| جدول ۱۳-۶- نسبت مانده کل مطالبات غیر جاری به کل مانده تسهیلات بانکی به تفکیک بانک‌های استان (میلیون ریال).....                  | ۱۲۰ |
| جدول ۱۳-۷- مانده کل مطالبات غیر جاری به تفکیک سررسید گذشته، معوق و مشکوک الوصول (میلیون ریال).....                              | ۱۲۱ |
| جدول ۱۳-۸- بررسی کارایی بانکها.....                                                                                             | ۱۲۱ |
| جدول ۱۴-۱- شاخص قیمت و نرخ تورم سالانه استان کردستان و کشور طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰.....                                           | ۱۲۷ |
| جدول ۱۴-۲- شاخص قیمت و نرخ تورم ماهیانه و نقطه‌ای استان کردستان و کشور طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰.....                                | ۱۲۷ |
| جدول ۱۴-۳- شاخص کل و نرخ تورم کالاها و خدمات مصرفی گروه‌های اصلی استان و کشور طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰.....                         | ۱۲۸ |
| جدول ۱۴-۴- شاخص کل بهای کالا و خدمات مصرفی به تفکیک مناطق شهری و روستایی (سال پایه ۱۳۹۵=۱۰۰).....                               | ۱۲۸ |
| جدول ۱۴-۵- نرخ تورم کالا و خدمات مصرفی به تفکیک مناطق شهری و روستایی (سال پایه ۱۳۹۵) (درصد).....                                | ۱۲۸ |
| جدول ۱۴-۶- شاخص کل و نرخ تورم کالاها و خدمات مصرفی به تفکیک گروه‌های اصلی استان و کشور طی سال‌های ۱۴۰۰-.....                    | ۱۲۹ |
| جدول ۱۵-۱- نسبت مالیات به محصول ناخالص داخلی استان (میلیون ریال).....                                                           | ۱۳۳ |
| جدول ۱۵-۲- ضریب برداشت (نسبت مصارف عمومی استان به منابع عمومی استان) (میلیون ریال).....                                         | ۱۳۳ |

|                                                                                                                     |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| جدول ۱۵-۳- عملکرد منابع عمومی و درآمدهای اختصاصی دستگاه‌های متمرکز استان کردستان به تفکیک ملی و استانی              | ۱۳۴ |
| ..... (میلیون ریال)                                                                                                 | ۱۳۴ |
| جدول ۱۵-۴- عملکرد درآمدهای استانی (میلیون ریال)                                                                     | ۱۳۴ |
| .....                                                                                                               | ۱۳۴ |
| جدول ۱۵-۵- کل مصارف بودجه استان (میلیون ریال)                                                                       | ۱۳۴ |
| .....                                                                                                               | ۱۳۴ |
| جدول ۱۵-۶- عملکرد بودجه عمومی (به جز اعتبارات اختصاصی) دستگاه‌های متمرکز (مصوب و ابلاغی- همه دستگاه‌ها)             | ۱۳۵ |
| ..... (میلیارد ریال)                                                                                                | ۱۳۵ |
| جدول ۱۵-۷- عملکرد بودجه اختصاصی دستگاه‌های متمرکز (مصوب و ابلاغی- همه دستگاه‌ها) (میلیون ریال)                      | ۱۳۵ |
| .....                                                                                                               | ۱۳۶ |
| جدول ۱۵-۸- عملکرد اسناد خزانه اسلامی و اوراق تسویه خزانه (میلیون ریال)                                              | ۱۳۶ |
| .....                                                                                                               | ۱۴۰ |
| جدول ۱۶-۱- عملکرد درآمدهای مالیاتی استانی به تفکیک مستقیم و غیرمستقیم (میلیون ریال / درصد)                          | ۱۴۰ |
| .....                                                                                                               | ۱۴۱ |
| جدول ۱۶-۲- مالیاتهای مستقیم استانی به تفکیک اجزاء (میلیون ریال / درصد)                                              | ۱۴۱ |
| .....                                                                                                               | ۱۴۱ |
| جدول ۱۶-۳- مالیاتهای غیرمستقیم استانی (کالا و خدمات) به تفکیک اجزاء (میلیون ریال)                                   | ۱۴۱ |
| .....                                                                                                               | ۱۴۷ |
| جدول ۱۷-۱- نرخ مشارکت اقتصادی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)                    | ۱۴۷ |
| .....                                                                                                               | ۱۴۷ |
| جدول ۱۷-۲- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)                            | ۱۴۷ |
| .....                                                                                                               | ۱۴۸ |
| جدول ۱۷-۳- نسبت اشتغال در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)                           | ۱۴۸ |
| .....                                                                                                               | ۱۴۸ |
| جدول ۱۷-۴- سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)     | ۱۴۸ |
| .....                                                                                                               | ۱۴۸ |
| جدول ۱۷-۵- توزیع شاغلان در بخش‌های اقتصادی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر بر حسب جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)         | ۱۴۹ |
| .....                                                                                                               | ۱۴۹ |
| جدول ۱۷-۶- سهم شاغلان بخش خصوصی و عمومی بر حسب جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)                                     | ۱۵۰ |
| .....                                                                                                               | ۱۵۰ |
| جدول ۱۸-۱- ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت کننده از مؤلفه‌های محیط کسب و کار در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ | ۱۵۵ |
| .....                                                                                                               | ۱۵۵ |
| جدول ۱۸-۲- شاخص ملی به تفکیک مؤلفه‌های پیمایشی در استان کردستان به تفکیک فصول سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰                   | ۱۵۶ |
| .....                                                                                                               | ۱۶۳ |
| جدول ۱۹-۱- شاخص ضریب جینی در کشور و استان                                                                           | ۱۶۳ |
| .....                                                                                                               | ۱۶۴ |
| جدول ۱۹-۲- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری کشور در سال ۱۴۰۰                       | ۱۶۴ |
| .....                                                                                                               | ۱۶۴ |
| جدول ۱۹-۳- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری کشور در سال ۱۴۰۰         | ۱۶۴ |
| .....                                                                                                               | ۱۶۴ |
| جدول ۱۹-۴- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری استان در سال ۱۴۰۰                      | ۱۶۵ |
| .....                                                                                                               | ۱۶۵ |
| جدول ۱۹-۵- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری استان در سال ۱۴۰۰        | ۱۶۵ |
| .....                                                                                                               | ۱۶۶ |
| جدول ۱۹-۶- مقایسه دهک‌های هزینه‌ای خانوار شهری (درصد)                                                               | ۱۶۶ |
| .....                                                                                                               | ۱۶۶ |
| جدول ۱۹-۷- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی کشور در سال ۱۴۰۰                    | ۱۶۷ |
| .....                                                                                                               | ۱۶۷ |
| جدول ۱۹-۸- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی کشور در سال ۱۴۰۰      | ۱۶۷ |
| .....                                                                                                               | ۱۶۸ |
| جدول ۱۹-۹- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی استان در سال ۱۴۰۰                   | ۱۶۸ |
| .....                                                                                                               | ۱۶۸ |
| جدول ۱۹-۱۰- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی استان در سال ۱۴۰۰    | ۱۶۸ |
| .....                                                                                                               | ۱۶۹ |
| جدول ۱۹-۱۱- مقایسه دهک‌های هزینه‌ای خانوار روستایی                                                                  | ۱۷۰ |
| .....                                                                                                               | ۱۷۰ |
| جدول ۱۹-۱۲- سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در هزینه ناخالص یک خانوار شهری (هزار ریال / درصد)                           | ۱۷۰ |
| .....                                                                                                               | ۱۷۰ |

- جدول ۱۹-۱۳- متوسط درآمد ناخالص سالانه و سهم گروه‌های مختلف درآمدی یک خانوار شهری (هزار ریال / درصد)..... ۱۷۲
- جدول ۱۹-۱۴- سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در هزینه ناخالص یک خانوار روستایی (هزار ریال / درصد)..... ۱۷۴
- جدول ۱۹-۱۵- متوسط درآمد ناخالص سالانه و سهم گروه‌های مختلف درآمدی یک خانوار روستایی (هزار ریال / درصد)..... ۱۷۶
- جدول ۱۹-۱۶- وضعیت بودجه خانوار به تفکیک شهری و روستایی (هزار ریال)..... ۱۷۸

## فهرست نمودار

- نمودار ۱-۱- رشد اقتصادی بخش‌های مختلف اقتصادی طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ ..... ۵
- نمودار ۲-۱- رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به تفکیک اجزا طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ ..... ۷
- نمودار ۱-۲- سهم ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی استان در سال ۱۳۹۸ (درصد) ..... ۱۴
- نمودار ۲-۲- نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۳۹۸ ..... ۱۶
- نمودار ۱-۸- میزان مصرف فرآورده‌های نفتی در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۸ ..... ۷۲
- نمودار ۲-۸- مقایسه میزان مصرف گاز طبیعی در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ به تفکیک بخش ..... ۷۴
- نمودار ۳-۸- مقایسه تعداد مشترکین گاز طبیعی در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ به تفکیک بخش ..... ۷۴
- نمودار ۴-۸- مقایسه تعداد مشترکین برق در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ به تفکیک بخش ..... ۷۷
- نمودار ۵-۸- مقایسه سهم مشترکین برق در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ به تفکیک بخش (درصد) ..... ۷۷
- نمودار ۱-۱۱- مزایای پذیرش شرکت‌ها در بورس ..... ۹۸
- نمودار ۱-۱۲- سهم حق بیمه دریافتی به تفکیک شرکتهای بیمه استان کردستان در سال ۱۴۰۰ ..... ۱۰۷
- نمودار ۲-۱۲- سهم خسارت پرداختی به تفکیک شرکتهای بیمه استان کردستان در سال ۱۴۰۰ ..... ۱۰۸
- نمودار ۱-۱۳- نسبت تسهیلات به سپرده‌های بانک (میلیون ریال) ..... ۱۱۵
- نمودار ۳-۱۳- سهم مانده تسهیلات اعطایی به تفکیک بخش‌های اقتصادی ..... ۱۱۹
- نمودار ۱-۱۴- نرخ تورم در استان به تفکیک گروه‌های اصلی طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۱ (سال پایه ۱۳۹۵) ..... ۱۲۹
- نمودار ۱-۱۸- ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت کننده از مؤلفه‌های محیط کسب و کار در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ ..... ۱۵۵
- نمودار ۱-۱۹- منحنی حضور تعداد خانوارهای شهری کشور در دهک‌های هزینه‌ای در سال ۱۴۰۰ ..... ۱۶۴
- نمودار ۲-۱۹- منحنی حضور تعداد خانوارهای شهری استان در دهک‌های هزینه‌ای در سال ۱۴۰۰ ..... ۱۶۵
- نمودار ۳-۱۹- منحنی حضور تعداد خانوارهای روستایی کشور در دهک‌های هزینه‌ای در سال ۱۴۰۰ ..... ۱۶۷
- نمودار ۴-۱۹- منحنی حضور تعداد خانوارهای روستایی استان در دهک‌های هزینه‌ای در سال ۱۴۰۰ ..... ۱۶۹
- نمودار ۵-۱۹- سهم زیرگروه‌های هزینه‌ای در کل هزینه ناخالص یک خانوار شهری استان در سال ۱۴۰۰ ..... ۱۷۱
- نمودار ۶-۱۹- سهم زیرگروه‌های مختلف درآمدی از کل درآمد ناخالص یک خانوار شهری استان در سال ۱۴۰۰ ..... ۱۷۳
- نمودار ۷-۱۹- سهم زیرگروه‌های هزینه‌ای در کل هزینه ناخالص یک خانوار روستایی استان در سال ۱۴۰۰ ..... ۱۷۵
- نمودار ۸-۱۹- سهم زیرگروه‌های مختلف درآمدی از کل درآمد ناخالص یک خانوار روستایی استان در سال ۱۴۰۰ ..... ۱۷۷

# فصل اول

## اقتصاد ملی

### خلاصه فصل

تجزیه و تحلیل متغیرهای کلان اقتصادی اولین گام در جهت برنامه ریزی و سیاست گذاری های آینده می باشد و هرچه که بتوان روابط علت و معلولی بین متغیرها را شناسایی نمود می توان سیاست گذاری های بعدی را با دقت بیشتری برنامه ریزی نمود. امروزه اقتصاد کشور با توجه به مشکلات عدیده ای که دارد باید تمامی علت ها و ریشه های این مشکلات را شناسایی نموده و به دنبال راهکارهای اساسی جهت خروج از این وضعیت بود. با توجه به اینکه وضعیت اقتصادی کشور درک روشن تری از تحولات اقتصادی استان ارائه می کند؛ پیش از بررسی تحولات اقتصادی استان کردستان، در این فصل وضعیت تغییرات متغیرهای کلان اقتصادی کشور بررسی می شود.

اقتصاد ایران در دومین سال اجرای قانون برنامه ششم توسعه، با خروج یک جانبه آمریکا از برجام در ۱۸ اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۷ و با شروع مرحله دوم تحریم های اقتصادی و مالی از ۱۴ آبان همان سال با بی سابقه ترین تحریم ها مواجه شد. سال ۱۳۹۸ از جمله سخت ترین سال های کشور از نظر اقتصادی بود. رشد اقتصادی منفی، تورم بالا، تشدید کسری بودجه، افزایش نابرابری ها، نوسانات گسترده در بازار ارز، تشدید فضای نااطمینانی در حوزه های مختلف اقتصادی - اجتماعی، تداوم مشکلات نظام بانکی، کاهش قابل توجه مراودات بین المللی کشور، افت شدید درآمدهای نفتی و در روزهای انتهایی سال مختل شدن بسیاری از کسب و کارها و فعالیت های اقتصادی در پی شیوع ویروس کرونا تنها بخشی از دشواری های این سال بود. تشدید تحریم های خارجی در سال ۱۳۹۸ منجر به بی ثباتی قیمتها و رکود اقتصادی شد به گونه ای که اولین و اصلی ترین هدف این تحریم ها کاهش صادرات نفت و ممانعت از دسترسی ایران به عواید فروش نفت بوده است که کاهش درآمدهای نفتی نیز بر کاهش رشد اقتصادی تأثیر گذاشته و در این سال اقتصاد کشور رشد منفی را تجربه نموده است. از طرفی کاهش صادرات نفتی بر کاهش تقاضای اقتصاد و کاهش منابع ارزی برای واردات کالاهای سرمایه ای تأثیر گذاشته و تحریم های خارجی بر افزایش نااطمینانی و ریسک سرمایه گذاری نیز مؤثر بوده است.

شاخص های اصلی اقتصاد حاکی از آن است که اقتصاد ایران در سال ۱۴۰۰ در مقایسه با روند بلندمدت با کاهش سطح تولید ناخالص داخلی، کاهش درآمد سرانه، کاهش سرمایه گذاری، افزایش نرخ تورم و افزایش نرخ رشد نقدینگی همراه بوده است. تشدید تحریم ها که از میانه سال ۱۳۹۷ تاکنون مزید بر مشکلات اقتصادی کشور شده است، از مسیرها و کانال های مختلف، عملکرد اقتصادی را تحت تأثیر قرار می دهد. اولین و اصلی ترین هدف تحریم های خارجی، کاهش صادرات نفت ایران و ممانعت از دسترسی ایران به عواید حاصل از فروش نفت است. کاهش صادرات

نفت ایران از نیمه دوم سال ۱۳۹۷ به بعد، منجر به کاهش عواید ریالی دولت از محل فروش ارز نفتی و کسری بودجه شدید دولت شده است. از آنجا که افت شدید درآمدهای دولت به طور ناگهانی رخ داد، بنابراین هرگونه ابتکار عمل برای اصلاحات ساختاری در سیاست‌های مالی و بودجه‌ای، از دولت سلب شده و در نتیجه دولت برای جبران کسری بودجه به سیاست‌هایی روی آورده است که در عمل موجب به پولی شدن ناترازی مالی دولت و انتقال ناترازی به بانک مرکزی شده است. از جمله اقداماتی مانند برداشت ریالی از منابع صندوق توسعه ملی و افزایش تنخواه‌گردان خزانه، موجب انتقال مستقیم کسری بودجه دولت به متغیرهای پولی شده است.

تحریم‌های مرحله دوم اعمال شده علیه ایران عبارتند از:

- یکم- تحریم‌های تجاری شامل تجارت نفت، گاز، پتروشیمی، خودروسازی و کشتیرانی و بنادر ایران.
- دوم- تحریم‌های مالی: مسدود کردن نظام پرداخت‌های بین‌المللی به روی ایران.
- سوم- تحریم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بخش‌های کلیدی اقتصاد ایران.
- چهارم- تحریم‌های علمی و تکنولوژی مانند تکنولوژی‌های نظامی، هسته‌ای، ساخت هواپیما، کشتی‌سازی، تکنولوژی‌های مربوط به صنایع نفت و گاز.
- پنجم- تحریم اشخاص حقیقی و حقوقی.

چالش‌های پیش روی اقتصاد ایران از دو جهت ایجاد شده بود؛ جهت اول اثر مستقیم تحریم‌ها بر اقتصاد ایران و جهت دوم جو روانی ناشی از تحریم‌ها بود. از این دو طریق اقتصاد ایران دچار بی‌ثباتی شد که حاصل آن افزایش چند برابری نرخ ارز، افزایش نرخ تورم تا مرز ۴۰ درصد، کاهش قدرت خرید، قاچاق کالا از داخل به خارج، رکود اقتصادی در اثر گران شدن مواد اولیه وارداتی و افزایش بیکاری بود. فارغ از شدت تأثیر هر یک از این تحریم‌ها و با توجه به آسیب‌پذیری اقتصاد ایران از تحریم‌های بین‌المللی ناشی از مشارکت آن در تقسیم کار جهانی، دور جدید تحریم‌ها تا حدودی توانست نظام پرداخت‌های بین‌المللی را برای ایران مسدود کند، تجارت خارجی کشور را با مشکلاتی مواجه سازد، خرید نفت و گاز ایران را برای مشتریان کنونی پر خطر سازد و سرمایه‌گذاران خارجی را از بیم مجازات آمریکا از ایران دور کند. این امر موجب کاهش صادرات نفت و درآمدهای نفتی کشور، کاهش تولید ناخالص داخلی، تأخیر ایران در دستیابی به رشد بلندمدت اقتصادی و عدم تحقق کامل اهداف پیش بینی شده برنامه ششم توسعه در سال ۱۴۰۰ شد. در این راستا دولت به منظور مقابله با تکانه‌های ناشی از تحریم‌ها و مخاطرات رکود تورمی، در چارچوب نظام یکپارچه مدیریت بر تحریم‌ها، با اتخاذ راهبردهای واقع بینانه و مبتنی بر منافع ملی در سیاست خارجی و نگاه مثبت گرایانه، منشاء تأثیر انواع تحریم‌ها را شناسایی کرده و بر اساس آن، راهبردها و سیاست‌های اقتصادی مناسبی برای مقابله طراحی و به مورد اجرا گذارد و از آن به عنوان سکوی برای حرکت به سوی پیشرفت و تعالی استفاده نمود. از جمله راهبردها و سیاست‌هایی که در سال ۱۴۰۰ به منظور مقابله با تحریم‌ها در نظر گرفته شد می‌توان به مواردی نظیر؛ گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی و ابزارهای آن، افزایش سرمایه‌گذاری داخلی، تکیه بر توان و تولید داخلی، اصلاح الگوی مصرف از طریق صرفه جویی در هزینه‌های عمومی، اصلاح نظام درآمدی، افزایش مقاومت و انعطاف‌پذیری صنایع کشور، اصلاح سیستم مالیاتی دولت، کاهش اتکاء به نفت و ایجاد هماهنگی بین بخش‌های مختلف اقتصادی کشور اشاره نمود.

در سال ۱۴۰۰ نیز همچون سال قبل، برای جبران خسارت‌های ناشی از شیوع ویروس کرونا و حمایت‌های اقتصادی از بنگاه‌های اقتصادی آسیب‌دیده در شرایط کرونا و همچنین حمایت از واحدهای تولیدی و خانوارهای کم‌درآمد، ارائه تسهیلات به ویژه ارائه تسهیلات در قالب تبصره ۱۸ قانون بودجه و تسهیلات ودیعه مسکن، مورد تأکید دولت بوده

است. همچنین، ادامه معافیت‌های مالیاتی برای واحدهای تولیدی، امهال بدهی مالیاتی مشاغل و کسب و کارهای آسیب‌دیده از کرونا، مهلت برای پرداخت چک‌های برگشتی بنگاه‌های اقتصادی، مهلت پرداخت حق بیمه سهم کارفرمایی مشاغل و کسب و کارهای به شدت آسیب‌دیده، عدم قطع شدن برق و گاز شرکت‌هایی که خدمات عمومی ارائه می‌دهند و قبوض پرداخت نشده دارند، از دیگر اقدامات حمایتی دولت در سال ۱۴۰۰ بوده است.

در این راستا مشکلات و چالش‌های اساسی اقتصاد ایران مورد توجه کارشناسان و محققان بسیاری قرار گرفت و شش چالش اساسی مشکلات نظام بانکی، صندوق‌های بازنشستگی، کمبود آب، بیکاری، نرخ درآمد و رفاه جامعه و بدهی دولت به عنوان چالش‌های اصلی سال ۱۴۰۰ شناسایی گردید. جای هیچ شک و شبه نیست که شناخت صحیح و دقیق از وضعیت موجود این چالش‌ها به برنامه‌ریزی صحیح و دقیقی برای مقابله با آنها در سال‌های آتی منتج خواهد شد. همچنین بررسی وضعیت شاخص‌های مهم اقتصاد کلان از جمله تولید ناخالص داخلی، تورم، بیکاری و ... در درک وضعیت عملکردی اقتصادی کشور در سال ۱۴۰۰ لازم و ضروری است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

## ۱-۱- بررسی متغیرهای کلان اقتصاد ایران

### ۱-۱-۱- تولید ناخالص داخلی، مصرف و سرمایه‌گذاری

دستیابی به نرخ رشد اقتصادی بالا یکی از مهمترین اهداف و شاخص‌های عملکردی اقتصاد کلان است. این امر متضمن استفاده از سیاست‌های مناسب اقتصادی، ثبات سیاست‌های اقتصادی و همچنین شناخت بیشتر عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی است. در حقیقت ثبات اقتصاد کلان از طریق کاهش نا اطمینانی و بی ثباتی و پیشبرد برنامه‌ریزی بلندمدت کمک بسیاری به رشد واقعی اقتصاد می‌کند.

بر اساس آمار ارائه شده می‌توان بیان نمود که در سال ۱۴۰۰، تولید ناخالص داخلی و هزینه مصرفی کل افزایش یافته است اما تشکیل سرمایه ثابت ناخالص ثابت باقی مانده است.

رشد اقتصادی از ۴/۰۷ درصد در سال ۱۳۹۹ به ۴/۳۶ درصد در سال ۱۴۰۰ تغییر یافته است.

در برنامه ششم توسعه کشور، متوسط رشد سالانه تشکیل سرمایه ثابت ناخالص ۲۱/۴ درصد هدف گذاری شده است که عملکرد ۳/۲۰ درصد رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در سال ۱۳۹۹ و صفر درصد در سال ۱۴۰۰ گویای تفاوت قابل ملاحظه عملکرد از اهداف برنامه است.

رشد هزینه‌های مصرفی کل نیز از ۰/۱۹ درصد در سال ۱۳۹۹ به ۴/۹۰ درصد در سال ۱۴۰۰ تغییر یافته است.

جدول ۱-۱- عملکرد برخی شاخص‌های حوزه تولید، هزینه‌های ناخالص داخلی، مصرف و سرمایه‌گذاری

طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (هزار میلیارد ریال/ درصد)

| ردیف | عنوان                                      | ۱۳۹۹   | ۱۴۰۰   |
|------|--------------------------------------------|--------|--------|
| ۱    | تولید ناخالص داخلی (به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵) | ۱۳,۹۶۱ | ۱۴,۵۷۱ |
| ۲    | رشد اقتصادی                                | ۴/۰۷   | ۴/۳۶   |
| ۳    | تشکیل سرمایه ثابت ناخالص                   | ۲,۵۷۴  | ۲,۵۷۴  |
| ۴    | رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص               | ۳/۲۰   | ۰      |
| ۵    | هزینه مصرفی کل (دولتی و خصوصی)             | ۹,۰۹۱  | ۹,۵۳۷  |
| ۶    | رشد هزینه‌های مصرفی کل (دولتی و خصوصی)     | ۰/۱۹   | ۴/۹۰   |

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

جدول ۱-۲- رشد اقتصادی بخش‌های مختلف اقتصادی طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (درصد)

| عنوان                       | رشد  |       |
|-----------------------------|------|-------|
|                             | ۱۳۹۹ | ۱۴۰۰  |
| گروه کشاورزی                | ۳/۱۵ | -۲/۶۲ |
| گروه صنایع و معادن          | ۷/۲۵ | ۱/۱۰  |
| گروه خدمات                  | ۲/۲۴ | ۶/۴۴  |
| گروه نفت                    | ۹/۶۰ | ۱۰/۰۹ |
| رشد اقتصادی با احتساب نفت   | ۴/۰۷ | ۴/۳۶  |
| رشد اقتصادی بدون احتساب نفت | ۳/۶۴ | ۳/۹۰  |

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران



نمودار ۱-۱- رشد اقتصادی بخش‌های مختلف اقتصادی طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

کم بودن رقم تولید در سال ۱۴۰۰، علل و عوامل درونی و بیرونی را می‌توان مد نظر قرار داد. عوامل درونی مربوط به عوامل ساختاری اقتصادی کشور است که در حقیقت سرمایه‌گذاری طی دهه‌های گذشته کاهش چشمگیری داشته است که عدم وجود شرایط مساعد در اقتصاد منجر به کاهش سرمایه‌گذاری و ظرفیت‌های تولید شده است.

در حقیقت، وجود محیط بی‌ثبات اقتصاد کلان، محیط سرمایه‌گذاری نامناسب، انحصارات و سهم بالای بخش دولتی در اقتصاد، موانع مبادلات بانکی، مشکلات تأمین مالی بنگاه‌ها و ... از عوامل درونی برای کاهش رشد اقتصادی در کشور می‌باشد که با کوچک‌ترین شوکی در سال ۱۴۰۰ شاهد ایجاد شرایط اقتصادی نامساعد در کشور بوده‌ایم. اعمال تحریم‌های آمریکا بر ایران در سال ۱۴۰۰ به عنوان شوک بیرونی باعث گردید آثار ساختار نامناسب اقتصادی بیش از پیش بروز کند. تحریم به عنوان شوک بیرونی مستقیماً بر کاهش صادرات نفت و کاهش تجارت و تولید اثرگذار بوده است که در واقع بازگشت تحریم‌ها از مسیرهای پرتلاطم در بازار ارز، افزایش نااطمینانی، محدودیت‌های تجاری، بیمه‌ای و بانکی توانست هزینه‌های تولید را زیاد، فضای کسب و کار را نامناسب و فعالیت‌های سوداگری و غیرمولد را افزایش دهد و متأسفانه انتظارات تورمی شرایط ایجاد شده را تشدید نموده و بر اساس اقتصاد رفتاری، مردم که با اثرات موقت برجام، ثبات نسبی را تجربه نموده بودند، تحمل شوک تحریم در سال ۱۴۰۰ نسبت به تحریم سال ۱۳۹۱ برای مردم نیز سخت‌تر شده و اثرات شوک تحریم در این سال بیشتر نمایان گردید.

با توجه به اینکه بخش تولید به لحاظ عوامل اصلی آن شامل ساختار نیروی کار، انباشت سرمایه و فناوری دچار مشکلات عدیده است، لذا ناهمگونی ظرفیت‌های تولیدی کشور با شرایط زیرساختی، هدایت و گردش نامناسب منابع مالی، هزینه‌های بالای تأمین سرمایه، نهادهای غیررقابتی، پایین بودن نرخ بازده فعالیت‌های تولیدی، وابستگی به درآمدهای نفتی، انعطاف پایین ابزارهای بودجه‌ای در تأمین و تخصیص منابع، کم‌رنگ بودن بهره‌وری کل عوامل تولید در رشد اقتصادی، مشکلات موجود الزامات برون‌گرایی اقتصاد، توانمند نبودن بخش خصوصی و ناکافی بودن اندازه بازار به عنوان موانعی جدی بر سر راه دستیابی به رشد اقتصادی بالا و استمرار آن می‌باشد.

همچنین، در این سال، کاهش شتاب رشد اقتصادی و هم زمان افزایش شتاب تورم باعث شد تا هزینه‌های مصرفی کل نیز با کاهش مواجه شود. در این راستا، وجود زمینه‌های ایجاد مداوم ناطمینانی و ریسک برای اقتصاد، تنگناهای مالی و هزینه‌های بالای تأمین سرمایه، نهادهای غیررقابتی موجود در اقتصاد، بهره‌وری پایین سرمایه، مدیریت ناکافی واردات، چشم انداز نه چندان مثبت از تقاضای کالا و خدمات به دلیل کاهش قدرت خرید خانوارها (بازار داخلی) و مشکلات ناشی از تحریم‌ها برای صادرات کالا و خدمات (بازار خارجی) باعث شد تا بنگاه‌ها انگیزه چندانی برای سرمایه گذاری و توسعه ظرفیت‌ها نداشته و سرمایه‌گذاری نیز کاهش یابد.

در این وضعیت، کانون فعالیت‌های دولت در طرف عرضه اقتصاد، باید آرام کردن فضای اقتصادی کشور، کاهش موانع اداری و اعتباری تولید، کاهش ناطمینانی‌ها، کاهش فعالیت‌های سوداگری و مدیریت واردات، حمایت از بخش‌های صادراتی و تعامل با دنیای خارج باشد. در طرف تقاضای اقتصاد نیز باید با اعمال سیاست‌هایی، نظیر سیاست‌های انضباط مالی و پولی (کنترل رشد پایه پولی) و افزایش انگیزه‌های سرمایه گذاری و تأمین سرمایه در گردش بنگاه‌های فعال به افزایش تولید کمک شود.

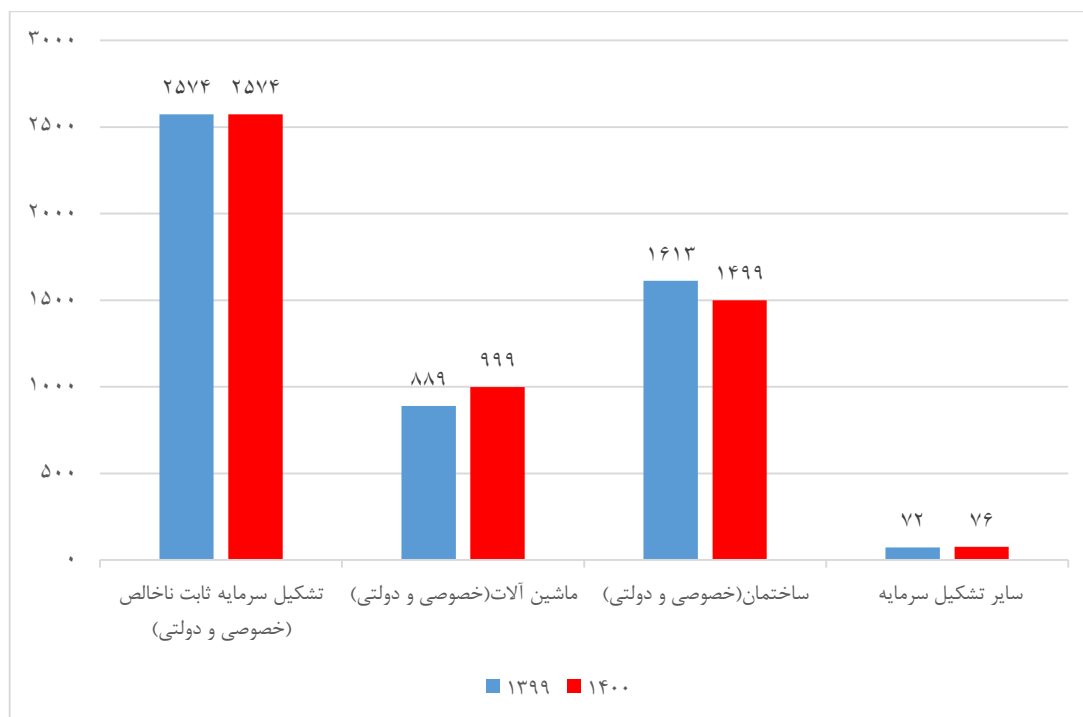
### ۱-۲-۱- تشکیل سرمایه ثابت ناخالص

تشکیل سرمایه ثابت ناخالص که یکی از شاخص‌های مهم در ارزیابی میزان سرمایه‌گذاری در کشور است در سال ۱۴۰۰ نسبت به سال ۱۳۹۹ بدون تغییر بوده است. تشکیل سرمایه ثابت ناخالص متشکل از دو بخش ساختمان و ماشین‌آلات است که نرخ رشد در هر کدام از این بخش‌ها به ترتیب برابر ۷/۰۶- و ۱۲/۳۷ درصد می باشد. طی سال‌های اخیر میزان سرمایه‌گذاری در بخش ساختمان کاهش زیادی پیدا کرده است که یکی از دلایل آن را می‌تواند کاهش سرمایه‌گذاری دولتی در بخش ساختمان به دلیل عدم تحقق بودجه عمرانی و همچنین کاهش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در بخش ساختمان به دلیل رکود حاکم بر بازار مسکن می‌باشد. همچنین از سوی دیگر میزان سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات نیز در سال ۱۴۰۰ علی‌رغم اینکه مانند سال‌های قبل رشد منفی نداشته که با ظرفیت‌های اقتصادی کشور در بخش‌های تولیدی به ویژه صنایع و معادن همخوانی ندارد و حاکی از وجود موانع عمده پیش روی فعالان اقتصادی جهت اقدام به سرمایه‌گذاری جدید و یا افزایش سرمایه می باشد.

جدول ۱-۳- تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به تفکیک اجزا طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (هزار میلیارد ریال)

| عنوان                                    | ۱۳۹۹  | ۱۴۰۰  | درصد تغییرات |
|------------------------------------------|-------|-------|--------------|
| تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (خصوصی و دولتی) | ۲,۵۷۴ | ۲,۵۷۴ | ۰            |
| ماشین‌آلات (خصوصی و دولتی)               | ۸۸۹   | ۹۹۹   | ۱۲/۳۷        |
| ساختمان (خصوصی و دولتی)                  | ۱,۶۱۳ | ۱,۴۹۹ | -۷/۰۶        |
| سایر تشکیل سرمایه                        | ۷۲    | ۷۶    | ۵/۵۵         |

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران



نمودار ۱-۲- رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به تفکیک اجزای سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

### ۱-۳- اشتغال

موضوع اشتغال و کاهش بیکاری یکی از اساسی‌ترین نیازهای یک جامعه تلقی می‌شود. بیکاری به عنوان یک پدیده مخرب اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی محسوب می‌شود و رفع آن باید به عنوان یکی از اولویتهای اساسی کشور لحاظ گردد و بهره‌برداری کامل از منابع انسانی به عنوان یکی از اهداف راهبردی توسعه در نظر گرفته شود. با توجه به اینکه در سال‌های اخیر، بیکاری به دلیلی افزایش حجم نیروهای فارغ التحصیل به چالش اساسی در کشور تبدیل شده است، از این رو، برای تأکید بر اهمیت این مسأله «اشتغال» به عنوان یکی از اساسی‌ترین اهداف در فرابخش «دستیابی به رشد شتابان، پایدار و اشتغال‌زا» قانون برنامه ششم توسعه کشور بیان شده است.

بر اساس گزارش بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، نرخ بیکاری در سال ۱۴۰۰ نسبت به سال قبل کاهش یافت و از ۹/۶ در سال ۱۳۹۹ به ۹/۲ در سال ۱۴۰۰ رسید. ارقام فوق نشان از کاهش بیکاری در کشور نسبت به سال ۱۳۹۹ است. البته باید توجه داشت طی چند سال اخیر، آمار بیکاری ارائه شده از طرف مرکز آمار ایران به کرات مورد تردید و ایراد کارشناسان قرار گرفته است زیرا ارقام رسمی اعلام شده به عنوان نرخ بیکاری، غالباً با دیگر نماگرهای اقتصادی، به خصوص رشد تولید ناخالص داخلی، هماهنگی ندارد. در سال ۱۳۹۱ نیز، علی‌رغم شرایط رکود تورمی و رشد اقتصادی منفی تکان دهنده (۷/۷- درصدی) نرخ بیکاری بر اساس گزارش مرکز آمار اندکی کاهش یافته بود؛ در حالی که تحت شرایط رکود تورمی و بنا به گزارش مراکز رسمی، بسیاری از بنگاههای اقتصادی دست به تعدیل نیرو زده و یا تعطیل شده بودند. مرکز آمار اعلام نموده است بر اساس تعاریف سازمان بین‌المللی کار گزارش‌های خود را تهیه و تنظیم می‌نماید، اما در حال حاضر مواردی وجود دارد که از نظر اقتصادی فاقد توجیه به نظر می‌رسد، مانند تعریف شاغل بر اساس حداقل یک ساعت کار در هفته، شاغل شمردن دانشجویان و در نظر گرفتن جمعیت ۱۰ سال به بالا به عنوان جمعیت فعال.

جدول ۱-۴- نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر و نرخ مشارک اقتصادی در دوره ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (درصد)

| عنوان              | ۱۳۹۹ | ۱۴۰۰ | درصد تغییرات |
|--------------------|------|------|--------------|
| نرخ بیکاری         | ۹/۶  | ۹/۲  | -۰/۴         |
| نرخ مشارکت اقتصادی | ۴۱/۳ | ۴۰/۹ | -۰/۴         |

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

در جدول بالا نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ نشان داده شده است. بر این اساس نرخ مشارکت اقتصادی در سال ۱۴۰۰ نسبت به سال ۱۳۹۹، ۰/۴ درصد کاهش داشته است. با توجه به اینکه ساختار جمعیتی کشور جوان است انتظار می‌رود نرخ مشارکت اقتصادی نیز رشد داشته باشد. اما بررسی بازار کار کشور طی یک دهه اخیر نشان می‌دهد که استمرار عدم تعادل در بازار کار و مزاد عرضه در این بازار (به دلیل افزایش نرخ رشد جمعیت در مقطع زمانی مشخص و ضعف اقتصاد کشور در ایجاد مشاغل جدید) منجر به خروج بخش زیادی از متقاضیان کار به دلیل دلسردی و ناامیدی از بازار کار شده و این امر منجر به کاهش نرخ مشارکت اقتصادی بر خلاف بالا بودن جمعیت جوان و در سن کار شده است. همچنین از سوی دیگر منجر به افزایش جمعیت غیرفعال و افزایش بار تکفل خانوارها شده و به شدت وضعیت رفاهی آنها را تحت‌الشعاع قرار داده است.

بنابراین با توجه به بحران‌های جدی در بازار کار، دولت باید اصلاحات ساختاری در جهت حل مشکل اشتغال انجام دهد. چرا که، تحولات اقتصادی سال ۱۴۰۰ که منجر به تلاطم بازار تولیدات کشور شده است، باعث کاهش فعالیت بنگاه‌ها و خروج از بازار و توقف یا تبدیل نیروی کار را به همراه داشته و کاهش سرمایه‌گذاری به دلیل نوسانات موجود در اقتصاد را نتیجه خواهد داد که مانع انباشت سرمایه و افزایش ظرفیت جدید برای جذب نیروی کار در آینده خواهد شد. لذا، در راستای اقدامات خطیری که دولت در سال ۱۴۰۰، برای افزایش جذب نیروی کار به‌خصوص فارغ التحصیلان نموده است، باید اصلاحات ساختاری در حوزه بازار کار را نیز در دستور کار قرار داده تا وضعیت بازار کار به شرایط بحرانی تر منتهی نگردد.

#### ۱-۴-۱- نرخ تورم و شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی

شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی (CPI) معیار سنجش تغییرات قیمت کالاها و خدماتی است که توسط خانوارهای شهرنشین ایرانی به مصرف می‌رسد. این شاخص به عنوان معیاری برای اندازه‌گیری سطح عمومی قیمت کالاها و خدمات مورد مصرف خانوارها، یکی از بهترین معیارهای سنجش تغییر قدرت خرید پول داخل کشور، به شمار می‌رود. نرخ تورم منتهی به هر ماه از محاسبه درصد تغییر متوسط شاخص CPI در دوازده ماه منتهی به ماه مورد نظر نسبت به دوره مشابه قبل به دست می‌آید. بدیهی است چنانچه ماه مورد نظر اسفندماه باشد، به آن نرخ تورم سال مورد نظر می‌گویند.

جدول ۱-۵- نرخ تورم و شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

| ماه      | شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی |       | تورم |      |
|----------|--------------------------------|-------|------|------|
|          | ۱۳۹۹                           | ۱۴۰۰  | ۱۳۹۹ | ۱۴۰۰ |
| فروردین  | ۲۰۴/۸                          | ۳۰۶/۱ | ۳۲/۲ | ۳۸/۹ |
| اردیبهشت | ۲۱۰/۰                          | ۳۰۸/۴ | ۲۹/۸ | ۴۱/۰ |
| خرداد    | ۲۱۴/۲                          | ۳۱۶/۲ | ۲۷/۸ | ۴۳/۰ |
| تیر      | ۲۲۷/۹                          | ۳۲۷/۴ | ۲۶/۴ | ۴۴/۲ |
| مرداد    | ۲۳۵/۹                          | ۳۳۷/۸ | ۲۵/۸ | ۴۵/۲ |
| شهریور   | ۲۴۴/۳                          | ۳۵۱/۱ | ۲۶/۰ | ۴۵/۸ |
| مهر      | ۲۶۱/۵                          | ۳۶۴/۱ | ۲۷/۲ | ۴۵/۴ |
| آبان     | ۲۷۵/۰                          | ۳۷۳/۰ | ۲۹/۰ | ۴۴/۴ |
| آذر      | ۲۸۰/۶                          | ۳۷۹/۲ | ۳۰/۵ | ۴۳/۴ |
| دی       | ۲۸۵/۷                          | ۳۸۸/۲ | ۳۲/۲ | ۴۲/۴ |
| بهمن     | ۲۹۲/۸                          | ۳۹۶/۴ | ۳۴/۲ | ۴۱/۴ |
| اسفند    | ۲۹۸/۱                          | ۴۰۱/۵ | ۳۶/۴ | ۴۰/۲ |

منبع: مرکز آمار ایران

#### ۱-۵- بودجه و مالیه عمومی

بودجه عمومی دولت از دو بخش منابع و مصارف تشکیل می‌شود. در جدول (۱-۶) عملکرد مربوط به بودجه دولت طی سال‌های ۱۳۹۹ - ۱۴۰۰ آورده شده است. منابع عمومی دولت شامل درآمدهای عمومی (درآمدهای مالیاتی و سایر درآمدها) تملک داراییهای سرمایه‌ای و تملک داراییهای مالی می‌باشد. در سال ۱۴۰۰ عملکرد منابع عمومی دولت برابر ۱۰,۰۵۹ هزار میلیارد ریال بوده که نسبت به سال قبل افزایش ۷۲/۰ درصد داشته است. مصارف عمومی دولت نیز در سال ۱۴۰۰ برابر با ۱۰,۰۵۱ هزار میلیارد ریال بوده که نسبت به سال قبل ۷۲/۱ درصد افزایش داشته است.

جدول ۱-۶- عملکرد بخش بودجه در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (هزار میلیارد ریال/درصد)

| عنوان       | ۱۳۹۹  | ۱۴۰۰   | تغییرات |
|-------------|-------|--------|---------|
| منابع عمومی | ۵,۸۴۸ | ۱۰,۰۵۹ | ۷۲/۰    |
| مصارف عمومی | ۵,۸۴۱ | ۱۰,۰۵۱ | ۷۲/۱    |

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

دولت علی‌رغم مشکلات به ارث رسیده از گذشته در کلیه سطوح مالی و چالش‌های ناشی از تحولات بین‌المللی و از سوی دیگر افزایش مطالبات در زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی از دولت، اصلاحات ساختاری و اجرایی در نظام مالی را مدنظر قرار داده که از لحاظ اجرایی نیز تاکنون اقدامات قابل توجهی به ویژه در حوزه مدیریت منابع و مصارف عمومی دولت، کاهش فرار مالیاتی، الکترونیکی کردن خزانه‌داری، ایجاد انضباط مالی و بودجه‌ای و کاهش وابستگی به منابع نفتی، ایجاد بانک‌های اطلاعاتی و افزایش شفافیت در نظام مالیه عمومی، مدیریت بدهی‌ها و دارایی‌های عمومی و ... به سرانجام رسانیده است. با عنایت به اهداف، سیاست‌ها و رویکردهای دولت در حوزه نظام مالی و خزانه‌داری، به نظر می‌رسد افزایش کارآمدی این مهم نیازمند اصلاحات ساختاری گسترده‌ای است.

### ۱-۱-۶- درآمدهای مالیاتی

بر اساس گزارش بانک مرکزی، کل درآمدهای مالیاتی دولت در سال ۱۴۰۰ معادل ۳,۲۵۸ هزار میلیارد ریال بوده است. این رقم نسبت به مدت مشابه سال قبل، معادل ۵۷/۵ درصد افزایش نشان می‌دهد. باید توجه داشت که قاعده‌تاً رشد درآمدهای مالیاتی باید از نرخ متوسط تورم بیشتر باشد، مگر هنگامی که رشد تولید ناخالص داخلی منفی باشد یا نرخهای مالیاتی تغییر کرده باشند.

جدول ۱-۷- درآمدهای مالیاتی دولت در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (هزار میلیارد ریال/درصد)

| عنوان     | ۱۳۹۹  | ۱۴۰۰  | تغییرات |
|-----------|-------|-------|---------|
| مستقیم    | ۱,۱۶۳ | ۱,۸۵۴ | ۵۹/۴    |
| غیرمستقیم | ۹۰۵   | ۱,۴۰۳ | ۵۵/۰    |
| جمع       | ۲,۰۶۸ | ۳,۲۵۸ | ۵۷/۵    |

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

### ۱-۱-۷- درآمدهای نفتی<sup>۱</sup>

بر اساس گزارش بانک مرکزی، درآمد حاصل از صادرات نفت خام و میعانات گازی طی سال ۱۳۹۹ برابر ۱۶۰,۰۰۰ میلیارد ریال بوده است که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۶۵/۷- درصد کاهش نشان می‌دهد.

### ۱-۱-۸- وضعیت بورس

شاخص کل بورس در پایان سال ۱۴۰۰ برابر با ۱,۳۶۷ هزار واحد بوده که نسبت به سال قبل افزایش ۴/۶ درصدی داشته است. شاخص مالی و شاخص صنعت نیز در سال مزبور به ترتیب برابر ۱,۴۷۵ و ۱,۲۶۱ هزار واحد بوده که نسبت به سال قبل کاهش ۱۷/۲ درصدی و افزایش ۹/۲ درصدی داشته‌اند.

جدول ۱-۸- شاخص‌های بازار سرمایه در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (هزار واحد)

| عنوان     | ۱۳۹۹  | ۱۴۰۰  | تغییرات |
|-----------|-------|-------|---------|
| شاخص کل   | ۱,۳۰۷ | ۱,۳۶۷ | ۴/۶     |
| شاخص مالی | ۱,۷۸۲ | ۱,۴۷۴ | -۱۷/۲   |
| شاخص صنعت | ۱,۱۵۴ | ۱,۲۶۰ | ۹/۲     |

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

### ۱-۱-۹- سرمایه‌گذاری خارجی

در حال حاضر تنگنای مالی و بنابراین ناکافی بودن سرمایه‌گذاری و کاهش تقاضای داخلی به عنوان موانعی جدی بر سر راه فرآیند خروج از رکود و رونق فعالیت‌های اقتصادی می‌باشند. سرمایه‌گذاری خارجی در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به ترتیب ۱۳۴۲ میلیون دلار و ۱۴۲۵ میلیون دلار بوده که نشان‌دهنده افزایش ۶/۲ درصدی است. سرمایه‌گذاران در اکثر حوزه‌های اقتصادی از جمله حوزه‌هایی مانند انرژی‌های تجدید پذیر، خودرو، بهداشت و درمان، حمل و نقل و ارتباطات و گردشگری ورود کرده‌اند. سرمایه‌گذاران خارجی بیشترین تمایل را برای سرمایه‌گذاری در استان‌های خراسان رضوی، تهران، البرز و آذربایجان شرقی نشان داده‌اند.

<sup>۱</sup> آخرین آمار منتشر شده از درآمدهای نفتی در گزارش نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مربوط به سال ۱۳۹۹ می‌باشد.

### ۱-۱-۱۰- صادرات و واردات

سیاست‌های توسعه صادرات به عنوان یکی از محورهای اصلی تحریک سمت تقاضا در دستور کار دولت قرار گرفته است. تقریباً یک دهه پیش حدود نیمی از واردات کشور از قاره اروپا و نیم دیگر از قاره آسیا صورت می‌گرفت. به تدریج با توسعه اقتصادی و بین‌المللی برخی کشورهای منطقه به عنوان‌های صادرات مجدد، اتخاذ رویکرد نگاه به شرق از برنامه چهارم توسعه اقتصادی کشور و اعمال تحریم‌های بین‌المللی، تجارت با قاره اروپا کاهش یافت و آسیا به مرور زمان تبدیل به مبدأ اصلی واردات و صادرات کشور شد. در منطقه آسیا نیز به تدریج کشورهای کوچک جای خود را به کشورهای چین، عراق، امارات، ترکیه، افغانستان و هند دادند. جایگزینی شدید آسیا به جای اروپا و افزایش تمرکز در مبادی وارداتی به لحاظ امنیت اقتصادی مناسب نیست و امنیت واردات کشور تضعیف می‌گردد. بدون شک توفیق در مذاکرات هسته‌ای و توسعه روابط با کشورهای اروپایی و شرکای پیشین تجاری، کمک شایان توجهی به رفع مخاطرات کنونی در حوزه واردات خواهد نمود.

در سال ۱۴۰۰ تراز تجاری کشور ۱۵۸۴۴ میلیون دلار مثبت و دارای مازاد بوده است. بر اساس آمار دریافتی از گمرک جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۴۰۰ مقدار صادرات با حدود ۵۹/۴ درصد افزایش نسبت به سال قبل، از ۴۹۸۴۸ میلیون دلار به ۷۹۴۷۰ میلیون دلار رسید. کمبود تقاضای خارجی یکی از مهم‌ترین عواملی می‌باشد که صادرات کشور را در سال ۱۴۰۰ را تحت تأثیر قرار داده است. از دلایل کمبود تقاضای خارجی می‌توان به برقراری تحریم‌ها، کاهش رشد اقتصادی جهانی بالاخص اقتصادهای نوظهور، کندی فعالیت‌های اقتصادی چین به عنوان یکی از مهم‌ترین مقاصد صادراتی کشور، روند کاهشی قیمت در بازار کالاها و افت جهانی قیمت نفت و به تبع آن افت جهانی قیمت محصولات پتروشیمی اشاره کرد. ارزش کل واردات، از ۴۶۶۱۲ میلیون دلار به ۶۳۶۲۶ میلیون دلار رسید.

جدول ۱-۹- صادرات، واردات و وضعیت تراز تجاری در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (میلیون دلار)

| عنوان      | ۱۳۹۹   | ۱۴۰۰   | تغییرات |
|------------|--------|--------|---------|
| صادرات     | ۴۹,۸۴۸ | ۷۹,۴۷۰ | ۵۹/۴    |
| واردات     | ۴۶,۶۱۲ | ۶۳,۶۲۶ | ۳۶/۵    |
| تراز تجاری | ۳,۲۳۶  | ۱۵,۸۴۴ | ۳۸۹/۶   |

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

## فصل دوم

### محصول ناخالص داخلی

#### خلاصه فصل

میزان تولید ناخالص داخلی یکی از مهم‌ترین شاخص‌های عملکرد اقتصادی است چرا که این شاخص اندازه اقتصاد یک کشور و ظرفیت‌های تولیدی آن را نشان می‌دهد و میزان آن در استان، برابر است با مجموع ارزش کالاها و خدمات نهایی تولیدی در داخل استان طی یک دوره زمانی معین. در واقع تمام فعالیت‌های اقتصادی در دوره معین زمانی در تولید ناخالص داخلی آن منطقه گنجانده شده است. بررسی تولید ناخالص داخلی به تنهایی امکان تحلیل دقیق و همه جانبه توسعه اقتصادی را فراهم نمی‌کند چرا که توزیع درآمد ناشی از تولید در میان اقشار مختلف مردم از اهمیت بیشتری نسبت به تولید ناخالص داخلی برخوردار است.

تولید از مهم‌ترین متغیرهای اقتصادی و شامل سلسله اقداماتی است که در آن عوامل تولید با یکدیگر ترکیب شده و کالا و خدمات مورد نیاز را فراهم می‌کند. در این فصل اجزاء تولید شامل ارزش افزوده، مصرف واسطه و ستانده به تفکیک بخش‌های کشاورزی، صنعت، معدن و انرژی، ساختمان و خدمات مورد بررسی قرار گرفته است. در این بررسی نرخ تغییر، سهم و رتبه در کشور برای اجزاء تحلیل شده است.

محصول ناخالص تولیدی استان و سرانه آن در سال ۱۳۹۸ به ترتیب برابر ۳۲۹،۴۵۹،۹۴۶ و ۲۰۰/۸۳ میلیون ریال بوده است. استان کردستان با سهم ۰/۹۲ درصدی از تولید کل کشور در رتبه بیست و هشتم قرار دارد. رتبه بیست و نهم استان از نظر شاخص محصول ناخالص داخلی سرانه، نشان از وضعیت نامناسب تولید در این استان می‌باشد.

## ۱-۲- محصول ناخالص داخلی استان

### ۱-۱-۲- سیاست‌های اقتصادی تولید و جهت‌گیری‌های استان

تحولات تولید ناخالص داخلی مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده سطح رفاه و اشتغال در یک جامعه می‌باشد. به همین دلیل یکی از محوری‌ترین اهداف سیاست‌گذاری اقتصادی در هر کشور، پایدار کردن دوره‌های رونق و کوتاه کردن دوره‌های رکود اقتصادی است. افزایش مستمر تولید ناخالص داخلی واقعی (تحت عنوان رشد مستمر اقتصادی) یکی از اهداف مهم دولت‌ها در اقتصاد به شمار می‌رود؛ زیرا این افزایش نه تنها باعث افزایش شاغلین جامعه می‌شود بلکه درآمدهای مالیاتی دولت را نیز بهبود می‌بخشد. توجه به این شاخص همراه با مهار تورم همواره از اصلی‌ترین اولویت‌های دولت بوده است. با توجه به نام‌گذاری سال ۱۴۰۰ با عنوان "تولید، مانع‌زدایی‌ها، پشتیبانی‌ها"، دستیابی به رشد مستمر و پایدار و تأمین رشد پویا در جهت حمایت از تولید در سال مزبور در دستور کار دولت قرار گرفت. از محورهای اولویت‌دار دولت در سال ۱۴۰۰ در کنار ایجاد بنگاه‌های تولیدی جدید، رفع موانع و مشکلات واحدهای تولیدی برای تولید کالاها و خدمات راهبردی بود تا وابستگی به واردات کالاها و خدمات راهبردی به حداقل برسد. بنابراین شفافیت، رقابت و تسهیل ورود به کسب و کارها و اداره بنگاه‌ها، کاهش هزینه فرصت تولید از طریق هزینه‌دار کردن فعالیت‌های نامولد رقیب تولید، توسعه و ارتقای تأمین مالی تولید و دستیابی به فناوری‌های برتر و تجاری‌سازی آنها از اهداف و برنامه‌های دولت بوده است.

در استان کردستان نیز در راستای اهداف و برنامه‌های پشتیبانی از تولید، می‌توان به مواردی از قبیل پیگیری ایجاد طرح‌های سرمایه‌گذاری جدید، شناسایی واحدهای تولیدی راکد و مشکل‌دار و پیگیری و رفع مشکلات آنها، تشویق واحدهای تولیدی در راستای افزایش صادرات و ارائه تسهیلات در راستای بند (الف) تبصره ۱۸ قانون بودجه سال ۱۴۰۰، تبصره ۱۶ و ... اشاره نمود.

### ۲-۱-۲- بررسی و تحلیل وضعیت محصول ناخالص داخلی

بر اساس آخرین اطلاعات منتشر شده محصول ناخالص تولیدی استان و سرانه آن در سال ۱۳۹۸ به ترتیب برابر ۳۲۹،۴۵۹،۹۴۶ و ۲۰۰/۸۳ میلیون ریال بوده است که نسبت به سال قبل رشد ۳۹/۹۱ و ۳۸/۸۳ درصدی را داشته است. استان کردستان با سهم ۰/۹۲ درصدی از تولید کل کشور در رتبه بیست‌وهشتم قرار دارد. رتبه بیست و نهم استان از نظر شاخص محصول ناخالص داخلی سرانه، نشان از وضعیت نامناسب تولید در این استان می‌باشد.

جدول ۱-۲- وضعیت محصول ناخالص داخلی استان در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال/درصد)

| عنوان                                   | ۱۳۹۷        | ۱۳۹۸        | ۱۳۹۸    |                  |              |
|-----------------------------------------|-------------|-------------|---------|------------------|--------------|
|                                         |             |             | تغییرات | سهم نسبی در کشور | رتبه در کشور |
| محصول ناخالص داخلی (به قیمت جاری)       | ۲۳۵،۴۸۷،۷۲۶ | ۳۲۹،۴۵۹،۹۴۶ | ۳۹/۹۱   | ۰/۹۲             | ۲۸           |
| محصول ناخالص داخلی سرانه (به قیمت جاری) | ۱۴۴/۶۵      | ۲۰۰/۸۳      | ۳۸/۸۳   | -                | ۲۹           |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

### ۲-۱-۳- بررسی و تحلیل اجزاء محصول ناخالص داخلی

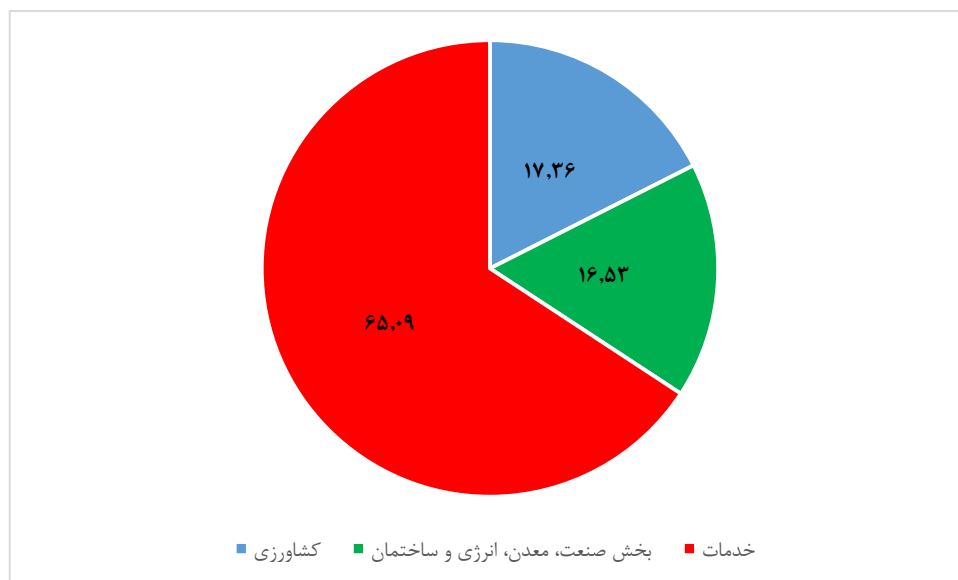
بررسی ارزش افزوده سه بخش اقتصادی در جدول زیر آمده است. کل ارزش افزوده استان ۳۲۸،۲۳۶،۰۳۳ میلیون ریال بوده و در رتبه بیست و هشتم کشور قرار گرفته است. بخش خدمات با ۶۵/۰۹ درصد بیشترین سهم و بعد از آن بخش‌های «کشاورزی» و «صنعت، معدن» به ترتیب با سهم‌های ۱۷/۳۶ و ۱۶/۵۳ درصدی از کل تولید استان قرار دارند. بخش‌های صنعت، معدن، خدمات و کشاورزی به ترتیب رشد ۵۵/۸۷، ۴۱/۲۵ و ۳۲/۴۷ درصدی را تجربه کرده‌اند.

بخش کشاورزی استان در مقایسه با سایر بخش‌ها با ۱/۷۴ درصد بیشترین سهم را در ارزش افزوده همین بخش در کشور داشته است و بعد از آن به ترتیب بخش‌های خدمات و صنعت و معدن با ۱/۲۸ و ۰/۳۵ درصد قرار دارند.

جدول ۲-۲- ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی استان در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال/ درصد)

| ۱۳۹۸         |             |                    |         | ۱۳۹۸        | ۱۳۹۷        | عنوان                           |
|--------------|-------------|--------------------|---------|-------------|-------------|---------------------------------|
| رتبه در کشور | سهم در کشور | سهم از تولید استان | تغییرات |             |             |                                 |
| ۲۲           | ۱/۷۴        | ۱۷/۳۶              | ۳۲/۴۷   | ۵۷،۰۰۷،۸۳۰  | ۴۳،۰۳۴،۲۲۷  | کشاورزی                         |
| ۲۹           | ۰/۳۵        | ۱۶/۵۳              | ۵۵/۸۷   | ۵۴،۲۸۵،۱۸۵  | ۳۴،۸۲۶،۶۱۲  | بخش صنعت، معدن، انرژی و ساختمان |
| ۲۰           | ۱/۲۸        | ۶۵/۰۹              | ۴۱/۲۵   | ۲۱۶،۹۴۳،۰۱۸ | ۱۵۳،۵۸۸،۲۶۱ | خدمات                           |
| ۲۸           | ۰/۹۳        | -                  | ۴۱/۸۱   | ۳۲۸،۲۳۶،۰۳۳ | ۲۳۱،۴۴۹،۱۰۰ | مجموع                           |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی



نمودار ۲-۱- سهم ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی استان در سال ۱۳۹۸ (درصد)

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

مصرف واسطه به ارزش کلیه کالاها و خدماتی که در فرایند تولید، به عنوان داده، مورد استفاده قرار گرفته و به مصرف رسیده یا تغییر شکل می‌دهند، اطلاق می‌شود. از مجموع کل مصرف واسطه استان در سال ۱۳۹۸ بخش

## فصل دوم: محصول ناخالص داخلی

صنعت و معدن با ۱۰۵،۵۵۰،۳۰۷ میلیون ریال بیشترین مقدار مصرف و بعد از آن به ترتیب بخش‌های خدمات و کشاورزی با ۵۱،۱۰۷،۰۸۷ و ۴۳،۵۱۳،۵۹۶ میلیون ریال قرار دارند.

جدول ۲-۳- مصرف واسطه بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال/ درصد)

| ۱۳۹۸         |                  |                         |         | ۱۳۹۸        | ۱۳۹۷        | عنوان                           |
|--------------|------------------|-------------------------|---------|-------------|-------------|---------------------------------|
| رتبه در کشور | سهم نسبی در کشور | سهم از مصرف واسطه استان | تغییرات |             |             |                                 |
| ۲۲           | ۱/۶۰             | ۲۱/۷۳                   | ۳۱/۰۷   | ۴۳،۵۱۳،۵۹۶  | ۳۳،۱۹۷،۰۱۱  | کشاورزی                         |
| ۲۵           | ۰/۵۳             | ۵۲/۷۳                   | ۷۳/۶۱   | ۱۰۵،۵۵۰،۳۰۷ | ۶۰،۷۹۴،۳۵۷  | بخش صنعت، معدن، انرژی و ساختمان |
| ۲۵           | ۱/۱۰             | ۲۵/۵۳                   | ۴۰/۲۵   | ۵۱،۱۰۷،۰۸۷  | ۳۶،۴۳۹،۸۷۰  | خدمات                           |
| ۲۷           | ۰/۷۴             | -                       | ۵۳/۴۶   | ۲۰۰،۱۷۰،۹۹۰ | ۱۳۰،۴۳۱،۲۳۸ | مجموع                           |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

مجموع ارزش کالاها و خدمات تولید شده در یک بنگاه به منظور عرضه به خارج از بنگاه و ارزش کالاها و خدمات تولید شده به منظور مصرف در همان بنگاه را ارزش ستانده آن بنگاه تولیدی می‌نامند. مجموع ستانده استان در سال ۱۳۹۸ برابر ۵۲۸،۴۰۷،۰۲۲ میلیون ریال بوده که نسبت به سال قبل رشد ۴۴/۹۳ درصدی داشته است. رشد ستانده بخش‌های کشاورزی، صنعت و معدن و خدمات به ترتیب برابر ۳۱/۸۶ و ۶۷/۱۵ و ۳۹/۰۷ درصد بوده است.

جدول ۲-۴- ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال/ درصد)

| ۱۳۹۸         |                  |                     |         | ۱۳۹۸        | ۱۳۹۷        | عنوان                           |
|--------------|------------------|---------------------|---------|-------------|-------------|---------------------------------|
| رتبه در کشور | سهم نسبی در کشور | سهم از ستانده استان | تغییرات |             |             |                                 |
| ۲۲           | ۱/۶۷             | ۱۹/۰۲               | ۳۱/۸۶   | ۱۰۰،۵۲۱،۴۲۵ | ۷۶،۲۳۱،۲۳۸  | کشاورزی                         |
| ۲۹           | ۰/۴۶             | ۳۰/۲۴               | ۶۷/۱۵   | ۱۵۹،۸۳۵،۴۹۲ | ۹۵،۶۲۰،۹۶۹  | بخش صنعت، معدن، انرژی و ساختمان |
| ۲۳           | ۱/۲۴             | ۵۰/۷۲               | ۳۹/۰۷   | ۲۶۸،۰۵۰،۱۰۵ | ۱۹۲،۷۳۹،۶۲۱ | خدمات                           |
| ۲۶           | ۰/۸۴             | -                   | ۴۴/۹۳   | ۵۲۸،۴۰۷،۰۲۲ | ۳۶۴،۵۹۱،۸۲۸ | مجموع                           |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

به طور کلی رشد اقتصادی از دو طریق تزریق منابع تولید (شامل نیروی کار و سرمایه) و افزایش بهره‌وری در استفاده از منابع تولید حاصل می‌شود؛ رویکرد اول ناظر بر گسترش کمیت ظرفیت‌های اقتصادی و رویکرد دوم ناظر بر ارتقای کیفیت منابع به علاوه رشد بهره‌وری عوامل کل به دست می‌آید.

نسبت مصرف واسطه به ستانده عددی بین صفر و یک است و هرچه این عدد به صفر نزدیکتر باشد نشان دهنده بهره‌وری بالاتر است؛ با توجه به نسبت مصرف واسطه به ستانده، بیشترین بهره‌وری استان به ترتیب مربوط به بخش‌های خدمات، کشاورزی و بخش صنعت، معدن، ساختمان و انرژی بوده است.

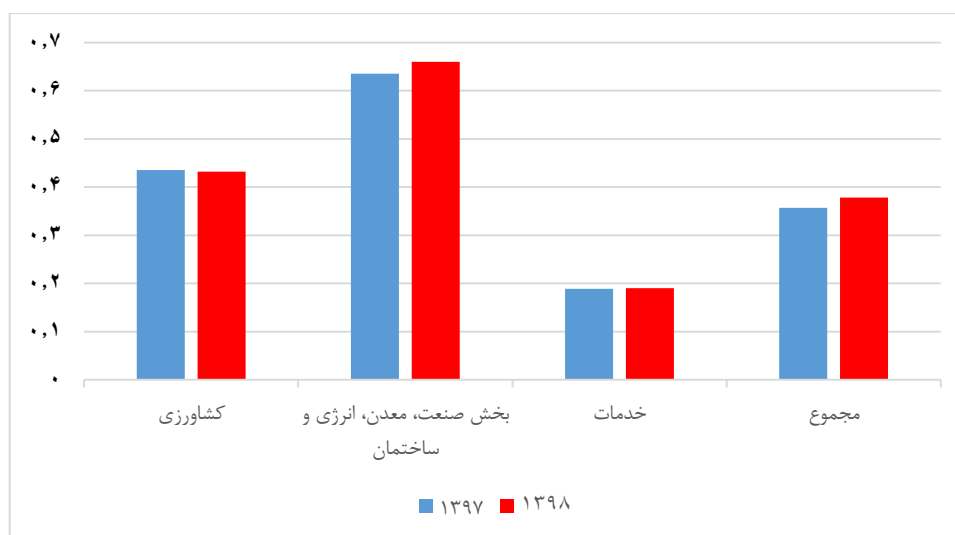
## فصل دوم: محصول ناخالص داخلی

نسبت مصرف واسطه به ستانده اقتصاد استان در سال ۱۳۹۸ برابر ۰/۳۷۸ بوده است و نسبت به سال قبل آن رشد ۵/۸۹۰ درصد را تجربه کرده که نشان از کاهش بهره‌وری در استان دارد. بخش کشاورزی استان تنها بخشی است که نسبت به سال قبل افزایش بهره‌وری را داشته است.

جدول ۲-۵- نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۳۹۸

| عنوان                           | ۱۳۹۷  | ۱۳۹۸  | نرخ تغییر (درصد) |
|---------------------------------|-------|-------|------------------|
| کشاورزی                         | ۰/۴۳۵ | ۰/۴۳۲ | -۰/۵۹۶           |
| بخش صنعت، معدن، انرژی و ساختمان | ۰/۶۳۵ | ۰/۶۶۰ | ۳/۸۶۶            |
| خدمات                           | ۰/۱۸۹ | ۰/۱۹۰ | ۰/۸۴۶            |
| مجموع                           | ۰/۳۵۷ | ۰/۳۷۸ | ۵/۸۹۰            |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی



نمودار ۲-۲- نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۳۹۸

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

### ۲-۲- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

استان کردستان دو درصد جمعیت کشور، شش درصد رواناب‌ها، شش و نیم درصد زمین‌های کشاورزی کشور، ۲۲۷ کیلومتر مرز مشترک با عراق را دارد و از نظر نیروی جوان تحصیل کرده و همچنین خلاقیت و نوآوری، کمتر از میانگین کشوری نیست. سهم ۰/۹۳ درصدی استان از تولید کشور نشان می‌دهد که علاوه بر مشکلاتی که تولید در سطح کشور با آن مواجه است، بخش تولید استان با چالش‌های بیشتری دست و پنجه نرم می‌کند. در سال‌های اخیر با کاهش بارندگی استان کردستان با چالش کم آبی مواجه شده است. همین مسئله باعث شده که بخش کشاورزی استان به عنوان فعالترین بخش استان دستخوش برخی نابسامانی‌ها شود که نتیجه آن کاهش سرمایه‌گذاری در این بخش و سایر بخش‌های اقتصادی استان بوده است. این در شرایطی است که استان کردستان ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های فراوانی وجود دارد که می‌توان با اتخاذ سیاست‌های مناسب و برنامه‌ریزی منطقی از این ظرفیت‌ها به نحو احسن بهره‌برداری کرد و تولید استان را رونق بخشید. وجود بخش کشاورزی فعال جهت تأمین مواد اولیه برخی صنایع، تنوع معادن و ذخیره قابل توجه معادن استان، هم‌سایگی با کشور عراق به ویژه با اقلیم

کردستان و همچنین تشابهات فرهنگی، زبانی و ... به آن، از جمله مهم‌ترین ظرفیت‌های استان بوده که با اتخاذ سیاست‌های مناسب و برنامه‌ریزیهای منطقی، می‌توان درآمد سرانه آن را افزایش داد. در این راستا برخی موانع و چالش‌ها نیز وجود دارد که در ادامه این فصل به مهم‌ترین آنها اشاره نموده و سپس برخی راهکارهای اجرایی جهت رفع موانع موجود ارائه شده است. پایین بودن سهم سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف از جمله کشاورزی و تمهیدات لازم جهت جذب سرمایه‌گذاری، معافیت‌های مالیاتی و مشوق‌های سرمایه‌گذاری گسترش صنایع تبدیلی برای محصولات کشاورزی و معدنی و همچنین بازاریابی داخلی و خارجی به خصوص به دلیل موقعیت مرزی استان از مهم‌ترین راهکارهای مناسب جهت رونق تولید در استان می‌باشد.

### ۲-۲-۱- موانع و چالش‌ها

از مهم‌ترین عوامل بالفعل نشدن ظرفیت‌های استان کمبود سرمایه است. اصلی‌ترین منبع تامین سرمایه در ایران تاکنون منابع بودجه کشور و در نتیجه دولت بوده که این استان به عنوان یک استان توسعه نیافته در مقایسه با برخی استان‌ها از آن محروم بوده است. از مهم‌ترین موانع و چالش‌هایی که بخش تولید استان با آن روبه‌رو هستند؛ می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- پایین بودن سطح بهره‌وری عوامل تولید
- پایین بودن سطح تولیدات دانش بنیان
- نبود صنایع مادر تخصصی در استان
- ضعف بازاریابی واحدها و شرکتهای تولیدی استان برای محصولات خود
- افزایش بهای تمام‌شده کالا به دلیل وجود حمل و نقل عمدتاً جاده‌ای و فرسودگی ناوگان حمل و نقل استان
- دسترسی ناکافی بنگاه‌های اقتصادی به منابع مالی
- نامطلوب بودن فضای کسب و کار
- نبود ثبات در فضای اقتصاد کلان
- نامتناسب بودن الگوی مصرف و پایین بودن سطح بهره‌وری
- ضعف زیرساخت‌ها و نبود امکانات کافی در شهرک‌های صنعتی استان
- سطح پایین تکنولوژی به‌ویژه در بخش کشاورزی

### ۲-۲-۲- راهکارها و توصیه‌های سیاستی

- توسعه و تقویت زیرساختهای شهرها و نواحی صنعتی استان
- گسترش مناسبات و پیوندهای منطقه‌ای و حضور فعال در بازارهای جهانی با هدف توسعه مبادلات اقتصادی و تجاری.
- توجه ویژه به بخش حمل و نقل به‌ویژه حمل و نقل ریلی جهت کاهش هزینه تمام شده کالا.
- ایجاد هماهنگی بیشتر بین دستگاههای اجرایی جهت تسهیل در امور مربوط به کسب و کار.
- ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی در حوزه مواد اولیه و خام موجود در استان (معدن و کشاورزی)
- ایجاد راه هوایی و ریلی و بهبود زیرساخت‌های استان
- حمایت از تولید کنندگان و سرمایه‌گذاران بخش خصوصی توسط دولت و ارائه بسته‌های تشویقی جهت جذب سرمایه‌گذار
- توسعه سرمایه‌گذاری بخش دولتی در راستای حمایت از بخش خصوصی

- توجه به ظرفیت مرز در استان و توسعه صادرات
- حمایت دولت از بخش تولید در کشور و ایجاد انگیزه برای رقابت با تولیدات خارجی
- مدیریت صحیح در استفاده از منابع طبیعی و تبدیل این مواد به مواد فرآوری شده
- تلاش برای تکمیل ارزش تولید محصولات معدنی با ارزش افزوده بالا و صادرات محور
- هدایت کسب و کار و فعالیتهای اقتصادی استان در جهت استفاده از مزایای اقتصادی استان از طریق سیاستهای مجوز دهی.
- تدوین بسته های مربوط به جذب سرمایه در مقیاس بین المللی و پیش بینی مشوق های لازم برای ارائه به سرمایه گذاران
- انتقال دانش فنی و تکنولوژی جهت اصلاح فرآیند تولید به ویژه در بخش کشاورزی
- حمایت از نوسازی و تجهیز بنگاه های تولیدی به همراه آموزش نیروی انسانی با هدف ارتقای بهره وری

## فصل سوم کشاورزی

### خلاصه فصل

اهمیت بخش کشاورزی در توسعه اقتصادی هر کشور، چه ثروتمند و چه فقیر، بیانگر این واقعیت است که کشاورزی به عنوان اولین بخش اقتصاد و عرضه کننده عوامل اساسی زندگی بشر و بخش‌های دیگر اقتصاد است و در توسعه همه جانبه کشورها نقش مهمی را ایفا می‌کند. در یک جمله کوتاه، کشاورزی را مادر تمام فعالیت‌ها و صنایع مورد نیاز ملت‌ها دانسته‌اند و توسعه این بخش را به عنوان نیروی محرکه رشد اقتصادی در مراحل اولیه توسعه دانسته‌اند و در مراحل بعدی رشد نیز نقش‌های عمده‌ای چون درآمدزایی، ایجاد اشتغال و تأمین امنیت غذایی را ایفا می‌کند.

کل ارزش افزوده بخش کشاورزی استان در سال ۱۳۹۸ برابر ۵۷,۰۰۷,۸۳۰ میلیون ریال بوده که تغییر ۳۲/۴۷ درصدی نسبت به سال قبل داشته و با سهم ۱/۷۴ درصدی در کشور، رتبه ۲۲ ام را داشته است. بیش‌ترین تولید این بخش مربوط به زیربخش زراعت و باغداری با ۴۴,۸۴۵,۰۲۸ میلیون ریال (یعنی سهم حدود ۷۹ درصدی از ارزش افزوده کشاورزی استان) بوده است. بعد از آن به ترتیب دامداری با سهم ۱۸/۸ درصدی از کل ارزش افزوده کشاورزی استان تولیدی معادل ۱۰,۷۱۷,۸۴۹ میلیون ریال و ماهیگیری با سهم ۱/۸۴ درصدی تولیدی معادل ۱,۰۴۹,۴۵۹ میلیون ریال و جنگلداری با سهم ۰/۷ درصدی تولیدی برابر ۳۹۵,۴۹۳ میلیون ریال قرار دارند.

### ۳-۱- بخش کشاورزی استان

#### ۳-۱-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش کشاورزی و جهت‌گیری‌های استان

به طور کلی سیاست‌های کلان کشاورزی در حوزه‌های زیر قابل طرح است: ۱. خود کفایی ۲. ساماندهی تولید ۳. تنظیم بازار ۴. حمایت ۵. تجارت ۶. امنیت بیولوژیک ۷. شفافیت اطلاعات

تولیدات غذایی اساسی کشاورزی علاوه بر اینکه نیاز داخل کشور را تأمین می‌کند می‌تواند بر روابط سیاسی و تجاری بین کشورها نیز اثر گذار است. به همین دلیل کشورهای صنعتی علی‌رغم اینکه گاهی مشکل تولید یک محصول را ندارند ولی باز هم از آن حمایت می‌کنند. مثلاً آمریکا چندین برابر نیاز خود گندم تولید می‌کند. وزارت جهاد کشاورزی نیز ۸ طرح جداگانه برای دستیابی به هدف خودکفایی در ۸ محصول اساسی طراحی نمود. ۸ محصول اساسی عبارت‌اند از: برنج، جو، گندم، حبوبات، پنبه، چغندر قند، ذرت و دانه‌های روغنی.

سه مولفه، ۱. موجودی غذا، ۲. دسترسی به غذا و ۳. پایداری در مورد غذا از جمله شاخص‌های اصلی برای دستیابی به امنیت غذایی هستند به همین دلیل دولت‌ها تلاش می‌کنند مولفه مهم موجودی غذا را با خودکفایی در تولید کالاهای استراتژیک خوراکی و کشاورزی برای خود به ارمغان آورند.

به منظور حمایت از کشاورزی و کاهش هزینه‌های بانکی دولت‌ها سازوکارهای مختلفی را جهت دسترسی ارزان‌تر کشاورزان به منابع مالی پیش گرفتند: ۱. وام کم بهره ۲. اعطای نهاده‌های یارانه‌ای ۳. دادوستد تهرتری.

مهم‌ترین چالش‌های استان در رسیدن به کشاورزی پایدار و توسعه آن حول سه محور اصلی زیر است:

**الف- تأمین و تخصیص اعتبارات تملک دارائی‌های سرمایه‌ای مورد نیاز برای ایجاد زیربنای و زیرساخت‌ها به منظور فراهم سازی و مناسب سازی بستر سرمایه‌گذاری و جلب سرمایه‌های بخش خصوصی و اعمال حمایت‌های لازم از آنها**

**ب- تأمین و تخصیص اعتبارات تسهیلات بانکی لازم با سود بانکی پائین و معقول متناسب با بازدهی سرمایه در بخش کشاورزی**

**ج- تأمین و تخصیص آب مورد نیاز از منابع آبی استان با اولویت آب‌های سطحی و احداث سازه‌های مهار و انتقال آب**

#### ۳-۱-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش کشاورزی

کردستان با دارا بودن استعدادهای خدادادی سرشار کشاورزی یکی از مناطق مهم کشور در تولید محصولات کشاورزی است. بخش کشاورزی با عنایت به پتانسیل‌های بالقوه موجود و نیروی انسانی فعال، پویا و علاقمند، در صورت ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز و فراهم سازی بستر سرمایه‌گذاری برای شکوفایی این استعدادها، خواهد توانست ضمن افزایش سهم خود در تولید غذا و مواد خام صنایع جانبی مرتبط، نقش مهمی نیز در اشتغالزایی، ایجاد ارزش افزوده، صادرات غیرنفتی و ارتقاء درآمد سرانه مردم استان ایفا نماید. کشاورزی استان کردستان نه سنتی و نه صنعتی است بلکه در حال گذار به یک کشاورزی صنعتی با بخش‌هایی که همچنان سنتی مانده است. این در حالی است که تجربه دنیا ثابت کرده که کشاورزی صنعتی معایبی دارد و بهتر است به سمت کشاورزی پایدار حرکت کرد چرا که تجربه کشاورزی صنعتی شکست خورده است. پس بهتر است برنامه‌ریزی‌ها در جهت رسیدن به کشاورزی پایدار صورت گیرد و شاخص‌های آن بررسی شود تا نقاط ضعف شناسایی و در جهت رفع کمبودها تلاش نمود.

## فصل سوم: کشاورزی

هرگونه برنامه‌ریزی در راستای توسعه مستلزم شناخت فرصت‌ها و پتانسیل‌ها است که در بخش کشاورزی استان مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

جدول ۳-۱- ظرفیت‌های شناسایی شده کشاورزی استان کردستان متناسب با استعدادهای سرزمینی در سال ۱۴۰۰ (هزار تن)

| عنوان عملیات                            | پتانسیل شناسایی شده | محقق شده تاکنون | مانده ظرفیت قابل وصول با توجه به استعداد |
|-----------------------------------------|---------------------|-----------------|------------------------------------------|
| تولید محصولات کشاورزی سالانه            | ۵۵۰۰                | ۲۶۱۶/۳          | ۲۸۸۳/۷                                   |
| زراعی                                   | ۳۷۷۰                | ۱۷۵۴            | ۲۰۱۶                                     |
| باغی                                    | ۱۲۰۰                | ۴۶۳/۶           | ۷۳۶/۴                                    |
| دامی                                    | ۵۰۰                 | ۳۸۸             | ۱۱۲                                      |
| شیلاتی                                  | ۳۰                  | ۱۰/۷            | ۱۹/۳                                     |
| فرآوری و نگهداری سالانه محصولات کشاورزی | ۴۵۰۰                | ۱۳۳۸            | ۳۱۶۲                                     |

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

اطلاعات جدول فوق نشان می‌دهد که بخش فراوانی از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های موجود در این حوزه هنوز دست نخورده باقی مانده است و ظرفیت قابل توجهی برای توسعه و سرمایه‌گذاری وجود دارد.

هر ساله تسهیلاتی جهت مکانیزاسیون بخش کشاورزی پرداخت می‌شود که اثرگذاری قابل توجهی بر تولیدات این بخش دارد. در جدول زیر آمار تسهیلات پرداختی طی چند سال اخیر و ضریب مکانیزاسیون آمده است.

جدول ۳-۲- وضعیت مکانیزاسیون کشاورزی استان (میلیارد ریال / اسب بخار در هکتار)

| سال  | تسهیلات پرداختی جهت مکانیزاسیون | ضریب مکانیزاسیون در پایان سال | ماشین‌آلات و ادوات تأمین شده (دستگاه)                         |
|------|---------------------------------|-------------------------------|---------------------------------------------------------------|
| ۱۳۹۲ | ۲۵۶/۵                           | ۱/۷۲                          | تراکتور: ۲۹،۴۶۵<br>کمپاین: ۱،۴۹۵<br>ادوات دنباله بند: ۱۰۶،۵۲۶ |
| ۱۳۹۳ | ۳۳۶                             | ۱/۸۴                          |                                                               |
| ۱۳۹۴ | ۳۹۶                             | ۱/۹۴                          |                                                               |
| ۱۳۹۵ | ۴۷۴/۷                           | ۲                             |                                                               |
| ۱۳۹۶ | ۳۵۵/۷                           | ۲/۰۳                          |                                                               |
| ۱۳۹۷ | ۱۲۰۰                            | ۲/۱۱                          |                                                               |
| ۱۳۹۸ | ۸۲۴                             | ۲/۲                           |                                                               |
| ۱۳۹۹ | ۱۳۷۶                            | ۲/۳                           |                                                               |
| ۱۴۰۰ | ۱۱۶۴                            | ۲/۳۳                          |                                                               |
| جمع  | ۶۳۸۲/۹                          | -                             |                                                               |

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

وابستگی بخش کشاورزی به منابع آبی امری انکارناپذیر است که با مدیریت م‌صارف آبی این بخش تا حدود زیادی می‌توان این وابستگی را کاهش داد. با توجه به آمار مشاهده می‌شود که فشار شدید بر منابع آب زیرزمینی استان وارد است و از آب‌های سطحی استان استفاده قابل توجهی نشده است.

جدول ۳-۳- وضعیت منابع و مصارف آب استان در سال ۱۴۰۰

| عنوان                                       | وضعیت                                       |
|---------------------------------------------|---------------------------------------------|
| حجم منابع آب سطحی                           | ۴۸۰۰ میلیون متر مکعب                        |
| حجم منابع آب سطحی در حال استفاده            | ۳۷۱ میلیون متر مکعب (۷/۷ درصد)              |
| کل مصارف آب فعلی استان ۱۰۶۶ میلیون متر مکعب | ۶۹۵ میلیون متر مکعب (۶۵٪) از آبهای زیرزمینی |
|                                             | ۳۷۱ میلیون متر مکعب (۳۵٪) از آبهای سطحی     |

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

تخصیص آب به کشاورزی استان، تنها ۲۱ درصد حجم ظرفیت سدهای در حال بهره برداری (آبهای سطحی تنظیم شده) استان بوده و این درحالی است که ۸۸ درصد اراضی کشاورزی استان دیم و از نعمت رواناب موجود بی بهره اند.

جدول ۴-۳- سیمای ناموزون بهره‌مندی استان از آب ذخیره پشت سدهای در حال بهره برداری خود (مطابق آخرین تخصیص‌های رسمی وزارت نیرو) (میلیون متر مکعب/درصد) در سال ۱۴۰۰ (درصد)

| عنوان | حجم کلی آب استحصال شده | تخصیص رسمی بخش کشاورزی | سهم بخش کشاورزی از آب سدها |
|-------|------------------------|------------------------|----------------------------|
| حجم   | ۳۵۰۰                   | ۵۴۵                    | ۲۱                         |

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

### ۳-۲- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش کشاورزی

#### ۳-۲-۱- بررسی وضعیت تولید بخش کشاورزی

اساساً محصولات کشاورزی به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند. محصولات اساسی و محصولات غیراساسی؛ محصولات اساسی کشاورزی محصولاتی هستند که نیازهای غذایی اساسی یعنی پروتئین، چربی و کربوهیدرات را برطرف می‌کنند. غلات (گندم، ذرت، جو و برنج)، گوشت، شیر، نهادهای دامی، روغن و شکر از جمله محصولات اساسی کشاورزی هستند؛ گرچه برخی از کارشناسان معتقدند روغن و شکر نباید جزء غذاهای اساسی تعریف شوند و دست کم نباید برای مصرف آنها یارانه پرداخت شود. محصولات غیراساسی کشاورزی نیز انواع میوه، سبزیجات و ادویه‌جات و همچنین انواع فرآورده‌های غذایی چون بیسکویت، شیرینی و شکلات را شامل می‌شود.

مهم‌ترین محصولات اساسی استان کردستان در بخش کشاورزی به شرح زیر می‌باشد.

محصولات زراعی اساسی: گندم، جو، سیب‌زمینی، نخود،

محصولات باغی اساسی: توت فرنگی، انگور، گردو

محصولات دامی اساسی: شیر، گوشت قرمز، گوشت مرغ، تخم مرغ، عسل و گوشت ماهی

#### الف- ارزش افزوده، مصرف واسطه و ستانده زیربخش‌های گروه کشاورزی

بخش کشاورزی به چهار زیربخش ۱. زراعت و باغداری ۲. دامداری ۳. جنگلداری و ۴. ماهیگیری تقسیم می‌شود. در جداول زیر وضعیت تولید بخش کشاورزی به تفکیک این زیربخش‌ها بررسی شده است. کل ارزش افزوده بخش کشاورزی استان در سال ۱۳۹۸ برابر با ۵۷,۰۰۷,۸۳۰ میلیون ریال بوده که افزایش ۳۲/۴۷ درصدی نسبت به سال قبل داشته و با سهم ۱/۷۴ درصدی در کشور رتبه ۲۲ ام را داشته است. بیش‌ترین تولید این بخش مربوط به زیربخش زراعت و باغداری با ۴۴,۸۴۵,۰۲۸ میلیون ریال (یعنی سهم حدود ۷۹ درصدی از ارزش افزوده کشاورزی

## فصل سوم: کشاورزی

استان) بوده است. بعد از آن به ترتیب دامداری با سهم ۱۸/۸ درصدی از کل ارزش افزوده کشاورزی استان تولیدی معادل ۱۰،۷۱۷،۸۴۹ میلیون ریال و ماهیگیری با سهم ۱/۸۴ درصدی تولیدی معادل ۱۰،۴۹۰،۴۵۹ میلیون ریال و جنگلداری با سهم ۰/۷ درصدی تولیدی برابر ۳۹۵،۴۹۳ میلیون ریال قرار دارند.

زیربخش دام استان با توجه به شرایط طبیعی استان به ویژه حوزه دام سنتی اگر با فرآوری تولیدات دامی همراه باشد می تواند ارزش افزوده بسیار بیشتر از آنچه که هست ایجاد کند و با توجه به جدول، زیربخش پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت های کشاورزی در سال های اخیر رشد قابل توجهی داشته است.

جدول ۳-۵- ارزش افزوده زیربخش های کشاورزی ۱۳۹۷-۱۳۹۸ (میلیون ریال/ درصد)

| ۱۳۹۸         |             |         | ۱۳۹۸       | ۱۳۹۷       | عنوان                                                       |
|--------------|-------------|---------|------------|------------|-------------------------------------------------------------|
| رتبه در کشور | سهم در کشور | تغییرات |            |            |                                                             |
| ۲۳           | ۱/۸۷        | ۳۴/۹۲   | ۴۴،۸۴۵،۰۲۸ | ۳۳،۲۳۷،۸۲۱ | زراعت و باغداری                                             |
| ۲۴           | ۱/۵۹        | ۲۲/۳۷   | ۱۰،۷۱۷،۸۴۹ | ۸،۷۵۸،۳۱۰  | دامداری:                                                    |
| ۱۵           | ۱/۴۳        | ۱۴/۹۶   | ۱،۲۷۰،۹۱۷  | ۱،۱۰۵،۵۳۱  | گاوداری صنعتی                                               |
| ۲۷           | ۱/۰۹        | ۶/۸۵    | ۵۰،۲۷،۴۴۹  | ۴۰،۷۰۵،۲۲۷ | دام سنتی                                                    |
| ۱۰           | ۳/۹۶        | ۴۸/۷۱   | ۴،۱۳۴،۴۱۰  | ۲،۷۸۰،۰۹۴  | مرغداری                                                     |
| ۱۴           | ۱/۶۴        | ۷۰/۲۴   | ۲۸۵،۰۷۳    | ۱۶۷،۴۵۸    | پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت های کشاورزی |
| ۱۸           | ۱/۹۴        | ۵۴/۳۷   | ۳۹۵،۴۹۳    | ۲۵۶،۲۰۲    | جنگلداری                                                    |
| ۲۴           | ۰/۵۳        | ۳۴/۲۲   | ۱۰،۴۹۰،۴۵۹ | ۷۸۱،۸۹۵    | ماهیگیری                                                    |
| ۲۲           | ۱/۷۴        | ۳۲/۴۷   | ۵۷،۰۰۷،۸۳۰ | ۴۳،۰۳۴،۲۲۷ | جمع کل                                                      |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

جدول ۳-۶- مصرف واسطه زیربخش های کشاورزی ۱۳۹۷-۱۳۹۸ (میلیون ریال/ درصد)

| ۱۳۹۸         |             |         | ۱۳۹۸       | ۱۳۹۷       | عنوان                                                       |
|--------------|-------------|---------|------------|------------|-------------------------------------------------------------|
| رتبه در کشور | سهم در کشور | تغییرات |            |            |                                                             |
| ۲۲           | ۱/۶         | ۳۲/۵۹   | ۱۷،۴۶۸،۰۹۳ | ۱۳،۱۷۴،۶۸۶ | زراعت و باغداری                                             |
| ۲۳           | ۱/۷۳        | ۳۰/۲۵   | ۲۵،۱۴۳،۲۴۲ | ۱۹،۳۰۳،۹۳۶ | دامداری:                                                    |
| ۲۲           | ۱/۶         | ۲۰/۶۷   | ۱،۴۹۹،۸۶۱  | ۱،۲۴۲،۹۴۹  | گاوداری صنعتی                                               |
| ۲۴           | ۰/۴۷        | ۸/۷۸    | ۹،۷۸۱،۱۳۲  | ۸،۹۹۱،۴۴۵  | دام سنتی                                                    |
| ۲۳           | ۱/۳۴        | ۵۲/۸۰   | ۱۳،۸۱۹،۵۴۱ | ۹،۰۴۴،۱۵۲  | مرغداری                                                     |
| ۱۲           | ۲/۷۶        | ۶۸/۲۰   | ۴۲،۷۰۷     | ۲۵،۳۹۰     | پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت های کشاورزی |
| ۲۹           | ۲/۷۲        | ۷/۶۲    | ۲۴۹،۱۸۳    | ۲۳۱،۵۴۷    | جنگلداری                                                    |
| ۱۳           | ۲/۴۵        | ۳۴/۱۵   | ۶۵۳،۰۷۸    | ۴۸۶،۸۴۲    | ماهیگیری                                                    |
| ۲۴           | ۰/۵۳        | ۳۱/۰۸   | ۴۳،۵۱۳،۵۹۶ | ۳۳،۱۹۷،۰۱۱ | جمع کل                                                      |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

## فصل سوم: کشاورزی

جدول ۳-۷- ستانده زیربخش‌های کشاورزی ۱۳۹۷-۱۳۹۸ (میلیون ریال/ درصد)

| عنوان                                                       | ۱۳۹۷       | ۱۳۹۸        | ۱۳۹۸    |             |              |
|-------------------------------------------------------------|------------|-------------|---------|-------------|--------------|
|                                                             |            |             | تغییرات | سهم در کشور | رتبه در کشور |
| زراعت و باغداری                                             | ۴۶,۴۱۲,۵۰۷ | ۶۲,۳۱۳,۱۲۱  | ۳۴/۲۶   | ۱/۸۳        | ۲۳           |
| دامداری                                                     | ۲۸,۰۶۲,۲۴۶ | ۳۵,۸۶۱,۰۹۱  | ۲۷/۷۹   | ۱/۶         | ۲۲           |
| گاوداری صنعتی                                               | ۲,۳۴۸,۴۸۰  | ۲,۷۷۰,۷۷۸   | ۱۷/۹۸   | ۰/۶۸        | ۲۲           |
| دام سنتی                                                    | ۱۳,۶۹۶,۶۷۱ | ۱۴,۸۰۸,۵۸۱  | ۸/۱۲    | ۱/۲۴        | ۲۶           |
| مرغداری                                                     | ۱۱,۸۲۴,۲۴۷ | ۱۷,۹۵۳,۹۵۱  | ۵۱/۸۴   | ۲/۹۶        | ۱۲           |
| پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی | ۱۹۲,۸۴۸    | ۳۲۷,۷۸۰     | ۶۹/۹۷   | ۰/۹۵        | ۲۱           |
| جنگلداری                                                    | ۴۸۷,۷۴۹    | ۶۴۴,۶۷۶     | ۳۲/۱۷   | ۲/۱۱        | ۱۷           |
| ماهیگیری                                                    | ۱,۲۶۸,۷۳۷  | ۱,۷۰۲,۵۳۶   | ۳۴/۱۹   | ۰/۵۳        | ۲۴           |
| جمع کل                                                      | ۷۶,۲۳۱,۲۳۸ | ۱۰۰,۵۲۱,۴۲۵ | ۳۱/۸۶   | ۱/۶۸        | ۲۲           |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش کشاورزی استان در سال ۱۳۹۸ برابر ۰/۴۳ بوده که نسبت به سال قبل افت ۰/۶ درصدی را داشته که نشان از افزایش ناچیز بهره‌وری است. بیشترین بهره‌وری بخش کشاورزی در سال ۱۳۹۸ به ترتیب مربوط به پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی بوده است.

جدول ۳-۸- نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های کشاورزی ۱۳۹۷-۱۳۹۸

| عنوان                                                       | ۱۳۹۷ | ۱۳۹۸ | تغییرات |
|-------------------------------------------------------------|------|------|---------|
| زراعت و باغداری                                             | ۰/۲۸ | ۰/۲۸ | -۱/۲۴   |
| دامداری:                                                    | ۰/۶۹ | ۰/۷۰ | ۱/۹۲    |
| گاوداری صنعتی                                               | ۰/۵۳ | ۰/۵۴ | ۲/۲۸    |
| دام سنتی                                                    | ۰/۶۶ | ۰/۶۶ | ۰/۶۱    |
| مرغداری                                                     | ۰/۷۶ | ۰/۷۷ | ۰/۶۳    |
| پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی | ۰/۱۳ | ۰/۱۳ | -۱/۰۴   |
| جنگلداری                                                    | ۰/۴۷ | ۰/۳۹ | -۱۸/۵۸  |
| ماهیگیری                                                    | ۰/۳۸ | ۰/۳۸ | -۰/۰۳   |
| جمع کل                                                      | ۰/۴۴ | ۰/۴۳ | -۰/۶۰   |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

### ب- سطح زیرکشت محصولات کشاورزی

محصولات زراعی آبی استان با سطح زیرکشت ۹۶/۴ هزار هکتار در سال ۱۴۰۰ سهمی معادل ۱/۷۳ درصد از سطح زیرکشت زراعی آبی کشور را به خود اختصاص داده است که تولیدی برابر ۱,۳۳۱ هزار تن را داشته است. در سال

## فصل سوم: کشاورزی

۱۴۰۰ محصولات زراعی دیم با سطح زیرکشت ۶۹۵/۵ هزار هکتار و سهم ۱۲/۶۴ درصدی از سطح کشت زراعی دیم کشور توانسته ۴۲۳ هزار تن تولید و عملکرد ۶۰۸ کیلوگرم در هکتار را داشته باشد. مجموع سطح زیر کشت آبی و دیم محصولات زراعی استان در سال ۱۴۰۰ برابر ۷۹۱/۹ هزار هکتار می‌باشد که ۱۲/۱۷ درصد آن آبی و ۸۷/۸۳ درصد آن دیم بوده است. عملکرد تولید در هکتار محصولات زراعی استان در سال ۱۴۰۰ در مقایسه با کشور در بخش آبی بیشتر، ولی در بخش دیم کمتر بوده است. با توجه به سهم پایین سطح کشت آبی استان باید گفت علیرغم وجود رواناب قابل توجه در استان، بخش کشاورزی کم‌ترین بهره را از آن برده است و یکی از اصلی‌ترین مطالبات استان، افزایش سهم تخصیص آب کشاورزی از وزارت نیرو است تا با توسعه کشت آبی و افزایش تولید در واحد سطح، گامی در جهت رشد اقتصادی استان و کشور برداشته شود.

جدول ۳-۹- سطح زیرکشت و تولید محصولات زراعی (طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰)

| عنوان | سال  | محصولات زراعی           |                    |                              |                         |                    |                              |
|-------|------|-------------------------|--------------------|------------------------------|-------------------------|--------------------|------------------------------|
|       |      | آبی                     |                    |                              | دیم                     |                    |                              |
|       |      | سطح کشت<br>(هزار هکتار) | تولید (هزار<br>تن) | عملکرد در<br>هکتار (کیلوگرم) | سطح کشت<br>(هزار هکتار) | تولید (هزار<br>تن) | عملکرد در هکتار<br>(کیلوگرم) |
| استان | ۱۳۹۹ | ۹۵/۱                    | ۱۲۲۶               | ۱۲۸۹۲                        | ۶۸۷/۷                   | ۱۰۲۶/۴             | ۱۴۹۳                         |
|       | ۱۴۰۰ | ۹۶/۴                    | ۱۳۳۱               | ۱۳۸۰۷                        | ۶۹۵/۵                   | ۴۲۳                | ۶۰۸                          |
| کشور  | ۱۳۹۹ | ۵۴۰۰                    | ۵۸۳۴۰              | ۱۰۸۰۳                        | ۵۵۰۰                    | ۴۸۲۱               | ۸۷۶                          |
|       | ۱۴۰۰ | ۵۵۸۸                    | ۶۵۷۳۸              | ۱۱۷۶۴                        | ۵۵۰۱                    | ۴۷۲۶               | ۸۵۹                          |

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

سطح زیرکشت محصولات باغی استان (بارور و غیر بارور) در سال ۱۴۰۰ برابر ۵۳/۷ هزار هکتار بوده که ۴۶۳/۶ هزار تن تولید را در برداشته است. عملکرد در هکتار سطح بارور محصولات باغی در سال ۱۴۰۰ برابر ۸۶۳۳ کیلوگرم در هکتار بوده که از میانگین کشور بیشتر است.

جدول ۳-۱۰- سطح زیرکشت و تولید محصولات باغی (هزار هکتار/ هزار تن) (طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰)

| عنوان | سال  | محصولات باغی |       |                           |
|-------|------|--------------|-------|---------------------------|
|       |      | سطح کشت      | تولید | عملکرد در هکتار (کیلوگرم) |
| استان | ۱۳۹۹ | ۵۲/۶         | ۴۴۳/۴ | ۸۴۳۰                      |
|       | ۱۴۰۰ | ۵۳/۷         | ۴۶۳/۶ | ۸۶۳۳                      |
| کشور  | ۱۳۹۹ | ۲۹۸۰         | ۲۴۳۷۴ | ۸۱۷۹                      |
|       | ۱۴۰۰ | ۲۷۵۵         | ۲۲۳۴۳ | ۸۱۱۰                      |

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

<sup>۱</sup> . عملکرد در هکتار مربوط به سطح بارور محصولات باغی است

### ج- وضعیت شاخص‌های دام، طیور، آبزیان و زنبورعسل

جمعیت دامی به چهار دسته گوسفند و بره، بز و بزغاله، گاو و گوساله و تک‌سُمیان دسته‌بندی می‌شود. جمعیت دام استان براساس رأس، افزایش ۴۲۴۴۶۸ رأسی داشته است.

جدول ۱۱-۳- آمار جمعیت دامی (طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰)

| نوع دام      | تعداد (رأس) |           | واحد دامی <sup>۱</sup> |           |
|--------------|-------------|-----------|------------------------|-----------|
|              | ۱۳۹۹        | ۱۴۰۰      | ۱۳۹۹                   | ۱۴۰۰      |
| گوسفند و بره | ۱,۵۰۰,۰۰۰   | ۱,۹۳۷,۸۶۷ | ۱,۵۰۰,۰۰۰              | ۱,۹۳۷,۸۶۷ |
| بز و بزغاله  | ۲۳۰,۰۰۰     | ۲۵۴,۳۷۳   | ۱۷۲,۵۰۰                | ۱۹۰,۷۸۰   |
| گاو و گوساله | اصیل        | ۴۸,۰۰۰    | ۴۵۶,۰۰۰                | ۳۴۰,۹۳۱   |
|              | دورگ        | ۸۶,۰۰۰    | ۵۵۹,۰۰۰                | ۶۲۷,۵۶۶   |
|              | بومی        | ۱۰۰,۰۰۰   | ۴۰۰,۰۰۰                | ۲۹۸,۸۴۱   |
|              | جمع         | ۲۳۴,۰۰۰   | ۱,۴۱۵,۰۰۰              | ۱,۲۶۷,۳۳۸ |
| تک‌سُمیان    | ۱۲,۳۰۰      | ۱۲,۳۰۰    | ۵۵,۳۵۰                 | ۵۴,۶۷۵    |
| جمع کل       | ۱,۹۶۵,۲۳۰   | ۲,۳۸۹,۶۹۸ | ۳,۱۴۲,۸۵۰              | ۳,۴۵۰,۶۶۰ |

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

ظرفیت دامداری‌های استان در جدول زیر به تفکیک گاوداری، پرواربندی گوساله، پرواربندی بره و گوسفند داشتنی بر اساس رأس در جدول زیر نشان داده شده است. در تمام موارد تعداد واحدهای صنعتی نسبت به نیمه صنعتی با اختلاف زیاد کمتر بوده است. بررسی نشان می‌دهد که تغییرات تعداد گاوداری صنعتی به میزان ۳/۱۱ درصد افزایش روبرو بوده است. بیشترین رشد نیز مربوط به واحدهای پرواربندی گوساله صنعتی بوده که از نظر ظرفیت ۶/۱۸ درصد رشد داشته است. نکته قابل توجه این است که ظرفیت اغلب واحدهای دامداری افزایش داشته است و این نشان دهنده عملکرد مثبت استان در این زمینه است که باید توجه داشت این بخش از توان بالقوه (ظرفیت) بالایی برخوردار است.

جدول ۱۲-۳- ظرفیت دامداری‌های صنعتی و نیمه صنعتی (ظرفیت به رأس)

| عنوان            |            | ۱۳۹۹  | ۱۴۰۰   | تغییرات |
|------------------|------------|-------|--------|---------|
| گاوداری          | صنعتی      | تعداد | ۱۹۳    | ۱۹۹     |
|                  |            | ظرفیت | ۹,۴۸۵  | ۹,۶۶۵   |
|                  | نیمه صنعتی | تعداد | ۱,۲۵۱  | ۱,۲۹۸   |
|                  |            | ظرفیت | ۹,۸۰۰  | ۱۰,۲۲۵  |
| پرواربندی گوساله | صنعتی      | تعداد | ۱۸۹    | ۱۹۹     |
|                  |            | ظرفیت | ۲۳,۴۵۰ | ۲۴,۹۰۰  |
|                  | نیمه صنعتی | تعداد | ۵۵۷    | ۵۸۷     |

<sup>۱</sup>. مفهوم واحد دامی به منظور بیان انواع و سنین مختلف دامی و مقایسه و تبدیل آن‌ها در یک شکل واحد پدید آمده است. اندازه واحد دامی ثابت نیست و بر اساس وزن زنده دام غالب در هر منطقه تعیین می‌شود.

## فصل سوم: کشاورزی

| تغییرات | ۱۴۰۰   | ۱۳۹۹   | عنوان |            |               |
|---------|--------|--------|-------|------------|---------------|
| ۶/۱۱    | ۱۶,۴۰۳ | ۱۵,۴۵۸ | ظرفیت |            |               |
| ۰       | ۵۲     | ۵۲     | تعداد | صنعتی      | پرواربندی بره |
| ۰       | ۱۵,۲۰۰ | ۱۵,۲۰۰ | ظرفیت |            |               |
| -۰/۹۳   | ۱۰۶    | ۱۰۷    | تعداد | نیمه صنعتی |               |
| -۰/۸    | ۱۲,۳۵۴ | ۱۲,۴۵۴ | ظرفیت |            |               |
| ۰       | ۴۲     | ۴۲     | تعداد | صنعتی      | گوسفند داشتی  |
| ۰       | ۱۱,۴۲۰ | ۱۱,۴۲۰ | ظرفیت |            |               |
| ۰       | ۵۴۳    | ۵۴۳    | تعداد | نیمه صنعتی |               |
| -۰/۲۲   | ۳۴,۷۶۰ | ۳۴,۸۳۵ | ظرفیت |            |               |

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

آمار واحدهای پرورش طیور استان نشان می‌دهد ظرفیت واحدهای مرغ مادر گوشتی با نزدیک به ۹ درصد بیشترین افزایش داشته و ظرفیت واحدهای پرورش مرغ بومی و سایر ماکیان با ۹۷ درصد بیشترین کاهش را داشته است. تعداد واحدهای مرغ تخم‌گذار، شترمرغ، بوقلمون و کارخانه جوجه کشی بدون تغییر بوده است.

جدول ۳-۱۳- آمار واحدهای پرورش طیور

| تغییرات | ۱۴۰۰       | ۱۳۹۹       | نوع طرح |                        |           |
|---------|------------|------------|---------|------------------------|-----------|
| -۱/۸۳   | ۷۵۲        | ۷۶۶        | تعداد   | پروانه بهره برداری     | مرغ گوشتی |
| -۰/۸۷   | ۱۵,۰۶۱,۶۰۰ | ۱۵,۱۹۴,۱۰۰ | ظرفیت   |                        |           |
| -       | -          | -          | تعداد   | غیرمجاز                |           |
| -       | -          | -          | ظرفیت   |                        |           |
| ۰       | ۱۳         | ۱۳         | تعداد   | مرغ تخم گذار           |           |
| ۰       | ۶۴۱,۰۰۰    | ۶۴۱,۰۰۰    | ظرفیت   |                        |           |
| ۶/۲۵    | ۱۷         | ۱۶         | تعداد   | مرغ مادر گوشتی         |           |
| ۸/۸۸    | ۴۹۰,۲۵۰    | ۴۵۰,۲۵۰    | ظرفیت   |                        |           |
| ۰       | ۱          | ۱          | تعداد   | مرغ بومی و سایر ماکیان |           |
| -۹۶/۸۸  | ۱۰,۰۰۰     | ۳۲,۰۰۰     | ظرفیت   |                        |           |
| ۰       | ۴          | ۴          | تعداد   | شتر مرغ                |           |
| ۰       | ۲۴۹        | ۲۴۹        | ظرفیت   |                        |           |
| ۰       | ۶          | ۶          | تعداد   | بو قلمون               |           |
| ۰       | ۲۰,۵۰۰     | ۲۰,۵۰۰     | ظرفیت   |                        |           |
| ۰       | ۲          | ۲          | تعداد   | کارخانه جوجه کشی       |           |
| ۰       | ۴,۰۰۰,۰۰۰  | ۴,۰۰۰,۰۰۰  | ظرفیت   |                        |           |

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

## فصل سوم: کشاورزی

وجود منابع سرشار آبی جاری در استان می تواند زمینه خوبی جهت پرورش ماهی باشد. پرورش ماهی استان در سال ۱۴۰۰ بیشتر در منابع سردآبی با تعداد ۲۳۷ واحد و ظرفیت ۴۵۹۵ تن بوده است.

جدول ۳-۱۴- وضعیت مزارع پرورش ماهی استان به تفکیک نوع پرورش

| نوع پرورش    |       |        |       |         |      | عنوان                                          |
|--------------|-------|--------|-------|---------|------|------------------------------------------------|
| ماهیان زینتی |       | سردآبی |       | گرم آبی |      |                                                |
| ۱۴۰۰         | ۱۳۹۹  | ۱۴۰۰   | ۱۳۹۹  | ۱۴۰۰    | ۱۳۹۹ |                                                |
| ۱۴           | ۱۴    | ۲۳۷    | ۲۴۲   | ۱۰      | ۱۰   | تعداد مزارع فعال، استخر دو منظوره، مجتمع       |
| -            | -     | ۷/۸۸   | ۷/۸۸  | ۹/۱     | ۹/۱  | مساحت مزارع فعال دو منظوره و مجتمع (هکتار)     |
| -            | -     | ۴،۵۹۵  | ۴،۳۴۰ | ۲۶      | ۲۶   | ظرفیت تولید مزارع دو منظوره، مجتمع، منفرد (تن) |
| -            | -     | ۲،۷۴۰  | ۴،۱۲۵ | -       | -    | تکثیر بچه ماهی (هزار قطعه)                     |
| ۱،۳۷۰        | ۱،۳۷۰ | -      | -     | -       | -    | تکثیر و تولید ماهیان زینتی (هزار قطعه)         |

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

سال ۱۴۰۰ در سطح استان کردستان ۷،۶۰۰ بهره بردار با ۸،۴۰۰ کلنی بومی و ۲۷۱،۶۰۰ کلنی مدرن (جمعا ۲۸۰،۰۰۰ کلنی) فعالیت داشته اند که نسبت به سال گذشته بدون تغییر بوده اند.

جدول ۳-۱۵- آمار زنبور عسل

| تغییرات | ۱۴۰۰    | ۱۳۹۹    | عنوان                |
|---------|---------|---------|----------------------|
| ۰       | ۷،۶۰۰   | ۷،۶۰۰   | تعداد بهره بردار     |
| ۰       | ۸،۴۰۰   | ۸،۴۰۰   | تعداد کلنی بومی      |
| ۰       | ۲۷۱،۶۰۰ | ۲۷۱،۶۰۰ | تعداد کلنی مدرن      |
| ۰       | ۲۸۰،۰۰۰ | ۲۸۰،۰۰۰ | جمع کلنی بومی و مدرن |

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

با توجه به جدول ۳-۱۶ به بیشترین رشد تولیدات زیربخش دام مربوط به شیر و گوشت ماهی به ترتیب با ۴ و ۳/۸۸ درصد بوده و آمار تولیدات سالیانه، میزان تولید تخم مرغ استان در سال ۱۴۰۰ برابر ۴۴۰۰ تن بوده که کاهش ۳۵/۳ درصدی داشته است.

جدول ۳-۱۶- آمار تولیدات سالیانه دام، طیور، آبزیان و زنبور عسل (هزارتن)

| تغییرات | ۱۴۰۰  | ۱۳۹۹ | نوع تولید |
|---------|-------|------|-----------|
| ۴       | ۲۶۰   | ۲۵۰  | شیر       |
| ۳/۲۳    | ۳۲    | ۳۱   | گوشت قرمز |
| -۰/۴۳   | ۹۳/۶  | ۹۴   | گوشت مرغ  |
| -۳۵/۲۹  | ۴/۴   | ۶/۸  | تخم مرغ   |
| ۳/۸۸    | ۱۰/۷  | ۱۰/۳ | گوشت ماهی |
| -۵/۲۶   | ۱/۸   | ۱/۹  | عسل       |
| ۲/۱۶    | ۴۰۲/۵ | ۳۹۴  | جمع       |

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

### د- قیمت تضمینی محصولات کشاورزی

یکی از سیاست‌های حمایتی دولت می‌تواند قیمت‌گذاری و خرید محصولات باشد که در ایران در مورد محصولات ضروری کشاورزی انجام خواهد شد. بر اساس قانون «تضمین خرید محصولات اساسی کشاورزی»، دولت باید هر ساله نرخ خرید تضمینی محصولات کشاورزی را قبل از آغاز فصل کشت و با در نظر گرفتن نرخ تورم سالانه و اعمال میزان تأثیر آن در قیمت تمام شده محصولات مختلف مورد اشاره در این قانون اعلام کند.

خرید تضمینی محصولات اساسی، علاوه بر افزایش حجم تولید داخل، موجب تقویت امنیت غذایی کشور نیز خواهد شد. سیاست خرید تضمینی مستلزم رعایت دو نکته ۱. قیمت مناسب و ۲. زمان اعلام آن است. قیمت باید با هزینه‌های تولید متناسب باشد و زمان اعلام باید پیش از آغاز فصل زراعت (شهریور ماه) باشد.

در سال‌های اخیر هزینه‌های تولید افزایش و یارانه محصولات اساسی کشاورزی ثابت مانده است این در حالیست که در بسیاری موارد قیمت تضمینی خرید این محصولات در تناسب با این تغییرات نبوده است؛ در نتیجه تضمین خرید آن‌ها کارکرد حمایتی خود را از دست داده است.

جدول ۳-۱۷- پیشنهاد قیمت خرید تضمینی محصولات زراعی، برگ سبز چای و پیله تر ابریشم (ریال برای هر کیلوگرم)

| محصول | قیمت خرید تضمینی سال زراعی ۱۳۹۸-۱۳۹۹ | قیمت خرید تضمینی سال زراعی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ |
|-------|--------------------------------------|--------------------------------------|
| گندم  | ۲۵,۰۰۰                               | ۵۰,۰۰۰                               |
| جو    | ۱۶,۳۰۰                               | ۲۳,۷۹۸                               |
| کلزا  | ۴۶,۶۰۲                               | ۷۸,۰۰۰                               |
| گلرنگ | ۴۰,۸۵۰                               | ۶۲,۴۳۸                               |

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

### ۳-۲-۲- صادرات و واردات محصولات بخش کشاورزی

صادرات بخش کشاورزی از مبادی گمرکات استان در سال ۱۴۰۰ ارزشی برابر ۲۱۲ میلیون دلار داشته که نسبت به سال قبل بیش از ۴۲ درصد کاهش یافته است. متوسط قیمت هر واحد صادرات نیز در این سال تقریباً برابر با ۳۹۳ دلار به ازای هر تن بوده که در مقایسه با سال قبل آن ۸/۴۲ درصد افزایش داشته است. صادرات کالاهای فرآوری شده و صنعتی به جای تولیدات خام موجب افزایش متوسط قیمت هر واحد صادرات می‌شود.

ارزش واردات انجام شده از گمرکات استان در سال ۱۴۰۰ برابر ۸۹ هزار دلار بوده که وزنی معادل ۴۱ تن داشته و نسبت ارزش به وزن واردات برابر ۸۷۰ دلار به ازای هر تن بوده است. ارزش واردات در سال ۱۴۰۰ نسبت به سال قبل کاهش قابل توجهی برابر ۹۷/۵۹ درصدی را تجربه کرده است.

جدول ۳-۱۸- بررسی وضعیت تجارت خارجی محصولات کشاورزی از مبادی گمرکات استان

| عنوان                                                                    | ۱۳۹۹     | ۱۴۰۰    | تغییرات (درصد) |
|--------------------------------------------------------------------------|----------|---------|----------------|
| ارزش (میلیون دلار)                                                       | ۳۶۸      | ۲۱۲     | -۴۲/۲۳         |
| وزن (تن)                                                                 | ۱۰۱۴,۴۹۹ | ۵۴۰,۵۹۲ | -۴۶/۷۱         |
| نسبت ارزش به وزن صادرات (متوسط قیمت هر واحد صادرات) (دلار به ازای هر تن) | ۳۶۲/۲۵   | ۳۹۲/۷۶  | ۸/۴۲           |

| عنوان             | ۱۳۹۹                                                                     | ۱۴۰۰  | تغییرات (درصد) |
|-------------------|--------------------------------------------------------------------------|-------|----------------|
| واردات<br>کشاورزی | ارزش (میلیون دلار)                                                       | ۳/۷۰۴ | ۰/۰۸۹          |
|                   | وزن (تن)                                                                 | ۵،۴۹۶ | ۴۱             |
|                   | نسبت ارزش به وزن واردات (متوسط قیمت هر واحد واردات) (دلار به ازای هر تن) | ۱،۲۱۵ | ۸۷۰            |
|                   |                                                                          |       | ۲۲۲/۵۱         |

منبع: اداره کل گمرکات استان کردستان / محاسبات کارشناسی

### جدول ۳-۱۹- اقلام عمده صادراتی و وارداتی کشاورزی از مبادی گمرکات استان

| عنوان                      | ۱۳۹۹                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | ۱۴۰۰                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|----------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| اقلام عمده صادراتی کشاورزی | سبزی‌ها و نباتات ریشه و غده‌های زیرخاکی خوراکی-میوه‌های خوراکی پوست مرکبات یا پوست خربزه-ماهی‌ها قشرداران صدفداران و سایر آبزیان فاقد ستون فقرات-حیوانات زنده-محصولات لبنی و عسل طبیعی و تخم مرغ-نباتات زنده و محصولات گلکاری-فرآورده‌هایی از سبزی‌ها میوه‌ها یا از سایر اجزای نباتات-مواد قابل بافت سایر محصولات نباتی که در جای دیگر گفته نشده و مشمول شماره دیگر تعرفه نشده باشد-چربی‌ها و روغن‌های حیوانی و نباتی یا فرآورده‌های حاصل از تفکیک آنها چربی‌های خوراکی آماده موم‌های حیوانی یا نباتی | میوه‌های خوراکی پوست مرکبات یا پوست خربزه-سبزی‌ها و نباتات ریشه و غده‌های زیرخاکی خوراکی-محصولات لبنی و عسل طبیعی و تخم مرغ-نباتات زنده و محصولات گلکاری-ماهی‌ها قشرداران صدفداران و سایر آبزیان فاقد ستون فقرات-فرآورده‌هایی از سبزی‌ها میوه‌ها یا از سایر اجزای نباتات-مواد قابل بافت سایر محصولات نباتی که در جای دیگر گفته نشده و مشمول شماره دیگر تعرفه نشده باشد-چربی‌ها و روغن‌های حیوانی و نباتی یا فرآورده‌های حاصل از تفکیک آنها چربی‌های خوراکی آماده موم‌های حیوانی یا نباتی |
| اقلام عمده وارداتی کشاورزی | فرآورده‌هایی از سبزی‌ها میوه‌ها یا از سایر اجزای نباتات-سبزی‌ها و نباتات ریشه و غده‌های زیرخاکی خوراکی-غلات-میوه‌های خوراکی پوست مرکبات یا پوست خربزه                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | موز سبز تازه یا خشک-میوه‌های خوراکی پوست مرکبات یا پوست خربزه-محصولات لبنی و عسل طبیعی و تخم مرغ-هوه چای ماته و ادویه-فرآورده‌های از سبزی‌ها میوه‌ها یا از سایر اجزای نباتات                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |

منبع: اداره کل گمرکات استان کردستان

آب مجازی<sup>۱</sup> مفهومی است که در مورد صادرات محصولات کشاورزی با توجه به بحران آب در منطقه اهمیت قابل توجهی دارد و در مجامع علمی برای تبیین نیاز آبی هر کالای تولیدی از شاخصی به نام آب مجازی استفاده می‌شود. آب مجازی (پنهان، نهفته) به مجموع حجم آبی که در مراحل مختلف تهیه، تولید و ارائه یک محصول (غذا، کالا، انرژی یا خدمت) به صورت مستقیم و غیرمستقیم استفاده می‌شود گفته می‌شود.

با توجه به مفهوم آب مجازی و اقلام عمده صادراتی سال ۱۴۰۰ مشاهده می‌شود که محصولاتی همچون هندوانه که برای تولید آنها حجم قابل توجهی آب مصرف می‌شود، وجود دارد و این می‌تواند زیان‌های جبران ناپذیری به منابع آبی استان و کشور وارد نماید.

### ۳-۲-۳- حمایت‌های دولت از بخش کشاورزی

بخش کشاورزی به عنوان محرک اولیه در مراحل توسعه، ایجاد امنیت غذایی و اشتغال از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. لذا همواره نیازمند حمایت بوده که منابع بانکی می‌تواند یکی از مهم‌ترین پشتیبان‌های بخش کشاورزی باشد.

<sup>۱</sup> . Virtual Water

تسهیلات بانکی اختصاص یافته به بخش کشاورزی استان در سال ۱۴۰۰ برابر ۴۸,۵۵۵,۶۰۹ میلیون ریال بوده که رشدی حدود ۳۷ درصدی نسبت به سال قبل داشته است.

جدول ۳-۲۰- تسهیلات بانکی اختصاص یافته به بخش کشاورزی استان (میلیون ریال)

| عنوان               | تا پایان سال ۱۳۹۹ | تا پایان سال ۱۴۰۰ | تغییرات (درصد) |
|---------------------|-------------------|-------------------|----------------|
| مانده تسهیلات بانکی | ۳۵,۵۱۵,۷۶۵        | ۴۸,۵۵۵,۶۰۹        | ۳۶/۷۲          |

منبع: شورای هماهنگی بانک ها

### ۳-۳- جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی برای استان

کشاورزان استان با مشکلاتی نظیر ۱. تکنولوژی پایین، ۲. ضعف نظام توزیع و فروش محصولات کشاورزی، ۳. در دسترس نبودن تسهیلات مناسب، ۴. خشکسالی و کمبود آب، ۵. نهاده های ضعیف، ۶. فرسودگی ماشین آلات، ۷. نداشتن چشم انداز درست در تعیین محصول کشت برای دوره بعد، ۸. عدم تخصیص و استفاده از روان آب ها، ۹. ضعف مهار و استحصال آب های سطحی، ۱۰. هجوم مصرف کنندگان به آب های زیرزمینی، ۱۱. افت سفره های آب، فروچاله ها، تداخل سفره های شور و شیرین، ۱۲. دیم بودن ۸۸ درصد اراضی کشاورزی (و در نتیجه رتبه تولید ۱۷ با وجود رتبه ۶ در سطح زیرکشت) مواجه است لذا ارائه برنامه ریزی و حمایت دولت، تسهیلات ارزان قیمت، تخصیص اعتبارات و خدمات آموزشی به بخش کشاورزی ضروری است. با توجه به مطالب ارائه شده در این فصل پیشنهادات زیر مطرح است:

- تامین اعتبارات لازم جهت طرح توسعه اراضی آبی در محدوده سدهای مخزنی استان
- طرح تکمیل زیرساخت های مجتمع پرورش ماهیان سردآبی سیروان
- تأمین تسهیلات بانکی سرمایه ای و سرمایه در گردش برای ادامه روند توسعه بخش و استمرار و پایداری تولید با توجه به رشد اقتصادی مثبت بخش
- تأمین و تخصیص کمک های فنی و اعتباری در قالب یارانه برای کاهش سود تسهیلات بانکی
- توسعه باغات حوزه رودخانه های مرزی
- ایجاد واحدهای فرآوری و صنایع تبدیلی محصولات کشاورزی: با توجه به ظرفیت بالای استان در زمینه تولیدات کشاورزی و ارزش افزوده پایین محصولات خام کشاورزی در تمام حوزه های آن لذا ضروری است به عنوان مکمل این بخش صناعی ایجاد شوند تا این بخش علاوه بر ایجاد ارزش افزوده هر چه بیشتر بر اشتغال استان هم تاثیر گذار باشد.
- توسعه آبیاری تکمیلی: استان کردستان به لحاظ تأسیسات زیربنایی مهار و انتقال آب و عملیات آب و خاک کشاورزی در مقایسه با استان های توسعه یافته از عقب ماندگی تاریخی برخوردار است. لذا تکمیل و توسعه زیربنای آبیاری تکمیلی از الزامات توسعه کشاورزی است که باید مورد توجه قرار گیرد. همچنین افزایش راندمان آبی و جلوگیری از هدر رفت آب بخش کشاورزی با اجرای طرح های آبخیزداری و همچنین مدیریت الگوی مصرف آب کشاورزی که حجم زیادی را شامل می شود، موجب افزایش محصولات کشاورزی و پایداری در تولید خواهد شد.
- مدیریت منابع طبیعی: تعادل دام- مرتع و چرای کنترل شده دام بسوی حذف دام از مرتع می رود، طرحی که آثار زیان بارش بیش از فواید کوتاه مدت آن است. حضور دام در مرتع ضروری و یکی از عناصر کلیدی در

تعادل محیط زیست است. برای داشتن مرتعی غنی و قوی، حضور مستقیم دام، ریخته شدن کود آن ضروری است، زیرا تنها در این صورت است که ماده آلی خاک افزایش یافته و افزایش ماده آلی خاک به صورت مستقیم باعث رشد بیشتر گیاهان، بالارفتن قدرت جذب و ذخیره سازی آب باران و ممانعت از ایجاد و راه افتادن سیلاب‌های خطرناک می‌شود.

- حمایت از تحقیق و توسعه: توسعه روش‌های علمی و تحقیقاتی با رویکرد ارتقای بهره‌وری دنبال شود. همچنین بذر اصلاح شده به عنوان یکی از نهاده‌های دانش بنیان و استراتژیک مورد توجه قرار گیرد.
- ساماندهی نظام توزیع و فروش: وجود مشکل دلالی و سوداگری در بازار محصولات کشاورزی - نبودن یا ضعیف بودن تشکلهای تعاونی روستایی. خلاء تشکلهای فعال بومی در محصولات کشاورزی استان.
- با استفاده از ظرفیتهای بخش خصوصی و سرمایه‌گذاری خارجی و تعامل بخش صنعت و تولید و ارتباط با دانشگاه‌ها و کسر موازی‌کاری در ارگان‌های ذی‌ربط می‌توان توجه ویژه به این بخش کرد چراکه این صنعت با تولید ناخالص ملی حدود ۲۳ در صدی و ایجاد اشتغال حدود ۲۲ در صدی نقش به سزایی در شکل‌گیری اقتصاد کشور دارد.
- متأسفانه خشکسالی‌های پیاپی و از دست دادن منابع و ذخایر آبی کشور در سالیان گذشته عرصه را بر فعالیتهای کشاورزی هر روز تنگ‌تر می‌کند. این ضایعه اسفبار و همچنین شور شدن تدریجی خاک‌های کشاورزی از یک‌طرف و نبود سرمایه‌گذاری اصولی و کارشناسی شده و همچنین اعمال مدیریت نامطلوب در بخش کشاورزی از سوی دیگر سبب شده تا تولید محصولات کشاورزی در کشور غیر اقتصادی و غیر رقابتی شود.
- افزایش حمایت‌ها از اجرای عملیات زیربنایی آب و خاک از جمله طرح‌های تجهیز و نوسازی اراضی و توسعه شبکه‌ها و روش‌های نوین آبیاری
- جلوگیری از برداشت بی‌رویه از منابع آب‌های زیرزمینی و توسعه فعالیتهای آبخیزداری، جنگل‌کاری، بیابان‌زدایی و اجرای طرح‌های مرتبط با تقویت ذخایر آب‌های زیرزمینی
- فراهم کردن شرایط لازم برای ارتقای تدریجی درجه و ضریب مکانیزاسیون و نوسازی تاسیسات و تجهیزات و ماشین‌آلات و ادوات کشاورزی
- حمایت مستمر و قانونی از سازماندهی و ساماندهی تشکلهای و تعاونی‌های کشاورزی اعم از تخصصی، صنفی و منطقه‌ای از طریق تصویب و اجرای قوانین و مقررات
- حمایت از استقرار و گسترش صنایع تبدیلی، تکمیلی و نگهداری محصولات کشاورزی در قطب‌های تولیدی
- تنوع بخشیدن به ابزارهای حمایتی و اصلاح نظام قیمت‌گذاری محصولات کشاورزی به منظور حمایت از تولیدکنندگان محصولات کشاورزی
- توسعه بیمه محصولات کشاورزی و بیمه تامین اجتماعی روستایی و کشاورزان

## فصل چهارم

### صنعت و معدن

#### خلاصه فصل

در سال ۱۳۹۸ سهم تولید کل بخش صنعت استان ۵۳/۰ درصد از کل ارزش افزوده بخش صنعت کشور بوده که در رتبه ۲۸ قرار داشته است. همچنین در همین سال سهم تولید صنعت از محصول ناخالص داخلی استان ۳۲/۹ درصد بوده است. همانطور که شواهد نشان می دهد که سهم تولید بخش صنعت استان از ارزش افزوده صنعت کشور و محصول ناخالص داخلی استان در سال ۱۳۹۸ در مقایسه با سال ۱۳۹۷ افزایش داشته است.

در این فصل آمار تولید استان در بخش صنعت و معدن به تفکیک ارزش افزوده، مصرف واسطه و ستانده مورد بررسی قرار گرفته است. علاوه بر آن با بررسی وضعیت کارگاه های صنعتی، وضعیت زیربخش معدن، صادرات و واردات محصولات عمده و حمایت های دولتی سعی شده راهکار و سیاست اجرایی پیشنهادی در این بخش ارائه گردد.

### ۴-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش صنعت و معدن و جهت‌گیری‌های استان

بخش صنعت، معدن و تجارت دارای تعامل گسترده‌ای با سایر بخش‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جامعه است و یکی از مؤثرترین بخش‌های اقتصادی است. بنابراین آشنایی با وضع موجود، برنامه‌ها و سیاست‌های این بخش تصویر روشنی از وضعیت و توان آینده اقتصادی در اختیار قرار می‌دهد. ارتباط گسترده این بخش با بخش‌های مختلف مانند کشاورزی، حوزه پولی و بانکی، بورس، توزیع، اشتغال، واردات، صادرات، ارتباط بین مصرف‌کننده و تولیدکننده و بسیاری بخش‌های دیگر و میزان اثرگذاری و اثرپذیری از این بخش‌ها نشانگر اهمیت بالای شناخت صنعت، معدن و تجارت است.

امروزه افزایش توان تولیدی، نیازمند توجه ویژه به بخش صنعت و افزایش سرمایه‌گذاری در این بخش است به گونه‌ای که بخش صنعت یکی از پایه‌های اصلی نظریه‌های رشد و توسعه اقتصادی است. اهمیت این بخش در بعد نخست در ایجاد ارزش افزوده مستقیم برای اقتصاد و در بعد دوم به عنوان یک پیشران برای توسعه سایر بخش‌های اقتصادی قلمداد می‌گردد. در نظریه‌های توسعه اقتصادی با توجه به پتانسیل بالای این بخش در ایجاد ارزش افزوده و در نظر گرفتن پیوندهای پسین و پیشین آن با سایر بخش‌های اقتصادی، از آن به عنوان موتور رشد یاد شده است. این موضوع که از طریق صنعتی شدن می‌توان استانی (کشوری) را از رشد سریع اقتصادی برخوردار نمود به عنوان یک حقیقت پذیرفته شده از جانب اندیشمندان مختلف طی یک قرن اخیر به کرات بیان شده است. چنانچه از حجم مبادلات در دایره تجارت جهانی نیز قابل مشاهده است روز به روز، حجم مبادلات کالاهای صنعتی در بازار افزایش می‌یابد.

شناخت مزیت نسبی در یک استان علاوه بر کمک به حضور هوشمندان در بازارهای کشوری، منطقه‌ای و جهانی، به تخصیص بهینه منابع و سرمایه‌ها کمک شایانی می‌کند از این رو اتخاذ سیاست‌های توسعه صنعتی مناسب در مناطق مختلف می‌تواند ضامن توسعه تجارت و گسترش بازارهای تجاری برای تولیدات صنعتی باشد تا بر مبنای آن توسعه اقتصادی آن منطقه هموار گردد زیرا عدم تشخیص پتانسیلها و توان بالقوه یک منطقه در صادرات فرصت‌های زیادی را از تولیدکنندگان و صادرکنندگان می‌گیرد به همین دلیل هدایت منابع به سوی صنایع اولویت‌دار صنعتی امری ضروری است.

نظر به اهمیت روز افزون استفاده بهینه از منابع انرژی و ایفای صحیح نقش این عامل در امر صنعتی شدن جوامع و حفظ محیط‌زیست، موضوع کارایی و بهره‌وری در فرآیند مصرف نهایی انرژی یکی از مهم‌ترین چالش‌های سیاست‌گذاری در بخش انرژی و به تبع آن بخش صنعت می‌باشد. این مسأله به دلیل محدود بودن منابع پایان‌پذیر انرژی و همچنین بحران انتشار گازهای گلخانه‌ای و افزایش دمای کره زمین از اهمیتی جهان شمول برخوردار است. از سوی دیگر، تحلیل‌های اقتصادی حاکی از آن است که بهبود کارایی انرژی، کم هزینه‌ترین و در عین حال مؤثرترین روش برای تأمین امنیت انرژی در کشورهای مختلف محسوب می‌شود.

### ۴-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش صنعت و معدن

در برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته مصوب شده که استان کردستان دارای ۱۷ شهرک صنعتی و ۱۲ ناحیه با مجموع ۱۰۲۲ هکتار باشد که تا سال ۱۴۰۰ تعداد ۱۱ شهرک صنعتی و ۳ ناحیه با مجموع مساحت ۷۷۰ هکتار به بهره‌برداری رسیده است. همچنین استان دارای یک منطقه ویژه اقتصادی با مساحت ۸۵ هکتار است.

افتتاح و بهره‌برداری از پروژه‌های پیشران صنعتی همچون پتروشیمی کردستان، لاستیک بارز، طلای قروه، فرآوری و تولید کنسانتره آهن میزان سرمایه‌گذاری بطور قابل ملاحظه‌ای افزایش یافت. علاوه بر این شرکت پتروشیمی بعثت، طلای قلقله سقز، زنجیره فولاد و شرکت لاستیک رازی از دیگر طرح‌های پیشران صنعتی استان هستند که هر کدام از این پروژه‌ها دارای پیشرفت فیزیکی بوده و تکمیل و اجرای آنها در دستور کار قرار دارد.

تسهیلات رونق تولید و اشتغال از مهم‌ترین حمایت‌های صورت گرفته از واحدهای تولیدی استان بوده است. همچنین در سال ۱۳۹۷ (حمایت از کالای ایرانی) نو سازی و باز سازی صنایع در بخش‌های مختلف از دیگر برنامه‌های دولت بوده که در همین راستا ممنوعیت واردات کالاهای دارای تولید داخلی از سوی دولت اجرا شد.

#### ۴-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش صنعت و معدن

##### ۴-۳-۱- بررسی وضعیت تولید بخش صنعت و معدن

ارزش‌افزوده زیربخش‌های صنعت استان در جدول زیر آمده است؛ طبق آخرین آمار سال ۱۳۹۸ بیش‌ترین رشد زیربخش‌ها نسبت به سال قبل مربوط به بخش «صنعت (ساخت)» با ۱۳۶/۴۳ درصد بوده است. زیربخش «استخراج معدن» نیز رشد منفی را تجربه کرده و درنهایت کل بخش صنعت استان رشد ۸۲/۸۲ درصدی را در سال ۱۳۹۸ داشته است.

جدول ۴-۱- ارزش‌افزوده زیربخش‌های صنعت، معدن و انرژی استان (میلیون ریال/ درصد) در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸

| ۱۳۹۸         |             |         | ۱۳۹۸       | ۱۳۹۷       | عنوان                                            |
|--------------|-------------|---------|------------|------------|--------------------------------------------------|
| رتبه در کشور | سهم در کشور | تغییرات |            |            |                                                  |
| ۲۲           | ۰/۰۵        | -۹/۰۳   | ۲,۵۴۹,۶۸۱  | ۲,۸۰۲,۶۷۴  | استخراج معدن                                     |
| ۲۸           | ۰/۵۳        | ۱۳۶/۴۳  | ۳۰,۵۸۴,۶۰۳ | ۱۲,۹۳۶,۲۴۹ | صنعت (ساخت)                                      |
| ۲۶           | ۰/۱۹        | ۴/۱۵    | ۴,۹۸۷,۳۳۱  | ۴,۷۸۸,۴۲۹  | تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا                 |
| ۲۶           | ۱/۱۱        | ۱۷/۳۳   | ۱,۰۶۳,۸۵۶  | ۹۰۶,۶۸۶    | آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه |
| ۲۵           | ۰/۲۸        | ۸۲/۸۲   | ۳۹,۱۸۵,۴۷۱ | ۲۱,۴۳۴,۰۳۸ | جمع کل                                           |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

جدول ۴-۲- مصرف واسطه زیربخش‌های صنعت، معدن و انرژی (میلیون ریال/ درصد) در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸

| ۱۳۹۸         |             |         | ۱۳۹۸       | ۱۳۹۷       | عنوان                                            |
|--------------|-------------|---------|------------|------------|--------------------------------------------------|
| رتبه در کشور | سهم در کشور | تغییرات |            |            |                                                  |
| ۱۶           | ۰/۳۲        | ۶۴/۰۷   | ۱,۱۴۶,۹۳۸  | ۶۹۹,۰۳۵    | استخراج معدن                                     |
| ۲۵           | ۰/۴۶        | ۱۰۳/۲۱  | ۷۸,۷۲۴,۸۸۱ | ۳۸,۷۴۰,۸۷۷ | صنعت (ساخت)                                      |
| ۲۰           | ۰/۹۸        | ۱۱۱/۳۷  | ۲,۸۸۶,۱۷۹  | ۱,۳۶۵,۴۸۳  | تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا                 |
| ۲۳           | ۱/۰۹        | ۴۰/۵۴   | ۸۵۷,۳۹۱    | ۶۱۰,۰۸۳    | آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه |
| ۲۳           | ۰/۴۷        | ۸۲/۸۲   | ۸۳,۶۱۵,۳۹۰ | ۴۱,۴۱۵,۴۸۸ | جمع کل                                           |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

## فصل چهارم: صنعت و معدن

جدول ۳-۴- ستانده زیربخش‌های صنعت، معدن و انرژی (میلیون ریال/ درصد) در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸

| رتبه در کشور | ۱۳۹۸        |         | ۱۳۹۸        | ۱۳۹۷       | عنوان                                            |
|--------------|-------------|---------|-------------|------------|--------------------------------------------------|
|              | سهم در کشور | تغییرات |             |            |                                                  |
| ۲۲           | ۰/۰۶        | ۵/۵۷    | ۳,۶۹۶,۶۱۹   | ۳,۵۰۱,۷۰۹  | استخراج معدن                                     |
| ۲۷           | ۰/۴۸        | ۱۱۱/۵۲  | ۱۰۹,۳۰۹,۴۸۴ | ۵۱,۶۷۷,۱۳۶ | صنعت (ساخت)                                      |
| ۲۴           | ۰/۲۷        | ۲۷/۹۴   | ۷,۸۷۳,۵۱۰   | ۶,۱۵۳,۹۱۳  | تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا                 |
| ۲۶           | ۱/۱۰        | ۲۶/۶۷   | ۱,۹۲۱,۲۴۷   | ۱,۵۱۶,۷۶۹  | آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه |
| ۲۷           | ۰/۳۹        | ۹۵/۳۹   | ۱۲۲,۸۰۰,۸۶۱ | ۶۲,۸۴۹,۵۲۷ | جمع کل                                           |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

نسبت مصرف واسطه به ستانده عددی بین صفر و یک است و هرچه این عدد به صفر نزدیکتر باشد نشان دهنده بهره‌وری بالاتر است؛ نسبت مصرف واسطه به ستانده‌ی بخش صنعت، معدن، ساختمان و انرژی استان در جدول زیر محاسبه شده است. بیشترین بهره‌وری به ترتیب مربوط به زیربخش‌های «استخراج معدن»، «تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا»، «آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه» و «صنعت» بوده است. رشد مثبت نسبت مصرف واسطه به ستانده‌ی زیربخش‌ها نشان از کاهش بهره‌وری در سال ۹۸ نسبت به سال ۹۷ می‌باشد. بیش‌ترین تغییرات کاهش بهره‌وری مربوط به زیر بخش «تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا» می‌باشد.

جدول ۴-۴- نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های صنعت، معدن، ساختمان و انرژی استان در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ (درصد)

| تغییرات | نسبت مصرف واسطه به ستانده ۱۳۹۸ | نسبت مصرف واسطه به ستانده ۱۳۹۷ | عنوان                                            |
|---------|--------------------------------|--------------------------------|--------------------------------------------------|
| ۵۵/۴۲   | ۰/۳۱۰                          | ۰/۲۰۰                          | استخراج معدن                                     |
| -۳/۹۳   | ۰/۷۲۰                          | ۰/۷۵۰                          | صنعت (ساخت)                                      |
| ۶۵/۲۰   | ۰/۳۶۷                          | ۰/۲۲۲                          | تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا                 |
| ۱۰/۹۵   | ۰/۴۴۶                          | ۰/۴۰۲                          | آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه |
| ۳/۳۳    | ۰/۶۸۱                          | ۰/۶۵۹                          | کل بخش صنعت                                      |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

جدول ۴-۵- «ارزش‌افزوده»، «مصرف واسطه»، «ستانده» و «نسبت مصرف واسطه به ستانده» زیربخش‌های صنعت در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال)

| عنوان                                             | ارزش‌افزوده | مصرف واسطه | ستانده      | نسبت مصرف واسطه به ستانده |
|---------------------------------------------------|-------------|------------|-------------|---------------------------|
| استخراج معدن:                                     | ۲,۵۴۹,۶۸۱   | ۱,۱۴۶,۹۳۸  | ۳,۶۹۶,۶۱۹   | ۰/۳۱۰                     |
| استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن | -           | -          | -           | -                         |
| استخراج سایر معادن                                | ۲,۵۴۹,۶۸۱   | ۱,۱۴۶,۹۳۸  | ۳,۶۹۶,۶۱۹   | ۰/۳۱۰                     |
| صنعت (ساخت):                                      | ۳۰,۵۸۴,۶۰۳  | ۷۸,۷۲۴,۸۸۱ | ۱۰۹,۳۰۹,۴۸۴ | ۰/۷۲۰                     |

## فصل چهارم: صنعت و معدن

| عنوان                                                        | ارزش افزوده | مصرف واسطه | ستانده      | نسبت مصرف واسطه به ستانده |
|--------------------------------------------------------------|-------------|------------|-------------|---------------------------|
| تولید محصولات غذایی                                          | ۸,۸۲۵,۹۶۷   | ۲۵,۲۳۳,۱۷۳ | ۳۴,۰۵۹,۱۴۰  | ۰/۷۴۱                     |
| تولید انواع آشامیدنی‌ها                                      | ۱۰۵,۷۸۴     | ۱,۶۹۷,۰۲۲  | ۱,۸۰۲,۸۰۶   | ۰/۹۴۱                     |
| تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو                             | ۱۹۷,۵۲۰     | ۱۵۳,۷۳۳    | ۳۵۱,۲۵۳     | ۰/۴۳۸                     |
| تولید منسوجات                                                | ۷۴۷,۵۱۴     | ۱,۶۸۵,۰۴۸  | ۲,۴۳۲,۵۶۲   | ۰/۶۹۳                     |
| تولید پوشاک                                                  | ۴۷۵,۰۰۰     | ۳۰۶,۷۲۷    | ۷۸۱,۷۲۶     | ۰/۳۹۲                     |
| تولید چرم و فرآورده‌های وابسته                               | ۷۵,۹۶۵      | ۴۹,۹۳۰     | ۱۲۵,۸۹۶     | ۰/۳۹۷                     |
| تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیر بافی | ۵۵۰,۴۰۹     | ۱,۵۴۷,۶۵۸  | ۲,۰۹۸,۰۶۷   | ۰/۷۳۸                     |
| تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی                               | ۶۳,۷۲۹      | ۲۱۴,۵۴۶    | ۲۷۸,۲۷۴     | ۰/۷۷۱                     |
| چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده                                | ۲۶۴,۷۵۱     | ۱۴۳,۴۹۴    | ۴۰۸,۲۴۵     | ۰/۳۵۱                     |
| تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت                     | ۳۱,۷۶۹      | ۴۴۷,۸۵۳    | ۴۷۹,۶۲۲     | ۰/۹۳۴                     |
| تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی                     | ۱۳۰,۰۹۱     | ۲۲۵,۰۷۱    | ۳۵۵,۱۶۲     | ۰/۶۳۴                     |
| تولید داروها و فرآورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی          | ۱۱,۷۹۸      | ۸,۱۸۰      | ۱۹,۹۷۸      | ۰/۴۰۹                     |
| تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی                         | ۷,۴۱۱,۱۳۶   | ۲۷,۴۵۱,۳۱۶ | ۳۴,۸۶۲,۴۵۳  | ۰/۷۸۷                     |
| تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی                         | ۲,۹۱۸,۷۱۹   | ۴,۰۱۹,۰۹۲  | ۶,۹۳۷,۸۱۱   | ۰/۵۷۹                     |
| تولید فلزات پایه                                             | ۴,۲۶۶,۴۴۵   | ۵,۲۴۴,۷۸۸  | ۹,۵۱۱,۲۳۳   | ۰/۵۵۱                     |
| تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات     | ۱,۶۱۶,۰۹۹   | ۴,۹۴۶,۷۳۲  | ۶,۵۶۲,۸۳۱   | ۰/۷۵۴                     |
| تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری                   | ۲۴,۶۸۸      | ۱۰۴,۱۷۸    | ۱۲۸,۸۶۶     | ۰/۸۰۸                     |
| تولید تجهیزات برقی                                           | ۱,۲۷۳,۶۸۱   | ۲,۳۴۳,۲۸۸  | ۳,۶۱۶,۹۶۹   | ۰/۶۴۸                     |
| تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر        | ۶۷۹,۶۶۰     | ۱,۹۸۵,۶۹۰  | ۲,۶۶۵,۳۵۰   | ۰/۷۴۵                     |
| تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر                  | ۲۰۰,۷۲۷     | ۱۱۱,۲۸۷    | ۳۱۲,۰۱۴     | ۰/۳۵۷                     |
| تولید سایر تجهیزات حمل و نقل                                 | -           | -          | -           | -                         |
| تولید مبلمان                                                 | ۳۹۴,۳۰۵     | ۴۵۲,۸۰۶    | ۸۴۷,۱۱۰     | ۰/۵۳۵                     |
| تولید سایر مصنوعات                                           | ۱۳۱,۷۹۴     | ۱۵۶,۶۹۸    | ۲۸۸,۴۹۲     | ۰/۵۴۳                     |
| تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات                             | ۱۸۷,۰۵۰     | ۱۹۶,۵۷۱    | ۳۸۳,۶۲۱     | ۰/۵۱۲                     |
| تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا:                            | ۴,۹۸۷,۳۳۱   | ۲,۸۸۶,۱۷۹  | ۷,۸۷۳,۵۱۰   | ۰/۳۶۷                     |
| تولید، انتقال و توزیع برق                                    | ۲,۹۱۸,۷۱۹   | ۲,۲۶۵,۸۴۵  | ۶,۰۶۵,۶۶۶   | ۰/۳۷۴                     |
| تولید و توزیع گاز طبیعی                                      | ۳,۷۹۹,۸۲۱   | ۶۲۰,۳۳۴    | ۱,۸۰۷,۸۴۴   | ۰/۳۴۳                     |
| آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه            | ۱,۰۶۳,۸۵۶   | ۸۵۷,۳۹۱    | ۱,۹۲۱,۲۴۷   | ۰/۴۴۶                     |
| جمع کل                                                       | ۳۹,۱۸۵,۴۷۱  | ۸۳,۶۱۵,۳۹۰ | ۱۲۲,۸۰۰,۸۶۱ | ۰/۶۸۱                     |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

## فصل چهارم: صنعت و معدن

سیمان، کاشی و سرامیک و تراکتور شاخص‌ترین محصولات صنعتی استان طی سال‌های اخیر بوده‌اند که علاوه بر تأمین نیاز داخل استان و کشور، در برخی موارد صادرات قابل توجهی نیز داشته‌اند.

جدول ۴-۶- میزان تولید محصولات صنعتی منتخب استان کردستان در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (درصد)

| نام محصول        | واحد شمارش   | ۱۳۹۹    | ۱۴۰۰    | تغییرات |
|------------------|--------------|---------|---------|---------|
| انواع سیمان      | تن           | ۶۲۸،۵۵۵ | ۳۸۸،۷۳۳ | -۳۸/۱۵  |
| کاشی و سرامیک    | هزار مترمربع | ۲،۹۰۹   | ۳،۱۱۹   | ۷/۲۲    |
| انواع تراکتور    | دستگاه       | ۲،۴۰۰   | ۳،۴۸۴   | ۴۵/۱۷   |
| تایر خودرو       | تن           | ۳۶،۹۲۰  | ۳۳،۶۸۱  | -۸/۷۷   |
| گرانول پلی اتیلن | تن           | ۳۰۱،۲۸۸ | ۲۸۴،۵۷۴ | -۵/۵۵   |

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان

### ۴-۴- بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی

کل واحدهای صنعتی استان در سال ۱۴۰۰ برابر ۹۷۸ عدد بوده که ۶۱۵ عدد آن فعال، ۱۹۸ عدد نیمه فعال و ۱۶۵ عدد غیرفعال بوده است. در سال ۱۴۰۰ نسبت به سال قبل، ۷۸ عدد واحد فعال استان افزایش یافته است؛ همچنین واحدهای غیرفعال و واحدهای نیمه فعال هر کدام به ترتیب ۱۳ و ۳ عدد کاهش یافته است.

تعداد ۹۹ فقره پروانه‌های بهره‌برداری صنعتی در سال ۱۴۰۰ صادر شده که افتی معادل ۷/۴۸ درصد داشته و میزان ۴،۶۶۳ میلیارد ریال سرمایه‌گذاری بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری صنعتی صادره صورت گرفته که نسبت به سال قبل رشد ۱۰۸/۳ درصدی داشته است.

جدول ۴-۷- بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی استان کردستان در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

| عنوان                                                         | واحد شمارش        | ۱۳۹۹      | ۱۴۰۰      | تغییرات |
|---------------------------------------------------------------|-------------------|-----------|-----------|---------|
| تعداد کل واحدهای صنعتی استان                                  | عدد               | ۹۱۶       | ۹۷۸       | ۶/۷۷    |
| تعداد کل کارگاه‌های صنعتی فعال استان                          | عدد               | ۵۳۷       | ۶۱۵       | ۱۴/۵۳   |
| تعداد کل کارگاه‌های صنعتی نیمه فعال استان                     | عدد               | ۲۰۱       | ۱۹۸       | -۱/۴۹   |
| تعداد کل کارگاه‌های صنعتی غیرفعال استان                       | عدد               | ۱۷۸       | ۱۶۵       | -۷/۳۰   |
| تعداد کارگاه‌های صنعتی بالاتر از ۱۰۰ نفر کارکن                | عدد               | ۲۱        | ۲۵        | ۱۹/۰۵   |
| تعداد پروانه‌های بهره‌برداری صنعتی صادره                      | فقره              | ۱۰۷       | ۹۹        | -۷/۴۸   |
| میزان سرمایه‌گذاری بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری صنعتی صادره | میلیون ریال       | ۲،۲۳۸،۶۵۱ | ۴،۶۶۳،۰۲۴ | ۱۰۸/۳۰  |
| اشتغال بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری صنعتی صادره             | نفر               | ۱۰،۷۰     | ۱۵،۸۳     | ۴۷/۹۴   |
| سرمایه‌گذاری به ازای هر نفر شاغل                              | میلیون ریال / نفر | ۲۰۰۹۲     | ۲۰،۹۴۵    | ۴۰/۷۷   |
| تعداد جواز تأسیس و جواز توسعه‌ای صنعتی صادره                  | فقره              | ۱،۲۱۸     | ۹۸۹       | -۱۸/۸۰  |

## فصل چهارم: صنعت و معدن

| عنوان                                                             | واحد شمارش   | ۱۳۹۹     | ۱۴۰۰     | تغییرات |
|-------------------------------------------------------------------|--------------|----------|----------|---------|
| میزان سرمایه‌گذاری بر اساس جواز تأسیس و جواز توسعه‌ای صنعتی صادره | میلیارد ریال | ۴۱,۲۴۸/۵ | ۹۲,۰۶۵/۵ | ۱۲۳/۲۰  |
| اشتغال پیش‌بینی شده بر اساس جواز تأسیس و توسعه‌ای صنعتی صادره     | نفر          | ۱۴,۰۷۷   | ۱۳,۱۰۳   | -۶/۹۲   |

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان

در جدول زیر سرمایه‌گذاری صنعتی صورت گرفته به تفکیک زمینه فعالیت آمده است. با توجه به جدول پروانه‌های بهره‌برداری صادر شده سال ۱۴۰۰ در مجموع رشد ۶/۷۷ درصدی را نسبت به سال قبل تجربه کرده است. محصولات «کانی غیر فلزی» و «پلیمری، شیمیایی و سلولزی» به ترتیب با تعداد ۳۲۶ و ۳۱۵ فقره بیشترین پروانه بهره‌برداری را به خود اختصاص داده‌اند. بیشترین میزان سرمایه‌گذاری صورت گرفته نیز با رقم ۲۵,۶۰۱ میلیارد ریال مربوط به محصولات «پلیمری، شیمیایی و سلولزی» بوده است. همچنین محصولات «پلیمری، شیمیایی و سلولزی» و «کانی غیر فلزی» به ترتیب با ۵,۷۳۶ و ۵,۶۲۶ نفر بیشترین میزان اشتغال را در سال ۱۴۰۰ به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۴-۸- میزان سرمایه‌گذاری و اشتغال براساس پروانه‌های بهره‌برداری به تفکیک زمینه فعالیت (فقره/ میلیون ریال/ نفر/ درصد) در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

| عنوان                    | تعداد |      |         | میزان سرمایه‌گذاری |            |         | میزان اشتغال |        |
|--------------------------|-------|------|---------|--------------------|------------|---------|--------------|--------|
|                          | ۱۳۹۹  | ۱۴۰۰ | تغییرات | ۱۳۹۹               | ۱۴۰۰       | تغییرات | ۱۳۹۹         | ۱۴۰۰   |
| غذایی و بهداشتی          | ۱۰۶   | ۱۰۶  | ۰       | ۴,۵۶۶,۳۲۳          | ۵,۰۴۰,۹۸۵  | ۱۰/۳۹   | ۲,۹۰۴        | ۳,۱۷۴  |
| نساجی                    | ۴۲    | ۴۷   | ۱۱/۹۰   | ۴۶۵,۶۶۹            | ۵۲۰,۹۰۹    | ۱۱/۸۶   | ۹۷۹          | ۱,۰۷۲  |
| پلیمری، شیمیایی و سلولزی | ۲۸۲   | ۳۱۵  | ۱۱/۷۰   | ۲۴,۱۴۷,۱۴۶         | ۲۵,۶۰۰,۹۶۲ | ۶/۰۲    | ۵,۳۰۹        | ۵,۷۳۶  |
| کانی غیر فلزی            | ۳۱۵   | ۳۲۶  | ۳/۴۹    | ۵,۶۲۷,۰۹۴          | ۶,۴۲۲,۷۵۷  | ۱۴/۱۴   | ۵,۵۰۶        | ۵,۶۲۶  |
| فلزی و الکترونیک         | ۱۷۱   | ۱۸۴  | ۷/۶۰    | ۲,۵۹۱,۷۵۵          | ۴,۹۵۰,۹۴۴  | ۹۱/۰۳   | ۲,۸۴۸        | ۳,۶۴۹  |
| مجموع                    | ۹۱۶   | ۹۷۸  | ۶/۷۷    | ۳۷,۳۹۷,۹۸۷         | ۴۲,۵۳۶,۵۵۷ | ۱۳/۷۴   | ۱۷,۵۴۶       | ۱۹,۲۵۷ |

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان

مهم‌ترین واحدهای صنعتی افتتاح شده استان همراه با میزان اشتغال در جدول زیر آورده شده است.

جدول ۴-۹- مهم‌ترین واحدهای صنعتی افتتاح شده استان در سال ۱۴۰۰

| واحد تولیدی                 | شهرستان  | اشتغال (نفر) | حوزه فعالیت                                  |
|-----------------------------|----------|--------------|----------------------------------------------|
| شرکت مدرن الکتریک جهان گستر | بانه     | ۳۰           | انواع لوازم خانگی                            |
| شرکت پیوند کارتن صفادشت     | صاحب سقر | ۲۰           | ورق کارتن سه لا و پنج لا                     |
| شرکت جاودان ستاره زیویه     | دهگلان   | ۲۵۲          | انواع کیک و کلوچه- بیسکویت و نان حجیم پر شده |
| شرکت اطلس بافت ماد آبیدر    | سنندج    | ۱۷           | نخ و کیسه پروپیلن                            |

## فصل چهارم: صنعت و معدن

| واحد تولیدی                                   | شهرستان | اشتغال (نفر) | حوزه فعالیت                                          |
|-----------------------------------------------|---------|--------------|------------------------------------------------------|
| ریخته گران و قطعه سازان آگرین<br>اختر کردستان | دهگلان  | ۱۴           | ریخته گری چدن و آلومینیوم- اتصالات لوله و فلزات آهنی |
| کیوان اشرفی                                   | بانه    | ۱۰           | انواع نوار و قیطان- درب ایمنی ساختمان                |

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان

### ۴-۵- بررسی وضعیت زیربخش معدن

طی سال‌های اخیر در راستای شناسایی پتانسیل‌های معدنی استان و همچنین استفاده از فناوری‌های نوین اکتشافی چهار پهنه اکتشافی به مساحت ۱۲۵۰۰ کیلومترمربع (حدود ۴۰ درصد مساحت استان) در مناطق پتانسیل‌دار استان در شهرستان‌های سقز، قروه، بیجار و دیواندره تعریف و به سازمان‌های توسعه‌ای کشور (سازمان زمین‌شناسی و ایمیدرو) جهت استفاده از پرواز ژئوفیزیک هوایی واگذار گردید و نتایج قابل توجهی حاصل شده است.

شفاف سازی در حوزه معادن استان از رویکردهای چند سال اخیر بخش دولتی (صمت) بوده است. سنگ لاشه، سنگ‌های تزئینی، سنگ آهن، طلا، باریت و سیلیس از جمله مهم‌ترین مواد معدنی استان هستند. در بخش معدن در کل تعداد ۴۰۰۰ نفر مشغول به کار هستند.

پتانسیل سنگ آهن در استان موجب شده سیاست‌گذاران استانی در جهت زنجیره تولید آن و ایجاد ارزش افزوده بیشتر تلاش‌هایی را انجام دهند. زنجیره آهن عبارت است از: کنسانتره، گندله، آهن اسفنجی، فولاد و محصول نهایی (ورق و مقاطع مختلف). تا سال ۱۳۹۸ تولید حدود یک و نیم میلیون تن کنسانتره در حال انجام شدن است و عملیات اجرایی حلقه دوم زنجیره آهن یعنی گندله در حسن آباد یاسوکنند انجام شده و برای بقیه مراحل هم برنامه‌ریزی، مکان یابی و طرح‌هایی در دست اقدام<sup>۱</sup> می‌باشد.

طلا از دیگر ظرفیت‌های بخش معدن استان است که در سال‌های اخیر مورد توجه مسولان و سرمایه‌گذاران بوده است. در حال حاضر معدن طلای ساریگونی در حال فعالیت است و علاوه بر آن ۲ پروانه بهره‌برداری طلا در شهرستان‌های سقز و قروه صادر شده است.

تعداد پروانه‌های بهره‌برداری بخش معدن در سال ۱۴۰۰ برابر ۷ فقره بوده که نسبت به سال قبل آن ۴۶/۱۵ درصد کاهش داشته است. میزان اشتغال متناظر با پروانه‌های بهره‌برداری زیربخش معدن برابر ۵۱ نفر بوده که نسبت به سال ۱۳۹۹، ۵۴/۴۶ درصد کاهش را نشان می‌دهد.

جدول ۴-۱۰- بررسی وضعیت زیر بخش معدن (فقره/ میلیارد ریال/ نفر)

| عنوان                                                   | واحد        | ۱۳۹۹    | ۱۴۰۰    | تغییرات<br>(درصد) |
|---------------------------------------------------------|-------------|---------|---------|-------------------|
| تعداد پروانه‌های بهره‌برداری صادره در بخش معدن          | فقره        | ۱۳      | ۷       | -۴۶/۱۵            |
| میزان سرمایه‌گذاری بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری ایجاد | میلیون ریال | ۱۹۴،۳۰۹ | ۱۱۷،۴۴۸ | -۳۹/۵۶            |
| میزان اشتغال بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری صادره       | نفر         | ۱۱۲     | ۵۱      | -۵۴/۴۶            |

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان

<sup>۱</sup>. طرح آهن اسفنجی قروه و عملیات اجرایی تولید کنسانتره گندله و آهن اسفنجی سقز

#### ۴-۶- صادرات و واردات محصولات بخش صنعت و معدن

ارزش صادرات بخش صنعت از مبادی گمرکات استان در سال ۱۴۰۰ با کاهش ۳۰/۱۵ درصدی به رقم ۲۰۸ میلیون دلار رسیده که متوسط قیمت هر تن صادرات در این سال نیز با افت ۳/۴۲ درصدی برابر ۵۲۹/۱۶ دلار بوده است.

ارزش واردات بخش صنعت در سال ۱۴۰۰ برابر ۱۱۶ میلیون دلار بوده که افزایش ۱۳۲/۷۴ درصدی نسبت به سال قبل داشته است. نسبت ارزش به وزن واردات در سال ۱۴۰۰ برابر ۲۶۱۵/۷۱ دلار به ازای هر تن بوده است.

جدول ۴-۱۱- بررسی وضعیت تجارت خارجی بخش صنعت از مبادی گمرکات استان

| عنوان  |                                                           | ۱۳۹۹    | ۱۴۰۰    | تغییرات (درصد) |
|--------|-----------------------------------------------------------|---------|---------|----------------|
| صادرات | ارزش صادرات (میلیون دلار)                                 | ۲۹۸     | ۲۰۸     | -۳۰/۱۵         |
|        | حجم صادرات (تن)                                           | ۵۴۴،۱۲۴ | ۳۹۳،۵۰۵ | -۲۷/۶۸         |
|        | نسبت ارزش به وزن صادرات <sup>۱</sup> (دلار به ازای هر تن) | ۵۴۷/۸۹  | ۵۲۹/۱۶  | -۳/۴۲          |
| واردات | ارزش واردات (میلیون دلار)                                 | ۵۰      | ۱۱۶     | ۱۳۲/۷۴         |
|        | حجم واردات (تن)                                           | ۳۵،۲۹۶  | ۴۴،۲۵۷  | ۲۵/۳۹          |
|        | نسبت ارزش به وزن واردات <sup>۲</sup> (دلار به ازای هر تن) | ۱۴۰۹/۲۰ | ۲۶۱۵/۷۱ | ۸۵/۶۲          |

منبع: اداره کل گمرکات استان کردستان، محاسبات کارشناسی

جدول ۴-۱۲- اقلام عمده صادراتی و وارداتی صنعتی از مبادی گمرکات استان

| عنوان              | شرح                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|--------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| اقلام عمده صادراتی | ۱۳۹۹<br>مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد-مصنوعات از چدن آهن یا فولاد-سوخت‌های معدنی روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از تقطیر آنها مواد قیری موم‌های معدنی- ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی اجزاء و قطعات آنها-مبلمان و چراغ-وسایل نقلیه زمینی غیر از نواقل روی خط راه آهن یا تراموای و اجزاء و قطعات و متفرعات آنها-محصولات سرامیکی-فرش و سایر کف پوش‌ها از مواد نساجی-فرآورده‌های خوراکی گوناگون-چدن آهن و فولاد.                                                  |
|                    | ۱۴۰۰<br>مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد-مصنوعات از چدن آهن یا فولاد-سوخت‌های معدنی روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از تقطیر آنها مواد قیری موم‌های معدنی- محصولات سرامیکی-ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی اجزاء و قطعات آنها-فرش و سایر کف پوش‌ها از مواد نساجی-وسایل نقلیه زمینی غیر از نواقل روی خط راه آهن یا تراموای و اجزاء و قطعات و متفرعات آنها-قند و شکر و شیرینی-مبلمان و چراغ-کفش گتر و اشیاء همانند و اجزاء این اشیاء                                  |
| اقلام عمده وارداتی | ۱۳۹۹<br>آلومینیوم و مصنوعات از آلومینیوم-خمیر چوب با سایر مواد الیاف سلولزی آخال و خرده ریز کاغذ یا مقوا-مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد-محصولات شیمیائی آلی-سوخت‌های معدنی روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از تقطیر آنها مواد قیری موم‌های معدنی-ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی و پخش صوت و تصویر تلویزیونی اجزاء و قطعات و متفرعات این دستگاه‌ها-سنگ فلز جوش و خاکستر آن-آلات اپتیکی سینماتوگرافی و دقت سنجی تجهیزات پزشکی-فرش و سایر کف پوش‌ها از مواد نساجی |
|                    | ۱۴۰۰<br>ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی اجزاء و قطعات آنها-آلومینیوم و مصنوعات از آلومینیوم-ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی و پخش صوت و تصویر تلویزیونی اجزاء و قطعات و متفرعات این دستگاه‌ها-وسایل نقلیه زمینی غیر از نواقل روی خط راه آهن یا تراموای و اجزاء و قطعات و متفرعات آنها-مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد-                                                                                                                                              |

<sup>۱</sup> . متوسط قیمت هر واحد صادرات

<sup>۲</sup> . متوسط قیمت هر واحد واردات

| عنوان | شرح                                                                                                                                                                              |
|-------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|       | سوخت‌های معدنی روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از تقطیر آنها مواد قیری موم‌های معدنی-کاغذ و مقوا اشیای ساخته شده از خمیر کاغذ از کاغذ یا مقوا-محصولات شیمیائی آلی-عصاره رنگ و مرکب |

منبع: اداره کل گمرکات استان کردستان

#### ۴-۷- حمایت‌های دولت از بخش صنعت و معدن

تسهیلات بانکی همواره یکی از در دسترس‌ترین روش‌ها تأمین مالی بوده است. این تسهیلات در قالب یکی از عقود مبادله‌ای، مشارکتی و یا قرض‌الحسنه اعطا می‌شود. انواع عقود مبادله‌ای و مشارکتی به شرح زیر است:

عقود مبادله‌ای: ۱. فروش اقساطی ۲. اجاره به شرط تملیک ۳. معاملات سلف ۴. مرابحه ۵. جعاله

عقود مشارکتی: ۱. مشارکت مدنی ۲. مشارکت حقوقی ۳. مضاربه ۴. مزارعه ۵. تسهیم سود ۶. مشارکت در سرمایه ۷. خطوط اعتباری ۸. استصناع ۹. کمک فنی

واحدهای صنعتی استان در سال ۱۴۰۰ رقمی برابر ۲۲،۵۴۶ میلیارد ریال از شبکه بانکی مانده تسهیلات داشته‌اند که رشد ۶۰/۳۱ درصدی نسبت به سال گذشته داشته است. انتظار می‌رود با توجه به ضعیف بودن بخش صنعت استان و مشکلات اقتصادی پیش‌روی آن سهم و رشد تسهیلات اعطایی به واحدهای صنعتی بیشتر باشد.

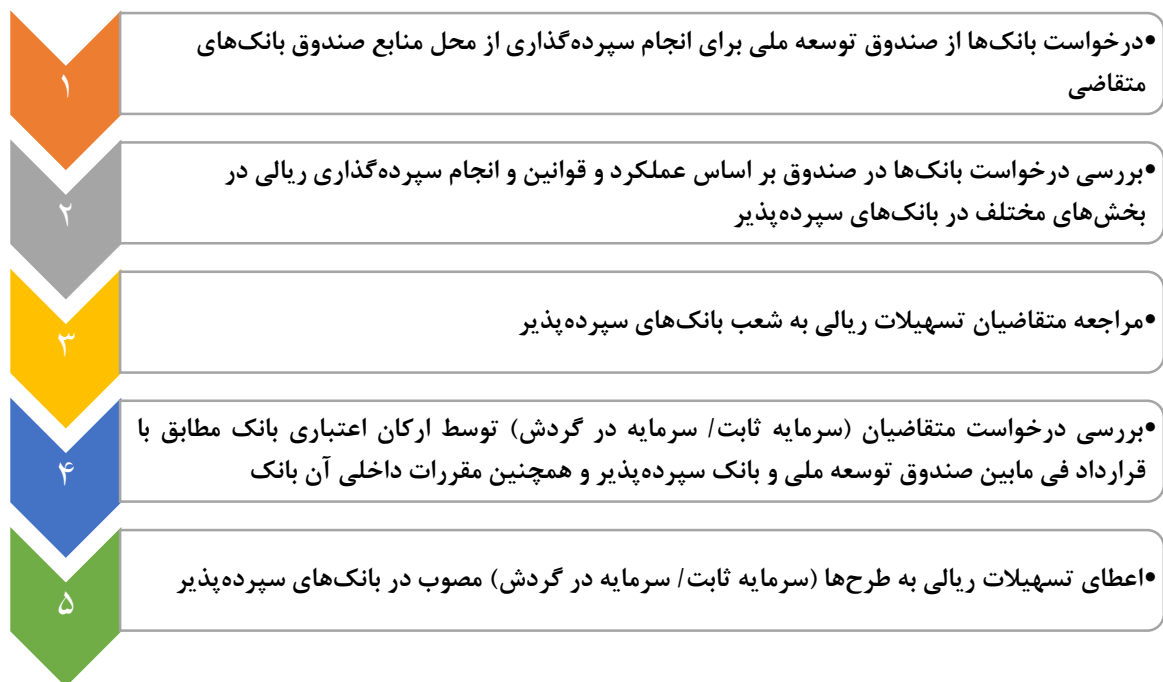
جدول ۴-۱۳- تسهیلات بانکی<sup>۱</sup> اختصاص یافته به بخش صنعت استان (میلیون ریال/ درصد)

| عنوان                                                | تا پایان سال<br>۱۳۹۹ | تا پایان سال<br>۱۴۰۰ | تغییرات |
|------------------------------------------------------|----------------------|----------------------|---------|
| مانده تسهیلات بانکی حمایتی طرح و واحدهای صنعتی استان | ۱۴،۰۶۳،۹۵۴           | ۲۲،۵۴۵،۷۰۲           | ۶۰/۳۱   |

منبع: شورای هماهنگی بانک‌های استان کردستان

در حال حاضر صندوق توسعه ملی یکی از منابع تأمین مالی (ارزی و ریالی) برای واحدهای اقتصادی می‌باشد که فرآیند اعطای تسهیلات ریالی از محل سپرده‌گذاری منابع صندوق توسعه ملی به شرح زیر است:

<sup>۱</sup>. شامل ۱۴ بانک دولتی.



جدول ۴-۱۴- اعتبارات بودجه‌ای تخصیص یافته به طرح‌های صنعتی (میلیون ریال/ درصد)

| عنوان                                          | ۱۳۹۹      | ۱۴۰۰      | صنایع تبدیلی و تکمیلی |
|------------------------------------------------|-----------|-----------|-----------------------|
| تسهیلات بانکی حمایتی طرح و واحدهای صنعتی استان | ۱,۵۹۸,۳۰۶ | ۲,۸۶۲,۰۰۰ | ۷۹/۰۶                 |
| کل کشور                                        | ۹۹۱,۲۷۸   | ۶۰۲,۰۰۰   | -۳۹/۲۷                |

منبع: صندوق توسعه ملی

#### ۴-۸- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان

##### ۴-۸-۱- بخش معدن

##### ۴-۸-۱-۱- مسائل و چالش‌های بخش معدن

- ضعف شدید در اطلاعات پایه زمین‌شناسی
- عدم بهره‌گیری از ظرفیت‌های بین‌المللی
- عدم شفافیت و محیط کسب و کار نامناسب
- ضعف شدید زیرساخت‌های حمل و نقل
- خام‌فروشی مواد معدنی

##### ۴-۸-۱-۲- سیاست‌های پیشنهادی

❖ تهیه و توسعه اطلاعات پایه

اولین گام توسعه معادن کشور تهیه و انتشار اطلاعات پایه زمین‌شناسی است. یکی از علل ضعف شدید در اکتشافات گسترده در معادن کشور سرمایه‌گذاری ناکافی در تهیه اطلاعات پایه زمین‌شناسی است. علاوه بر بحث تهیه اطلاعات پایه زمین‌شناسی، شفافیت در انتشار اطلاعات نیز یکی از الزامات تشویق سرمایه‌گذاران به سرمایه‌گذاری در حوزه

معادن کشور است. اطلاعات پایه و نقشه‌های زمین‌شناسی تهیه شده توسط دولت باید بدون محدودیت و به صورت شفاف در اختیار تمام سرمایه‌گذاران معدنی اعم از داخلی و خارجی قرار گیرد.

### ❖ گسترش همکاری‌های بین‌المللی

یکی از علل توسعه‌نیافتگی معادن کشور عدم مشارکت شرکت‌های بزرگ معدنی اعم از شرکت‌های داخلی و شرکت‌های بزرگ فراملیتی است. معادن بزرگ به سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت و بسیار کلان اعم از سرمایه‌گذاری در اکتشافات، ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز، فراوری محصولات، بازاریابی و تامین ماشین‌آلات معدنی نیاز دارد.

### ❖ توسعه زیرساخت‌های مالی

با توجه به نقش تعیین‌کننده زیرساخت‌های اصلی نظیر حمل‌ونقل و انرژی در توسعه معادن، هرگونه برنامه‌ریزی برای توسعه معادن کشور باید همزمان با توسعه زیرساخت‌های اساسی باشد.

یکی از مهم‌ترین علل توسعه‌نیافتگی بخش معدن ضعف در زیرساخت‌های حمل‌ونقل در مناطق معدن‌خیز از جمله استان کردستان است. این موضوع سبب می‌شود کشور با وجود داشتن ذخایر عظیم معدنی به سبب ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل این مزیت را از دست بدهد.

### ❖ بهبود محیط کسب و کار

بهبود محیط کسب و کار و ایجاد محیطی شفاف و رقابتی برای سرمایه‌گذاری در بخش معادن کشور اهمیت زیادی دارد. در خصوص لزوم شفافیت، رقابت و سلامت محیط کسب و کار اکتشاف و بهره‌برداری معادن، سیاست‌ها و برنامه‌هایی به شرح زیر توصیه می‌شود:

بازنگری و وضع قوانین و مقررات ناظر بر حقوق اکتشافات با بهره‌گیری از تجربه‌های جهانی،

انتشار نامحدود و شفاف تمام اطلاعات پایه زمین‌شناسی،

افشای قراردادهای دولتی با طرف‌های داخلی و خارجی،

اعطای پروانه بهره‌برداری به اشخاص حقوقی دارای صلاحیت و توان مالی و فنی کافی، و صدور پروانه بهره‌برداری مشروط به سرمایه‌گذاری موثر و بهره‌برداری فعال از معادن.

### ❖ تلاش برای تکمیل زنجیره ارزش تولید محصولات معدنی با ارزش افزوده بالا و صادرات محور

#### ۴-۸-۲- بخش صنعت

#### ۴-۸-۱- مسائل و چالش‌های بخش معدن

- ضعف زیرساخت‌های صنعتی (از جمله آب، برق، گاز، فیبر نوری و فاضلاب) و نبود شهرک‌های صنعتی تخصصی
- نبود وضعیت مساعد کسب و کار
- کاهش ارتباطات بین‌المللی
- ضعف و ناکارآمدی تأمین مالی واحدهای صنعتی و مشکل نقدینگی
- حضور گسترده معارضین دولتی و محلی در واگذاری زمین به واحدهای صنعتی

۴-۸-۲-۲- سیاست‌های پیشنهادی

- توسعه زیرساخت‌های صنعتی
- آشنا کردن فعالان اقتصادی با انواع روش‌های تأمین مالی: شرایط تورمی موجود و ضرورت خریدهای نقدی، مشکل کمبود نقدینگی و سرمایه در گردش واحدهای تولیدی را تشدید کرده است. بنگاه‌های اقتصادی معمولاً از طریق دو مکانیزم بازار پول و سرمایه به جذب منابع مالی مورد نیاز برای فعالیتهای اقتصادی خود اقدام می‌کنند. تأمین مالی بنگاه‌ها در شبکه بانکی به صورت اعطای تسهیلات اعم از تسهیلات جدید و تسهیلات امهالی ذیل عقود معین شرعی (مشارکتی-مبادله‌ای) صورت می‌پذیرد. اما پایین بودن سقف تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش تولید و از سوی دیگر سوءمدیریت سبب شده که این شیوه تأمین مالی نتواند مشکل کمبود نقدینگی بخش تولید را رفع کند. یکی از روش‌های جایگزینی که فعالان اقتصادی می‌توانند در تأمین مالی بنگاه خود بکار گیرند؛ سازوکار تأمین مالی از بازار سرمایه است که با رشد و توسعه بازار سرمایه می‌توان به این مهم دست یافت.
- اصلاح بازار سرمایه برای تأمین مالی بنگاه‌های بزرگ از طریق این بازار و اوراق شرکتی
- ایجاد شرایط رقابتی برای افزایش بهره‌وری و ورود بنگاه‌های جدید

## فصل پنجم ساختمان و مسکن استان

### خلاصه فصل

بخش مسکن به واسطه‌ی سهم عمده‌ای که در تولید ناخالص داخلی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و اشتغال دارد و به لحاظ داشتن ارتباط قوی پسین و پیشین با سایر بخش‌های اقتصادی و ایجاد زنجیره‌ای از فعالیت‌های تولیدی، به‌عنوان محرک بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی، همواره محل مناقشه عوامل گوناگون بوده و منشأ آثار مثبت و منفی گوناگون در سطح کلان، منطقه‌ای و محلی است. اهمیت بخش مسکن در اقتصاد کشور و حساسیت موجود نسبت به تحولات بازار مسکن باعث توجه ویژه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران به این بخش شده است.

ارزش افزوده بخش ساختمان استان در سال ۱۳۹۸ معادل ۱۵,۰۹۹,۷۱۴ میلیون ریال بوده که نسبت به سال قبل ۱۲/۷۵ درصد افزایش یافته است. آمارها حاکی از آن است که بخش مسکن نیز از آسیب‌های مبتلا به اقتصاد کلان مصون نبوده و در سال‌های اخیر شرایط رکودی توأم با تورم را تجربه کرده است.

### ۵-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش ساختمان و مسکن و جهت‌گیری‌های استان

برنامه‌ریزی جهت ساخت اماکن شهری شامل: آموزشی، مراکز بهداشت و سلامت، اماکن رفاهی و تأمین اجتماعی، اماکن ورزشی و اماکن فرهنگی و هنری از مهم‌ترین نیازهای هر شهری محسوب می‌شود. در همین راستا دولت در ۴ گام اصلی اقدام به بازآفرینی شهری نموده است که عبارتند از: ۱. تأمین زمین ۲. رفع مشکلات اداری و ثبتی ۳. تأمین تأسیسات زیربنایی و روبنایی ۴. اعطای تسهیلات تشویقی.

مهم‌ترین سیاست‌ها و اقدامات انجام شده در حوزه مسکن و ساختمان (اداره کل راه و شهرسازی استان):

- راهبری برنامه‌های حوزه مدیریت و هدایت واحدهای تحت سرپرستی در اجرای وظایف محوله
- تکمیل پروژه‌های مسکن مهر و برنامه‌ریزی جهت تکمیل محوطه‌سازی و احداث تأسیسات روبنایی و زیربنایی این پروژه‌ها
- راهبری اجرای اهداف و خط مشی‌های قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان
- راهبری و هدایت واحدهای تابعه در امور مرتبط با سازمان نظام مهندسی ساختمان و سازمان نظام کاردانی استان
- راهبری امر و ارتقاء کیفی و مهندسی ساختمان در استان از طریق پیشنهاد اصلاح قوانین، مقررات، روش‌ها و ساختار اداری و اجرایی مربوطه
- راهبری اجرای برنامه‌های مرتبط با تأمین و توسعه مسکن و ارائه راهبردهای لازم به منظور جلب مشارکت بخش خصوصی و تعاونی در سرمایه‌گذاری بخش مسکن
- راهبری امور مرتبط با خانه‌های سازمانی
- راهبری امر همکاری و هماهنگی با سایر دستگاه‌های ذیربط استانی در راستای وظایف مرتبط با بخش مسکن و ساختمان
- تشویق استفاده‌کننده‌ها از فن‌آوری‌های نوین در ساخت و تولید انبوه مسکن و ساختمان

### ۵-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش ساختمان و مسکن

گسترش شهرنشینی همواره با تحولات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی همراه بوده است. این تحولات در صورت عدم برنامه‌ریزی و پیش‌بینی موجب بروز پدیده‌های زیان‌بار می‌شود. یک از این پدیده‌ها افزایش بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری است که از استانداردهای لازم برای زندگی برخوردار نبوده است. مسائل و چالش‌های بافت‌های ناکارآمد و فرسوده بسیار زیان‌بار و گاهی یک یا دو نسل را تحت تأثیر خواهد داشت. مهم‌ترین این زیان‌ها شامل موارد زیر است: ۱. فقر شهری ۲. گسترش آسیب‌های اجتماعی ۳. بحران ایمنی و تاب‌آوری پایین در برابر بلایا ۴. افت منزلت مکانی و بحران هویت ۵. ناکارآمدی نظام جابجایی ۶. بحران محیط‌زیست. توجه به احیای بافت‌های ناکارآمد علاوه بر حفظ مال و جان شهروندان مزایایی چون آزادسازی معابر، کاهش بار ترافیکی، کاهش آلاینده‌های زیست‌محیطی و سلامت شهروندان را به دنبال خواهد داشت.

### ۵-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش مسکن و ساختمان

#### ۵-۳-۱- وضعیت تولید بخش مسکن و ساختمان

ارزش افزوده فعالیت‌های بخش ساختمان در سال ۱۳۹۸ به میزان ۱۵,۰۹۹,۷۱۴ میلیون ریال برآورد شده که گویای رشد ۱۲/۷۵ درصدی نسبت به دوره مشابه سال قبل می باشد. ارزش افزوده فعالیت "ساختمان" استان با سهمی معادل ۱/۲۰ از ارزش افزوده این بخش از کل کشور، رتبه ۲۳ را در بین سایر استان به خود اختصاص داده است. بهبود و تقویت ایجاد شده در بخش تولید و صادرات نفت خام، و همچنین در حوزه مالیات، پرداخت هزینه‌های عمرانی دولت، سهم عمده ای در ایجاد رونق در بخش ساختمان دارد.

جدول ۵-۱- ارزش افزوده بخش ساختمان استان در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال/ درصد)

| عنوان   | ۱۳۹۷       | ۱۳۹۸       | ۱۳۹۸    |             |              |
|---------|------------|------------|---------|-------------|--------------|
|         |            |            | تغییرات | سهم در کشور | رتبه در کشور |
| ساختمان | ۱۳,۳۹۲,۵۷۳ | ۱۵,۰۹۹,۷۱۴ | ۱۲/۷۵   | ۱/۲۰        | ۲۳           |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

جدول ۵-۲- مصرف واسطه بخش ساختمان استان در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال/ درصد)

| عنوان   | ۱۳۹۷       | ۱۳۹۸       | ۱۳۹۸    |             |              |
|---------|------------|------------|---------|-------------|--------------|
|         |            |            | تغییرات | سهم در کشور | رتبه در کشور |
| ساختمان | ۱۹,۳۷۸,۸۶۹ | ۲۱,۹۳۴,۹۱۸ | ۱۳/۱۸   | ۱/۱۸        | ۲۵           |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

جدول ۵-۳- ستانده بخش ساختمان استان در سال ۱۳۹۸ (میلیون ریال/ درصد)

| عنوان   | ۱۳۹۷       | ۱۳۹۸       | ۱۳۹۸    |             |              |
|---------|------------|------------|---------|-------------|--------------|
|         |            |            | تغییرات | سهم در کشور | رتبه در کشور |
| ساختمان | ۳۲,۷۷۱,۴۴۲ | ۳۷,۰۳۴,۶۳۲ | ۱۳/۰۰۸  | ۱/۱۹        | ۲۵           |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

#### ۵-۳-۲- پروانه‌های ساختمانی صادر شده

در سال ۱۴۰۰، تعداد ۳۵۲۶ پروانه ساختمانی در استان کردستان صادر شده است که ۳۲۲۷ پروانه مربوط به احداث ساختمان و ۲۹۹ پروانه مربوط به افزایش بنا بوده است. از مجموع پروانه های احداث ساختمان صادر شده، ۳۲۰۸ پروانه مربوط به بخش خصوصی، ۹ پروانه مربوط به بخش تعاونی و ۱۰ پروانه مربوط به بخش دولتی بوده است. همچنین از مجموع پروانه های صادر شده مربوط به افزایش بنا، ۲۹۹ پروانه مربوط به بخش خصوصی بوده است ولی بخش تعاونی و بخش دولتی فاقد پروانه بوده است.

جدول ۴-۵- پروانه‌های ساختمانی صادره برحسب نوع پروانه و بخش متقاضی در استان طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

| عنوان                 | ۱۳۹۹   | ۱۴۰۰ | تغییرات (درصد) |
|-----------------------|--------|------|----------------|
| پروانه احداث ساختمانی | خصوصی  | ۳۸۴۱ | ۳۲۰۸           |
|                       | تعاونی | ۵    | ۹              |
|                       | دولتی  | ۸    | ۱۰             |
|                       | جمع    | ۳۸۵۴ | ۳۲۲۷           |
| پروانه افزایش بنا     | خصوصی  | ۳۴۳  | ۲۹۹            |
|                       | تعاونی | ۱    | ۰              |
|                       | دولتی  | ۲    | ۰              |
|                       | جمع    | ۳۴۶  | ۲۹۹            |
| کل                    | ۴۲۰۰   | ۳۵۲۶ | ۱۶/۰۴          |

منبع: مرکز آمار ایران

### ۵-۳-۳- وضعیت تحولات قیمتی بخش ساختمان و مسکن

نوسان قیمت مسکن از خصوصیات بازار مسکن و خصوصیات ذاتی آن نشأت می‌گیرد. از خصوصیات مسکن می‌توان به حیاتی بودن، بادوام بودن، ماهیت دوگانه مصرفی سرمایه‌ای، تقسیم‌ناپذیری و مبادله‌ناپذیری آن اشاره کرد. ویژگی بازار مسکن که عمده آن‌ها به خصوصیات ذاتی مسکن باز می‌گردد عبارتند از: ناکارآمدی اطلاعاتی، بالا بودن هزینه‌های مبادله، تعدیل آهسته در برابر شوک‌های وارده و پیوند وسیع با اقتصاد کلان.

از عوامل مؤثر بر قیمت زمین می‌توان به شرایط جغرافیایی و حجم عرضه و تقاضا اشاره کرد. همچنین کاربری زمین، مجوز ساخت، موقعیت مکانی، متراژ زمین، قرار گرفتن در منطقه مناسب و همچنین مسائل مربوط به طرح تفصیلی شهرداری و میزان تراکم از دیگر عوامل مؤثر در قیمت زمین می‌باشند.

از عواملی که تأثیر مثبت بر افزایش قیمت مسکن دارند می‌توان به افزایش درآمد خانوار، هزینه ساخت، رشد جمعیت، وسعت و جمعیت منطقه، نقدینگی، قیمت زمین، قیمت طلا و قیمت دوره قبل اشاره کرد. از طرف مقابل نرخ سود بانکی، شاخص قیمت سهام، شاخص بورس، موجودی مسکن خالی، نرخ ارز، تولید ناخالص و قیمت طلا از عواملی هستند که بر قیمت مسکن تأثیر منفی دارند.

روند تغییرات متوسط قیمت زیربنا در سال ۱۴۰۰ را می‌توان ناشی از تورم عمومی دانست. علاوه بر این تبدیل شدن بازار مسکن به یک بازار سفته بازی و افزایش خرید و فروش‌ها عامل دیگر جهش قیمت‌ها بوده است.

متوسط قیمت فروش یک متر زمین و زیربنا در زمستان ۱۴۰۰ در مقایسه با مدت مشابه سال قبل تغییرات قابل توجهی داشته است. در سال ۱۴۰۰ تحت تأثیر شرایط اقتصادی کشور متوسط قیمت فروش یک متر زمین و زیربنا مسکونی با رشد ۹۳/۲ و ۴۴/۴ درصدی به‌طور متوسط به ۲۷ و ۷۲ میلیون ریال رسیده است.

## فصل پنجم: ساختمان و مسکن استان

جدول ۵-۵- حداقل، حداکثر و متوسط قیمت فروش یک مترمربع زمین و زیربنا مسکونی در استان  
در زمستان ۱۴۰۰ (هزار ریال/ متر مربع)

| عنوان                               | حداقل | حداکثر  | متوسط  | درصد تغییر نسبت به پاییز ۱۴۰۰ |               | درصد تغییر نسبت به زمستان ۱۳۹۹ |               | متوسط مساحت | تعداد معاملات |
|-------------------------------------|-------|---------|--------|-------------------------------|---------------|--------------------------------|---------------|-------------|---------------|
|                                     |       |         |        | متوسط قیمت                    | تعداد معاملات | متوسط قیمت                     | تعداد معاملات |             |               |
| قیمت فروش یک مترمربع زمین           | ۱،۳۳۵ | ۱۰۰،۰۰۰ | ۲۷،۳۱۰ | ۹/۹                           | ۱۹/۴          | ۶۳/۲                           | -۳۵/۹         | ۱۵۲         | ۱،۸۰۰         |
| قیمت فروش یک مترمربع زیربنای مسکونی | ۳،۵۲۹ | ۲۴۱،۵۳۸ | ۷۲،۲۱۴ | ۱۱/۴                          | ۱۲/۶          | ۴۴/۴                           | ۳۶/۹          | ۱۲۴         | ۱،۵۹۲         |

منبع: مرکز آمار ایران

متوسط مبلغ اجاره ماهانه به اضافه سه درصد ودیعه پرداختی برای اجاره یک مترمربع زیربنای مسکونی در زمستان ۱۴۰۰ برابر ۱۸۴ هزار ریال بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل رشد ۵۵/۸ درصدی را داشته است.

جدول ۵-۶- حداقل، حداکثر و متوسط مبلغ اجاره ماهیانه به علاوه ۳ درصد ودیعه پرداختی در استان  
در زمستان ۱۴۰۰ (ریال/ متر مربع)

| عنوان                                                                                 | حداقل | حداکثر  | متوسط   | درصد تغییر نسبت به پاییز ۱۴۰۰ |               | درصد تغییر نسبت به زمستان ۹۹ |               | متوسط مساحت | تعداد معاملات |
|---------------------------------------------------------------------------------------|-------|---------|---------|-------------------------------|---------------|------------------------------|---------------|-------------|---------------|
|                                                                                       |       |         |         | متوسط قیمت                    | تعداد معاملات | متوسط قیمت                   | تعداد معاملات |             |               |
| مبلغ اجاره ماهانه به علاوه سه درصد ودیعه پرداختی برای اجاره یک مترمربع زیربنای مسکونی | ۸،۰۰۰ | ۶۹۲،۴۶۲ | ۱۸۴،۵۷۴ | ۸/۴                           | -۶۲/۶         | ۵۵/۸                         | ۱۱۸/۷         | ۹۶          | ۳،۰۲۴         |

منبع: مرکز آمار ایران

### ۵-۳-۴- تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن

توسعه نظام تأمین مالی و ارتقای عملکرد و بهبود محصولات و خدمات بانکی در حوزه مسکن اهمیت به‌سزایی در رفع مشکلات این حوزه دارد. در این راستا، افزایش سقف تسهیلات مسکن و اصلاح مقررات تسهیلاتی امری ضروری به نظر می‌رسد. مانده تسهیلات بانکی حمایتی بخش مسکن و ساختمان استان در سال ۱۴۰۰ برابر با ۴۴،۰۰۴ میلیارد ریال بوده که نسبت به سال قبل ۲۵/۷۳ درصد رشد داشته است. همچنین تا تاریخ ۱۴۰۱/۹/۲۴ رقم ۸۲/۳۰ میلیارد تومان تسهیلات تبصره ۱۸ از طرف بانک عامل (بانک مسکن) و با همکاری دستگاه اجرایی

ذیربط (اداره کل راه و شهرسازی استان) به طرح‌های تصویب شده در کمیته استانی تبصره ۱۸ تخصیص پیدا کرده است.

جدول ۵-۷- تسهیلات بانکی اختصاص یافته به بخش مسکن و ساختمان استان (میلیارد ریال/ درصد)

| تغییرات | تا پایان سال ۱۴۰۰ | تا پایان سال ۱۳۹۹ | عنوان                                               |
|---------|-------------------|-------------------|-----------------------------------------------------|
| ۲۵/۷۳   | ۴۴،۰۰۴            | ۳۴،۹۹۷            | مانده تسهیلات بانکی حمایتی بخش مسکن و ساختمان استان |

منبع: شورای هماهنگی بانک‌های استان کردستان

#### ۵-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان

بخش ساختمان یکی از مهم‌تری بخش‌های اقتصادی است که هم از لحاظ سهم در سبد هزینه خانوار و هم از لحاظ سهم در تولید ناخالص داخلی و نقش آن در تغییرات شاخص‌های کلان اقتصادی همچون رشد اقتصادی و اشتغال عوامل تولید از اهمیت غیرقابل انکاری برخوردار است. چنین جایگاهی باعث شده است رشد معقول و منطقی قیمت و سرمایه‌گذاری مسکونی و افزایش ساخت‌وساز مسکن به عنوان هدفی مطلوب و سیاستی قابل تعقیب در نظر گرفته شود، زیرا از یک سو رکود این بازار از جهت تأثیر منفی بر سرمایه‌گذاری در این بخش و کاهش رشد اقتصاد برای سیاست‌گذاران اقتصادی و دولتمردان پدیده‌ای ناخوشایند می‌باشد و از سوی دیگر، رونق و رشد شتابان قیمت نیز به دلیل تأثیر شدید آن بر افزایش هزینه‌های خانوار و نارضایتی اجتماعی ناشی از آن هیچ‌گاه مطلوب مردم و متولیان سیاست‌گذاری و نظارت بر این بخش نمی‌باشد.

به موازات اهمیت بخش مسکن، برنامه‌ریزی مسکن امروز جایگاه خود را در نظام برنامه‌ریزی ارتقا داده و نقش تعیین‌کننده آن در اشتغال، سهم سرمایه‌گذاری از تولید ناخالص ملی، جایگاه آن در هدف‌های اجتماعی و عمرانی به خوبی روشن است. برای پاسخ به تقاضای فزاینده مسکن نه تنها به زمین، سرمایه، مصالح ساختمانی، نیروی انسانی و فناوری نیاز است، بلکه داشتن یک نظام برنامه‌ریزی مطلوب به منظور ایجاد هماهنگی بین بخش مسکن و سایر بخش‌ها و بین اجزای به وجود آورنده مسکن (زمین، مصالح ساختمانی و ...) با تأسیسات زیربنایی، تسهیلات، خدمات اجتماعی، سیستم حمل‌ونقل و ... ضروری محض است. در ادامه ضمن معرفی چالش‌ها و موانع توسعه بخش ساختمان و مسکن، به ارائه چند راهکار سیاستی جهت رفع موانع پرداخته خواهد شد.

#### ۵-۴-۱- مسائل و چالش‌های اصلی بخش مسکن و ساختمان استان کردستان

بخش مسکن استان کردستان نیز به پیروی از سطح کلان (ملی) دارای ضعف‌ها و نقایص عدیده‌ای هم به دلیل کیفیت و هم به دلیل کمیت است که در مجموع می‌توان مسائل و مشکلات موجود در بخش مسکن و مستغلات کشور را در موارد زیر خلاصه و جمع‌بندی کرد که عبارت‌اند از:

- نوسانات شدید و ناپایداری در بازار مسکن،
- ضعف نظام مالی و قدرت بانک‌ها در اعطای تسهیلات به مسکن،
- مقطعی بودن سیاست‌ها و عدم اتخاذ سیاست‌هایی با افق بلندمدت،
- نبود آمار و اطلاعات جامع، دقیق و شفاف از وضعیت تولید، موجودی و تقاضای مسکن،
- عدم توسعه زیرساخت‌ها و ابزار موردنیاز برای ثبت و رصد معاملات و قیمت مسکن جهت کنترل بازار،

- توجه ناکافی به گروه‌های پایین درآمدی، حاشیه‌نشینان و ساکنان سکونتگاه‌های غیر رسمی و عدم اتخاذ سیاست‌های کافی و مناسب در مقوله مسکن حمایتی،
  - متعادل نبودن هزینه مسکن در سبد هزینه خانوار و افزایش روزافزون شکاف استطاعت و قیمت مسکن و بروز نتیجه آن به شکل بدمسکنی،
  - فقدان نگاه ویژه به استملاک مسکن خانوارهای تازه تشکیل شده (خانه اولی) و سهم بالای آن‌ها از انباشت تقاضای مسکن و تشدید نابرابری در بهره‌مندی از مسکن،
  - پررنگ شدن جنبه سرمایه‌ای مسکن نسبت به جنبه مصرفی و عدم کنترل ورود آن به بازار سوداگری،
  - رویکرد نامشخص به مسئله مهاجرت از روستاها و شهرهای کوچک و گسترش افسارگسیخته شهرنشینی به‌خصوص در کلان‌شهرها،
  - گسترش بافت فرسوده و عدم تحقق برنامه‌های بازآفرینی و احیای آن،
  - عدم تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری در تولید مسکن و انباشت سرمایه در بازارهای موازی غیرمولد،
  - ساختار سنتی و غیر صنعتی بخش ساختمان و مسکن،
  - توجه کمتر به حوزه ساخت‌وساز و مسکن‌سازی به‌عنوان یک بخش محرک در رشد تولید ناخالص داخلی و افزایش اشتغال.
  - عدم شفافیت و ضعف شهرداری‌ها در نظارت،
  - سیاست‌های نادرست صدور پروانه و فروش تراکم.
- در کنار همه این موارد در استان کردستان مسائل و مشکلات دیگری نیز وجود دارد که بر مشکلات بخش مسکن و ساختمان کشور افزوده است که موارد زیر را شامل می‌شود:
- مسئله نابرابری‌های منطقه‌ای
  - محدودیت عرضه ناشی از محدودیت جغرافیایی:
  - کمبود سرمایه‌گذار در بخش مسکن
  - افزایش حاشیه‌نشینی
  - مهاجرت استادکاران ماهر ساختمانی استان

### ۵-۴-۲- پیشنهادها و راهکارهای اولویت‌دار برای توسعه بخش مسکن

- ایجاد تعادل بین عرضه و تقاضا با دستیابی به شاخص برابری تعداد واحد مسکونی در مقابل تعداد خانوار
- کاهش سهم زمین در هزینه تمام‌شده قیمت مسکن
- تأمین مسکن اقشار کم‌درآمد
- اجاره‌داری حرفه‌ای با مدیریت توسعه و ساخت املاک و مستغلات
- نوسازی بافت‌های فرسوده
- رفع موانع سرمایه‌گذاری: حذف قوانین و مقررات مخل
- وضع مالیات بر مستغلات
- توسعه نظام تأمین مالی مسکن
- صنعتی سازی و مدیریت یکپارچه شهری

از جمله مهم‌ترین سیاست‌هایی هستند که اجرای آن‌ها می‌تواند نه تنها مشکلات استان در این بخش بلکه در کل کشور را نیز به حداقل برساند. البته ناگفته نماند که:

۱. مسئله تأمین زمین در استان کردستان به دلیل توپوگرافی و جغرافیای خاص استان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، بنابراین محلی کردن برنامه‌های تأمین مسکن کم‌درآمدها و ضوابط و مقررات شهرسازی و تأمین زمین مناسب برای ساخت مسکن گروه‌های کم‌درآمد و متوسط در استان کردستان می‌تواند به صنعت مسکن و ساختمان استان رونق ببخشد و کمبودها را در این حوزه برطرف کند.
۲. نابرابری‌های منطقه‌ای در بهره‌مندی از تولید و توزیع مسکن، یکی از مسئله‌ها و چالش‌های فرارو است. استان کردستان یکی از این استان‌هاست که از نظر شاخص‌های مسکن دارای وضعیتی بسیار نامناسب هستند؛ بنابراین لازم است که عزم جدی در کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای از لحاظ سرانه‌های مسکن و خدمات شهری صورت بگیرد.

## فصل ششم

### بخش خدمات استان

#### خلاصه فصل

بخش خدمات یکی از بخش‌های اصلی و مهم در جهان توسعه یافته امروز به شمار می‌رود و سهم آن نسبت به سایر بخش‌های کشاورزی و صنعت در اقتصاد در گذر زمان بیشتر و پررنگ‌تر گردیده است. زیرا در سال‌های اخیر به اهمیت آن به عنوان نیروی محرک رشد و ترقی بیشتر پی برده شده است.

در سال‌های اخیر تفکر جهانی نسبت به بخش خدمات در اقتصاد تغییرات قابل توجهی داشته است به طوری که بخش خدمات را به عنوان یک منبع مهم اقتصادی به رسمیت شناخته‌اند. در استان کردستان با وجود پتانسیل‌های بسیار در این بخش متأسفانه راهبرد مشخصی برای بهره‌برداری اقتصادی از آن مشاهده نمی‌شود. راهبرد بهره‌وری و بهره‌برداری از این بخش در راستای راهبردهای اقتصاد مقاومتی و مصداق رویکرد استفاده از تمامی ظرفیت‌ها برای توسعه اقتصادی در کشور است.

بنابراین می‌توان بیان کرد که با توجه به تغییر سبک زندگی و افزایش شهرنشینی در دهه‌های گذشته، امروزه بخش خدمات از ارکان اساسی فعالیت‌های اقتصادی محسوب می‌شود. پیشرفت تکنولوژی و تغییر تعاملات اقتصادی، مجموعه‌ای از خدمات گسترده شامل فعالیت‌های بانکی، حمل و نقل و ارتباطات، بهداشت و درمان و آموزش را به وجود آورده که سهم قابل توجهی از اشتغال را به خود اختصاص داده است. بخش خدمات در استان کردستان به واسطه ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های استان در زیر بخش‌های گردشگری، آموزشی عالی و بهداشت و درمان از جایگاه خاصی برخوردار است و در سالیان اخیر توجه خاصی به این بخش صورت گرفته است. با توجه به این موضوع در این فصل وضعیت بخش خدمات استان مورد ارزیابی قرار گرفته است.

## ۱-۶- سیاست‌های اقتصادی بخش خدمات و جهت‌گیری‌های استان

سیاست‌های اتخاذ شده در بخش خدمات و به ویژه بخش میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، سیاست‌های برنامه ملی اقتصاد مقاومتی است که به شرح زیر هست:

- حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده و با خالص ارزآوری مثبت از طریق:
- تسهیل مقررات و گسترش مشوق‌های لازم.
- برنامه ریزی تولید ملی متناسب با نیازهای صادراتی، شکل‌دهی بازارهای جدید، و تنوع بخشی
- پیوندهای اقتصادی با کشورها به ویژه با کشورهای منطقه.
- استفاده از سازوکار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در صورت نیاز.
- ایجاد ثبات رویه و مقررات در مورد صادرات با هدف گسترش پایدار سهم ایران در بازارهای هدف.
- طرح توسعه تولید صنایع دستی، فرش و گردشگری.
- تدوین بسته حمایت از کارگاه‌های تولیدی صنایع دستی و فرش و اجرای آن.
- ایجاد ظرفیت‌های جدید در هتل داری.
- تدوین بسته حمایت از گردشگری و اجرای آن.

## ۲-۶- بررسی وضعیت تحولات بخش خدمات

با شیوع ویروس کرونا، صنعت گردشگری چه در داخل کشور و چه در خارج از کشور با رکود مواجه شده بود. از طرفی افزایش شدید نرخ خدمات سفر باعث کاهش فعالیت‌های بخش گردشگری بوده است. با توجه به تحولات سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ و کاهش شدید تعداد گردشگران و اقدامات بین‌المللی در کنترل ویروس کرونا و مهار آن، به علت همه‌گیری ویروس کرونا تمامی مراکز گردشگری، اقامتی و تفریحی به شدت تحت تأثیر قرار گرفت و رکود در این بخش کاملاً مشهود بود به طوریکه رشد بازدید کنندگان داخلی و خارجی عددی منفی و خیلی زیاد بود. اما وضعیت گردشگری در سال ۱۴۰۰ روند متفاوتی داشت و از تغییرات مهم در بخش خدمات و گردشگری در استان کردستان می‌توان به افزایش تعداد گردشگران داخلی و خارجی اقامت یافته در واحدهای اقامتی استان، افزایش تعداد هتل، اقامتگاه‌های بومگردی و مجتمع گردشگری (ظرفیت پذیرش مسافر) در استان، افزایش تعداد واحدهای دارای گواهینامه استاندارد کیفیت خدمات گردشگری در استان، افزایش ضریب اشغال تخت و اشتغال مستقیم و غیرمستقیم در بخش گردشگری، رشد و توسعه تبلیغات و اطلاع‌رسانی گردشگری در فضای مجازی، تلاش بیشتر در راستای جذب گردشگران سلامت، تلاش در جهت توسعه گردشگری کشاورزی، رصد و برخورد با فعالیت‌های غیرمجاز گردشگری (اقامت و تور گردشگری) با هماهنگی مراجع ذیربط و تدوین و تهیه تقویم رویدادهای گردشگری استان اشاره نمود.

### ۳-۶- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش خدمات

مشخصات طرح‌ها و پروژه‌های به بهره‌برداری رسیده در حوزه گردشگری در استان طی سال ۱۴۰۰ به شرح جدول (۱-۶) است:

جدول ۱-۶- مشخصات طرح‌ها و پروژه‌های به بهره‌برداری رسیده بخش خصوصی در سال ۱۴۰۰

| نوع واحد         | نام واحد        | آدرس                    |
|------------------|-----------------|-------------------------|
| اقامتگاه بومگردی | سولین           | روستای گلین             |
| اقامتگاه بومگردی | میمی همدم       | روستای تخته             |
| اقامتگاه بومگردی | هویه            | روستای هویه             |
| اقامتگاه سنتی    | خانه چاپچی      | بلوار کردستان           |
| گردشگری کشاورزی  | شه م            | روستای دورود            |
| گردشگری کشاورزی  | زوزان           | روستای گزنه             |
| قامتگاه بومگردی  | سروه            | روستای هشمیز            |
| مجمع گردشگری     | کانی او         | اراضی روستای کانی مشکان |
| تاسیسات اقامتی   | نگین رفاه زاگرس | سقز                     |

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان کردستان

### ۳-۶-۱- بررسی وضعیت ارزش افزوده بخش خدمات

با توجه به محدودیت جدی که در توسعه بخش کشاورزی در استان به علت خشکسالی سال‌های اخیر ایجاد شده، توجه به بخش خدمات می‌تواند باعث رونق اقتصادی در استان گردد و این بخش با پتانسیل‌های خود می‌تواند در افزایش اشتغال استان کردستان راه‌گشا باشد. در این قسمت وضعیت بخش خدمات استان بررسی می‌شود. به منظور بررسی بخش خدمات زیر بخش‌های خدمات به لحاظ ارزش افزوده، مصرف واسطه و ستاده بررسی می‌شود.

از میان زیربخش‌های خدمات، فعالیت خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا و پس از آن فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی دارای بیشترین مقدار شاخص نسبت مصرف واسطه به ستانده بوده که نشان‌دهنده تولید با کمترین صرفه اقتصادی یا کمترین کارایی و زیربخش‌های آموزش و املاک و مستغلات کمترین میزان شاخص مذکور را دارا می‌باشند که نشان‌دهنده تولید با بیشترین صرفه اقتصادی و کارایی نسبت به بقیه زیربخش‌ها هستند.

همچنین زیربخش عمده فروشی و خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت علاوه بر اینکه بیشترین سهم ارزش افزوده را در میان زیربخش‌های خدمات به خود اختصاص داده است بلکه پس از زیربخش حمل و نقل و انبارداری و پست با حدود ۶۸ درصد بیشترین افزایش را نسبت به سال گذشته با حدود ۵۱ درصد داشته است. زیربخش‌های املاک و مستغلات و اداره عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی نیز سهم بزرگی از ارزش افزوده کل دارند.

## فصل ششم: بخش خدمات استان

جدول ۶-۲- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش خدمات در سال ۱۳۹۸

| زیربخش‌ها                                                       | ستانده (میلیون ریال) | مصرف واسطه (میلیون ریال) | ارزش افزوده (میلیون ریال) | نسبت مصرف واسطه به ستانده | سهم ارزش افزوده در GDP (درصد) | درصد تغییرات ارزش افزوده نسبت به سال گذشته |
|-----------------------------------------------------------------|----------------------|--------------------------|---------------------------|---------------------------|-------------------------------|--------------------------------------------|
| عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت | ۹۱,۸۳۴,۵۷۲           | ۱۶,۵۶۱,۴۹۵               | ۷۵,۲۷۳,۰۷۷                | ۰/۱۸                      | ۲۲/۸۵                         | ۵۰/۵۸                                      |
| حمل و نقل و انبارداری و پست                                     | ۲۷,۳۴۴,۹۴۳           | ۷,۵۴۸,۸۸۸                | ۱۹,۷۹۶,۰۵۵                | ۰/۲۷                      | ۶/۰۱                          | ۶۸/۱۷                                      |
| فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا                           | ۶,۶۹۱,۸۰۶            | ۳,۷۶۲,۱۱۸                | ۲,۹۲۹,۶۸۸                 | ۰/۵۶                      | ۰/۸۹                          | ۴۳/۵۲                                      |
| اطلاعات و ارتباطات                                              | ۴,۴۲۵,۱۷۹            | ۱,۷۲۶,۹۰۴                | ۲,۶۹۸,۲۷۵                 | ۰/۳۹                      | ۰/۸۲                          | ۲۵/۰۱                                      |
| فعالیت‌های مالی و بیمه                                          | ۶,۳۰۲,۰۵۲            | ۱,۸۶۲,۳۵۷                | ۴,۴۳۹,۶۹۴                 | ۰/۲۹                      | ۱/۳۵                          | ۴۰/۱۲                                      |
| املاک و مستغلات                                                 | ۴۷,۱۰۰,۷۳۷           | ۳,۷۷۲,۶۷۹                | ۴۳,۳۲۸,۰۵۹                | ۰/۰۸                      | ۱۳/۱۵                         | ۳۱/۳۰                                      |
| فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی                                  | ۲,۴۴۹,۸۴۵            | ۷۵۵,۴۴۹                  | ۱,۶۹۴,۳۹۶                 | ۰/۳۰                      | ۰/۵۱                          | ۲/۳۹                                       |
| فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی                               | ۱,۹۰۹,۲۷۲            | ۹۰۹,۷۲۷                  | ۹۹۹,۵۴۵                   | ۰/۴۷                      | ۰/۳۰                          | ۱۶/۴۲                                      |
| اداره عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی                         | ۳۰,۲۱۴,۰۰۰           | ۶,۰۸۳,۱۴۱                | ۲۴,۱۳۰,۸۵۹                | ۰/۲۰                      | ۷/۳۲                          | ۳۴/۵۲                                      |
| آموزش                                                           | ۱۹,۶۴۴,۶۱۴           | ۱,۳۸۸,۸۰۳                | ۱۸,۲۵۵,۸۱۱                | ۰/۰۷                      | ۵/۵۴                          | ۲۸/۴۰                                      |
| فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی               | ۲۵,۱۳۵,۸۰۵           | ۵,۳۳۵,۶۵۹                | ۱۹,۸۰۰,۱۴۶                | ۰/۲۱                      | ۶/۰۱                          | ۲۰/۴۴                                      |
| فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات                      | ۴,۹۹۷,۲۸۱            | ۱,۳۹۹,۸۶۸                | ۳,۵۹۷,۴۱۳                 | ۰/۲۸                      | ۱/۰۹                          | ۱۷/۳۸                                      |
| مجموع                                                           | ۲۶۸,۰۵۰,۱۰۶          | ۵۱,۱۰۷,۰۸۸               | ۲۱۶,۹۴۳,۰۱۸               | ۰/۱۹                      | ۶۵/۸۵                         | ۳۸/۸۰                                      |

منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

### ۶-۳-۲- بررسی وضعیت زیربخش میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی

استان کردستان به علت دارا بودن شرایط مساعد اقلیمی و زیست محیطی همواره به عنوان یکی از استقرارهای بشری مورد توجه بوده و نتایج حاصل از کاوش‌های علمی باستان شناسی در مکان‌های باستانی حاکی از این مطلب است. استان کردستان به لحاظ تاریخ و قدمت طولانی و جغرافیایی خاص خود از مکان‌های تاریخی و طبیعی با ارزشی برخوردار است که در مناطق مختلف استان پراکنده شده‌اند. جنگل‌های بلوط، آبشارها و رودخانه‌های خروشان، چشمه‌های طبیعی و کوه‌های سر به فلک کشیده، طبیعت زیبا و چشم نواز استان کردستان را رقم زده و یکی از زیباترین جلوه‌های گردشگری طبیعی ایران را در دامنه زاگرس به وجود آورده است.

جاذبه‌های تاریخی و معماری منطقه که شامل قلعه‌های قدیمی، مسجدهای تاریخی، حمام‌ها و ... می شوند، همراه با آیین‌ها و فرهنگ رایج بین اقوام کرد از مهم ترین جاذبه‌های استان کردستان است. موسیقی کردی یکی از بارزترین ویژگی فرهنگی قوم کرد است. طراوت، شادابی، فضای عرفانی و درآمیختگی مضامین با تاریخ گذشته کردها، بخشی از خصوصیات موسیقی کردی است. مجموع جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، اجتماعی و فرهنگی، استان کردستان را به منطقه‌ای دیدنی تبدیل کرده که بازدید از آن برای هر گردشگری جذاب و خاطره انگیز خواهد بود.

استان کردستان از دیرباز گردشگران زیادی را به خود جذب کرده است و از صنعت گردشگری بهره‌مند شده است. به گونه‌ای که می‌توان گردشگری را به عنوان یکی از مهم‌ترین قابلیت‌ها و ظرفیت‌های توسعه استان کردستان برشمرد. همچنین سنج در سال ۱۰۴۶ هجری قمری در زمان حکومت سلسله صفویه و دوران شاه صفی و توسط سلمان خان اردلان ساخته شده است. در ادامه ظرفیت‌ها و قابلیت‌های گردشگری در استان مورد بررسی قرار گرفته است. جدول (۳-۶) و (۴-۶) وضعیت هتل‌ها و اقامتگاه‌ها، تعداد آثار ملی ثبت شده، تعداد بازدید کنندگان داخلی و خارجی از مراکز گردشگری استان کردستان را نشان می‌دهد. در سال ۱۴۰۰، ۳۹ اثر جدید در آثار ملی ثبت گردیده است. علاوه بر جاذبه‌های تاریخی، کردستان به لحاظ گردشگری خرید و اکوتوریسم و ویژگی‌های فرهنگی و فولکوریت قابلیت‌های منحصر به فردی دارد. اما متأسفانه به دلایل مختلف هنوز نتوانسته متناسب با قابلیت‌ها، از این منابع بهره‌برداری مناسب نماید.

عوامل مؤثر بر گردشگری استان می‌تواند پیرو دسته‌بندی ذیل باشد.

عوامل داخلی مؤثر بر گردشگری استان کردستان

#### نقاط قوت:

۱. وجود جاذبه‌های طبیعی زیبا
۲. وجود جاذبه‌های تاریخی و باستانی متعدد
۳. ویژگی‌های فرهنگی غنی و منحصر به فرد
۴. بازارچه‌های مرزی
۵. تمایل عمومی نسبت به توسعه گردشگری

#### نقاط ضعف:

۱. کیفیت پایین سیستم حمل و نقل در استان
۲. کمبود تأسیسات اقامتی
۳. پایین بودن سطح امنیت در استان کردستان برای گردشگران
۴. برخورد نامناسب افراد محلی با گردشگران

۵. کمبود نیروهای متخصص و مجرب در زمینه گردشگری در بخش‌ها، سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با گردشگری استان
۶. ضعف فعالیت‌های بازاریابی
۷. کمبود با کیفیت پایین تأسیسات رفاهی مانند سرویس‌های بهداشتی، پارکینگ‌ها و امکانات پذیرایی در محل جاذبه‌ها

عوامل خارجی مؤثر بر گردشگری استان کردستان  
فرصت‌ها:

۱. افزایش تمایل فعالیت‌های گردشگری و به ویژه فعالیت‌های اکوتوریستی و قابلیت بالقوه استان در این زمینه
۲. افزایش تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌های مرتبط با گردشگری
۳. افزایش تمایل به گردشگری خرید و پتانسیل بالقوه استان در این زمینه
۴. بازارچه‌های مرزی پیوندهای فرهنگی نزدیکی کردهای اقلیم خودمختار کردستان عراق با کردهای کردستان ایران و افزایش تمایل آنها جهت بازدید از استان کردستان به دلیل داشتن طیف مختلف جاذبه‌ها

تهدیدها:

۱. افزایش تمایل به سفرهای خارجی
۲. هدفمند کردن یارانه‌ها، افزایش قیمت بنزین و تأثیر سوء آن بر جریان سفر و گردشگری
۳. تضعیف فرهنگ سنتی و محلی
۴. افزایش مشکلات زیست‌محیطی به واسطه فعالیت‌های گردشگری
۵. تعارض بین جامعه محلی و گردشگران
۶. افزایش جرم و جنایت و در نتیجه شکل‌گیری دید منفی نسبت به توسعه گردشگری در بین افراد محلی
۷. جذب شدن هر چه بیشتر گردشگران به مقاصد نزدیک استان مانند کرمانشاه و همدان به دلیل ارائه تأسیسات و امکانات بهتر به گردشگران

در ادامه آمار و اطلاعات مرتبط با تعداد هتل‌ها، اقامتگاه‌ها، تعداد آثار ملی ثبت شده و ... در سال ۱۴۰۰ ذکر شده است.

جدول ۶-۳- تعداد هتل‌ها و اقامتگاه‌ها به تفکیک نوع، تعداد تخت‌ها، ضریب اشغال، روزهای اقامت در سال ۱۴۰۰

| نوع واحدهای اقامتی | تعداد | تعداد تخت‌ها | ضریب اشغال | میانگین روزهای اقامت |
|--------------------|-------|--------------|------------|----------------------|
| هتل                | ۳۲    | ۲۶۸۱         | ۳۵         | ۳                    |
| هتل آپارتمان       | ۲     | ۹۶           | ۵۷         | ۳                    |
| مهمانپذیر          | ۲۴    | ۷۸۲          | ۳۷         | ۲                    |
| بوم گردی           | ۲۴    | ۹۸۷          | ۵۵         | ۲                    |
| جمع کل             | ۸۲    | ۴۵۴۶         | ۴۶         | ۲/۵                  |

منبع: اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری استان کردستان

## فصل ششم: بخش خدمات استان

جدول ۴-۶- شاخص‌ها و نماگرهای گردشگری استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰

| عنوان                                             | ۱۳۹۹      | ۱۴۰۰      | درصد تغییرات |
|---------------------------------------------------|-----------|-----------|--------------|
| تعداد آثار ملی ثبت شده                            | ۱۰۲       | ۳۹        | -۶۱/۷۶       |
| تعداد بازدید کنندگان داخلی از مراکز گردشگری (نفر) | ۱,۲۸۰,۰۰۰ | ۳,۰۴۲,۰۰۰ | ۱۳۷/۶۵       |
| تعداد بازدید کنندگان خارجی از مراکز گردشگری (نفر) | ۰         | ۸۰۰۰      | -            |
| تعداد موزه‌های تاریخی و فرهنگی                    | ۲         | ۳         | ۵۰           |

منبع: اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری استان کردستان

در جدول ۴-۵ نیز تمام دوره‌ها و کلاس‌های آموزشی انجام‌شده توسط اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری در سال ۱۴۰۰ آورده شده است.

جدول ۴-۵- آمار آموزش‌های انجام شده در سال ۱۴۰۰

| نوع آموزش   | تعداد کل افراد آموزش دیده در سطح استان | تعداد کارگاه‌های آموزشی برگزار شده براساس رشته‌های صنایع دستی در سطح استان | تعداد مجوزها و گواهینامه‌های آموزشی اخذ شده | هزینه برگزاری کلاس آموزشی و ترویجی |
|-------------|----------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------|------------------------------------|
| مقدماتی     | ۲۸۰۰ نفر                               | ۲۳ کارگاه                                                                  | ۲۸۰۰ فقره                                   | ۵۸۰ (میلیون ریال)                  |
| ویژه شاغلین | ۵۰۰ نفر                                | ۴ کارگاه                                                                   | ۵۰۰ فقره                                    | ۲۰۰۰ (میلیون ریال)                 |

منبع: اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان کردستان

ثبت شهر مریوان به عنوان شهر جهانی کلاش در راستای اهداف و برنامه ریزی جهت توسعه صادرات صنایع دستی مریوان به ویژه کلاش یکی از مهم‌ترین رویدادهای پیش آمده در صنعت گردشگری در استان کردستان محسوب می‌شود.

در جدول زیر عملکرد حوزه گردشگری استان در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ بر اساس صدور موافقت اصولی، نظارت بر تأمین و تسهیل و توسعه زیرساخت‌های گردشگری، برگزاری و شرکت در نمایشگاه‌ها و همایش‌ها، تهیه و توزیع اقلام تبلیغاتی و مدیریت و نظارت بر فعالیت‌ها و تأسیسات گردشگری مقایسه شده است.

جدول ۴-۸- عملکرد حوزه گردشگری در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

| ردیف | عنوان خدمت                                                | ۱۳۹۹   | ۱۴۰۰   |
|------|-----------------------------------------------------------|--------|--------|
| ۱    | صدور موافقت اصولی (منظور ایجاد تأسیسات گردشگری) (تعداد)   | ۶۴     | ۶۵     |
| ۲    | معرفی پروژه‌های در دست احداث به منظور اخذ تسهیلات (تعداد) | ۵      | ۸      |
| ۳    | جذب سرمایه‌گذار در مناطق نمونه گردشگری (تعداد)            | ۰      | ۰      |
| ۴    | نظارت بر تأمین و تسهیل و توسعه زیرساخت‌های گردشگری (مورد) | ۳۱۵۰۰۰ | ۱۳۸۵۰۰ |
| ۵    | برگزاری و شرکت در نمایشگاه‌ها و همایش‌ها (رویداد)         | ۲۲     | ۵      |
| ۶    | تهیه و توزیع اقلام تبلیغاتی (قلم)                         | ۳      |        |

|   |                                                                |     |     |
|---|----------------------------------------------------------------|-----|-----|
| ۷ | مدیریت و نظارت بر فعالیت‌ها و تاسیسات گردشگری (مورد)           | ۱۸۲ | ۳۹۱ |
| ۸ | برگزاری و شرکت در نمایشگاه‌ها و همایش‌ها (صنایع دستی) (رویداد) | ۲   | ۴   |

منبع: اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان کردستان

#### ۶-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

با توجه به اهمیت بخش خدمات و تأثیر آن در بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم که باعث به وجود آمدن شغل‌ها و فرصت‌های شغلی شده و در توزیع رفاه اجتماعی نیز دارای اهمیت می‌باشد، در استان کردستان طی چند سال اخیر تلاش‌ها و اقدامات مثبت فراوانی در بخش خدمات و توسعه حمل و نقل جاده‌ای و هوایی، اطلاعات و ارتباطات، گردشگری و بهداشت و سلامت صورت گرفته است.

علاوه بر وجود میراث فرهنگی و جاذبه‌های گردشگری ارزشمند در جهت جذب گردشگر، استان از جاذبه‌های دیگر گردشگری نظیر اکوتوریسم و گردشگری پزشکی نیز برخوردار بوده و از امکانات پزشکی مناسب برای جذب گردشگران پزشکی به ویژه بیماران از کشور عراق به قصد دریافت خدمات پزشکی مسافرت می‌کنند برخوردار است. اگر صنعت گردشگری در استان بخواهد نقش متناسب با جایگاه خود را داشته باشد، ضرورت دارد که نهادها و سازمان‌های مختلف پشتیبانی لازم را در راستای توسعه صنعت گردشگری به عمل آورند و برای امنیت گردشگران و تبلیغات صحیح اهمیت لازم را قائل شوند. همچنین با توجه به تعداد زیاد ابنیه تاریخی و جاذبه‌های گردشگری که برخی از آن‌ها ثبت جهانی شده اند باعث ایجاد پتانسیل بالای درآمدزایی و اشتغال در بخش گردشگری و صنایع دستی شده است اما سهم درآمد گردشگری و هتلداری بسیار کم می‌باشد. لذا به نظر می‌رسد جذب سرمایه داخلی و خارجی در این بخش می‌تواند موجب افزایش چشم‌گیر درآمد شود و همچنین رشد و توسعه پایدار برای استان به ارمغان بیاورد، همچنین رشد بخش خدمات موجب کاهش آلودگی، ضررهای زیست محیطی و همچنین کاهش هزینه‌های درمانی تحمیلی به افراد و بخش عمومی به دلیل آلودگی زیست محیطی می‌شود. فقدان آموزش دانش‌های مرتبط از جمله باستان‌شناسی کاربردی و عدم نگرش جامع به مقوله میراث فرهنگی و نبود موضوعیت استفاده و بهره‌برداری اقتصادی از این بخش موجب شده است که مبانی نظری و گام‌های عملی اقتصادی کردن میراث فرهنگی استان تدوین و عملیاتی شود. برای رسیدن به این منظور می‌توان به راهکارهای زیر اشاره کرد:

- اطلاع‌رسانی و تبلیغات گسترده آثار باستانی و طبیعی استان از طریق رسانه‌های گروهی
- ایجاد رشته‌های دانشگاهی صنعت توریسم و هتلداری در سطح بالاتر
- بهبود مکان‌های غذاخوری و ایجاد و اصلاح راه‌های ارتباطی و جاده‌ها در سطح استان
- استفاده از مدیران مجرب و متخصص در سازمان‌ها، نهادها و بخش‌های ذینفع در گردشگری استان
- هماهنگی و تعامل بین سازمان‌های مرتبط با گردشگری استان
- جذب سرمایه داخلی و خارجی در بخش خدمات
- ارائه امکانات و خدمات در سطح استانداردهای بین‌المللی
- رفع ضعف خدمات هتلداری و رستوران‌داری
- برگزاری مراسم و برنامه‌های فرهنگی و گردشگری مشترک با حکومت خودمختار اقلیم کردستان عراق
- افزایش زیرساخت‌های اقامتی و رفاهی است

- بهبود زیرساخت‌های اقامتی و غذاخوری متناسب با استانداردها
- توجه ویژه به اکو توریسم (طبیعت گردی)
- ایجاد شرکت‌ها و مؤسسات گردشگری و استقرار دفاتر آنها در خارج از کشور و فعالیت هدفمند آنها در راستای بازاریابی صنعت گردشگری
- اختصاص اعتبارات کافی به منظور شناسایی نقاط و توانایی‌های گردشگری کردستان و مناسب سازی آنها، تعامل با اتحادیه هتل و رستوران‌ها و اصناف بازار به منظور کاهش هزینه‌های سفر به استان به منظور کاهش تأثیر منفی احتمالی هدفمند کردن یارانه‌ها و افزایش قیمت‌ها
- تنظیم تفاهم نامه با مقاصد گردشگران کردستانی جهت ارائه فرصت کافی به گردشگران خود برای سفر به کردستان
- برگزاری نمادین جشن‌ها و سنت‌های آیینی مقصد در راستای خلق انگیزه‌های گردشگری فرهنگی
- اصلاح و بهبود وضعیت مدیریت دولتی و تبلیغات در استان
- حمایت هر چه بیشتر از جشنواره بین المللی تئاتر خیابانی استان
- برگزاری جشنواره‌های موسیقی، نمایشگاه‌های صنایع دستی، رویدادهای ورزشی، به منظور کاهش فصلی بودن تقاضای گردشگری استان
- برگزاری همایش‌های داخلی و بین المللی لباس محلی، غذاهای محلی و آداب و رسوم منطقه
- مشارکت دادن افراد محلی در طرح‌ها و برنامه‌ها به منظور ذینفع نمودن آنها در گردشگری و کسب حمایت آنها و همچنین برگزاری جلسات و تدوین برنامه‌های آموزشی برای مردم محلی جهت آگاه نمودن آنها نسبت به اهمیت داشته‌های خود به منظور کاهش تأثیرات نامطلوب گردشگری بر فرهنگ محلی
- شناساندن نقاط بکر طبیعی در استان و برگزاری تورهای طبیعت گردی
- ایجاد کمپ‌های استراحت در نقاط مختلف برای ارائه خدمات به اکو توریست‌ها
- بهبود زیرساخت‌های حمل و نقل از جمله فرودگاه سنندج و ایجاد پرواز مستقیم به کردستان عراق، همچنین اتصال کردستان به راه آهن سراسری در توسعه گردشگری کردستان می‌تواند نقش چشمگیری داشته باشد.
- ایجاد و توسعه آژانس‌های خدمات گردشگری در زمینه طبیعت گردی در استان
- تهیه و تولید فیلم‌های مستند از نقاط بکر و طبیعی استان
- بستر سازی فرهنگی برای توسعه اکو توریسم
- تهیه و اجرای طرح راهبردی و توسعه‌ای برای توسعه پایدار گردشگری در این استان، با هماهنگی دستگاهها و نهادهای مربوط و به‌ویژه مشارکت مردم
- احداث امکانات رفاهی و بهداشتی مناسب در نقاط بین راهی شهرستانهای استان
- تخصیص اعتبارات لازم جهت تحقیقات بازاریابی، به منظور شناسایی گروه‌های هدف و متناسب کردن فعالیت‌های بازاریابی با گروه‌های هدف مختلف به منظور افزایش کارآمدی تلاش‌های بازاریابی و تبلیغات

## فصل هفتم

### بخش حمل و نقل استان

#### خلاصه فصل

از دیدگاه کلان اقتصادی، وظیفه مهم بخش حمل و نقل عبارت است از رساندن مجموعه نهاده‌های فیزیکی به مکان تولید، توزیع محصولات تولید شده در بازارهای عرضه محصولات به نقاط مصرف. گستره جغرافیایی فعالیت‌های بخش حمل و نقل بسیار وسیع بوده و در تمامی عرصه‌های تولیدی، توزیعی و مصرفی نقش خطیر جابجایی کالا و انسان (بار و مسافر) را ایفا می‌نماید. در حال حاضر حمل و نقل یکی از اجزای مهم اقتصاد ملی محسوب شده و به دلیل داشتن نقش زیربنایی تأثیر فراوانی بر فرآیند رشد اقتصادی کشور دارد. این بخش دربرگیرنده فعالیت‌هایی است که به شکلی گسترده در تمامی زمینه‌های تولید، توزیع و مصرف کالا و خدمات جریان داشته و در مجموعه فعالیت‌های اقتصادی نقش غیرقابل انکاری برعهده دارد.

حمل و نقل بخش‌های مختلف جوامع را به سمت توسعه پایدار متصل می‌کند. حمل و نقل واسطه‌ای میان فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، بازرگانی و خدماتی در سطح ملی و بین‌المللی است. همچنین حمل و نقل در توزیع درآمدها و کاهش نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و کاهش آثار فقر و اختلاف درآمد روستائیان و شهرنشینان نقشی موثر دارد.

بنابراین بخش حمل و نقل حلقه واسطه اجتناب ناپذیر کلیه عرصه‌های اقتصادی می‌باشد، به عبارت دیگر فرایند شکل‌گیری ارزش افزوده تمامی فعالیت‌های اقتصادی به طور مستقیم یا غیر مستقیم از فعالیت‌های این بخش متأثر می‌گردد. به طوری که حتی یک فعالیت اقتصادی را هم نمی‌توان یافت که در طول چرخه خود از خدمات عرضه شده بخش حمل و نقل بهره‌مند نشده باشد.

بدون وجود شبکه حمل و نقل، تاسیسات و تجهیزات جانبی و ناوگان مطلوب تصور رشد و توسعه عمومی کشور غیرممکن به نظر می‌رسد. در رشد و توسعه اقتصاد و تجارت جهانی در مقطع زمانی فعلی و روند گسترش آن نمی‌توان نقش سیستم‌های حمل و نقل در بهینه‌سازی هزینه‌ها، زمان سفر، سرعت جا به جایی، ایمنی و سطح خدمات ارائه شده را انکار کرد.

به دلیل اهمیت موضوع در این فصل ضمن بررسی تحولات بخش حمل و نقل استان، شاخص‌های عملکرد این بخش در سال ۱۴۰۰ و مقایسه آن با سال ۱۳۹۹ مورد بررسی قرار گرفته است.

## ۷-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش حمل و نقل و جهت‌گیری‌های استان

ایجاد هرگونه تغییر و تحول در صنعت، تجارت، توریسم، بهداشت و درمان و نهایتاً توسعه یافتگی کردستان نیازمند وجود زیر ساخت‌های متناسب با ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های استان است. تحقق یافتن نقش‌های ملی و منطقه‌ای که برای کردستان در نظر گرفته شده است بدون وجود راه‌ها، ناوگان ریلی و هوایی مناسب میسر نخواهد بود و تنها منجر به عدم استفاده و اتلاف بیش از پیش سرمایه‌های استان خواهد شد.

هدف نهائی بخش حمل و نقل فراهم نمودن سیستم حمل و نقل ایمن، راحت و اقتصادی است با عنایت به اهمیت فوق العاده ایمنی در حمل و نقل، در مرحله اول تمامی تلاش‌ها بر ایجاد ایمنی سفرها از طریق نگهداری مناسب راه‌ها و ابنیه، نصب و مرمت تابلوها و علائم، نظارت بر عملکرد شرکت‌های حمل و نقل کالا، مسافر و رانندگان حرفه‌ای بخش و ناوگان عمومی، مراکز معاینه فنی و .. می‌باشد. در مرحله بعد گسترش خدمات حمل و نقل جاده‌های از طریق تشویق و ترغیب بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری در حمل و نقل و تأسیس شرکت‌های حمل و نقل کالا و مسافر داخلی و بین‌المللی و ارتقای سطح خدمات ارائه شده به شهروندان و ساخت و تقویت زیر ساخت‌ها در مرز باشماق مریوان در دستور کار قرار دارد و در راستای اهداف فوق اقدامات مناسبی به عمل آمده و نتایج خوبی در بر داشته است که در بخش مربوطه به آن اشاره می‌گردد.

## ۷-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش حمل و نقل

با توجه به بررسی‌های انجام شده در سال ۱۴۰۰ مقدار ۱۷۳۶ هزار تن کالای ترانزیتی از طریق مرز رسمی باشماق وارد کشور شده است که نسبت به سال قبل ۴۰ درصد افزایش داشته است. در بخش حمل و نقل داخلی کالا قریب به ۱۱۷۶۱ هزار تن کالا از مبادی استان جابجا شده است که از نظر تناژ جابجا شده ۴۹/۹۱ درصد افزایش نسبت به سال قبل از آن اتفاق افتاده است که نقطه قوتی برای استان میباشد. در بخش حمل و نقل مسافر نیز ۱۲۹۵ هزار نفر مسافر از مبادی استان جابجا شده است که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۴۰/۹۵ درصد کاهش دارد که لزوم توجه بیشتر به برخورد با خودروهای مسافر بر شخصی در مسیرهای برون شهری و ارتقای خدمات ارائه شده در پایانه‌های مسافری توسط شهرداری و وجود اعتبارات و تسهیلات جهت نو سازی ناوگان مینی بوس و سواری کرایه را بطور جدی می‌طلبد.

## ۷-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی بخش حمل و نقل

### ۷-۳-۱- بررسی ارزش افزوده بخش حمل و نقل

جدول ۷-۱- ارزش افزوده بخش حمل و نقل در سال ۱۳۹۶ (میلیون ریال/ درصد)

| انواع                                     | ارزش افزوده بخش حمل و نقل |            |         |
|-------------------------------------------|---------------------------|------------|---------|
|                                           | ۱۳۹۷                      | ۱۳۹۸       | تغییرات |
| حمل و نقل و انبارداری و پست               | ۱۱،۷۷۱،۴۳۹                | ۱۹،۷۹۶،۰۵۵ | ۶۸/۱۷   |
| حمل و نقل زمینی                           | ۱۱،۰۲۰،۸۱۷                | ۱۸،۸۱۱،۳۱۸ | ۷۰/۶۹   |
| حمل و نقل هوایی                           | ۴۰،۴۰۳                    | ۴۴،۸۰۰     | ۱۰/۸۸   |
| انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل | ۵۷۸،۷۹۵                   | ۷۷۹،۸۴۴    | ۳۴/۷۴   |
| فعالیت‌های پست و پیک                      | ۱۳۱،۴۲۴                   | ۱۶۰،۰۹۲    | ۲۱/۸۱   |

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

### ۷-۳-۲- عملکرد و شاخص‌های حمل و نقل جاده ای

با نگاهی به جدول (۷-۲) مشاهده می‌شود که طول بزرگراه‌ها در سال ۱۴۰۰ نسبت به سال ۱۳۹۹، ۳/۶ درصد افزایش داشته است. از طرفی طول راه‌های اصلی با تغییرات بیشتری مواجه بود، اما بیشترین افزایش مربوط به راه‌های شوسه با ۶۹/۵ درصد بوده است. در مجموع در سال ۱۴۰۰ شاهد پیشرفت و افزایش سطح ارتقاء کیفیت و کمیت جاده‌های استان بوده‌ایم. اما همچنان استان از نبود زیر ساخت‌های حمل و نقل جاده‌ای رنج می‌برد و نیازمند تلاش بیش از پیش مسئولان در جهت رفع مشکلات زیر ساختی استان می‌باشد.

جدول ۷-۲- شاخص‌ها و نماگرهای حمل و نقل جاده ای (کیلومتر/درصد)

| تغییرات | ۱۴۰۰  | ۱۳۹۹ | حمل و نقل جاده ای/ سال          |
|---------|-------|------|---------------------------------|
| ۰       | ۰     | ۰    | طول آزادراه‌ها                  |
| ۳/۶     | ۳۳۶/۷ | ۳۲۵  | طول بزرگراه                     |
| ۱۵/۹    | ۷۸۲/۱ | ۶۷۵  | طول راه‌های اصلی                |
| -۲/۴    | ۵۸۹/۳ | ۶۰۴  | طول راه‌های فرعی آسفالت‌ه و شنی |
| ۷       | ۳۲۱۰  | ۳۰۰۰ | طول راه‌های روستایی آسفالت‌ه    |
| ۶۹/۵    | ۱۱۰۰  | ۶۴۹  | طول راه‌های روستایی شوسه        |

منبع: اداره کل راه و ترابری استان کردستان

جدول ۷-۳- شاخص‌ها و نماگرهای حمل و نقل جاده ای\*

| درصد تغییرات | ۱۳۹۹ | ۱۳۹۸ | واحد     | حمل و نقل جاده ای/ سال   |
|--------------|------|------|----------|--------------------------|
| ۲/۹۶         | ۲۱۹۳ | ۲۱۳۰ | هزار نفر | تعداد مسافر جا به جا شده |
| -۵/۳۹        | ۷۸۴۵ | ۸۲۹۱ | هزار تن  | مقدار بار حمل شده        |
| ۲۸/۲۳        | ۱۱۸۱ | ۹۲۱  | هزار تن  | مقدار کالای ترانزیت شده  |

منبع: اداره کل راه و ترابری استان کردستان و ناحیه انتظامی استان کردستان

### ۷-۳-۳- حمل و نقل هوایی

فرودگاه سنندج در جنوب غربی شهر سنندج و در ابتدای جاده سنندج- کرمانشاه واقع گردیده است. عملیات ساختمان اولیه آن در سال ۱۳۴۷ آغاز و در سال ۱۳۵۰ به عنوان تنها فرودگاه عملیاتی استان کردستان شروع به کار نمود. اولین پرواز فرودگاه در سال ۱۳۵۰ توسط شرکت هواپیمایی «هما» انجام گردید. پس از آن، شرکت هواپیمایی آسمان با همین نوع هواپیما با دو پرواز هفتگی، پروازهای فرودگاه را توسعه داد. فرودگاه سنندج نقش پر رنگی در زمینه توسعه استان کردستان و حل مشکلات مردم منطقه دارد و می‌تواند پایه‌گذار رشد گردشگری، اقتصادی، و صنعتی در بخش حمل و نقل استان باشد به همین دلیل در سال‌های اخیر اقداماتی برای توسعه فرودگاه سنندج انجام شده که مهم‌ترین آنها می‌توان به پروژه بهسازی باند فرودگاه که امکان پذیرش هواپیماهای بزرگ تر را فراهم می‌کند، احداث برج مراقبت جدید با کنترلر دید کافی، خرید تجهیزات و ماشین آلات برف‌روبی و برف زدایی و احداث استخر آن، ژنراتورهای جدید، فیبر نوری اشاره کرد.

## فصل هفتم: بخش حمل و نقل استان

جدول ۷-۴- تعداد مسافرهای جابه‌جا شده در حمل و نقل هوایی طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

| سال  | تعداد مسافر داخلی | تعداد مسافر بین‌المللی |
|------|-------------------|------------------------|
| ۱۳۹۹ | ۱۳,۹۸۲            | .                      |
| ۱۴۰۰ | ۲۸,۶۰۸            | .                      |

منبع: اداره کل فرودگاه‌های استان کردستان

جدول ۷-۵- میزان بار جابه‌جا شده در حمل و نقل هوایی طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

| سال  | بار ورودی (کیلو گرم) | بار خروجی (کیلو گرم) |
|------|----------------------|----------------------|
| ۱۳۹۹ | ۵۲,۵۹۹               | ۵۰,۵۱۹               |
| ۱۴۰۰ | ۱۰۱,۱۸۸              | ۹۵,۵۲۵               |

منبع: اداره کل فرودگاه‌های استان کردستان

از جمله سیاست‌های اقتصادی بخش حمل و نقل هوایی و جهت‌گیری‌های استان می‌توان به حفظ ایمنی و امنیت هوانوردی در فرودگاه سنندج و تلاش جهت نگهداری از زیرساخت‌های موجود در فرودگاه سنندج در کنار تلاش جهت بهره‌برداری از دومین فرودگاه استان به عنوان یکی از مهم‌ترین درخواست‌های مردم استان کردستان در سال‌های اخیر و برنامه‌ریزی جهت تخصیص اعتبارات لازم جهت پیشرفت پروژه باند و ابنیه فرودگاه سقز اشاره کرد. طی سال‌های ۹۵ و ۹۶ با رویکرد افزایش ایمنی و ارتقاء زیرساخت‌های هوانوردی، افزایش کیفیت ارائه خدمات هوانوردی و تکریم ارباب رجوع در فرودگاه سنندج انجام شده که به شرح ذیل می‌باشد.

- استقرار بستر فیبر نوری در فرودگاه
- شناسایی و برطرف نمودن قسمت اعظمی از مخاطرات پروازی
- هدایت آبهای سطحی فرودگاه
- اخذ سند مالکیت اراضی سنندج و سقز
- بهسازی موتورخانه‌ها و تامین گرمایش و سرمایش مناسب در فضای سالن‌های فرودگاه
- آغاز فعالیت شرکت هواپیمایی جمهوری اسلامی در فرودگاه سنندج
- تحویل فرودگاه سقز از اداره کل راه و شهرسازی استان

تنها محدودیت طبیعی فرودگاه سنندج وجود موانع طبیعی و ارتفاعات در اطراف فرودگاه بوده که علیرغم تجهیز بسیار مناسب فرودگاه انجام عملیات هوانوردی را برای انواع مختلف هواپیما محدود می‌نماید و ناگزیر بایستی از هواپیمایی مناسب در ناوگان کشور از جمله فوکر ۱۰۰، RJ ۱۰۰، ATR و EMB۱۴۵ بهره‌برد که این نوع در ناوگان کشور فقط در اختیار چند شرکت محدود هواپیمایی می‌باشد.

### ۴-۷- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

به نظر می‌رسد وضعیت فعلی زیرساخت‌های حمل و نقلی استان ناشی از کوهستانی بودن استان، عقب ماندگی به جا مانده از سال‌های پیش از انقلاب و جنگ و رد ادامه نگاه امنیتی به کردستان، عدم تخصیص اعتبارات و بودجه‌های مورد نیاز و مدیریت ناکارآمد در استان کردستان است.

علاوه بر استفاده از همه ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های حمل و نقل استان در حوزه‌های مختلف از حمل و نقل کالا، حمل و نقل مسافر، حمل و نقل بین‌المللی ترانزیت توصیه‌های ذیل می‌تواند به توسعه و افزایش ارزش افزوده این بخش کمک نماید:

- توسعه ارتباطات زمینی مبتنی بر کریدور شرق- غرب (همدان- سلیمانیه) و تنوع بخشی به مدهای حمل و نقلی از طریق پر رنگ شدن نقش شبکه ریلی و ارتقای شبکه ارتباطی جاده‌ای.
- تقویت محورهای ملی همدان- سنندج- مریوان، کرمانشاه- سنندج- سقز- ارومیه، زنجان- بیجار- بانه و تکاب- بیجار- همدان در راستای ارتقای ارتباط پذیری فرا استانی و جایگاه استان در تقسیم کارهای کلان منطقه‌ای و ملی.
- احداث زیرساخت‌های ریلی لازم برای اتصال به کریدور شرق- غرب و نیز اتصال ریلی به کردستان عراق از طریق اتصال به مرز باشماق و راه آهن در دست مطالعه کرکوک- سلیمانیه و نیز سلیمانیه- باشماق.
- ارتقای سطح ایمنی و برقراری تسهیلات امداد رسانی در شاخه‌های مختلف حمل و نقل.
- استفاده از موقعیت جغرافیایی استان در افزایش میزان ترانزیت کالا و مسافر و توسعه همکاری منطقه‌ای و بین‌المللی از طریق تعریف و ایجاد دالان‌های (کریدورهای) حمل و نقل بین‌المللی و تجهیز پایانه‌های مرزی به منظور رشد حمل و نقل ترانزیت.
- کاهش هزینه‌ها، اقتصادی نمودن فعالیت‌ها، افزایش بهره‌وری، توسعه کیفی منابع انسانی و ارتقاء کیفیت خدمات در بخش حمل و نقل.
- ایجاد شفافیت در حساب‌های مالی در راستای تعیین مابه‌التفاوت بار مالی تعرفه‌های تکمیلی و رقابتی (تمام شده و اعمال سیاست‌های اجتماعی) و دریافت بهای خدمات ارائه شده در حمل و نقل جاده‌ای به منظور بازگانی نمودن خدمات حمل و نقل.
- کاهش زمان اجرای پروژه‌های زیر بنایی، نگهداری و بهره برداری ( توسعه و نوسازی ناوگان).
- گسترش مطالعات و تحقیقات علمی و کاربردی در فعالیت‌های مختلف حمل و نقل جاده‌ای به منظور بهبود نظام مدیریت، برنامه ریزی اجرا و نظارت و تخصیص بهینه منابع.
- بهبود و گسترش فن آوری‌های اطلاعات، اصلاح روش‌ها و مکانیزه کردن سیستم‌ها و ایجاد زمینه تبادل الکترونیکی اطلاعات.
- استفاده از تجهیزات و ناوگان با فن آوری جدید در حمل و نقل جاده‌ای و تخصیص منابع حاصله از صرفه جویی استهلاک ناوگان و مصرف انرژی (تقلیل آلودگی محیط زیست و افزایش ایمنی).
- دعوت از شرکت‌های هواپیمایی دارای ناوگان سازگار با فرودگاه سنندج.
- دفاتر وزارت امور خارجه در نقاط مرزی و بنادر، در راستای ارتقای نگاه دستگاه دیپلماسی به منافع ملی، سرفصل و اولویت دستور کار خود را به حمایت از نظام حمل و نقل چند وجهی و تسهیل ترانزیت با کشورهای همسایه اختصاص دهد.

- در راستای برنامه راهبردی لجستیک و طرح جامع حمل و نقل، اولویتهای زیر ساخت و روبنا را تبیین و اجرا نماید. اولویتهای پیشنهادی عبارتند از: رفع موانع بازرگانی و بازاریابی، تعدیل تعرفههای ترانزیت، ارتباط بین پایانههای حمل و نقل چندوجهی و کانتینری، ایجاد مدیریت پنجره واحد میانهابهای لجستیک.
- برای استفاده از امکانات، سرمایه و دانش بخش خصوصی و بستر سازی شرایط لازم محیطی، لازم است از تمام ظرفیتهای اتاقهای بازرگانی و شرکتهای بین المللی برای ایجاد شهرکها، دهکدهها و پایانههای حمل و نقل چند وجهی یا لجستیک با تقبل نیمی از سود بانکی تسهیلات حمایت و بهره برداری شود.
- به کار گیری عملیات حمل و نقل چند وجهی که یک نظام حمل و نقل موثر است که عملیات فیزیکی حمل و نقل در آن از طریق هماهنگی ساده نظام اسناد جابجایی کالا همراه با مدیریت کارآمد و کنترل مؤثر در چارچوب یک نظام جبران خسارت و فراهم آوردن خدمات حمل و نقل که بسیار قابل اعتماد، قابل پیش بینی و اجابت کننده کامل خواست مشتری است، صورت می گیرد. عملیات کارآمد شیوههای مختلف حمل و نقل و ارتباط مکانهای مختلف در جابجایی کالا، کاهش موانع و حذف نهادهای موازی شده و همچنین ساده سازی رژیمهای قانونی موجود در کشور را بدنبال دارد و شرط ضروری اجرای موثر عملیات حمل و نقل چند وجهی است.
- تکمیل و تسریع در پروژههای جاری راهسازی استان خصوصاً احداث جاده آسفالت مابین شهرهای استان که جاده آسفالت ندارند.
- احداث بزرگراه زنجان- بیجار- دیواندره- بانه به طرف اربیل و موصل.
- ارتقاء جاده محور سردشت- بانه- مریوان- کامیاران به طرف کرمانشاه.
- تأمین دسترسی استان به شبکه حمل و نقل سراسری از سمت همدان و زنجان تا مرز مبادلاتی عراق.
- کمک به تأمین منابع اصلاح زیر ساختهای شهری تمامی شهرستانهای استان به ویژه نواحی منفصل شهری.
- توسعه شبکه ارتباط هوایی و افزایش تعداد پروازهای فرودگاه سنندج با امکان پروازهای بین المللی.
- تکمیل فرودگاه سقز و احداث فرودگاه لجستیکی در شهرهای بانه و مریوان.

## فصل هشتم

### بخش انرژی استان

#### خلاصه فصل

صنعتی شدن و پیشرفت کشورهای غربی با در اختیار گرفتن انرژی های تجدید پذیر و غیر قابل تجدید پذیر شروع شده است. کشورهای پیشتاز در حوزه های صنعتی ابتدا با مهار کردن طبیعت و استفاده از انرژی های موجود در طبیعت راه های سریعتر رشد و توسعه را در پیش گرفته اند. در جهان امروز کشورهای توسعه یافته به دنبال تولید بیشتر انرژی های تجدیدپذیر هستند و با به دست آوردن این انرژی ها علاوه بر ارزش افزوده به دست آوردن عایدی فراوان می توانند در جهت اعمال قدرت سیاسی خود نیز به وسیله انرژی ها اعمال نفوذ نمایند. علاوه بر وجود فراوان انرژی های غیرقابل تجدیدپذیر از جمله نفت و گاز، موقعیت جغرافیایی کشورمان این امکان را می دهد که از انرژی های تجدیدپذیر از جمله انرژی بادی، خورشیدی و الکتریسیته استفاده بهینه به عمل آورد. اما در کشورمان از این پتانسیل ها استفاده بهینه ای به عمل نیامده و کشور فقط به دنبال استخراج منابع غیرقابل تجدیدپذیر می باشد. یکی از مهم ترین بخش های اقتصاد انرژی و حامل ها آن است که به عنوان یکی از عوامل اصلی در تداوم رشد و تولید اقتصادی و اجتماعی از اهمیت فراوانی برخوردار می باشد.

انرژی از دیرباز به عنوان یکی از نهاده های اصلی ایجاد رفاه خانوارها و تولید بنگاه ها نقش داشته است؛ به طوری که بعد از آغاز انقلاب صنعتی، نقش و اهمیت این نهاده در تابع تولید بنگاه ها و تابع مطلوبیت خانوارها افزایش یافت. لذا، با توجه به نقش بسیار مهم ملی، منطقه ای و بین المللی انرژی، سیاست های اقتصادی بخش انرژی در کشور از اهمیت به سزایی برخوردار بوده و علاوه بر ایجاد درآمدهای ارزی ناشی از صادرات نفت و گاز برای کشور، همواره از دو بعد تولید و مصرف انرژی مورد بحث و بررسی قرار می گیرد. بنابراین بخش انرژی در تعامل همیشگی با سایر فعالیت های اقتصادی قرار دارد و در راستای دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. از همین رو با استفاده از شاخص های موجود وضعیت این بخش در سطح استان در سال ۱۴۰۰ و مقایسه آن با سال ۱۳۹۹ در این فصل مورد بررسی قرار می گیرد. با بررسی عملکرد دستگاه های اجرایی مرتبط با بخش انرژی استان کردستان در سال ۱۴۰۰ مشاهده می شود که درصد تغییرات مجموع مصرف گاز طبیعی در استان در سال ۱۴۰۰ نسبت به سال ۱۳۹۹، ۶/۲۸ درصد افزایش داشته است. همچنین درصد تغییرات مصرف برق در استان ۵/۲۸ درصد بوده است.

## ۸-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش انرژی و جهت‌گیری‌های استان

انرژی همواره برای بشر حائز اهمیت بوده است. در تمدن‌های نخستین بشری انرژی محدود به انرژی‌های زیست توده بود. این شرایط تا قبل از انقلاب صنعتی ادامه داشت؛ اما همزمان با انقلاب صنعتی و با گسترش میزان استفاده از انرژی و تنوع به کارگیری از آن، نقش سوخت‌های فسیلی در توسعه اقتصادی جوامع ارتقاء یافت. از آغاز انقلاب صنعتی تا نیمه اول قرن بیستم میلادی زغال سنگ بیشترین سهم را در مصرف انرژی جهان به خود اختصاص داده بود؛ اما از اواسط قرن بیستم میلادی، بر اهمیت نفت خام و گاز طبیعی بیش از پیش افزوده شده است؛ به طوری که هم اکنون مجموع سهم این دو سوخت در سبد انرژی جهان بیش از ۶۰ درصد است. در این میان، اهمیت نفت خام به دلایل متعدد ژئوپلیتیک، اقتصادی و سیاسی بیشتر از سایر انواع انرژی بوده است. از سوی دیگر، جایگاه نفت خام و گاز طبیعی در اقتصاد ایران بر کسی پوشیده نیست. سهم عمده درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت در بودجه کشور، وابستگی بخش‌های تولیدی به انرژی ارزان و بسیاری از نمونه‌های دیگر، نشان‌دهنده جایگاه سوخت‌های هیدروکربنی در اقتصاد ملی است. لذا، با توجه به نقش بسیار مهم ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی انرژی، سیاست‌های اقتصادی بخش انرژی در کشور از اهمیت به‌سزایی برخوردار بوده و علاوه بر ایجاد درآمدهای ارزی ناشی از صادرات نفت و گاز برای کشور، همواره از دو بعد تولید و مصرف انرژی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

## ۸-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش انرژی

بخش انرژی علاوه بر تأمین نیاز انرژی اقتصاد داخلی، از نقش ویژه‌ای در ایجاد درآمدهای ارزی برای کشور برخوردار است. به گونه‌ای که قسمت عمده‌ای از درآمدهای صادراتی کشور از این بخش به دست می‌آید و سهم قابل توجهی از درآمدهای عمومی دولت نیز از محل صادرات نفت و گاز تأمین می‌شود. به طور کلی سیاست‌های بخش انرژی به مجموعه اقداماتی گفته می‌شود که موجب ایجاد تنوع در منابع انرژی کشور و استفاده بهینه از آن منابع با رعایت مسائل زیست محیطی گردد. برای مثال، راه‌اندازی مراکز علمی در راستای آموزش نیروی انسانی و نیز گسترش فعالیت‌های پژوهشی و تحقیقاتی به منظور ارتقای دانش فنی در حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر و تجدیدنپذیر در همین راستا است.

بهبود تکنولوژی، علاوه بر پیشرفت در فناوری و تجهیزات فنی مهندسی در حوزه تولید و عرضه انرژی‌های تجدیدپذیر و تجدیدنپذیر، در حوزه تقاضای انرژی نیز افزایش کارایی وسایل و ابزار مصرف‌کننده انرژی را شامل می‌شود. نکته کلیدی در مورد تقاضای انرژی این است که این تقاضا، تقاضای اشتقاقی است. زیرا انرژی به خاطر خود انرژی مصرف نمی‌شود؛ بلکه برای نور، کار و گرمایی که تولید می‌کند مورد تقاضا قرار می‌گیرد. مقدار نور، کار و گرمایی که توسط هر نوع انرژی قابل استفاده، تولید می‌شود تابعی از محتوای انرژی و کارایی آن و سیله مصرف‌کننده انرژی است. بنابراین تقاضای انرژی صرفاً تابعی از متغیرهای راجع نظیر قیمت حامل‌های انرژی، درآمد مصرف‌کننده، قیمت سایر کالاها و سلیقه و ترجیحات مصرف‌کننده نبوده بلکه تابعی از تعداد وسایل و تجهیزات مصرف‌کننده انرژی است. لذا، با عنایت به این نکته که صرفه جویی با محرومیت تفاوت اساسی دارد؛ می‌توان گفت که صرفه‌جویی در استفاده از انرژی و صیانت از آن، به معنای استفاده کمتر از انرژی قابل استفاده به ازای تولید هر واحد انرژی مفید است و این مهم تنها زمانی رخ می‌دهد که شاهد پیشرفت‌های مستمر فنی و تکنولوژیکی باشیم تا کارایی وسایل مصرف‌کننده انرژی ارتقا یابد و استفاده از این تجهیزات تولید شده با کارایی انرژی بالاتر، دارای توجیه اقتصادی گردد. از طرفی، همزمان با افزایش تولید داخلی کشورها و ارتقای سطح استانداردهای زندگی در جوامع مختلف، تقاضای وسایل مصرف‌کننده انرژی نیز رشد کرده و موجب افزایش مصرف انرژی شده و عمدتاً این افزایش مصرف همگام با تغییرات

تکنولوژیکی بوده است. بهبود تکنولوژی در چند سال اخیر علاوه بر پیشرفت در فناوری و تجهیزات فنی مهندسی در حوزه تولید و عرضه انرژی‌های تجدیدپذیر و تجدیدنپذیر، در حوزه تقاضای انرژی نیز افزایش کارایی وسایل و ابزار مصرف‌کننده انرژی را شامل شده است.

### ۸-۳- بررسی و تحلیل وضعیت حامل‌های انرژی

در این قسمت به بررسی و تحلیل وضعیت بخش انرژی به صورت کلی و همچنین به تفکیک حامل‌های انرژی شامل فرآورده‌های نفتی، گاز طبیعی و برق پرداخته شده است.

#### ۸-۳-۱- فرآورده‌های نفتی

با توجه به اهمیت نفت در زیرگروه‌های انرژی به عنوان اصلی‌ترین منبع تأمین انرژی در جهان امروز و این مهم که اقتصاد کشور ما تک محصولی و وابسته به درآمدهای نفتی می‌باشد، لذا درجه و شدت تأثیرپذیری بخش‌های اصلی اقتصاد از این فرآورده انرژی بسیار بالا بوده و همین امر به صورت یک فرآیند کلی به تمام لایه‌های اقتصادی جامعه و حتی در سطوح مختلف استانی نیز تسری می‌یابد و ساختار فعالیت‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاری و تولید هر یک از استان‌ها را با توجه به خصوصیات هر منطقه تحت تأثیر قرار می‌دهد. با عنایت به نامه شماره ۸۱۷/۵/۲۲۶۱۰ مورخ ۱۴۰۰/۱۲/۲۴ شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی استان کردستان منوط بر عدم امکان ارائه اطلاعات آماری در خصوص میزان مصرف سوخت حسب اعلام سلسله مراتب حراستی، دریافت آمار و اطلاعات بخش فرآورده‌های نفتی در سال ۱۳۹۹ مقدور نبوده و این بخش با اطلاعات سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ مورد بررسی قرار گرفته است. در سال ۱۳۹۸ بالغ بر ۱۰،۱۴۷،۳۲۷ مترمکعب فرآورده نفتی شامل بنزین ۴۴/۸۳ درصد، نفت گاز ۴۷/۷۷ درصد، نفت کوره ۱/۶۷ درصد، نفت سفید ۵/۷ درصد در استان مصرف شده است. قابل مشاهده‌ترین تغییر در میزان مصرف نسبت به سال گذشته در سطح استان را می‌توان به مصرف نفت کوره نسبت داد که حدود ۳۴۶ درصد افزایش نسبت به سال ۱۳۹۷ داشته‌اند.

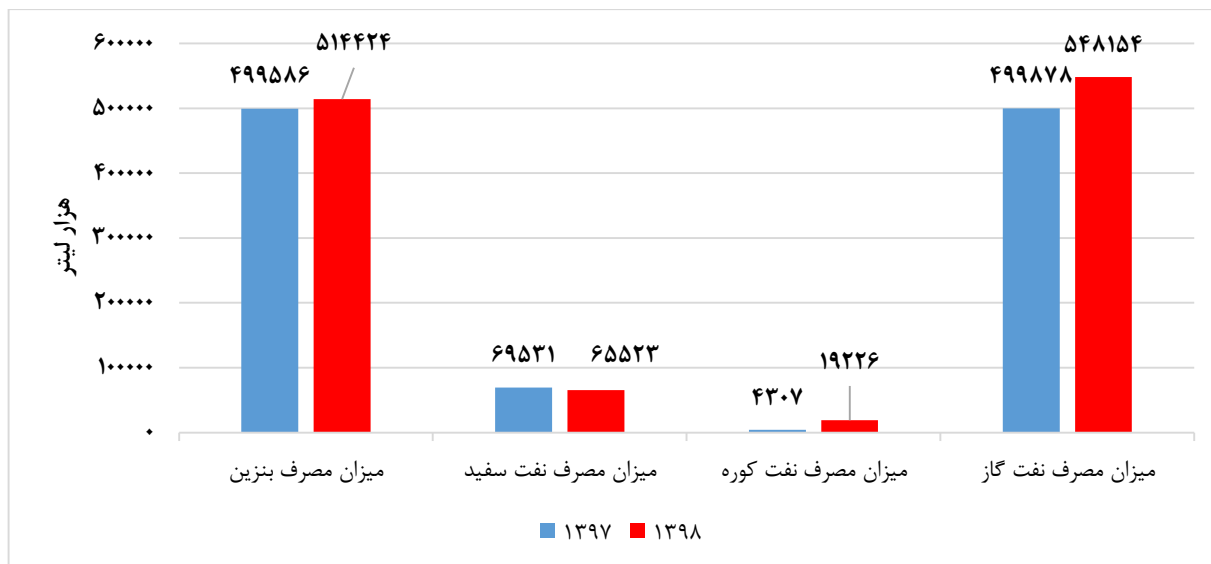
جدول ۸-۱- میزان مصرف فرآورده‌های نفتی استان کردستان در بخش‌های مختلف طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۸

| تغییرات | ۱۳۹۸              | ۱۳۹۷              | عنوان شاخص        |                                               |
|---------|-------------------|-------------------|-------------------|-----------------------------------------------|
|         | مقدار (هزار لیتر) | مقدار (هزار لیتر) |                   |                                               |
| درصد    |                   |                   |                   |                                               |
| -       | -                 | -                 | خانگی             | میزان مصرف<br>بنزین استان در<br>بخش‌های       |
| ۳/۰۶    | ۵۱۳.۷۶۴           | ۴۹۸.۴۶۴           | عمومی / حمل و نقل |                                               |
| -       | -                 | -                 | کشاورزی           |                                               |
| -       | -                 | -                 | صنعتی و نیروگاه   |                                               |
| -       | -                 | -                 | تجاری             |                                               |
| -۴۱/۱۷  | ۶۶۰               | ۱.۱۲۲             | سایر مصارف        |                                               |
| ۲/۹۷    | ۵۱۴.۴۲۴           | ۴۹۹.۵۸۶           | مجموع             |                                               |
| -۵/۶۹   | ۶۳.۱۰۲            | ۶۶.۹۱۱            | خانگی             | میزان مصرف<br>نفت سفید<br>استان در<br>بخش‌های |
| -       | -                 | -                 | عمومی             |                                               |
| -۲۵     | ۳۹۹               | ۵۳۲               | کشاورزی           |                                               |
| -۲۳/۰۷  | ۳۰                | ۳۹                | صنعتی             |                                               |
| -       | -                 | -                 | تجاری             |                                               |
| -۲/۷۸   | ۱.۹۹۲             | ۲.۰۴۹             | سایر مصارف        |                                               |

## فصل هشتم: بخش انرژی استان

| تغییرات | ۱۳۹۸              | ۱۳۹۷              | عنوان شاخص                        |                                               |
|---------|-------------------|-------------------|-----------------------------------|-----------------------------------------------|
| درصد    | مقدار (هزار لیتر) | مقدار (هزار لیتر) |                                   |                                               |
| -۵/۷۶   | ۶۵,۵۲۳            | ۶۹,۵۳۱            | مجموع                             |                                               |
| -       | -                 | -                 | خانگی                             | میزان مصرف<br>نفت کوره<br>استان در<br>بخش‌های |
| -       | -                 | -                 | عمومی                             |                                               |
| -       | -                 | -                 | کشاورزی                           |                                               |
| ۳۴۶/۳۸  | ۱۹,۲۲۶            | ۴,۳۰۷             | صنعتی                             |                                               |
| -       | -                 | -                 | تجاری                             |                                               |
| -       | -                 | -                 | سایر مصارف                        |                                               |
| ۳۴۶/۳۸  | ۱۹,۲۲۶            | ۴,۳۰۷             | مجموع                             |                                               |
| -۱۳/۰۲۵ | ۲,۰۹۰             | ۲,۴۰۳             | خانگی                             | میزان مصرف<br>نفت گاز استان<br>در بخش‌های     |
| -۵/۴۲   | ۱۷۷,۲۰۴           | ۱۸۷,۳۷۳           | عمومی / حمل و نقل                 |                                               |
| ۲/۷۵    | ۱۱۷,۸۳۹           | ۱۱۴,۶۸۰           | کشاورزی                           |                                               |
| ۴۷/۵۰   | ۲۰۵,۱۸۶           | ۱۳۹,۱۰۶           | نیروگاه                           |                                               |
| -۴۰/۰۲  | ۲,۲۴۰             | ۳,۷۳۵             | تجاری / اصناف                     |                                               |
| -۱۷/۰۸  | ۴۳,۵۹۵            | ۵۲,۵۸۱            | سایر مصارف ( صنایع،<br>پروژه‌ها ) |                                               |
| ۹/۶۵    | ۵۴۸,۱۵۴           | ۴۹۹,۸۷۸           | مجموع                             |                                               |

منبع: شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی ایران - منطقه کردستان



نمودار ۸-۱- میزان مصرف فرآورده‌های نفتی در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۸

منبع: شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی ایران - منطقه کردستان

## فصل هشتم: بخش انرژی استان

جدول ۸-۲- متوسط میزان مصرف فرآورده‌های نفتی استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۸

| تغییرات | ۱۳۹۸             | ۱۳۹۷             | عنوان شاخص                   |
|---------|------------------|------------------|------------------------------|
|         | هزار لیتر در روز | هزار لیتر در روز |                              |
| درصد    |                  |                  |                              |
| ۲/۹۹    | ۱،۴۱۰            | ۱،۳۶۹            | متوسط مصرف بنزین در استان    |
| -۵/۲۶   | ۱۸۰              | ۱۹۰              | متوسط مصرف نفت سفید در استان |
| ۳۴۱/۶۶  | ۵۳               | ۱۲               | متوسط مصرف نفت کوره در استان |
| ۹/۶۳    | ۱،۵۰۲            | ۱،۳۷۰            | متوسط مصرف نفت گاز در استان  |

منبع: شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی ایران- منطقه کردستان

### ۸-۳-۲- گاز طبیعی

میزان مصرف گاز طبیعی در سال ۱۴۰۰ در استان کردستان ۳۳۸۳ میلیون متر مکعب می‌باشد که نسبت به سال گذشته (۳۱۸۳ میلیون متر مکعب) ۶/۲۸ درصد افزایش پیدا کرده است. بیشترین مصرف گاز طبیعی به مصرف‌کنندگان خانگی با ۱۵۷۹ میلیون متر مکعب اختصاص دارد که نسبت به سال گذشته ۳/۰۶ درصد کاهش در مصرف صورت گرفته است. استفاده مصرف‌کنندگان عمومی ۴۵ میلیون مترمکعب است و کمترین مصرف را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین مصرف‌کنندگان تجاری با ۱۶۷/۵ درصد افزایش نسبت به سال گذشته بیشترین مقدار تغییرات مثبت در مصرف را تجربه کرده‌اند. تعداد مشترکین گاز طبیعی در بخش خانگی و تجاری ۹۲/۶۳ درصد مجموع انشعاب‌ها بوده و در این بخش نیز بیشترین مصرف گاز صورت می‌گیرد و فقط ۰/۱۹ درصد به انشعاب‌های بخش صنعت اختصاص دارد.

جدول ۸-۳- متوسط مصرف گاز طبیعی در استان در بخش‌های مختلف طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰

| تغییرات | ۱۴۰۰                    | ۱۳۹۹                    | عنوان شاخص         |                                          |
|---------|-------------------------|-------------------------|--------------------|------------------------------------------|
|         | مقدار (میلیون متر مکعب) | مقدار (میلیون متر مکعب) |                    |                                          |
| درصد    |                         |                         |                    |                                          |
| -۳/۰۶   | ۱،۵۷۹                   | ۱،۶۲۹                   | خانگی              | متوسط مصرف گاز طبیعی در استان در بخش‌های |
| ۱۵/۳۸   | ۴۵                      | ۳۹                      | عمومی              |                                          |
| ۱۹/۵۴   | ۱۰۴                     | ۸۷                      | کشاورزی            |                                          |
| ۲/۳۲    | ۱،۳۲۰                   | ۱،۲۹۰                   | صنعتی و نیروگاه    |                                          |
| ۱۶۷/۵   | ۳۱۳                     | ۱۱۷                     | تجاری              |                                          |
| ۴/۷۶    | ۲۲                      | ۲۱                      | سایر مصارف         |                                          |
| ۶/۲۸    | ۳،۳۸۳                   | ۳،۱۸۳                   | جمع مصرف گاز طبیعی |                                          |

منبع: شرکت گاز استان کردستان

جدول ۸-۴- تعداد مشترکین، سرانه مصرف گاز و قیمت گاز طبیعی استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰

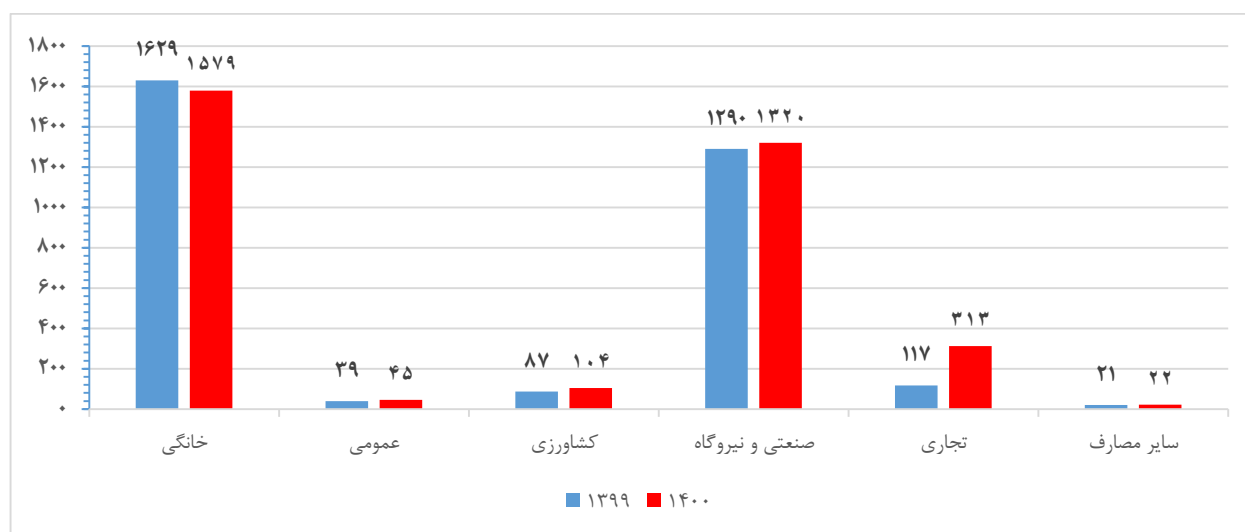
| درصد تغییرات | ۱۴۰۰    | ۱۳۹۹    | عنوان           |               |
|--------------|---------|---------|-----------------|---------------|
|              |         |         |                 |               |
| ۳/۷۰         | ۵۴۰،۵۳۲ | ۵۲۱،۱۹۹ | خانگی           | تعداد مشترکین |
| ۱/۶۵         | ۳،۲۵۶   | ۳،۲۰۳   | عمومی           |               |
| ۱۳/۴۹        | ۱،۰۱۸۶  | ۱،۰۴۵   | کشاورزی         |               |
| ۴/۶۵         | ۱،۰۲۳   | ۱،۰۷۳   | صنعتی و نیروگاه |               |
| ۶/۸۶         | ۳۴،۴۵۵  | ۳۲،۲۴۱  | تجاری           |               |

## فصل هشتم: بخش انرژی استان

|       |         |         |                                                     |  |
|-------|---------|---------|-----------------------------------------------------|--|
| ۵/۵۵  | ۲,۹۶۵   | ۲,۸۰۹   | سایر مصارف                                          |  |
| ۳/۹۰  | ۵۸۳,۵۱۷ | ۵۶۱,۵۷۰ | جمع                                                 |  |
| -۶/۵۳ | ۲,۹۲۱   | ۳,۱۲۵   | سرانه مصرف گاز (هر مشترک خانگی در سال)<br>(مترمکعب) |  |
| ۴۷/۷۴ | ۱,۲۱۰   | ۸۱۹     | قیمت گاز طبیعی (ریال)                               |  |

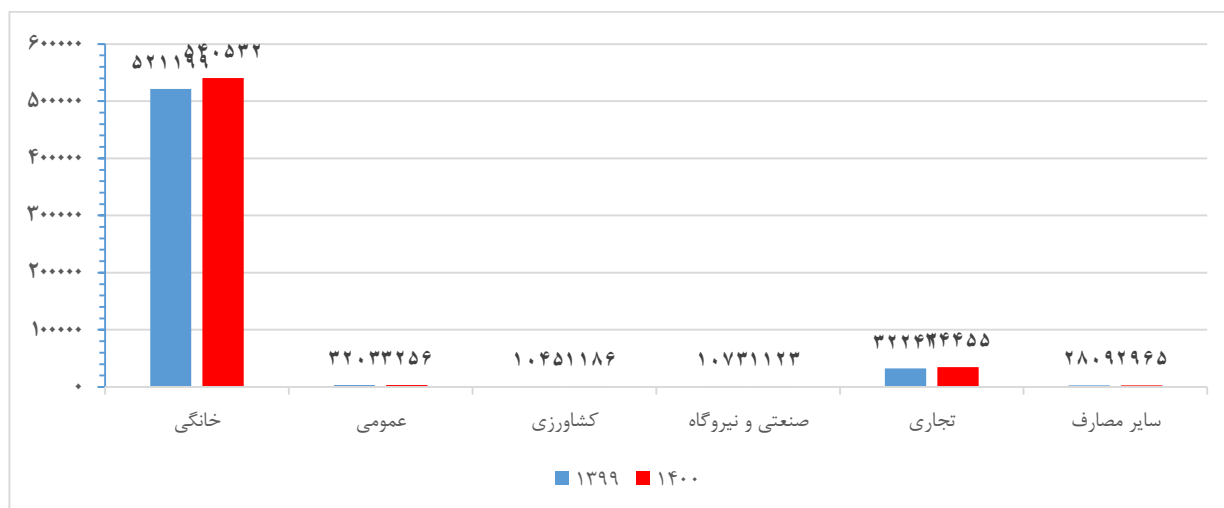
منبع: شرکت گاز استان کردستان

- تعداد مشترکین مندرج در جدول فوق ، تعداد کل مشترکین از ابتدا تا پایان سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ می باشد.



نمودار ۸-۲- مقایسه میزان مصرف گاز طبیعی در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ به تفکیک بخش

منبع: شرکت گاز استان کردستان



نمودار ۸-۳- مقایسه تعداد مشترکین گاز طبیعی در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ به تفکیک بخش

منبع: شرکت گاز استان کردستان

اهم اقدامات انجام شده در دوسال اخیر در شرکت گاز استان کردستان (سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰):

- گازرسانی به روستاهای فاقد گاز دارای مجوز در سطح استان به ویژه در نقاط صفر مرزی و افزایش تعداد روستاهای بهره‌مند از گاز طبیعی به تعداد ۱۴۸۰ روستا.
- افزایش ضریب نفوذ گاز طبیعی در خانوار و جمعیت روستایی به ۹۷٪.
- افزایش ضریب نفوذ گاز طبیعی در خانوار و جمعیت شهری به ۹۹٫۹٪.
- گازرسانی به واحدهای صنعتی در قالب مصوبه شورای اقتصاد به تعداد ۲۵۰ واحد صنعتی در سال ۱۴۰۰ و افزایش تعداد واحد صنعتی به تعداد ۲۲۷۵ واحد صنعتی و تولیدی تا پایان سال ۱۴۰۰ و کاهش هزینه‌های تولید با جایگزینی گاز طبیعی به جای سوخت‌های مایع.

### ۸-۳-۳- برق

محدود بودن منابع انرژی به چالشی جدی در عصر حاضر تبدیل شده است. برق یکی از مهم‌ترین انرژی‌های پاک است که می‌تواند برای یک اقتصاد در حال توسعه مانند ایران اهمیت به سزایی داشته باشد و زمانی بر اهمیت این موضوع افزوده می‌شود که از یک سو سایر منابع انرژی همانند نفت و گاز مهم‌ترین منابع درآمدی کشور بوده و از سوی دیگر تقاضا برای گاز و فرآورده‌های نفتی به طور روزافزون در حال افزایش است. بیشتر کشورهای که در سال‌های اخیر رشد اقتصادی قابل توجهی داشته‌اند این رشد را عمدتاً از طریق افزایش کارایی و بهره‌وری عوامل تولید به دست آورده‌اند، به طوری که سهم سرمایه‌گذاری جدید در این رشد در مقایسه با نقش افزایش کارایی و بهره‌وری در آن اندک بوده است. تأمین نیروی برق مورد نیاز، مستلزم سرمایه‌گذاری‌های بزرگ برای احداث، بهره‌برداری، نگهداری، تولید، ذخیره، انتقال، توزیع برق و تأسیسات مربوط به آن است. لزوم سرمایه‌گذاری‌های عظیم در بخش نیرو جهت تأمین مصرف روزافزون برق، بر ضرورت بررسی کارایی و بهره‌وری در این صنعت می‌افزاید و بر لزوم افزایش کارایی و بهره‌وری تأکید می‌کند.

در سال ۱۴۰۰ بیشترین میزان فروش برق استان متعلق به بخش خانگی با میزان سهم ۴۳/۹۸ درصد مگاوات ساعت و بخش‌های کشاورزی و صنعتی بعد از آن هر کدام به ترتیب ۲۶/۶۲ و ۱۱/۹۵ درصد می‌باشد که در مجموع نسبت به سال گذشته ۵/۲۸ درصد افزایش مصرف صورت گرفته است. در بخش خانگی افزایش ۲/۲۲ درصدی وجود داشته است با این توضیح که افزایش تعداد و بهره‌برداری از ساختمانهای مسکونی و تجاری جدید و نو ساز می‌تواند دلیل موجهی بر این افزایش مصرف باشد. همچنین تعداد کل مشترکین برق استان کردستان نیز در سال ۱۴۰۰ نسبت به سال قبل با احتساب رشد حدود ۳/۹۶ درصد ۷۱۰ هزار مشترک بوده که سرانه مصرف برق هر مشترک خانگی نیز ۱۸۸۸ کیلو وات ساعت می‌باشد. بیشترین تعداد مشترکین برق استان متعلق به بخش خانگی با سهم ۸۲/۳۷ درصد پس از آن بخش‌های تجاری (۱۱/۵۶) و عمومی (۳/۵۰) می‌باشند.

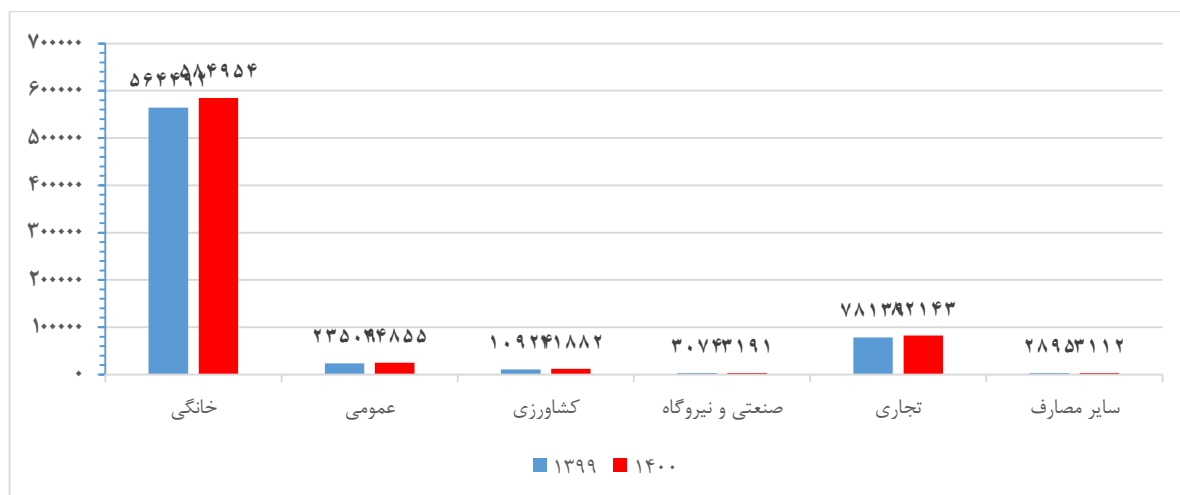
## فصل هشتم: بخش انرژی استان

جدول ۸-۵- فروش برق، تعداد مشترکین، سرانه مصرف برق و قیمت برق طبیعی استان کردستان  
طی سالهای ۱۳۹۹-۱۴۰۰

| عنوان شاخص                                |                                                  | ۱۳۹۹      | ۱۴۰۰      | درصد تغییرات |       |
|-------------------------------------------|--------------------------------------------------|-----------|-----------|--------------|-------|
| فروش برق به تفکیک بخش‌های (مگاوات ساعت)   | خانگی                                            | ۱,۰۶۹,۸۲۲ | ۱,۰۴۳,۳۰۳ | ۳/۲۲         |       |
|                                           | عمومی                                            | ۱۸۲,۵۸۵   | ۱۹۲,۶۳۶   | ۵/۵۰         |       |
|                                           | کشاورزی                                          | ۶۱۷,۶۱۸   | ۶۶۸,۵۹۲   | ۸/۲۵         |       |
|                                           | صنعتی و نیروگاه                                  | ۲۸۶,۳۵۷   | ۳۰۰,۱۳۲   | ۴/۸۱         |       |
|                                           | تجاری                                            | ۱۷۰,۹۹۸   | ۱۹۳,۲۶۴   | ۱۳/۰۲        |       |
|                                           | سایر مصارف                                       | ۵۷,۱۸۸    | ۵۱,۷۸۰    | -۹/۴۵        |       |
|                                           | جمع                                              | ۲,۳۸۴,۵۶۷ | ۲,۵۱۰,۷۰۷ | ۵/۲۸         |       |
|                                           | خانگی                                            | ۵۶۴,۴۹۲   | ۵۸۴,۹۵۴   | ۳/۶۲         |       |
| تعداد مشترکین برق به تفکیک بخش‌های        | عمومی                                            | ۲۳,۵۰۹    | ۲۴,۸۵۵    | ۵/۷۲         |       |
|                                           | کشاورزی                                          | ۱۰,۹۲۴    | ۱۱,۸۸۲    | ۸/۷۶         |       |
|                                           | صنعتی و نیروگاه                                  | ۳,۰۷۴     | ۳,۱۹۱     | ۳/۸۰         |       |
|                                           | تجاری                                            | ۷۸,۱۳۹    | ۸۲,۱۴۳    | ۵/۱۲         |       |
|                                           | سایر مصارف                                       | ۲,۸۹۵     | ۳,۱۱۲     | ۷/۴۹         |       |
|                                           | جمع                                              | ۶۸۳,۰۳۳   | ۷۱۰,۱۳۷   | ۳/۹۶         |       |
|                                           | خانگی                                            | ۱,۸۹۵     | ۱,۸۸۸     | -۰/۳۶        |       |
|                                           | عمومی                                            | ۷,۷۶۷     | ۷,۷۵۰     | -۰/۲۱        |       |
| سرانه مصرف برق در بخش‌های (کیلو وات ساعت) | کشاورزی                                          | ۵۶,۵۳۸    | ۵۶,۲۶۹    | -۰/۴۷        |       |
|                                           | صنعتی و نیروگاه                                  | ۹۳,۱۵۴    | ۹۴,۰۵۶    | ۰/۹۶         |       |
|                                           | تجاری                                            | ۲,۱۸۸     | ۲,۳۵۳     | ۷/۵۴         |       |
|                                           | سایر مصارف                                       | ۱۹,۷۵۴    | ۱۶,۶۳۹    | -۱۵/۷۶       |       |
|                                           | جمع                                              | ۳,۴۹۱     | ۳,۵۳۶     | ۱/۲۸         |       |
|                                           | قیمت برق(قیمت یک کیلو وات ساعت برق مصرفی) (ریال) |           | ۱۰,۷۳     | ۱۰,۳۳۳       | ۲۴/۲۳ |

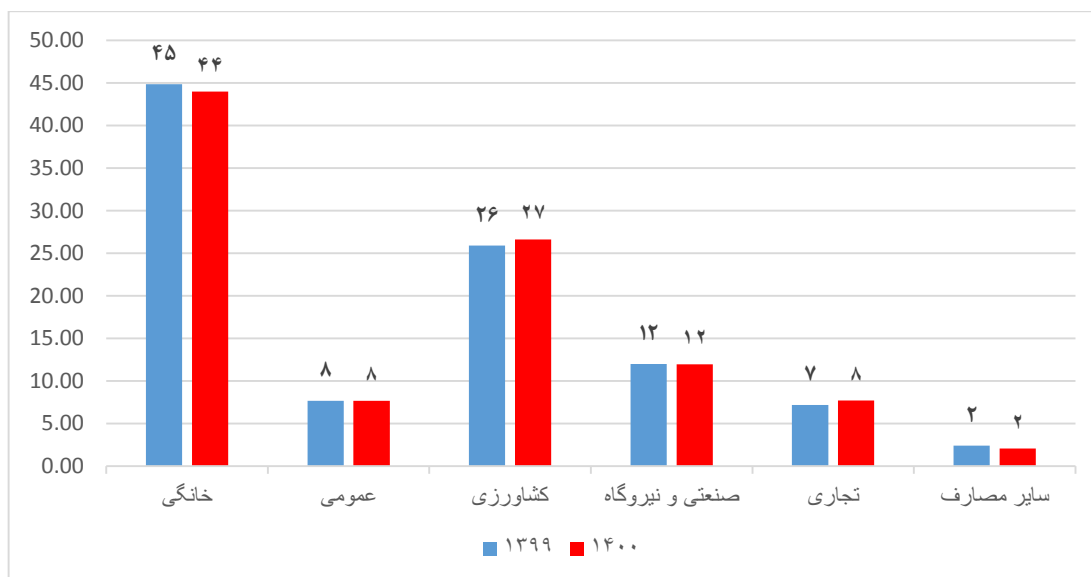
منبع: شرکت توزیع برق استان کردستان.

## فصل هشتم: بخش انرژی استان



نمودار ۸-۴- مقایسه تعداد مشترکین برق در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ به تفکیک بخش

منبع: شرکت توزیع نیروی برق استان کردستان



نمودار ۸-۵- مقایسه سهم مشترکین برق در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ به تفکیک بخش (درصد)

منبع: شرکت توزیع نیروی برق استان کردستان

اهم سیاست‌ها و اقدامات انجام شده در دو سال اخیر در شرکت توزیع نیروی برق استان کردستان

( سال های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ ):

عنوان برنامه: اصلاح شبکه فشار ضعیف هوایی با تبدیل شبکه سیمی به کابل خود نگهدار

اهداف

۱- پیشگیری از سرقت سیم و انرژی

۲- بهبود پروفیل ولتاژ

۳- رفع حریم نقاط مخاطره آمیز

عملکرد

تبدیل ۲۱۳۷ کیلومتر شبکه سیمی به کابل خود نگهدار در سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ با اعتباری بالغ بر ۲۸۲۳ میلیارد ریال

نتایج حاصل از اجرای برنامه

۱- کاهش تلفات انرژی برق

۲- تامین برق پایدار و مطمئن

۳- کاهش مخاطرات ایمنی اشخاص و تجهیزات

دستاوردها و افتخارات

کسب رتبه اول تبدیل شبکه سیمی به کابل خودنگهدار توسط شرکت توزیع برق استان کردستان از میان ۳۹ شرکت توزیع برق کشور در سال ۱۳۹۹ و همچنین در سال ۱۴۰۰

**عنوان برنامه: اصلاح و بهسازی شبکه ی برق روستایی**

**اقدامات انجام شده:**

در سال ۱۳۹۹ ، اعتبار ۲۵۳ میلیارد ریال در بخش روستایی هزینه گردید، این اعتبار صرف اصلاح ولتاژ، بهسازی و بازسازی شبکه‌های برق روستایی، اصلاح شبکه جهت رفع بازفروشی‌های برق در روستاها و توسعه شبکه گردید، اما کل مشکلات موجود در روستاها را تحت پوشش قرار نمی داد .

در سال ۱۴۰۰ پیرو بررسی های صورت گرفته از تعداد ۱۷۰۶ روستای تحت پوشش این استان ، تعداد ۱۱۱۹ روستا نیازمند اصلاح و بهینه سازی تأسیسات الکتریکی، شامل تأمین روشنایی، رفع حریم، اصلاح شبکه و تأسیسات الکتریکی فرسوده شناسایی و درخواست اعتبار مورد نیاز آن به شرکت توانیر انجام شد، که پس از بررسی و تقسیم اعتبار توسط شرکت توانیر ۴۲۰ روستا با اعتبار مصوب ۶۰۰ میلیارد ریال، به عنوان برنامه اصلاح برای این شرکت در سال ۱۴۰۰ تعیین گردید . برنامه ریزی و تهیه طرح‌های روستاهای مذکور انجام و تعداد ۳۸۰ روستا به طور کلی و با رفع تمام ایرادات اصلاح گردید. همچنین برنامه این شرکت برای سال ۱۴۰۱ ، تعداد حدود ۳۰۰ روستا می باشد.

### ۸-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

یکی از مهم‌ترین اجزای زیربنایی، فنی و اقتصادی در جوامع، تأمین انرژی بوده و تداوم فعالیت‌ها در بخش تولیدی و خدماتی و بهبود سطح زندگی مردم مستلزم تأمین بخش‌های مختلف انرژی به مقدار کافی است. بخش انرژی از جمله بخش‌های مهم در هر اقتصادی محسوب می‌گردد. سیاست‌های بخش انرژی می‌توانند هم در مقیاس شهری و منطقه‌ای و هم در مقیاس ملی و بین‌المللی مطرح شوند؛ لذا توصیه‌های سیاستی نیز در این مقیاس‌های مطرح می‌شوند.

با توجه به آمار و اطلاعات استان در بخش انرژی توصیه‌های سیاستی ذیل در جهت بهبود عملکرد این بخش ذکر شده است:

- توسعه به‌کارگیری انرژی خورشیدی در نیروگاه‌ها، روشنایی معابر و جاده‌ها، سیستم‌های مخابراتی و برق‌رسانی روستایی در استان.
- توسعه نیروگاه‌های برق بادی به کمک بخش خصوصی در استان.
- بازسازی فرسودگی شبکه‌های توزیع.
- برنامه‌ریزی در راستای افزایش سرمایه‌گذاری‌ها در حوزه انرژی و توسعه در بخش توزیع برق.
- آمادگی کامل واحدها و افزایش راندمان نیروگاه‌ها.
- افزایش بهره‌وری انرژی در بخش‌های مختلف اقتصادی و بخش خانگی در استان.
- خاموش کردن سیستم سرمایشی ادارات دولتی از ساعت ۱۴ به بعد در فصول گرم سال.
- افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر در سبد انرژی استان.
- ایجاد بستر لازم جهت تشویق و جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در بخش انرژی.
- بهبود الگوی پالایشی در پالایشگاه‌های کشور با توجه به نیازهای بازار داخل و تولید.
- اصلاح قیمت حامل‌های انرژی با رعایت کلیه ملاحظات اجتماعی، اقتصادی و حفظ مزیت‌های نسبی برای صنایع و تولیدات.
- ایجاد تعادل بین منابع و مصارف، ارتقای بهره‌وری و مشارکت منابع انسانی به منظور رشد پایدار بخش انرژی.
- بازنگری در برنامه‌های سرمایه‌گذاری، تولید و فروش حامل‌های انرژی از سوخت‌های فسیلی به سمت منابع تجدیدپذیر به ویژه باد و آب.
- افزایش کارایی انرژی در تولید به طوری که بتوان با انرژی کمتر همان مقدار کالا و خدمات را تولید کرد.
- رفع محدودیت در دسترسی به تکنولوژی‌های نوین و بهره‌گیری از این تکنولوژی‌ها به منظور کاهش شدت انرژی در کشور.
- تأمین شرایط و زمینه‌های لازم برای حضور بخش خصوصی در صنایع بالادستی نفت و گاز.
- مدیریت مصرف، ایجاد ارزش افزوده بیشتر و توسعه صادرات فرآورده‌های نفتی، در استان با تأکید بر مدیریت بهینه و کنترل رشد مصرف فرآورده‌های نفتی.
- پیشگیری از توزیع فرآورده نفتی خارج از شبکه رسمی و کنترل قاچاق (از طریق توسعه صادرات) در جهت جایگزینی مصرف فرآورده‌های مایع با ارزش افزوده کمتر و آلودگی بیشتر با سوخت‌های پاک‌تر.

## فصل نهم

### سرمایه‌گذاری خارجی

#### خلاصه فصل

بدون شک دستیابی به رشد بلند مدت و مداوم اقتصادی در هر کشور با تجهیز و تخصیص بهینه منابع سرمایه‌گذاری در اقتصاد آن کشور حاصل می‌شود و یکی از راهکارهای تجهیز منابع نیز استفاده از سرمایه‌گذاری خارجی است. کشورهای در حال توسعه به دلایل متعدد کمبود منابع داخلی، ضعف بخش خصوصی در اجرای سرمایه‌گذاری طولانی مدت و کمبود دسترسی به فن آوری پیشرفته، تمایل دارند تا همکاری خود را با کشورهای توسعه یافته با انتخاب سرمایه‌گذاری خارجی گسترش دهند. امروزه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به یکی از عناصر عمده در پیوند دادن اقتصاد داخلی کشورها به ویژه جوامع در حال توسعه با اقتصاد جهانی تبدیل شده و به عنوان عاملی برای انتقال سرمایه، تکنولوژی، تخصص و مدیریت در تقویت حضور این کشورها در اقتصاد و تجارت جهانی نقش بسزایی یافته است. یکی از بهترین ابزارهای تامین مالی برای کشورهایی که به دلیل پایین بودن درآمد سرانه و حجم پایین سرمایه مورد نیاز برای اهداف توسعه ای خود را در اختیار ندارند سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشد. سرمایه یکی از موتورهای رشد و توسعه اقتصادی در تمام نظریات و الگوهای رشد اقتصادی محسوب می‌شود؛ از این رو جذب سرمایه کافی به منظور تأمین منابع مالی طرح‌های اقتصادی از جمله مهم ترین دغدغه‌های تصمیم گیرندگان اقتصادی در هر جامعه است. عدم کفاف منابع داخلی هر منطقه‌ای برای رشد و توسعه اقتصادی تمایل به جذب سرمایه‌گذاری خارجی را مد نظر قرار می‌دهد. در ایران و به تبع آن استان کردستان عموماً اتکاء بر بودجه عمومی دولت بوده که با وضعیت کنونی و پیش رو این منبع مالی نمی‌تواند نیازهای مالی رشد اقتصادی را فراهم کند. لذا در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های اقتصادی پیش‌بینی سایر منابع اهمیت بسزایی دارد.

## ۹-۱ سرمایه‌گذاری خارجی

### ۹-۱-۱ سیاست‌های اقتصادی سرمایه‌گذاری خارجی و جهت‌گیری‌های استان

از منظر اقتصادی سرمایه‌گذاری خارجی در دو سطح خرد و کلان به شرح زیر دارای مزایا و ضرورت است:

#### الف - از منظر خرد:

۱. تولید کالاهای باکیفیت و قابل رقابت در سطح بین‌المللی و ملی ۲. تأمین منابع مالی مورد نیاز جهت اجرای پروژه‌ها ۳. دسترسی به بازارهای صادراتی جدید ۴. ارتقای مهارت‌های مدیریتی ۵. انتقال فناوری و استفاده از دانش روز در تولید محصول ۶. ایجاد ظرفیت نهادی در سطح بنگاه و زمینه تبدیل شدن به شرکتی بزرگ و سرمایه فرست

با توجه به مزایا و ضرورت سرمایه‌گذاری خارجی و لزوم جذب و حمایت از سرمایه‌گذاران خارجی در حوزه‌های بسترهای قانونی - حمایتی سرمایه‌گذاری خارجی و قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی (تضمین‌ها) و (مزایا، مشوق‌ها و معافیت‌ها) زمینه‌های لازم فراهم شده است که در ادامه هر کدام توضیح داده خواهد شد:

#### ب - از منظر کلان:

۱. تأمین بخشی از منابع مالی مورد نیاز اجرای پروژه‌ها در کشور بعنوان جایگزین یا مکمل منابع داخلی ۲. خلق فرصت‌های شغلی جدید ۳. افزایش میزان صادرات ۴. افزایش درآمدهای مالیاتی ۵. بالا رفتن حاشیه امنیت ملی به دلیل ذینفع شدن سرمایه‌گذاران و بنگاه‌های خارجی در ثبات اقتصادی ۶. کمک به توسعه اقتصادی پایدار در کشور

#### ۱. بسترهای قانونی - حمایتی سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

تصویب قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۱۳۸۱: سازمان سرمایه‌گذاری به موجب قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، تنها نهاد رسمی تشویق سرمایه‌گذاری خارجی در کشور می‌باشد که به تسهیل ورود سرمایه، تأمین حمایت قانونی و امنیت کامل برای سرمایه‌گذاریهای خارجی می‌پردازد.

#### ۲. قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی (تضمین‌ها)

امکان سرمایه‌گذاری اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی و ایرانی

امکان ثبت شرکت ایرانی با ۱۰۰ درصد سرمایه خارجی

اعطای پوشش حمایتی به کلیه روشهای سرمایه‌گذاری خارجی

(FDI, BOT, CIVIL PARTICIPATION, BUY BACK)

سرمایه‌گذاری در کلیه زمینه‌های مجاز برای بخش خصوصی

فرآیند کوتاه و سریع صدور مجوز سرمایه‌گذاری

عدم محدودیت در حجم و درصد سرمایه‌گذاری

انتقال اصل سرمایه، سود سرمایه

برخورداری سرمایه‌گذاران خارجی از رفتار مشابه و برابر با سرمایه‌گذاران داخلی

صدور پروانه اقامت سه ساله برای سرمایه‌گذاران، مدیران، کارشناسان خارجی و بستگان درجه یک آنها

ارائه تسهیلات ماده ۳۵ آیین نامه فیپا

تضمین کلیه ریسک‌های غیر تجاری شامل:

انتقال اصل سرمایه و سود حاصله از آن به صورت نامحدود

سلب مالکیت و ملی شدن

انتقالات ارزی

جبران زیان ناشی از ممنوعیت یا توقف اجرای موافقتنامه مالی بر اثر وضع قانون و یا تصمیمات دولت در روش ترتیبات قراردادی

تضمین خرید کالا و خدمات تولیدی طرح توسط دستگاه تولیدی طرف قرارداد در صورتی که دستگاه دولتی خریدار انحصاری و یا عرضه کننده انحصاری باشد.

### ۳. قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی (مزایا، مشوق‌ها و معافیت‌ها)

دولت در راستای تشویق به سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقدام به تصویب مشوق‌هایی نموده است. مهم‌ترین این مشوق‌ها عبارتند از:

تسهیلات صندوق توسعه ملی در ازای جذب سرمایه‌گذاری خارجی: بر اساس بند (۲) مصوبه هیات وزیران به شماره ۴۹۵۱۵/ت/۱۱۸۳۲۳ مورخ ۱۳۹۲/۶/۲۱ و اصلاحیه آن به شماره ۴۹۵۱۵/۱۴۶۱۶۷ مورخ ۱۳۹۲/۹/۱۰، هیات امناء صندوق توسعه ملی مجاز است با رعایت قوانین مربوط ظرف یک ماه از زمان درخواست، نسبت به اعطای تسهیلات به شریک داخلی طرح بر اساس ضوابط صندوق، مشروط به حضور سرمایه‌گذار خارجی با حداقل سهم چهل درصد از کل منابع مورد نیاز، اقدام نماید.

**معافیت گمرکی: بند (ح) ماده (۳۸) با موضوع اصلاح بند (غ) ماده ۱۱۹ قانون امور گمرکی راجع به معافیت حقوق ورودی ماشین‌آلات خط تولید (ماشین‌آلات و تجهیزات وارداتی خط تولید، با تشخیص وزارت صنعت معدن و تجارت از پرداخت حقوق ورودی گمرکی و سود بازرگانی معاف می‌شوند). استرداد حقوق و عوارض گمرکی پرداخت شده برای ورود مواد اولیه‌ای که برای تولید کالاهای صادراتی بکار رفته است.**

- مشمول شدن معافیت گمرکی برای برخی تجهیزات مربوط به تولید برق (پنل‌های خورشیدی)
- مشوق‌های سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری و صنایع دستی
- مشوق‌ها مالیاتی
- مشوق‌های حمایت از شرکت‌های دانش بنیان
- مشوق‌های بهبود محیط کسب و کار
- مشوق‌های حمایت از سرمایه‌گذار خارجی
- مشوق‌های قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقاء نظام مالی
- مشوق‌های سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد

- معافیت ۲۱ ساله مالیاتی برای هر نوع فعالیت اقتصادی
- عدم نیاز به ویزا برای ورود خارجی‌ان
- عدم محدودیت در انتقال ارز
- خدمات پولی و بانکی انعطاف پذیر
- معافیت از حقوق گمرکی برای واردات مواد اولیه و ماشین آلات صنعتی واحدهای تولیدی

با توجه به اهمیت مقوله سرمایه‌گذاری و نقش آن در فرآیند توسعه همواره دولت‌ها سعی بر آن داشته‌اند با وضع قوانین و مقررات خاص بسترهای مناسبی را در جهت افزایش سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه فراهم نمایند. یکی از مصوبات هیات وزیران در این خصوص در تاریخ ۸/۲/۸۹ با موضوع آیین‌نامه تشکیل مرکز خدمات سرمایه‌گذاری بوده که هدف از تشکیل این مرکز ارائه خدمات به سرمایه‌گذاران و تسهیل و تسریع در فرآیند سرمایه‌گذاری و کاهش تشریفات زائد و اداری مطرح گردیده است. بر همین اساس مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان در سال ۹۰ تشکیل گردید. طی این سال‌ها این مرکز اهداف خود را بر مبنای تسهیل و تسریع در جهت رفع مشکلات سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی قراردادده است. در راستای دستیابی به این هدف جلسات متعدد با حضور نمایندگان دستگاه‌های اجرایی استان، شناسایی فرصت‌های سرمایه‌گذاری، جلسات مشاوره مستقیم به سرمایه‌گذاران، بازدید از طرح‌های نیمه تمام سرمایه‌گذاری، شرکت در همایش‌ها و بسیاری موارد دیگر داشته است.

#### ۹-۱-۲- بررسی وضعیت تحولات سرمایه‌گذاری خارجی

#### ۹-۱-۲-۱- بررسی و تحلیل عملکرد سرمایه‌گذاری خارجی

پروژه‌های مصوب به طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی گفته می‌شود که دارای مجوز سرمایه‌گذاری خارجی از سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران باشند. تعداد پروژه و حجم سرمایه‌گذاری مصوب سال ۱۳۹۹، ۶ پروژه بوده و در سال ۱۴۰۰ تعداد ۲ پروژه با حجم سرمایه‌گذاری خارجی برابر ۵/۲۵ میلیون دلار تصویب شده‌اند.

جدول ۹-۱- تعداد پروژه‌ها و حجم سرمایه‌گذاری خارجی مصوب (میلیون دلار)

| عنوان                 | ۱۳۹۹ | ۱۴۰۰ |
|-----------------------|------|------|
| تعداد پروژه مصوب      | ۶    | ۲    |
| حجم سرمایه‌گذاری مصوب | ۳۰/۸ | ۵/۲۵ |

منبع: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان

پروژه‌های وارده استان در سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۱ و ۲ مورد بوده است.

جدول ۹-۲- تعداد پروژه‌ها و حجم سرمایه‌گذاری خارجی وارده (میلیون دلار)

| عنوان                  | ۱۳۹۹  | ۱۴۰۰ |
|------------------------|-------|------|
| تعداد پروژه وارده      | ۱     | ۲    |
| حجم سرمایه‌گذاری وارده | ۰/۴۱۵ | ۱/۶  |

منبع: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان

ترکیب سرمایه‌گذاری خارجی وارده نشان دهنده این است که استان برای کدام کشورها جذاب بوده و کدام بخش اقتصادی در دوره مورد نظر بیشتر مورد توجه بوده است. با توجه به جدول زیر سرمایه‌گذاران خارجی استان که دارای

۱. پروژه‌های وارده ممکن است پروژه‌های مصوب سال‌های قبل باشد.

## فصل نهم: سرمایه‌گذاری خارجی

مجوز از سازمان سرمایه‌گذاری خارجی بوده‌اند بیشتر از کشور عراق بوده است؛ و بخش صنعت نیز بیشترین سرمایه را جذب کرده است.

جدول ۹-۳- ترکیب سرمایه‌گذاری خارجی وارده به لحاظ بخشی و تابعیتی

| سال  | عنوان پروژه سرمایه‌گذاری خارجی                                      | بخش اقتصادی مربوطه | تابعیت                |
|------|---------------------------------------------------------------------|--------------------|-----------------------|
| ۱۳۹۹ | تولید سیگار و تنباکو معسل (شرکت فراسازان توتون آپادنا)              | صنعت               | ترکیه                 |
|      | تولید لوازم خانگی برقی (شرکت آیریا ونداد کسری)                      | صنعت               | ترکیه                 |
|      | تولید کاغذ ملامینه (شرکت مهر پوشش آولان)                            | صنعت               | ایرانی مقیم خارج کشور |
| ۱۴۰۰ | شرکت باران سیما بازرگان                                             | صنعت               | عراق                  |
|      | شرکت رضا آوینه سیروان (سنه سنتر)                                    | خدماتی - رفاهی     | عراق                  |
|      | تولید ظروف و کیسه یکبار مصرف پلاستیکی و فیلم تک لایه پلی اتیلن ساده | صنعت               | عراق                  |
|      | شرکت سرمایه‌گذاری غدیر شرق                                          | پزشکی، درمانی      | انگلستان              |

منبع: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان

### ۹-۱-۲-۲- فعالیت‌های مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان

#### پنجره واحد سرمایه‌گذاری<sup>۲</sup>

دولت الکترونیک به کارگیری فناوری اطلاعات در بخش‌های مختلف دولت به منظور افزایش بهره‌وری و ارتقاء سطح خدمات رسانی است که مهم‌ترین نتیجه این امر، افزایش رضایت مردم خواهد بود. یکی از این ضروری‌ترین خدمات، صدور مجوزهای گوناگون دولتی بوده که با توجه به تنوع مجوزها و موافقت‌ها، وجود درگاه واحدی به نام پنجره واحد سرمایه‌گذاری بسیار با اهمیت است.

با بهره‌گیری از تجربه موفق جهانی و برخی استان‌های کشور در راه‌اندازی سامانه مجازی پنجره واحد سرمایه‌گذاری، بر اساس الگوگیری از تجربه‌های موفق، مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان با همکاری تمام دستگاه‌های دولتی اقدام به اجرایی نمودن پنجره واحد نمود. همچنین با همکاری ۴۵ دستگاه اجرایی استان، ۳۷۲ فرآیند مربوط به سامانه پنجره واحد سرمایه‌گذاری بارگذاری شدند. این فرآیندها شامل صدور مجوزها، موافقت‌ها، پروانه‌ها و استعلام هستند. برای هر یک از این موارد اطلاعات و مدارک مشخصی تعریف شده و زمان لازم برای پاسخ‌گویی نیز تعیین شده است. مهم‌ترین اهداف راه‌اندازی سامانه مذکور به شرح زیر است:

تسهیل و تسریع در امر سرمایه‌گذاری

کاهش زمان صدور مجوزها و استعلامات

جلوگیری از اتلاف زمان و هزینه سرمایه‌گذاری

<sup>۲</sup> . website: [www.ickurd.ir](http://www.ickurd.ir) & [www.iwkurd.ir](http://www.iwkurd.ir)

## فصل نهم: سرمایه‌گذاری خارجی

قابل پیگیری و مشخص بودن نحوه فرآیند کار برای سرمایه‌گذار

استان کردستان جزو چند استان پیشرو کشور در راه‌اندازی سامانه پنجره واحد سرمایه‌گذاری بوده ویژگی خاص سامانه مذکور گستردگی پوشش طرح‌های داخلی و خارجی و همچنین سطح کل استان است. خلاصه‌ای از عملکرد سامانه پنجره واحد به شرح زیر است:

جدول ۹-۴- تعداد دستگاه‌های اجرایی و فرآیندهای مربوط بخش‌های اقتصادی پیاده‌سازی شده در سامانه پنجره واحد سرمایه‌گذاری استان

| بخش اقتصادی                | دستگاه اجرایی | فرآیند |
|----------------------------|---------------|--------|
| امور زیربنایی و زیرساخت‌ها | ۲۳            | ۴۷     |
| خدمات و بازرگانی           | ۱۴            | ۳۵     |
| صنعت، معدن و تجارت         | ۱             | ۴۵     |
| کشاورزی و صنایع تبدیلی     | ۶             | ۲۴۰    |
| گردشگری                    | ۱             | ۵      |
| مجموع                      | ۴۵            | ۳۷۲    |

منبع: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان

### ۹-۱-۲-۳- برگزاری جلسات ستاد و مرکز خدمات سرمایه‌گذاری

برگزاری جلسات در راستای حل مشکلات و ارائه مشاوره به فعالان اقتصادی و متقاضیان سرمایه‌گذاری از دیگر اقدامات مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان است که به طور مستمر برگزار می‌شود. در سال ۱۴۰۰ تعداد ۳۳ جلسه رسمی، ۸۰ جلسه مشاوره، ۲۲ جلسه مربوط به سرمایه‌گذاران داخلی و ۱۱ جلسه با سرمایه‌گذاران خارجی برگزار شده است.

جدول ۹-۵- گزارش فعالیت‌های مرکز خدمات

| عنوان                                        | ۱۴۰۰ |
|----------------------------------------------|------|
| تعداد جلسات رسمی برگزار شده در مرکز          | ۳۳   |
| تعداد جلسات مشاوره و بررسی مشکلات برگزار شده | ۸۰   |
| تعداد جلسات مربوط به سرمایه‌گذار داخلی       | ۲۲   |
| تعداد جلسات مربوط به سرمایه‌گذار خارجی       | ۱۱   |
| تعداد جلسات مشترک داخلی و خارجی              | ۸    |
| تعداد طرح‌های بررسی شده در مرکز              | ۱۴   |
| تعداد بازدیدهای میدانی انجام شده             | ۳    |
| تعداد طرح‌های بازدید شده                     | ۱۲   |
| تعداد مصوبات                                 | ۴۰   |

منبع: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان

#### ۹-۱-۲-۴- رفع موانع تولید

شناسایی قوانین زائد و مخل کسب و کار از دیگر فعالیت‌های مرکز خدمات سرمایه‌گذاری است. در همین راستا یکی از عملکردهای این مرکز شناسایی این قوانین و انعکاس آن‌ها به دفتر بهبود و پایش محیط کسب و کار وزارت اقتصاد است. در سال ۱۴۰۰ تعداد ۸ پیشنهاد به دفتر پایش ارسال گردیده است.

#### ۹-۱-۲-۵- بازدید از طرح‌های سرمایه‌گذاری جدید و واحدهای نیمه فعال

بازدید از طرح‌های سرمایه‌گذاری و واحدهای نیمه فعال از دیگر فعالیت‌های مرکز خدمات سرمایه‌گذاری بعد از بهره‌برداری پروژه‌های سرمایه‌گذاری است که با اهداف زیر دنبال خواهد شد:

بررسی مشکلات این واحدها

تشکیل بانک اطلاعاتی از واحدهای نیمه فعال

ارائه واحدهای نیمه فعال به سرمایه‌گذاران به عنوان فرصت

آسیب‌شناسی دلایل تعطیلی این واحدهای نیمه‌فعال: عمده مشکلات شناسایی شده در این واحدها به نبود سرمایه در گردش، نوسانات نرخ ارز، عدم تامین مواد اولیه و... می‌باشند.

جدول ۹-۶- طرح‌های غیرفعال در تملک بانک‌های استان به تفکیک دستگاه اجرایی در سال ۱۴۰۰

| نام دستگاه             | تعداد طرح نیمه‌فعال |
|------------------------|---------------------|
| صنعت و معدن            | ۳۸                  |
| کشاورزی و صنایع تبدیلی | ۲۳                  |
| گردشگری                | ۵                   |
| جمع کل                 | ۶۶                  |

منبع: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان

#### ۹-۱-۲-۶- برگزاری دوره آموزشی با هدف ارتقاء سطح دانش و آگاهی اعضای مرکز خدمات

برگزاری دوره آموزشی: این مرکز با هدف ارتقاء سطح دانش و آگاهی اعضای مرکز خدمات اقدام به برگزاری دوره‌های آموزشی به شرح زیر نموده است:

دوره تأمین مالی بین المللی - فاینانس

دوره فنون و روشهای اصولی مذاکره با سرمایه‌گذاران با همکاری سازمان مدیریت صنعتی

فرآیند جذب سرمایه‌گذاری خارجی و روش‌های تأمین منابع ملی

آشنایی با مکانیزم جذب سرمایه‌گذاری

پولشویی

مدیریت و اقتصاد با محوریت اقتصاد مقاومتی، تولید و اشتغال

#### ۹-۱-۲-۷- تهیه کتب و بروشورهای سرمایه‌گذاری

ترجمه فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان به زبان کردی و انگلیسی با هدف جذب سرمایه‌گذاران از اقلیم کردستان

تهیه بروشورهای آشنایی با ظرفیت‌های کشاورزی استان کردستان به زبان کردی  
تهیه مطالب مورد نیاز کتاب برگه‌های طلایی استان کردستان به تفکیک هر شهرستان جهت تشریح وضعیت  
زیرساخت‌های سرمایه‌گذاری استان در جهت استفاده سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی از این اطلاعات  
کتابچه فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان کردستان به زبان‌های فارسی، کردی و انگلیسی  
تهیه لوح فشرده از فرصت‌ها تهیه شده  
تهیه کتاب آئین نامه تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی به زبان‌های فارسی و انگلیسی و ارسال به کلیه  
دستگاه‌های اجرایی

تهیه کتاب سوالات متداول سرمایه‌گذاری به زبان‌های فارسی و انگلیسی و ارسال به کلیه دستگاه‌های اجرایی

### ۹-۱-۲-۸- شرکت در همایش‌ها و نمایشگاه‌های اقتصادی و سرمایه‌گذار

همایش نخستین رویداد بین المللی خصوصی سازی در اقتصاد ایران

همایش یک روزه منطقه ویژه اقتصادی بانه

### ۹-۱-۲-۹- تهیه و شناسایی فرصت‌های سرمایه‌گذاری

تعداد ۴۰ طرح امکان سنجی در مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان انجام شده که در صورت نیاز سرمایه‌گذاران به  
آن‌ها ارائه خواهد شد. علاوه بر آن با رصد و پایش تحولات کسب و کار استان و سیاست‌های بالادستی در این زمینه  
به متقاضیان مشاوره ارائه می‌گردد

### ۹-۲- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

اتخاذ سیاست‌های مناسب در مقوله سرمایه‌گذاری خارجی، به نوع نگاه و رویکرد سرمایه‌گذاران اقتصادی به جریان  
های سرمایه‌گذاری خارجی بستگی دارد. برای کسب موفقیت در جذب سرمایه‌های خارجی، ایجاد ثبات سیاسی و  
امنیت اقتصادی و ایجاد زیر ساخت‌های مورد نیاز اقتصادی و اجتماعی ضروری می‌باشد. یکی از مهم‌ترین محدودیت‌ها در  
بحث سرمایه‌گذاری خارجی مساله تحریم‌های مختلف اعمال شده بر علیه ایران است. تحریم و تشدید آن در  
سال‌های اخیر بیشتر در زمینه‌های اقتصادی، مالی و بانکی تمرکز پیدا کرده است که مستقیماً بر جذب سرمایه‌گذاری  
خارجی تاثیر گذاشته است. می‌توان به جریان‌های سرمایه‌به عنوان عامل ایجاد کننده رشد اقتصادی و کاهش فقر،  
انتقال دانش و تکنولوژی و ... نگرست، یا آن که جریان‌های سرمایه را عاملی برای ایجاد بحران و تزلزل اقتصادی در  
نظر گرفت. برگزیدن هریک از این رویکردها، جهت گیری یک کشور در سیاست‌های آن را در قبال سرمایه‌گذاری  
خارجی مشخص می‌کند. در مناطقی نظیر کردستان، مشارکت دولت در سرمایه‌گذاری این اطمینان را به سرمایه‌گذار  
خارجی می‌دهد که منطقه جای امن و مناسبی برای سرمایه‌گذاری است. این حس در سرمایه‌گذار ایجاد امنیت  
خاطر می‌کند، به نظر می‌رسد هر زمان دولت با ایجاد تسهیلات قانونی و روان کردن فرآیند مجوزهای سرمایه‌گذاری  
و ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز در کردستان حضور پررنگ داشته باشد می‌توان انتظار داشت سرمایه‌گذار خارجی نیز  
ورود پیدا کند. استان کردستان با توجه به وجود پتانسیلها و ظرفیت‌های بالقوه‌ای که دارد می‌تواند مقصدی مناسب  
برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی باشد که دلیل عمده ایجاد کننده این پتانسیل، موقعیت جغرافیایی مناسب و مواد  
خام موجود در استان می‌باشد.

پیشنهادهای و راه‌کارها با توجه به وضعیت اقتصادی استان و مواجهه با مشکلات سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه‌گذار به شرح زیر مطرح می‌باشد:

- ✓ با توجه به این مساله که تغییرات نرخ ارز یکی از عواملی است که بر سرمایه‌گذاری خارجی اثرات منفی بجا می‌گذارد در این ارتباط اصلاح سیستم ارزی در کشور و تثبیت آن می‌تواند نقش موثری را در جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشور و بالطبع در استان کردستان داشته باشد.
- ✓ به کارگیری و احیاء مجدد واحدهای تولیدی راکد و نیمه فعال و واگذاری به سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی
- ✓ ثبات در سیاست‌های دولت و قوانین و مقررات به ویژه سیاست‌های تامین مالی به منظور افزایش اطمینان و کاهش ریسک سرمایه‌گذاری.
- ✓ حذف و اصلاح قوانین و مقررات زائد سرمایه‌گذاری با توجه به شرایط اقلیمی و منطقه ای استان
- ✓ واگذاری زمین به سرمایه‌گذاران واقعی با توجه به محدودیت زمین در استان
- ✓ طراحی سیاست‌های تشویقی مانند تخفیف یا معافیت‌های مالیاتی، معافیت‌های گمرکی و ... جهت جذاب کردن فضای اقتصادی کشور برای سرمایه‌گذاران خارجی
- ✓ ارائه تسهیلات و کمک‌های اقتصادی و فنی در زمینه پذیرش طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی در استان به منظور افزایش تولید داخلی
- ✓ تقویت و فعال نمودن بازار بورس اوراق بهادار و ارائه آمار و اطلاعات شفاف به متقاضیان سرمایه‌گذاری جهت تسریع در امر سرمایه‌گذاری خارجی در کشور و استان.
- ✓ توسعه زیرساخت‌های اقتصادی نظیر راه‌ها و سیستم‌های ارتباطی و ... به منظور ترغیب سرمایه‌گذاران خارجی به سرمایه‌گذاری در کشور
- ✓ تدوین راهکارهای تشویق و جذب سرمایه‌گذاران استان مقیم خارج از کشور در جهت استفاده از ظرفیت‌های اقتصادی آنان

از دیگر اقدامات، بهره‌مندی و استفاده از تجارب کشورهای پیشرو در این زمینه و ایجاد یک بانک اطلاعاتی از صنایع مختلف با امکان ارائه فرصت‌های مزیت‌دار سرمایه‌گذاری به زبان بین‌المللی و ایجاد شرکت‌های مشاوره سرمایه‌گذاری خارجی و استفاده از متخصصان این حوزه در عملی کردن سرمایه‌گذاری خارجی است. همچنین اعمال مدیریت صحیح و اصولی و بهینه بر سرمایه‌ها که اهمیتی به مراتب بیشتر از جذب سرمایه‌ها دارد، باید مدنظر باشد.

همچنین در این زمینه باید نسبت به تبیین جذابیت‌ها و تعیین اولویت‌های مزیت‌دار برای سرمایه‌گذاری، ایجاد شفافیت بیشتر و رفع ابهام در قوانین و مقررات از جمله قانون کار و بیمه و سایر قوانین مرتبط به حوزه کسب و کار اقدام و ثبات در سیاست‌گذاری و تدوین استراتژی‌های بلندمدت و برنامه‌ریزی صحیح برای اعتمادسازی بیشتر سرمایه‌گذاران، از بین بردن بوروکراسی زائد و پیچیده اداری، افزایش بهره‌وری نیروی انسانی، پیش‌بینی‌پذیر کردن نرخ ارز، خروج از اقتصاد دستوری و مبارزه جدی با فساد و قاچاق کالا در دستور کار قرارگیرد.

وجود زیرساخت‌های اقتصادی گسترده نیز میتواند، از عوامل جذب سرمایه‌گذار خارجی باشد. توسعه زیرساخت‌ها: نظیر راه‌ها، بزرگراه‌ها، راه آهن و افزایش تعداد و مقصد پروازهای فرودگاه استان و بین‌المللی شدن آن از مهم‌ترین عوامل موثر در جهت سرمایه‌گذارهای خارجی و داخلی بیشتر در کردستان می‌باشد

## فصل دهم

### تجارت خارجی استان

#### خلاصه فصل

تجارت بستر یکپارچه‌ای فراهم می‌کند تا کشورها با به هم پیوستن و انجام مبادلات مختلف، دستاوردهای قابل توجهی را در زمینه اقتصادی و رفاهی کشور و مردم خود کسب نمایند. آینده کشورها ریشه در تجارت خارجی دارد و میزان توانایی در خرید و فروش کالا یا خدمات تعیین کننده جایگاه آنها هستند. تجارت خارجی لازمه رشد تولید ناخالص داخلی و دارای پیامدهای مثبت برای اقتصاد و توسعه یک کشور است؛ در تجارت بستر یکپارچه‌ای فراهم می‌شود تا کشورها با به هم پیوستن و انجام مبادلات مختلف، دستاوردهای قابل توجهی را در زمینه اقتصادی و رفاهی کشور و مردم خود کسب نمایند. از این رو در سند چشم انداز بیست ساله به عنوان افق پیش روی اقتصاد کشور تا سال ۱۴۰۴ فراهم نمودن زمینه های لازم برای تحقق رقابت پذیری کالاها و خدمات کشور در سطح بازارهای داخلی و خارجی و ایجاد سازوکارهای مناسب برای توسعه صادرات غیرنفتی مورد تأکید قرار گرفته است.

در سال ۱۴۰۰ ارزش صادرات استان کردستان معادل ۴۳۲ میلیون دلار بوده که نسبت به سال ۹۹ با کاهشی معادل ۳۰ درصد مواجه بوده است. ارزش واردات نیز با ۶/۳ درصد افزایش نسبت به سال قبل به رقم ۱۱۸ میلیون دلار رسیده است. تراز تجاری استان در سال ۱۴۰۰ با مازاد ۳۱۳ میلیون دلاری مواجه بوده که نسبت به سال قبل کاهش ۳۰ درصدی داشته است.

### ۱-۱۰- سیاست‌های اقتصادی تجارت خارجی و جهت‌گیری‌های استان

سیاست گذاری در حوزه تجارت خارجی در سطح کلان بصورت سالیانه به صورت واحد از سوی دفتر مقررات صادرات و واردات تدوین می گردد، در سطح استان نیز سیاست تجارت خارجی در راستای موارد ذیل تدوین شده است.

- رفع مشکلات واحدهای تولیدی برای تامین مواد اولیه و ماشین‌آلات مورد نیاز از طریق تسهیل شرایط
- کاهش مدت زمان بررسی پرونده های ثبت سفارش
- ساماندهی بازارچه های مرزی
- تسهیل صدور کارت بازرگانی
- برپایی نمایشگاهی تخصصی داخلی و خارجی

### ۱۰-۲- بررسی وضعیت تحولات تجارت خارجی

در سطح کشور همواره دو هدف ناهمسو یعنی ۱. تسریع در ارائه خدمات و ۲. اعمال کنترل‌های لازم، در حوزه تجارت خارجی و چشم‌انداز گمرکات مدنظر بوده است. در همین راستا گمرکات استان کردستان با ۴ شعبه فعال تحت عنوان «سندج»، «باشماق (زریوار)»، «سیرانبند بانه» و «بانه» طی این مدت همراه با سایر گمرکات در راه‌اندازی سامانه جامع امور گمرکی، در رویه‌های صادرات، واردات و ترانزیت، دور اظهارهای کالا و پرداخت‌های الکترونیکی فعال بوده است.

۱۰-۳- برنامه اجرایی حوزه تجارت خارجی (اداره کل صنعت، معدن و تجارت و گمرکات استان)

- برگزاری جلسات کارگروه توسعه صادرات با ۴۶ مصوبه
- برگزاری جلسات کمیته پایش تجارت خارجی با ۳۷ مصوبه
- برگزاری جلسات شورای ساماندهی مبادلات ارزی
- برگزاری نمایشگاههای تخصصی با ۱۹۹ مشارکت
- ثبت صدور ۳۶۶ فقره و تمدید ۴۰۲ فقره کارت بازرگانی
- صدور مجوز انبار اختصاصی
- پیشنهاد جهت رفع قوانین و مقررات معارض و متناقض با تسهیل صادرات
- کاهش زمان پروسه ترخیص کالا و تسریع در انجام تشریفات گمرکی کالای وارداتی
- بهبود تراز نفتی بازرگانی خارجی و کاهش وابستگی اقتصاد به درآمدهای نفتی
- صدور مجوز ورود موقت، پذیرش ضمانت‌نامه بانکی جهت پرداخت حقوق ورودی کالاهای واردات قطعی، ترخیص نسبه کالا
- استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در ترانزیت و سالم سازی ترانزیت خارجی
- افزایش توان ثروت آفرینی کشور، کاهش مطالبات معوق گمرکی، افزایش سهم درآمدی گمرکی در ترکیب درآمدهای مالیاتی دولت
- کاهش موانع تجاری، تسریع در ترخیص کالا از گمرک، کاهش انگیزه بروز قاچاق کالا، بهبود شاخص تجارت فرامرزی

## فصل دهم: تجارت خارجی استان

جدول ۱۰-۱ برنامه های پیش بینی شده و اجرایی جهت توسعه تجارت خارجی استان

| برنامه اجرایی                                                                                                                | محور برنامه های پیش بینی شده جهت توسعه و ارتقا تجارت خارجی استان                         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|
| صدور مجوز انبار اختصاصی                                                                                                      | کاهش هزینه های تمام شده و تسهیل فرایند ترخیص کالاهای سرمایه ای واحدهای تولیدی و بازرگانی |
| صدور مجوز ورود موقت، پذیرش ضمانت نامه بانکی جهت پرداخت حقوق ورودی کالاهای واردات قطعی، ترخیص نسبه کالا                       | کمک به سرمایه در گردش واحدهای تولیدی                                                     |
| پیشنهاد جهت رفع قوانین و مقررات معارض و متناقض با تسهیل صادرات                                                               | تمهیدات بیشتر برای تسهیل امور تجاری صادرات و امور کالای ترانزیتی                         |
| کاهش زمان پروسه ترخیص کالا و تسريع درانجام تشریفات گمرکی کالای وارداتی                                                       | افزایش درآمدهای گمرکی ملی و استانی                                                       |
| بهبود تراز نفتی بازرگانی خارجی و کاهش وابستگی اقتصاد به درآمدهای نفتی                                                        | تسهیل و روان سازی تشریفات گمرکی صادرات کالا                                              |
| ۱- استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در ترانزیت<br>۲- سالم سازی ترانزیت خارجی                                             | افزایش حجم ترانزیت خارجی از کشور                                                         |
| ۱- افزایش توان ثروت آفرینی کشور<br>۲- کاهش مطالبات معوق گمرکی<br>۳- افزایش سهم درآمدهای گمرکی در ترکیب درآمدهای مالیاتی دولت | افزایش درآمدهای گمرکی                                                                    |
| ۱- کاهش موانع تجاری<br>۲- تسريع در ترخیص کالا از گمرک                                                                        | کاهش زمان ترخیص کالا به کمتر از یک روز                                                   |
| ۱- کاهش انگیزه بروز قاچاق کالا<br>۲- بهبود شاخص تجارت فرامرزی                                                                | کاهش زمان صادرات و واردات                                                                |

### ۱۰-۴- بررسی و تحلیل وضعیت شاخص ها و متغیرهای کلان تجارت خارجی

کالاهای صادراتی و وارداتی از گمرکات استان به دو بخش کشاورزی و صنعت و معدن تقسیم شده اند در بخش خدمات فعالیت تجاری ثبت شده ای صورت نگرفته است. گروه کشاورزی پیشتر صادرات کالا در سال ۱۴۰۰ بوده است. ارزش صادرات این گروه ۲۱۳ میلیون دلار بوده و وزن این گروه کالایی نیز ۵۴۴،۱۴۰ تن بوده است. اما صادرات این گروه کالایی به لحاظ ارزشی نسبت به سال ۱۳۹۹ کاهشی معادل ۴۲/۱- درصد و به لحاظ وزنی ۴۶/۴- درصد را تجربه کرده است. در بخش صنعت و معدن نیز در سال ۱۴۰۰، میزان ۳۷۷،۶۵۱ تن کالا به ارزش ۱۹۸ میلیون دلار صادر شده است که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل از نظر وزنی و ارزشی به ترتیب با ۴۸/۹ و ۳۲ درصد کاهش همراه بوده است. همچنین ارزش واردات به تفکیک دو بخش کشاورزی و صنعت و معدن در سال ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۰،۰۴ و ۱۱۴ میلیون دلار بوده که تغییرات ۸۹/۹- و ۱۳۲/۷ درصدی را داشته اند.

جدول ۱۰-۲ ارزش و حجم صادرات استان به تفکیک بخش های اقتصادی (میلیون دلار/ تن/ درصد)

| تغییرات | ۱۴۰۰    | ۱۳۹۹      | عنوان           |                                   |
|---------|---------|-----------|-----------------|-----------------------------------|
| ۴۲/۱-   | ۲۱۳     | ۳۶۸       | بخش کشاورزی     | ارزش صادرات بخش های اقتصادی استان |
| ۳۲-     | ۱۹۸     | ۲۹۱       | بخش صنعت و معدن |                                   |
| -       | -       | -         | بخش خدمات       |                                   |
| ۴۶/۴-   | ۵۴۴،۱۴۰ | ۱،۰۱۴،۵۸۷ | بخش کشاورزی     | حجم صادرات بخش های اقتصادی استان  |
| ۴۸/۹-   | ۳۷۷،۶۵۱ | ۵۳۴،۷۳۹   | بخش صنعت و معدن |                                   |

## فصل دهم: تجارت خارجی استان

| عنوان     | ۱۳۹۹ | ۱۴۰۰ | تغییرات |
|-----------|------|------|---------|
| بخش خدمات | -    | -    | -       |

منبع: اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان / محاسبه کارشناسی

جدول ۱۰-۳- ارزش و حجم واردات استان به تفکیک بخش‌های اقتصادی (میلیون دلار/ تن/ درصد)

| عنوان                             | ۱۳۹۹            | ۱۴۰۰  | تغییرات |
|-----------------------------------|-----------------|-------|---------|
| ارزش واردات بخش‌های اقتصادی استان | بخش کشاورزی     | ۳/۷   | ۰/۰۴    |
|                                   | بخش صنعت و معدن | ۴۹    | ۱۱۴     |
|                                   | بخش خدمات       | -     | -       |
| حجم واردات بخش‌های اقتصادی استان  | بخش کشاورزی     | ۵۴۹۶  | ۴۴      |
|                                   | بخش صنعت و معدن | ۳۵۰۶۷ | ۴۳،۹۶۹  |
|                                   | بخش خدمات       | -     | -       |

منبع اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان

استان کردستان دارای سه گمرک رسمی است. ارزش و حجم مبادلات گمرکات رسمی و بازارچه‌های استان در جدول زیر آورده شده است. با توجه به آمار و اطلاعات موجود در جدول ۴-۱۰ در سال ۱۴۰۰ بیشترین ارزش صادرات از مبادی گمرکات استان مربوط به گمرک رسمی زریوار (باشماق) بوده است همچنین بیشترین میزان واردات نیز مربوط به گمرک زریوار (باشماق) مریوان می‌باشد. قابل ذکر است که در گمرک بانه مبادلات تجاری صورت نمی‌گیرد.

جدول ۱۰-۴- ارزش و حجم تجارت خارجی استان به تفکیک گمرک‌ها و بازارچه‌های استان (میلیون دلار/هزار تن/ درصد)

| عنوان       | ۱۳۹۹                  | ۱۴۰۰  | تغییرات |
|-------------|-----------------------|-------|---------|
| ارزش صادرات | بازارچه سیرانبند بانه | ۱۴۰   | ۱۱۱     |
|             | سنندج                 | ۱۷    | ۱۸      |
|             | زریوار (باشماق)       | ۵۱۷   | ۳۰۲     |
| حجم صادرات  | بازارچه سیرانبند بانه | ۴۴۸   | ۴۰۳     |
|             | سنندج                 | ۴۶    | ۴۷      |
|             | زریوار (باشماق)       | ۱،۰۷۰ | ۱       |
| ارزش واردات | بازارچه سیرانبند بانه | ۲     | ۱۳      |
|             | سنندج                 | ۱۹    | ۸       |
|             | زریوار (باشماق)       | ۳۶    | ۳۳      |
| حجم واردات  | بازارچه سیرانبند بانه | ۱     | ۳       |
|             | سنندج                 | ۲     | ۱       |
|             | زریوار (باشماق)       | ۴۱    | ۲۹      |

منبع: اداره کل راه گمرکات استان / محاسبه کارشناسی

## فصل دهم: تجارت خارجی استان

بر اساس آمار گمرکات استان کردستان در سال ۱۴۰۰ میزان صادرات کالا به لحاظ وزنی ۹۴۸ هزار تن کالا به ارزش ۴۳۲ میلیون دلار از مبادی گمرکات صادر شده است که در مقایسه با سال گذشته به لحاظ وزنی ۶۸ درصد افزایش و به لحاظ ارزشی ۳۵ درصد کاهش داشته است. همچنین در این سال ۴۷ هزار تن کالا به ارزش ۱۱۸ میلیون دلار از گمرکات استان واردات صورت گرفته است که در مقایسه با سال گذشته به لحاظ وزنی ۹/۳ درصد و به لحاظ ارزشی ۱۱۴/۵ درصد رشد داشته است.

یکی از شاخص‌های عملکرد دولت‌ها در بخش تجارت خارجی، تراز تجاری یا بازرگانی است که گویای میزان منفعتی است که کشور از رابطه تجاری با سایر کشورها به دست می‌آورد. به این معنا که هرچه میزان صادرات از واردات بیشتر باشد، سود (منابع ارزی) بیشتری نصیب اقتصاد خواهد شد. تراز تجاری استان در سال ۱۴۰۰ با مازاد ۳۱۳ میلیون دلاری مواجه بوده که نسبت به سال قبل کاهش ۴۹/۴ درصدی داشته است. افزایش واردات بیش از افزایش صادرات در سال ۱۴۰۰ بوده که این امر دلیل منفی شدن تغییرات تراز بازرگانی نسبت مدت مشابه سال قبل بوده است.

جدول ۱۰-۵- تراز بازرگانی، ارزش تجارت خارجی و متوسط قیمت کالاهای صادراتی و وارداتی استان

| تغییرات<br>(درصد) | ۱۴۰۰  | ۱۳۹۹   | عنوان                                                                     |
|-------------------|-------|--------|---------------------------------------------------------------------------|
| -۴۹/۴             | ۳۱۳   | ۶۱۹    | تراز بازرگانی (میلیون دلار)                                               |
| ۴۹/۸              | ۶،۵۲۷ | ۴،۳۵۷  | میزان ترانزیت کالا از طریق حمل‌ونقل جاده‌ای (ترانزیت خارجی) (میلیون دلار) |
| ۱۱۴/۵۵            | ۱۱۸   | ۵۵     | ارزش واردات (میلیون دلار)                                                 |
| ۹/۳۰              | ۴۷    | ۴۳     | حجم واردات (هزارتن)                                                       |
| ۳۸/۸۱             | ۲،۴۸۶ | ۱،۷۹۱  | متوسط قیمت کالاهای وارداتی (دلار بر تن)                                   |
| -۳۵/۹۱            | ۴۳۲   | ۶۷۴    | ارزش صادرات (میلیون دلار)                                                 |
| ۶۸/۳۸             | ۹۴۸   | ۵۶۳    | حجم صادرات (هزارتن)                                                       |
| ۵/۵۷              | ۴۵۵   | ۴۳۱/۲۲ | متوسط قیمت کالاهای صادراتی (دلار بر تن)                                   |

منبع: اداره کل راه گمرکات استان/ محاسبه کارشناسی

### ۱۰-۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

استان کردستان در غرب ایران با دارا بودن مرز مشترک با کشور عراق، پتانسیل‌های قوی و بالقوه‌ای جهت توسعه بازرگانی، به خصوص در شهرهای مرزی را دارا می‌باشد. در این راستا توسعه و گسترش امکانات و منابع در شهرستان‌های مرزی می‌تواند نقش اساسی در تقویت همکاری‌های بین مرزی با کشور‌های همسایه داشته باشد و هم می‌تواند آهنگ توسعه ملی را تسریع کند. استان کردستان با برخورداری از موقعیت خاص استراتژیک و اقتصادی، این قابلیت را دارد که به یکی از قطب‌های مهم تجاری مبدل شود. لذا با توجه به شرایط خاص آن از لحاظ موقعیت جغرافیایی و حتی سیاسی به لحاظ واقع شدن در مجاورت با کشور عراق و لزوم توجه همه جانبه به مسایل مختلف آن از جمله اهمیت توجه به رشد و توسعه این منطقه مهم و با توجه به آن هم اکنون در اقتصاد داخلی استان، زمینه فعالیت و سرمایه‌گذاری خصوصی اعم از داخلی و خارجی محدود می‌باشد، توسعه تجارت در استان می‌تواند زمینه رشد و توسعه اقتصادی استان و حتی استان‌های مجاور را فراهم آورد.

۱۰-۵-۱ چالش ها و مشکلات موجود

- ضعف دانش تجارت (داخلی و بین المللی)
- تورم بالا و تاثیر آن بر قدرت رقابتی کالاهای صادراتی
- تصمیم گیری و ابلاغ دستور العمل های لحظه ای بدون در نظر گرفتن منافع بخش غیردولتی و فعالین اقتصادی
- پایین بودن ظرفیت های تولید صادرات محور در سطح استان
- عدم تفویض اختیار کامل به مدیران اجرایی استان در خصوص صدور مجوزها
- عدم آشنایی کافی فعالان تجاری و اصناف با تکنیک های تجارت خارجی و بازاریابی بین المللی

بیشترین مبادلات تجاری استان از طریق گمرک باشمق (زریوار) صورت می گیرد. شهرستان مریوان با داشتن گمرک رسمی باشمق (زریوار) همواره سهم بسیار عظیمی از مبادلات تجاری- بازرگانی به کشور عراق بویژه اقلیم کردستان را داشته است. نبود زیرساخت در مسیرهای عبور وسایل نقلیه حامل مواد نفتی، مشکلات زیست محیطی، تصادفات جاده ای و ترافیکی برای ساکنان این مسیرها به وجود آورده در حالی که متناسب با درآمد ایجاد شده، هزینه صرف بازسازی و توسعه جاده ای در این مسیرها نشده است. لذا پیشنهاد می گردد به طور ویژه بخشی از وجوه دریافت شده بابت تردد خودروهای ترانزیتی در قالب ردیف بودجه ای جهت توسعه زیرساخت های این مناطق تخصیص داده شود. علیرغم اهتمام دولت در سال های اخیر در راستای رفع نواقص و بهبود اوضاع متاسفانه خیلی از مشکلات همچنان به قوت خود باقی مانده است که گزارشی از مشکلات موجود در پایانه مرزی به ویژه گمرک باشمق (زریوار) مریوان به شرح ذیل اعلام می گردد:

- در حال حاضر روزانه بطور میانگین حدوداً ۴۵۰ دستگاه کامیون و اتوبوس تحت رویه های صادرات، واردات، ترانزیت و مسافری در مرز رسمی باشمق (زریوار) تردد می نمایند که این حجم تردد با توجه به نبود زیرساخت های لازم و تجهیزات به روز منجر به ایجاد صف های طولانی می گردد که همین موضوع استفاده از ظرفیت و پتانسیل مرز رسمی را به حداقل می رساند.
- با عنایت به استقرار دروازه آشکارساز کامیونی (از اواخر سال ۹۱) بطور میانگین روزانه حدوداً یکصد کامیون و اتوبوس را در رویه های مختلف گمرکی مورد پرتونگاری قرار می دهد که در این راستا تمامی نفت کش ها و اتوبوس ها مورد پرتونگاری قرار گرفته و کانتینرها بدلیل محدودیت استفاده از دستگاه تنها به صورت رندومی یا در صورت مشکوک شدن عوامل گمرکی و مرزبانی مورد ارزیابی قرار می گیرند. با عنایت به نظر کارشناسان؛ محل استقرار ایکسری نامناسب بوده و بایستی جابجا گردد و همچنین تکنولوژی و ضریب حساسیت دستگاه مذکور پایین بوده و نیاز به نوسازی دارد. لذا تعداد زیادی وسائط نقلیه بدون کنترل تردد می نمایند و ایجاب می نمایند دستگاه ایکسری جدید خریداری و جانمایی گردد.
- مسیرهای ورود و خروج در بخش تجاری و در طول مسیر سردرهای احداث شده توسط پایانه بوسیله بلوک های نیوجرسی از همدیگر مجزا گردیده ولی در میانه های محوطه مرزی خصوصاً در میدان مرکزی، لاین بندی مشخصی وجود ندارد و گاهی علی الخصوص در مواقع دیپ زنی باعث ترافیک و بی نظمی وسائط نقلیه می شود.
- اگر چه تلاش هایی در سطوح مختلف مسئولین امر به منظور تعامل و همکاری شایسته متقابل فی مابین دستگاه های مستقر در حوزه تجارت و مسافری در مرز رسمی باشمق (زریوار) اتفاق افتاده و لیکن در

- ملاقات‌های صورت گرفته، عدم هماهنگی فی‌مابین دستگاه‌ها (شرکت نفت، گمرک و مرزبانی) مشهود بوده و این امر مستلزم پیگیری می‌باشد.
- عدم استقرار کامل نمایندگان دستگاه‌های سامانه پنجره واحد تجارت فرامرزی (سازمان میراث فرهنگی، ارشاد اسلامی و مخابرات) در مرز همچنان وجود دارد.
  - جاده منتهی به گمرک مرزی باشماق (زریوار) کم عرض بوده به طوری که تجمع خودروها در طول مسیر زیاد و این موضوع موجب ترافیک در محوطه مذکور گردیده است، همچنین جاده منتهی به درب‌های خروج نیاز مبرمی به بازسازی داشته که بعضاً کامیون‌های ترانزیتی دچار خسارت می‌گردند.
  - نبود سایت آتش‌نشانی در مرز رسمی باشماق (زریوار) علی‌رغم حجم بالای فعالیت‌های تجاری در پخش فرآورده‌ها و مشتقات نفتی قابل اشتعال‌زایی بالا که به صورت بالقوه خطرآفرین می‌باشد.
  - عدم کنترل تردد افراد توسط عوامل گمرک از قسمت درب ورودی موجب گردیده است که روزانه بالغ بر چند صد نفر بدون هیچ گونه نظم و سازماندهی به عناوین مختلف تحت عنوان کارگر، دلال ارز و ... وارد بازارچه می‌شوند و موجب اختلال در نظم صادرات و واردات می‌گردند.
  - عدم برق‌رسانی مطلوب که با قطعی مکرر مواجه بوده که همین امر موجب ایجاد بی‌نظمی و کندی روند تجارت می‌گردد.
  - با وجود اینکه بخش‌هایی از حصار پیرامون مرز رسمی باشماق (زریوار) و داخل محوطه ترانشیپمنت<sup>۱</sup> اخیراً توسط فرمانداری شهرستان مرمت گردیده، ولی همچنان عدم تقبل مسئولیت پاکسازی و نظافت محیط مرز خصوصاً محوطه ترانشیپمنت از سوی یک ارگان متولی با توجه به بین‌المللی بودن این مرز و تردد اتباع خارجی چهره ناپسندی را ترسیم نموده است.

### ۱۰-۵-۲- راهکارها و توصیه‌های سیاستی

به طور کلی پیشنهاداتی که می‌تواند توانمندسازی تجاری را به همراه داشته باشد به شرح زیر است:

- ساده‌سازی رویه‌ها و فرآیندهای تجاری و حذف مراحل دست و پاگیر و زائد از مرحله دریافت کارت بازرگانی، ثبت سفارش تا ترخیص کالا
- کاهش زمان فرآیند امور مربوط به ترانزیت در گمرکات به منظور ایجاد زمینه‌های لازم برای بهره‌گیری از موقعیت استراتژیک کشور در عرصه مبادلات جهانی در زمینه ترانزیت
- کاهش طبقات تعرفه‌ای و اصلاح قوانین و مقررات و آیین‌نامه‌های مرتبط با حقوق و عوارض گمرکی و اصلاح مبانی اخذ عوارض و هزینه‌های گمرکی از روش ارزشی به غیرارزشی
- مکانیزه‌سازی رویه‌های گمرکی و تجهیز گمرکات به سیستم‌های روزآمد و تجهیز بنادر و گمرکات مرزی کشور به امکانات مناسب و بهره‌گیری از دستگاه‌های پیشرفته کنترلی
- توسعه و نو سازی زیر ساخت‌ها و ناوگان حمل‌ونقل جاده‌ای، ریلی، هوایی و دریایی و تقویت اتصال خطوط حمل‌ونقلی
- حمایت از ایجاد و توسعه شرکت‌های لجستیکی در کشور و تشویق و ترغیب شرکت‌های حمل‌ونقل و خدمات لجستیکی بزرگ دنیا برای استقرار در مراکز لجستیکی کشور

<sup>۱</sup> . انتقال کالا از یک وسیله نقلیه به وسیله نقلیه دیگر

- استفاده از استانداردهای بین‌المللی از طریق تقویت ارتباطات و همچنین کاربرد رویه‌های مشترک مرزی و فرامرزی و الزامات اسنادی متحدالشکل
- بهبود دسترسی به خدمات، بندری، گمرکی و مالی با ایجاد رقابت میان شرکت‌های ارائه‌کننده جهت ارائه خدمات ۲۴ ساعته و واگذاری هرچه بیشتر امور تخلیه، بارگیری، انبارداری به شرکت‌های خصوصی
- هماهنگی با شرکای تجاری ایران در زمینه استانداردسازی عملیات کنترل اسناد و مدیریت مرزی خصوصاً شناسایی و کاربرد فرآیندهای مورد عمل شرکا در بازارهای صادراتی کشور و شناسایی متقابل روش‌های ارزیابی انطباق
- تقویت مناسبات تجاری با کشورهای عضو اتحادیه اروپا، بریکس، آسه‌آن، اوراسیا و... به منظور تقویت همکاری سازمان‌های مرزی طرفین در جهت امکان‌پذیر شدن رویه‌های کنترلی مربوط به ترخیص کالا قبل از ورود با ارائه اسناد الکترونیکی
- بهره‌گیری از ظرفیت ترتیبات تجاری دو و چندجانبه و عضویت در اتحادیه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی
- استقرار کامل پنجره واحد تجاری، به‌طوری‌که فعالان تجاری اطلاعات لازم را در قالب‌های استاندارد مرکز تسهیل و کسبوکار الکترونیک سازمان ملل متحد «UN/ CEFACCT» ارائه و تمام مجوزها و فرآیندهای قانونی مرتبط را در همان نقطه دریافت و انجام دهند.
- تقویت کادر گمرک‌های هم‌مرز با عراق به نیروهای فنی و متخصص
- ضرورت ایجاد شعبات ارزی و ریالی و تقویت باجه‌های بانکی و تبدیل آن‌ها به شعبه در نقاط دارای پتانسیل در گمرکات مرزی با عراق
- ضرورت وجود تعامل مستمر میان گمرک استان با گمرکات عراق در جهت تسهیل امور تجاری و ایجاد وحدت رویه
- برگزاری نشست مشترک سازمان بازرگانی استان با کشور عراق به منظور توسعه همکاری‌های تجاری
- هم‌افزایی کلیه دستگاه‌های اجرایی و دولتی جهت تجهیز و آماده‌سازی پایانه‌های صادراتی در مرزهای غربی کشور و تقویت امکانات گمرکات، سکویهای بارگیری، سردخانه‌ها و انبارها، نصب جرثقیل و باسکول و ارائه کمک‌های فنی و مهندسی به طرفهای عراقی جهت تجهیز و افزایش امکانات مرزی مشابه
- افزایش اختیارات مدیران اجرایی استان در خصوص صدور مجوزها و پاسخ استعلامات مورد نیاز کسب و کار در حوزه تجارت خارجی
- پرهیز از تصمیمات لحظه‌ای در مسائل تجارت خارجی و اخذ نظر بخش غیردولتی قبل از هرگونه اقدام به استناد مفاد قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار
- استقرار اداره کل استاندارد در مرزها، به منظور جلوگیری از صادرات و واردات کالاهای نامرغوب در استا

## فصل یازدهم

### بازار سرمایه استان

#### خلاصه فصل

اهمیت توسعه بخش مالی و در پی آن توسعه تأمین مالی کشور از آنجا نشأت می گیرد که بخش مالی کارآمد، نقش اساسی در تجهیز منابع برای سرمایه گذاری، تشویق برای ورود و تجهیز سرمایه خارجی و همچنین بهینه سازی سازوکار تخصیص منابع ایفا می کند و یک نظام مالی توسعه یافته در یک کشور، با تأمین مالی مناسب برای بخش حقیقی اقتصاد، فرصت های مناسبی را برای رشد و توسعه اقتصادی به وجود می آورد. ساختار سرمایه بنگاه های اقتصادی و چگونگی ترکیب تأمین مالی بین بازار بدهی و بازار سرمایه نیز از اهمیت زیادی برخوردار است. تصمیمات ساختار سرمایه از ریسک هزینه تأمین مالی و فراهم نمودن بازدهی متناسب با آن اثر می پذیرد. از این رو معرفی ابزارهای نوین مالی و استفاده از ظرفیت های بازار سرمایه جهت تأمین مالی ضروری به نظر می رسد. بازار سرمایه به عنوان یکی از ارکان اقتصاد کشور نقش مهمی در جذب پس اندازها و منابع مالی کوچک مردم و تخصیص آنها در جهت تأمین مالی طرح های بزرگ اقتصادی دارد. تردیدی نیست که رشد اقتصادی، توسعه رفاه و عدالت اجتماعی و گسترش سازوکارهای تأمین مالی در گرو رشد بازار سرمایه به تناسب سایر اجزای سیستم اقتصادی است. ورود شرکت ها به بورس ضمن کمک به رشد بازار سرمایه به تعالی و رشد آنها در فضایی رقابتی و شفاف منجر شده و نام و اعتبار آنها را در جامعه ترقی می بخشد. ابزارهای تأمین مالی از قبیل سهام، سهام ممتاز، اوراق قرضه و اوراق تبدیل پذیر، از ابزارهای بازار سرمایه ای جامع محسوب می شوند. از نهادهای عمده فعال در بازار سرمایه می توان به: بانک های سرمایه گذاری، کارگزاران، شرکت های سرمایه گذاری، شرکت های بیمه، صندوق های بازنشستگی و بورس های بین المللی که گاهی اوراق سهام شرکت های سایر کشورها را نیز پذیره نویسی می کنند، اشاره کرد.

### ۱۱-۱- مزایای پذیرش شرکت‌ها در بازار سرمایه

بدون تردید پذیرش شرکت‌ها در بورس اوراق بهادار، علاوه بر اینکه به گسترش بازار سرمایه و تقویت تأمین مالی شرکت‌ها می‌انجامد، دارای مزایای متعددی برای ناشران متقاضی پذیرش، سهامداران آن و نیز کل اقتصاد و جامعه است، که در زیر به برخی از آن‌ها اشاره شده است:

| مزایای مرتبط با ناشر متقاضی                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | مزایای مرتبط با سهامداران                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | مزایای مرتبط با کل اقتصاد                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>• سهولت تأمین مالی شرکت‌ها از طریق بورس</li> <li>• افزایش نقد شوندگی سهام و کاهش هزینه سرمایه</li> <li>• برخورداری از مشوق‌های دولت و بورس مانند معافیت مالیاتی</li> <li>• تعیین قیمت سهام و اوراق بهادار شرکت</li> <li>• سهولت در تغییر ترکیب سهامداران و انتقال پذیری مالکیت</li> <li>• افزایش اعتبار داخلی و بین‌المللی</li> <li>• آشنایی جامعه با واحدهای اقتصادی و ابزار بازاریابی محصولات شرکت</li> <li>• تسهیل وثیقه گذاری سهام توسط سهامداران</li> <li>• سهولت تأمین مالی از سامانه بانکی در مقایسه با شرکت‌های غیربورسی</li> <li>• ارزیابی بهتر عملکرد شرکت</li> <li>• ارتقای سیستم اطلاعات حسابداری و کنترل‌های داخلی شرکت</li> <li>• امکان استفاده از مشارکت عمومی در توسعه شرکت</li> <li>• استفاده از معیاری مناسب برای مقایسه شرکت با سایر شرکت‌ها در صنعت مشابه و نیز در مقایسه با وضعیت کل صنایع</li> <li>• بهبود ساختار مالی و اقتصادی شرکت در نتیجه رعایت الزامات پذیرش اوراق بهادار</li> <li>• ایجاد انگیزه در کارکنان از طریق طرح‌های واگذاری اوراق بهادار</li> <li>• بهبود سلامت شرکت با رعایت مقررات بورس و حسابرسی مستقل</li> <li>• افزایش قدرت چانه زنی شرکت‌ها</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>• تعیین قیمت منصفانه دارایی‌ها</li> <li>• کسب بازده مناسب و پوشش نسبی در مقابل تورم</li> <li>• کاهش ریسک سرمایه‌گذاری به دلیل ارتقاء شفافیت</li> <li>• نقدشوندگی بالا به دلیل وجود بازار منسجم</li> <li>• معافیت‌های مالیاتی</li> <li>• انتخاب متنوع اوراق بهادار با ریسک و بازده متفاوت و توزیع انتقال ریسک</li> <li>• نظارت بر فعالیت شرکت‌ها در قالب قواعد، روش‌ها و قوانین بازار سرمایه</li> <li>• پاسخگویی بیشتر مدیران شرکت‌ها</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>• تجهیز پس انداز مردم و منابع مالی کوچک مردم برای انجام طرح‌های بزرگ</li> <li>• رشد و توسعه اقتصادی</li> <li>• تخصیص بهینه سرمایه</li> <li>• افزایش ثروت و رفاه اقتصادی جامعه</li> <li>• کنترل حجم نقدینگی اقتصاد و آثار ضدتورمی</li> <li>• رشد تولید ناخالص ملی و افزایش اشتغال</li> <li>• گسترش عدالت اجتماعی از طریق فراهم نمودن توزیع عادلانه ثروت</li> <li>• مردم سالاری اقتصادی از طریق گسترش مالکیت و ایجاد احساس مشارکت عمومی</li> <li>• نظارت عمومی بر شرکت‌ها</li> <li>• گسترش اقتصاد بازار محور</li> <li>• کمک به افزایش آهنگ رشد پس انداز و سرمایه‌گذاری</li> </ul> |

نمودار ۱۱-۱- مزایای پذیرش شرکت‌ها در بورس

## ۱۱-۲- تأمین مالی از طریق بازار سرمایه

بازار سهام و بدهی هر دو از جمله ارکان اصلی بازار سرمایه محسوب می شوند که می توانند به منظور تأمین مالی از آنها استفاده شود. با این حال، مطالعات نشان می دهد بازارهای سهام عمدتاً برای فعالیت های نوآورانه، صنایع دانش بنیان و به طور کلی صنایع با دارایی های فیزیکی اندک گزینه ایده آل تأمین مالی محسوب می شوند. در مقابل، بازارهای بدهی برای تأمین مالی شرکت های بزرگ و با حجم دارایی های فیزیکی بالا مناسب ترین گزینه هستند. دلیل این تمایز امکان استفاده از دارایی های ملموس و فیزیکی به عنوان وثیقه است که در تأمین مالی چه از طریق بازار بدهی و چه از طریق نظام بانکی نقش مهمی دارد و از این جهت وجه مشترک بازار بدهی و نظام بانکی است.

جدول ۱۱-۱ ویژگی های بازار بدهی و بازار سهام

| بازار بدهی              | بازار سهام              |
|-------------------------|-------------------------|
| غیرشفاف                 | شفاف                    |
| تضمین شده               | بدون تضمین              |
| با هدف سرمایه گذاری     | با هدف مشارکت در ریسک   |
| دوجانبه                 | بی نام                  |
| معاملات با میانگین بزرگ | معاملات با میانگین کوچک |

منبع: مجموعه مقالات بانک تسویه حساب های بین المللی

## ۱۱-۲-۱ ابزارهای تأمین مالی مبتنی بر بدهی

گاهی اوقات بنگاه های اقتصادی تمایل دارند به جای به کارگیری منابع مالکان یا شرکای جدید از طریق استقراض، نیازهای مالی خود را مرتفع نمایند. در صورتی که بنگاه اقتصادی از اعتبار و اندازه مناسبی برخوردار باشد، می تواند به جای بهره مندی از واسطه های مالی نظیر بانک یا موسسات اعتباری با انتشار اوراق بدهی به طور مستقیم از بازار سرمایه، منابع مالی مورد نیاز خود را تجهیز نماید. تأمین مالی از طریق بدهی زمانی اتفاق می افتد که یک شرکت محصولاتی با درآمد ثابت مانند اوراق قرضه، یا سایر ابزار مبتنی بر بدهی را برای به دست آوردن سرمایه مورد نیاز به منظور رشد و گسترش عملیات خود به سرمایه گذاران بفروشد. هنگامی که یک شرکت اوراق قرضه صادر می کند، سرمایه گذارانی که اوراق قرضه را خریداری می کنند، وام دهندگانی هستند که در قالب شخصی یا نهادی شرکت را با بدهی تأمین مالی می کنند. مبلغ وام سرمایه گذاری شده که به عنوان اصل وام نامیده می شود، باید در یک تاریخ توافق شده در آینده پرداخت شود. اگر شرکت ورشکسته شود، وام دهندگان ادعای بالاتری نسبت به دارایی های نقدی نسبت به سهامداران دارند.

در حال حاضر انواع اوراق بدهی قابل انتشار به شرح زیر است:

### ❖ اوراق بهادار اسلامی یا همان صکوک

صکوک، اوراق بهادار اسلامی است که با درگیر کردن یک دارایی فیزیکی مشخص و عقد قراردادهایی مانند اجاره و مضاربه منطبق با شریعت اسلام انتشار پیدا می کند. انواع مختلف صکوک به شرح زیر است:

اجاره (مالکیت در دارایی های اجاره داده شده)؛ ۲. مرابحه؛ ۳. استصناع؛ ۴. اجاره (مالکیت دارایی هایی که در آینده ساخته می شود)؛ ۵. اجاره (مالکیت منافع دارایی های موجود)؛ ۶. اجاره (مالکیت منافع دارایی هایی که در آینده

ساخته می شود؛ ۷. سلم (سلف)؛ ۸. مضاربه؛ ۹. استصناع؛ ۱۰. مزارعه؛ ۱۱. مساقات؛ ۱۲. مرابحه؛ ۱۳. مشارکت؛ ۱۴. وکالت (عاملیت سرمایه گذاری).

### ❖ اوراق مشارکت

اوراق مشارکت، اوراق بهادار با نام یا بی نامی است که برای تأمین بخشی از منابع مالی مورد نیاز طرح های عمرانی - انتفاعی دولت یا برای تأمین منابع مالی مورد نیاز جهت ایجاد، تکمیل و توسعه طرح های سودآور تولیدی، ساختمانی و خدماتی واحدهای تولیدی منتشر می شود و به سرمایه گذارانی که قصد مشارکت در اجرای طرح های یاد شده را دارند، از طریق عرضه عمومی واگذار می شود.

### ❖ گواهی سپرده مدت دار ویژه سرمایه گذاری

سپرده ای است که بانک به منظور تجهیز منابع برای تأمین مالی طرح های مشخص سودآور تولیدی، ساختمانی و خدماتی و نیز توسعه و تکمیل طرح های سودآور موجود با سررسید مشخص افتتاح و در ازای افتتاح سپرده، گواهی سپرده مدت دار ویژه سرمایه گذاری صادر می کند.

### ❖ اوراق رهنی

اوراق بهادار به پشتوانه وام های رهنی، ابزار بدهی است که نشان دهنده حقوق دارنده اوراق بر وجوه دریافتی ناشر است. دریافتنی های ناشر با خرید و تجمیع تسهیلات رهنی بانک های مختلف، شرکت های رهنی به وسیله ناشر شکل می گیرد.

### ❖ اوراق بهادار مبتنی بر دارایی

اوراق بهادار به پشتوانه دارایی ها، اوراق بهاداری هستند که به وسیله جریان های درآمدی تجمیعی از حساب های دریافتنی با دارایی های مالی تأمین می شوند که به راحتی قابل تبدیل به وجوه نقد هستند.

### ۱۱-۲-۲- ابزارهای تأمین مالی مبتنی بر سرمایه

یکی از روش های تأمین مالی، تأمین مالی مبتنی بر سرمایه است. این روش مستلزم واگذاری قسمتی از سود پروژه در مقابل دریافت سرمایه می باشد. در واقع در این روش، با استفاده از آورده نقدی و غیرنقدی سهامداران و افزودن بر حجم حقوق صاحبان سهام در شرکت و یا پروژه، سرمایه مورد نیاز تأمین می شود. آورده سهامداران در پیشبرد فعالیت های پروژه مصرف و سود حاصل از انجام پروژه مصرف و سود حاصل از انجام پروژه نیز تماماً و در آینده، بین سهامداران توزیع می گردد و از طریق انتشار سهام و افزایش سرمایه است.

### ➤ پذیرش و عرضه شرکت ها در بورس یا فرابورس

یکی از روش های تأمین مالی مبتنی بر سرمایه، اخذ پذیرش از شرکت بورس و یا فرابورس ایران، همزمان با انجام افزایش سرمایه است. شرکت ها می توانند با ورود به بازار سرمایه و افزایش سرمایه خود، از منابع حاصل از پذیره نویسی سهام خود در بورس و یا فرابورس بهره مند شوند.

### ➤ تاسیس / تبدیل شرکت سهامی عام

شرکت‌های سهامی خاص می‌توانند با تبدیل شخصیت حقوقی خود به سهامی عام و افزایش سرمایه از طریق سلب حق تقدم از سهام‌داران فعلی، جریان‌های نقد مثبت را وارد شرکت کرده و از این طریق تأمین مالی شوند. همچنین می‌توان جهت تأمین مالی یک شرکت از همان ابتدای شروع فعالیت، آن را به صورت سهامی عام تأسیس کرد.

➤ افزایش سرمایه از منابع مختلف

یکی از روش‌های پیش روی شرکت‌ها استفاده از منابع داخلی آن‌هاست که از مسیر افزایش سرمایه میسر می‌شود و مالکان شرکت با جذب منابع مالی جدید و یا جلوگیری از خروج منابع فعلی، از مزایای حاصل از اجرای طرح‌های پربازده منتفع می‌شوند.

➤ صندوق‌های سرمایه‌گذاری

موضوع فعالیت در این گونه صندوق‌ها، جمع‌آوری وجوه از متقاضیان سرمایه‌گذاری و ساخت پروژه ساختمانی وفق مندرجات امیدنامه و با بهره‌گیری از وجوه یاد شده و سپس فروش واحدهای ساختمانی و در نهایت تقسیم عواید ناشی از این فعالیت اقتصادی بین سرمایه‌گذاران صندوق می‌باشد.

در ادامه فهرست شرکت‌های کارگزاری بورس در استان کردستان به شرح جدول ذیل بیان شده است:

جدول ۱۱-۲- فهرست شرکت‌های کارگزاری بورس در استان کردستان در سال ۱۴۰۰

| نام شهرستان | نام شرکت کارگزاری | مجوز فعالیت |       | وضعیت فعالیت |
|-------------|-------------------|-------------|-------|--------------|
|             |                   | دارد        | ندارد |              |
| سنندج       | اردیبهشت ایرانیان | ✓           |       | فعال         |
| سنندج       | آگاه              | ✓           |       | فعال         |
| سنندج       | بانک توسعه صادرات | ✓           |       | فعال         |
| سنندج       | حافظ              | ✓           |       | فعال         |
| سنندج       | مفید              | ✓           |       | فعال         |
| سنندج       | فارابی            | ✓           |       | فعال         |
| سنندج       | مبین سرمایه       | ✓           |       | فعال         |
| سنندج       | بانک خاورمیانه    | ✓           |       | فعال         |
| سنندج       | آتیه              | ✓           |       | فعال         |
| مریوان      | بانک صنعت و معدن  | ✓           |       | فعال         |
| مریوان      | آگاه              | ✓           |       | فعال         |
| سقز         | آگاه              | ✓           |       | فعال         |
| سقز         | فارابی            | ✓           |       | فعال         |
| بانه        | سهام آشنا         | ✓           |       | فعال         |
| قروه        | نماد شاهدان       | ✓           |       | فعال         |

منبع: تالار بورس منطقه ای کرمانشاه

### ۱۱-۳- جمع‌بندی

دستیابی به رشد اقتصادی، توسعه‌پایدار و تخصیص بهینه منابع مستلزم وجود یک سیستم مالی کارا می‌باشد که بتواند با کمترین هزینه، بهینه‌ترین تخصیص منابع را صورت دهد. در صورت بهره‌مندی از نظام تأمین مالی کارا و دارای ماهیت غیرتورمی، می‌توان منابع مالی را در راستای حمایت از تولید داخلی و توسعه سرمایه‌گذاری بکار گرفت. این امر بدون حمایت بازارهای مالی و بخصوص بازار سرمایه امکان‌پذیر نبوده، از این رو اهمیت و ضرورت وجود بازار سرمایه، نیاز فرآیند تولید به سرمایه است. در صورتی که دولت و مدیران بازار سرمایه بتوانند برخی موانع و مشکلات از جمله عدم توان حضور شرکت‌های خرد جهت تأمین مالی در بازار سرمایه، تضمین‌ها و وثیقه‌های سنگین موردنیاز برای انتشار صکوک را از طریق راهکارهای اصولی حل کنند، تأمین مالی از این بخش بسیار کارآتر از قبل صورت خواهد گرفت و هزینه تأمین مالی را نسبت به استقراض یا وام از بانک‌ها برای شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی کاهش خواهد داد و همچنین سرمایه‌های مردمی در جهت رشد اقتصادی کشور هدایت شده و در بازارهایی چون ارز و طلا دچار نوسان نخواهد شد. به‌رغم سیاست‌های پولی و مالی اقتصادی که تاکنون اجرایی شده و در تناقض با یکی از بزرگ‌ترین مشکلات اقتصادی کشور؛ یعنی عدم کنترل یا کاهش با ثبات تورم بوده است، دولت می‌تواند با پیاده‌سازی این طرح و انتشار اوراق توسط شرکت‌های خصوصی که به‌نوعی سیاست پولی انقباضی محسوب می‌شود، به صورت غیرمستقیم و بدون اجرای سیاست‌هایی مانند افزایش نرخ سود بانکی که خود لطمه‌ای بزرگ به تولید و صنایع داخلی می‌زند، رونق را در بخش‌های مختلف اقتصادی افزایش داده و گامی مهم را در راستای کاهش باثبات تورم نیز برمی‌دارد. با توجه به افزایش روزافزون سرمایه‌گذاری در بورس و اقبال گسترده آن، تقاضا برای ورود به این بازار زیاد شده است. همچنین با توجه به پتانسیل بسیار بالای شهرهای صنعتی و تاثیر قابل توجه آن‌ها بر بازار سرمایه ایران لازم است تا شرایط محیطی و اقتصادی آن‌ها را برای سرمایه‌گذاری هوشمندانه در نظر گرفت.

هم‌اکنون شرکت‌های زیادی در بورس تهران فعالیت می‌نمایند که شرکت‌های سیمان کردستان (سکرد) و شرکت سرمایه‌گذاری سهام عدالت کردستان (وسکرد) تنها شرکت‌های استان کردستان در بورس اوراق بهادار می‌باشند. مسلماً افزایش تعداد شرکت‌های موجود استان کردستان در بازار سرمایه می‌تواند با تأمین مالی این شرکت‌ها علاوه بر توسعه خود شرکت و بازار، رشد سرمایه‌گذاری و اشتغال استان را تسریع نموده و باعث انسجام و مشارکت ملی در سرمایه‌گذاری‌های کلان کشور گردد.

با توجه به اهمیت رفع موانع سرمایه‌گذاری در استان و نقشی که ایجاد تالار بورسی می‌تواند در جذب سرمایه‌گذاری ایفا کند، مسئولان استانی در جلسات شورای هماهنگی مدیران استانی در سال ۱۳۹۸ بر تأسیس تالار منطقه‌ای تاکید خاصی داشتند که با پیگیری‌های صورت‌گرفته، در پایان سال ۱۳۹۸ مجوز تأسیس آن اخذ شد و به دنبال آن ضمن تاکید استاندار محترم بر لزوم تعیین هرچه سریع‌تر ساختمان مناسب و ایجاد بسترسازی‌های لازم، قدم‌های خوبی در این زمینه برداشته شده است و امید است که به زودی شاهد افتتاح تالار بورس در استان کردستان نیز باشیم.

## فصل دوازدهم

### صنعت بیمه استان

#### خلاصه فصل

توسعه و رشد اقتصادی وابسته به میزان سرمایه‌گذاری در اقتصاد می باشد و میزان سرمایه‌گذاری وابسته به شرایط و محیط امن برای سرمایه‌گذاران است و هرچه شرایط اقتصادی کم ریسک تر باشد میزان سرمایه‌گذاری ها افزایش می یابد. یکی از مهمترین شرایطی که می تواند ریسک سرمایه‌گذاری را کاهش دهد ایجاد صنعت قوی بیمه در کشور می باشد. هرچه صنعت بیمه قوی تر و دارای تنوع بیشتری باشد باعث کاهش ریسک سرمایه‌گذاری و ایجاد زمینه‌های گسترش فعالیت‌های اقتصادی می گردد. صنعت بیمه علاوه بر اینکه شرایط امنی را برای سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی ایجاد می کند از بعدی دیگر از طریق جذب پس اندازهای خود افراد جامعه نیز می تواند باعث تجهیز منابع برای شرکت ها و فعالین اقتصادی گردد. هرچه صنعت بیمه کشور قوی تر و متنوع تر گردد باعث به وجود آمدن یک منبع مالی بهتر برای کشور خواهد شد. صنعت بیمه به عنوان یکی از بخش‌های خدماتی دارای نقش جبران‌کننده و حمایتی در اقتصاد هر کشوری است. موفقیت این صنعت انگیزه و محرکی برای دیگر صنایع است و موجب افزایش کارایی شرکت‌ها می شود. برای صنعت بیمه به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای مالی کشور نقش‌های مختلفی را می‌توان متصور بود. اولین و مهم‌ترین نقش این صنعت، کاهش ریسک است که معمولاً به‌عنوان یک پشتیبان برای کاهش ریسک سرمایه‌گذاری به کار می‌رود. پیشرفت بیمه می‌تواند منجر به حفظ ثروت و تشکیل پس‌اندازهای بزرگ شود و در ارتباطی متقابل با رشد و توسعه اقتصادی، باعث افزایش مبادلات و توسعه سرمایه‌گذاری‌ها گردد. در واقع صنعت بیمه، با توجه به نقش آن به عنوان یک نهاد سرمایه‌گذار و تعهدش در جبران خسارت، می‌تواند بر فعالیت‌های اقتصاد کلان و نیز در رشد اقتصادی، تأثیر به سزایی داشته باشد. صنعت بیمه یکی از نهادهای اقتصادی است که از طریق کاهش ریسک می‌تواند موجبات امنیت و آرامش را در اقتصاد فراهم آورد. به عبارت دیگر، تأمین امنیت، توسعه آرامش و ایجاد اطمینان برای آحاد مردم می‌تواند هدف اصلی و نهایی صنعت بیمه تلقی گردد. این مهم به واسطه انجام فعالیت‌های شرکت‌های بیمه تحقق می‌یابد. لذا در این گزارش شاخص‌های بیمه‌ای شرکت‌های بیمه استان در سال ۱۴۰۰ و مقایسه آن با سال ۱۳۹۹ مورد بررسی قرار می‌گیرد. با بررسی عملکرد شرکت‌های بیمه استان در سال ۱۴۰۰ مشاهده می‌شود ارزش کل بیمه‌نامه‌های صادر شده شرکت‌های بیمه استان ۹۶۹۷ میلیارد ریال بوده است. همچنین در این بازه زمانی ارزش کل خسارت پرداختی نیز در مدت یاد شده ۱۲۳۹۲/۳ میلیارد ریال بوده است. قابل ذکر است که میزان ضریب نفوذ بیمه در استان در سال ۱۴۰۰ برابر ۱/۷۴ بوده است.

### ۱۲-۱- سیاست‌های اقتصادی صنعت بیمه و جهت‌گیری استان

بیمه به‌عنوان یک مؤلفه اقتصادی نقش مهمی در اقتصاد کشورها داشته و هرچه سهم صنعت بیمه در تولید ناخالص داخلی و ضریب نفوذ آن بیشتر باشد اقتصاد آن کشور پیشرفته‌تر خواهد شد. نقش اصلی بیمه کاهش ریسک است هرچه احتمال ریسک بالاتر باشد احتمال اینکه کسب و کار در آن زمینه سرمایه‌گذاری کند کمتر است. بیمه از یک سو به‌عنوان یکی از ابزارهای تأمین امنیت و آرامش خاطر و از سوی دیگر باعث رشد سرمایه‌گذاری و رونق اقتصادی می‌گردد. صنعت بیمه ایران در معیار مدرن و کلاسیک آن نوپا محسوب می‌شود. با این حال در هر اقتصادی صنعت بیمه به‌عنوان یکی از بخش‌های پیشرو مهم در بازار سرمایه به حساب می‌آید بنابراین برای نائل شدن به این امر در هر اقتصادی شرکت‌های بیمه نیز مانند هر شرکت دیگری باید عملکرد قوی و موفقیت‌آمیز در انجام رسالت اهداف و استراتژی‌های خود داشته باشند. سازمان‌های بیمه‌ای برای بقا و نیل به اهداف خود باید از تغییرات محیطی آگاه شوند و هماهنگی‌های لازم را به عمل آورند. صنعت بیمه بیش از هر صنعت دیگری ممکن است از طریق ارتباط دادن ارزیابی عملکرد با نتایج و برون داده‌ها سود و منفعت کسب کند، زیرا بنیاد صنعت بیمه بر این اساس است که فاصله زمانی میان اخذ تصمیمات عادی و نتایج مورد نظر طولانی و دارای فزونی تأخیر است. در سال‌های اخیر صنعت بیمه با مشکلات زیادی مواجه شد که با اصلاح قوانین بیمه و اجرای درست نظارت بر عملکرد شرکت‌های بیمه توسط دولت، به هدف خود که همانا دفاع از حقوق مردم است، نزدیکتر شده تا مردم از مواهب بیمه بهره‌مند شوند. در این سال‌ها ضمن توجه به امر نظارت بر صنعت بیمه در سه بخش اصلی نظارت مالی، نظارت فنی و نظارت بر صلاحیت‌های حرفه‌ای شبکه فروش، توجه ویژه‌ای به احقاق حقوق بیمه‌گذاران و پیش‌بینی مقررات و ضوابط لازم جهت تقویت ضمانت اجرایی ابزارهای نظارتی بیمه مرکزی شده است. همچنین دولت تنظیم، تعمیم و هدایت امر بیمه در ایران و حمایت از بیمه‌گذاران و بیمه شدگان و صاحبان حقوق آنها و حفظ سلامت بازار بیمه و جلوگیری از رقابت‌های ناسالم به عنوان نهاد حاکمیتی ناظر بر صنعت بیمه را همواره در دستور کار خود قرار داده است. تحولات بیمه در سطح استان طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ عبارتند از: الف) افزایش ضریب نفوذ بیمه‌ای در بخش بیمه‌های زندگی، فروش انواع بیمه عمر که این مورد یکی از شاخص‌های امید به زندگی نیز می‌باشد، ب) کاهش زمان میانگین پرداخت خسارت از یک ماه به پانزده روز در بیمه‌های درمان، ج) استقرار و اجرای سامانه سدا (سیستم درمان الکترونیکی) در بیمه درمان که منجر به سرعت در ارائه خدمات، عدم دریافت معرفی‌نامه از شعبه و شفافیت در هزینه‌ها می‌شود، د) دریافت حق بیمه از بیمه‌گذاران به صورت آنلاین (اینترنتی، موبایلی، POS، ATM) و متمرکز، همچنین پرداخت خسارت‌ها و حذف فیزیکی چک‌ها که منجر به رضایتمندی و کاهش مسائل و مشکلات مالی گردیده است، ه) دسترسی آسان عموم مراجعین به سایت بیمه و دریافت خدمات الکترونیکی در زمینه‌های صدور بیمه‌نامه، پرداخت اقساط بیمه‌نامه‌ها، اطلاع از وضعیت بیمه‌نامه‌ها و مراجع درمانی طرف قرارداد در سراسر کشور، و) تأسیس سندیکای بیمه‌گران در سال ۱۳۹۹ به منظور اقدامات هماهنگ شده در صنعت بیمه از جمله اقدامات: پیگیری یکسان‌سازی تعرفه‌های درمان، ایجاد پیش‌نویس کروکی حداکثر تا سقف تعهدات قانونی مالی بیمه‌نامه شخص ثالث.

### ۱۲-۲- بررسی وضعیت تحولات صنعت بیمه

صنعت بیمه به‌عنوان یک بخش خدماتی دارای نقش جبران‌کننده و حمایتی در اقتصاد هر کشوری است. موفقیت این صنعت، انگیزه و محرکی برای دیگر صنایع است و موجب افزایش کارایی شرکت‌ها می‌شود و در واقع می‌توان مدعی بود که در سایه رقابت‌ها و تغییرات شدید در عرصه اقتصاد، حضور صنایع حمایتی کارا در آن عرصه یکی از مهم‌ترین مزایای رقابتی کشورها به شمار می‌آید. صنعت بیمه کشور برای مقابله با محدودیت‌های ناشی از تحریم، اتخاذ تدابیری توانست تا حد زیادی پیامدهای منفی آن را مدیریت کند و از اینکه اقتصاد کشور بخصوص بخش

تجارت خارجی، بدون پوشش بیمه‌ای بماند و دچار بی‌ثباتی شود ممانعت به عمل آورده است. منظور از حق بیمه تولیدی، بیمه‌نامه‌هایی است که توسط شرکت‌های بیمه صادر شده است. همچنین خسارت‌هایی که در دوره مورد بررسی توسط شرکت‌های بیمه پرداخت شده، خسارت پرداختی نامیده می‌شود. بر اساس آخرین آمارهای جمع‌آوری شده از شرکت‌های بیمه استان و ارقام درج شده در جدول (۱۲-۱)، کل حق بیمه دریافتی ۹۶۹۷ میلیارد ریال بوده و نسبت به سال قبل ۴۲/۲۵ درصد افزایش داشته است. این افزایش حاصل از گسترش فعالیت نمایندگی‌ها و افزایش بهره‌وری آنها می‌باشد. در مقابل میزان کل خسارت شرکت‌های بیمه‌ای استان در سال ۱۴۰۰ بالغ بر ۱۲۳۹۲/۳ میلیارد ریال بوده که نسبت به سال گذشته از ۴۶/۷۶ درصد رشد برخوردار بوده است. همچنین شاخص ضریب خسارت صنعت بیمه استان در سال ۱۴۰۰ معادل ۱۲۷/۷۹ درصد بوده که حکایت از آن دارد که صنعت بیمه استان نسبت به حق بیمه دریافتی خود خسارت بیشتری را پرداخت کرده است. این امر نشان‌دهنده ضرردهی صنعت بیمه در سال گذشته می‌باشد. از جمله دلایل این امر می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- عدم تعیین و اعمال نرخ عادلانه در فروش بیمه‌نامه به مشتریان پریسک و کم ریسک، که باعث می‌شود مشتریان پریسک اقدام به خرید بیمه‌نامه بنمایند و مشتریان کم ریسک به خاطر نرخ غیر عادلانه از خرید بیمه‌نامه خودداری کنند. که این امر باعث نامتوازن بودن ریسک‌های پذیرش شده می‌شود و زمینه ضرردهی شرکت بیمه را فراهم می‌آورد.

- نرخ‌گذاری اشتباه که باعث عدم تناسب حق بیمه محاسبه شده با ریسک بیمه‌ای می‌گردد و در نتیجه موجبات کاهش درآمد شرکت‌های بیمه را فراهم می‌آورد.

- عدم تشخیص و تفکیک ریسک‌های ضعیف و شدید، که منجر به پذیرش ریسک‌های نامطلوب گردیده و زمینه افزایش شدید ضریب خسارت را فراهم می‌آورد.

جدول ۱۲-۱- شاخص‌های کلان صنعت بیمه استان طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (میلیارد ریال/درصد)

| عنوان                       | ۱۳۹۹   | ۱۴۰۰    | درصد تغییرات |
|-----------------------------|--------|---------|--------------|
| حق بیمه تولیدی              | ۶۸۱۶/۸ | ۹۶۹۷    | ۴۲/۲۵        |
| سهم استان از حق بیمه تولیدی | ۰/۸۳   | ۰/۸۴    | ۱/۲۰         |
| خسارت پرداختی               | ۸۴۴۳/۹ | ۱۲۳۹۲/۳ | ۴۶/۷۶        |
| سهم استان از خسارت پرداختی  | ۰/۹۴   | ۰/۸۸    | -۶/۳۸        |
| حق بیمه سرانه (میلیون ریال) | ۴/۰    | ۵/۷     | ۴۲/۵         |
| ضریب نفوذ بیمه              | ۲/۲    | ۱/۷۴    | -۲۰/۹۰       |

منبع: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور

## ۱۲-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی شرکت‌های بیمه

### ۱۲-۳-۱- میزان حق بیمه به تفکیک شرکت بیمه

سهم حق بیمه دریافتی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان برای سال ۱۴۰۰ در جدول ۱۲-۲ آمده است. همانطور که مشخص است سهم حق بیمه دریافتی در بیمه ایران، پاسارگاد و دانا نسبت به سایر شرکت‌های بیمه استان بیشتر است. کمترین حق بیمه تولیدی در سال مزبور نیز مربوط به بیمه‌های حکمت صبا، ما، تعاون و تجارت نو است.

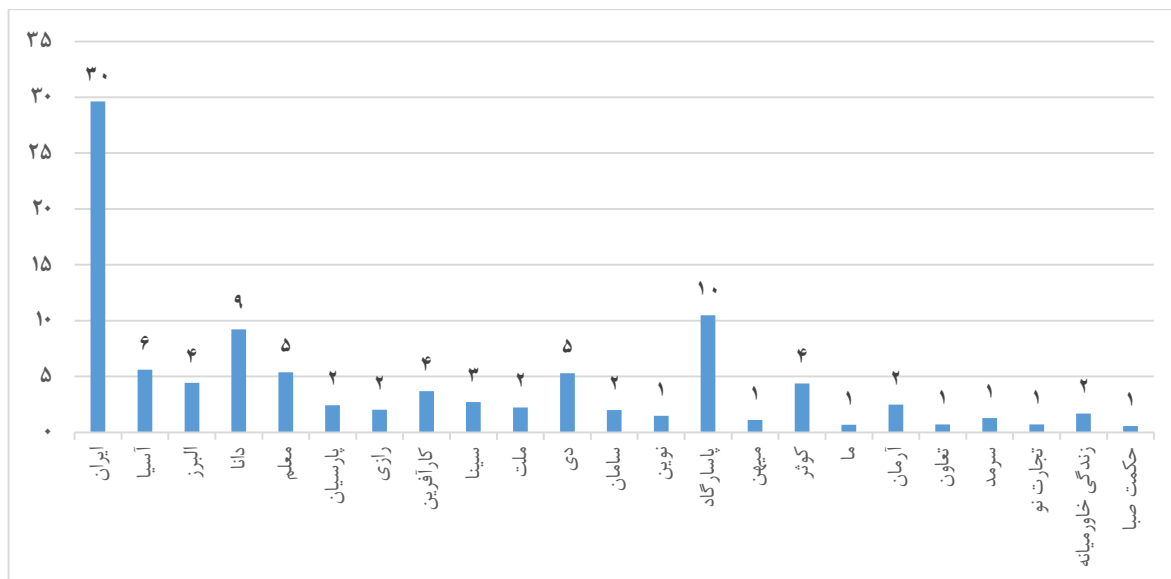
## فصل دوازدهم: صنعت بیمه استان

جدول ۱۲-۲- سهم حق بیمه دریافتی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (میلیون ریال)

| عنوان                     | ۱۳۹۹  | ۱۴۰۰  | درصد تغییرات |
|---------------------------|-------|-------|--------------|
| ایران                     | ۲۷/۱۵ | ۲۹/۶۲ | ۹/۰۹         |
| آسیا                      | ۵/۱۳  | ۵/۶۱  | ۹/۳۵         |
| البرز                     | ۳/۹۶  | ۴/۴۲  | ۱۱/۶۱        |
| دانا                      | ۱۰/۴۰ | ۹/۲۱  | -۱۱/۴۴       |
| معلم                      | ۵/۶۶  | ۵/۳۷  | -۵/۱۲        |
| پارسیان                   | ۱/۹۸  | ۲/۴۱  | ۲۱/۷۱        |
| رازی                      | ۱/۲۴  | ۲/۰۲  | ۶۲/۹۰        |
| کارآفرین                  | ۳/۴۱  | ۳/۶۸  | ۷/۹۱         |
| سینا                      | ۳/۱۸  | ۲/۷۱  | -۱۴/۷۷       |
| ملت                       | ۲/۰۵  | ۲/۲۲  | ۸/۲۹         |
| دی                        | ۹/۹۱  | ۵/۲۸  | -۴۶/۷۲       |
| سامان                     | ۲/۰۵  | ۱/۹۹  | -۲/۹۲        |
| نوین                      | ۱/۵۳  | ۱/۴۹  | -۲/۶۱        |
| پاسارگاد                  | ۹/۳۵  | ۱۰/۴۷ | ۱۱/۹۷        |
| میهن                      | ۱/۶۰  | ۱/۱۰  | -۳۱/۲۵       |
| کوثر                      | ۴/۹۹  | ۴/۳۸  | -۱۲/۲۲       |
| ما                        | ۰/۵۹  | ۰/۶۷  | ۱۳/۵۵        |
| آرمان                     | ۲/۵۰  | ۲/۴۷  | -۱/۲         |
| تعاون                     | ۰/۵۹  | ۰/۶۹  | ۱۶/۹۴        |
| سرمد                      | ۱/۳۶  | ۱/۲۷  | -۶/۶۱        |
| تجارت نو                  | ۰/۷۳  | ۰/۶۹  | -۵/۴۷        |
| زندگی خاورمیانه           | ۰/۱۹  | ۱/۶۸  | ۷۸۴/۲۱       |
| حکمت صبا                  | ۰/۴۳  | ۰/۵۵  | ۲۷/۹۰        |
| بازار بیمه                | ۱۰۰   | ۱۰۰   | ۰            |
| بخش غیردولتی <sup>۱</sup> | ۷۲/۸۵ | ۷۰/۳۸ | -۳/۳۹        |

منبع: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور

۱ مجموع حق بیمه شرکت‌های بیمه خصوصی و بخشی از بیمه‌های دولتی که با بخش خصوصی قرارداد دارند.



نمودار ۱۲-۱ سهم حق بیمه دریافتی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان کردستان در سال ۱۴۰۰

منبع: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور

### ۱۲-۳-۲ میزان خسارت پرداختی به تفکیک شرکت بیمه

سهم خسارت پرداختی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان برای سال ۱۴۰۰ در جدول ۱۲-۳ آمده است. همانطور که مشخص است سهم خسارت پرداختی در بیمه ایران، دانا و دی نسبت به سایر شرکت‌های بیمه استان بیشتر است. کمترین سهم خسارت پرداختی در سال مزبور نیز مربوط به بیمه‌های زندگی خاورمیانه، حکمت صبا و تعاون است.

جدول ۱۲-۳ سهم خسارت پرداختی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان کردستان

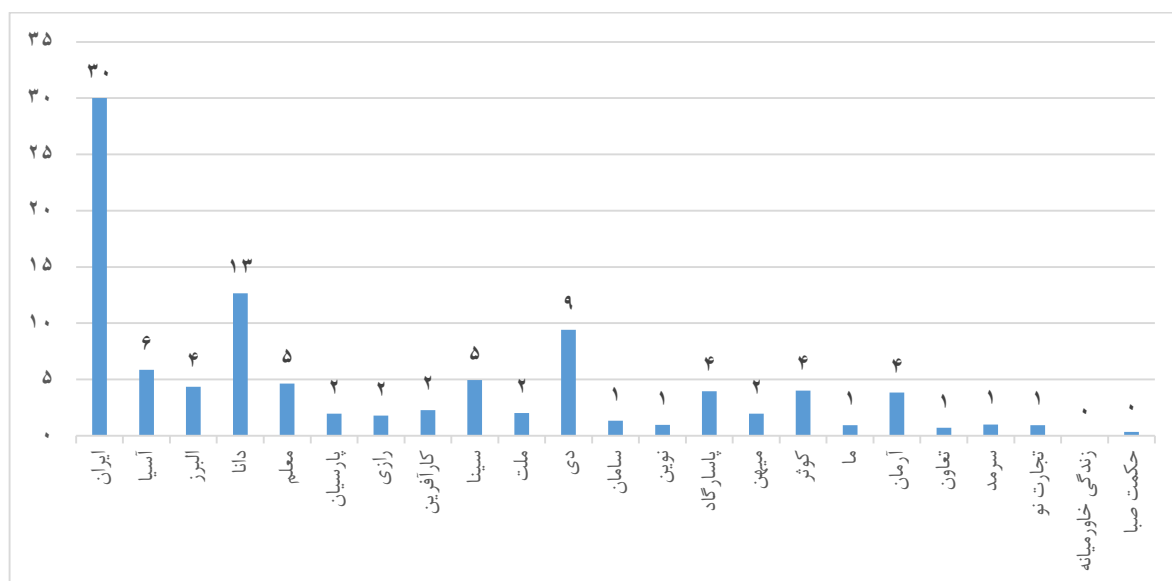
طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (میلیون ریال)

| عنوان    | ۱۳۹۹  | ۱۴۰۰  | درصد تغییرات |
|----------|-------|-------|--------------|
| ایران    | ۳۱/۶۰ | ۳۰/۰۲ | -۵           |
| آسیا     | ۵/۷۴  | ۵/۸۷  | ۲/۲۶         |
| البرز    | ۵/۰۵  | ۴/۳۵  | -۱۳/۸۶       |
| دانا     | ۱۱/۶۰ | ۱۲/۶۶ | ۹/۱۳         |
| معلم     | ۴/۸۴  | ۴/۶۵  | -۳/۹۲        |
| پارسیان  | ۲/۲۹  | ۱/۹۶  | -۱۴/۴۱       |
| رازی     | ۰/۹۴  | ۱/۷۹  | ۹۰/۴۲        |
| کارآفرین | ۲/۷۹  | ۲/۲۸  | -۱۸/۲۷       |
| سینا     | ۷/۵۰  | ۴/۹۶  | -۳۳/۸۶       |
| ملت      | ۲/۱۲  | ۲/۰۳  | -۴/۲۴        |
| دی       | ۶/۹۸  | ۹/۴۲  | ۳۴/۹۵        |
| سامان    | ۱/۲۵  | ۱/۳۴  | ۷/۲          |
| نوبین    | ۱/۰۱  | ۰/۹۸  | -۲/۹۷        |
| پاسارگاد | ۴/۰۵  | ۳/۹۵  | -۲/۴۶        |
| میهن     | ۲/۰۷  | ۱/۹۵  | -۵/۷۹        |
| کوثر     | ۳/۱۳  | ۴/۰۲  | ۲۸/۴۳        |

## فصل دوازدهم: صنعت بیمه استان

|        |       |       |                 |
|--------|-------|-------|-----------------|
| ۱۱/۲۱- | ۰/۹۵  | ۱/۰۷  | ما              |
| ۳۰/۱۶  | ۳/۸۴  | ۲/۹۵  | آرمان           |
| ۳۳/۳۳- | ۰/۷۰  | ۱/۰۵  | تعاون           |
| ۲۱/۹۵  | ۱/۰۰  | ۰/۸۲  | سرمد            |
| ۱۸/۹۸  | ۰/۹۴  | ۰/۷۹  | تجارت نو        |
| ۰      | ۰/۰۱  | ۰/۰۱  | زندگی خاورمیانه |
| ۲/۹۴   | ۰/۳۵  | ۰/۳۴  | حکمت صبا        |
| ۰      | ۱۰۰   | ۱۰۰   | بازار بیمه      |
| ۲/۳۰   | ۶۹/۹۸ | ۶۸/۴۰ | بخش غیردولتی ۲  |

منبع: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور



نمودار ۱۲-۲- سهم خسارت پرداختی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان کردستان در سال ۱۴۰۰

منبع: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور

پراکندگی مراکز فروش بیمه در استان طی سال‌های ۱۳۹۹ - ۱۴۰۰ در جدول ۱۲-۴ آورده شده است. در سال ۱۴۰۰ استان کردستان با ۴۲ نقطه شهری دارای ۲۷ شعبه می‌باشد. تعداد نمایندگی شرکت‌های بیمه استان نیز در سال مزبور با ۲۱/۶ درصد نسبت به سال قبل به ۱۵۸۷ نمایندگی رسیده است. تعداد کارگزاران رسمی بیمه در این سال برابر ۷ و متوسط تعداد مراکز بیمه برای هر نقطه شهری ۳۹ مرکز بوده که نسبت به سال قبل به ترتیب ۴۰ درصد و ۲۱/۸۷ درصد افزایش یافته‌اند. در ادامه تعاریف شعب، نمایندگی و کارگزاری بیمه توضیح داده شده است:

۲ مجموع خسارت شرکت‌های بیمه خصوصی و بخشی از بیمه‌های دولتی که با بخش خصوصی قرارداد دارند.

### شعبه بیمه

شعبه بیمه در واقع واحد دیگری از شرکت اصلی بیمه است که مستقیماً موضوع و وظایف شرکت اصلی را در محل، انجام می‌دهد. فعالیت شعبه در محل، تحت تام و با مسئولیت شرکت اصلی بیمه است. تعداد شعبات بسیار کم است و در شهرهای کوچک وجود ندارد.

### نمایندگی بیمه

نماینده بیمه یک شخصیت حقیقی یا حقوقی (شرکت) است که نمایندگی یک شرکت بیمه خاص نظیر بیمه ایران یا بیمه البرز را بر عهده می‌گیرد. بنابراین نمایندگی بیمه فقط خدمات خاص بیمه ای (نظیر بیمه عمر، بیمه ماشین، بیمه آتش سوزی، درمان و...) که توسط همان شرکت بیمه ارائه می‌شود را عرضه می‌کند و صدور، بازدید و بخشی از امور شرکت بیمه را انجام می‌دهد.

### کارگزاری بیمه

کارگزار بیمه یک شخصیت حقیقی یا حقوقی (شرکت) است که می‌تواند با شرکت های بیمه مختلف کار کند و واسطه انجام معاملات میان بیمه گذار و بیمه گر می‌باشد. کارگزار بیمه می‌تواند نرخ ها و شرایط مختلف را از شرکت های بیمه مختلف دریافت و ارزیابی کرده و برای بیمه گذار شرح دهد تا بیمه گذار بتواند بهترین بیمه را متناسب با نیاز خود انتخاب کند. اما کارگزار بیمه اجازه صدور بیمه نامه در دفتر خود را ندارد و بیمه نامه باید توسط شرکت بیمه اصلی صادر شود. همچنین کارگزار وظیفه دارد در خصوص دریافت خسارت از شرکت های بیمه مشاوره های لازم را به بیمه گزار ارائه کند و تا زمان وصول خسارت پیگیری های آن را انجام دهد.

بنابراین می‌توان بیان کرد که مهم ترین تفاوت شعبه و نمایندگی در میزان اختیارات و مسئولیت آن ها در مقایسه با شرکت اصلی است. شعبه واحد مستقلی نیست بلکه زیر مجموعه ای از شرکت اصلی است و همه اختیارات و مسئولیت های آن توسط شرکت اصلی تعیین می‌شود. در حالی که نمایندگی، یک شخص یا شرکت مستقل است که با اسم یک شرکت معتبر (یعنی شرکت اصلی) فعالیت می‌کند. نکته دیگر در تفاوت شعبه و نمایندگی این است که نمایندگی ها به صورت کاملاً مستقل توسط اشخاص حقیقی یا در قالب شرکت تجاری تاسیس می‌شوند و با شرکت اصلی، قرارداد نمایندگی منعقد می‌کنند. اما شعبه شرکت، یا هنگام تاسیس شرکت اصلی و همراه آن ثبت می‌شود، یا پس از ثبت شرکت، در قالب صورتجلسه تغییرات تنظیم شده و در اداره ثبت شرکت ها به ثبت می‌رسد.

جدول ۱۲-۴- پراکندگی مراکز فروش بیمه در استان کردستان طی سال های ۱۳۹۹-۱۴۰۰

| عنوان                                       | ۱۳۹۹ | ۱۴۰۰ | درصد تغییرات |
|---------------------------------------------|------|------|--------------|
| تعداد نقاط شهری                             | ۴۲   | ۴۲   | ۰            |
| تعداد شعب شرکت های بیمه                     | ۲۷   | ۲۷   | ۰            |
| سهم از تعداد کل شعب کشور                    | ۲/۰  | ۱/۹  | -۵           |
| تعداد نمایندگان بیمه فعال                   | ۱۳۰۵ | ۱۵۸۷ | ۲۱/۶۰        |
| سهم از تعداد نمایندگان بیمه فعال کل کشور    | ۱/۶  | ۱/۷  | ۶/۲۵         |
| تعداد کارگزاران بیمه فعال                   | ۵    | ۷    | ۴۰           |
| متوسط تعداد مراکز فروش بیمه در هر نقطه شهری | ۳۲   | ۳۹   | ۲۱/۸۷        |

منبع: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور

#### ۱۲-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

صنعت بیمه به دلیل فعالیت گسترده‌ای که می‌تواند داشته باشد در اقتصاد هر کشوری دارای نقش اساسی بوده و می‌تواند به عنوان ابزاری مطمئن جهت تجهیز و هدایت منابع پس‌اندازی و تحرک بازار سرمایه و همچنین کاهش ریسک به واسطه سرمایه‌گذاری‌های کلان در اقتصاد مطرح گشته و افزایش رشد اقتصادی را موجب گردد. بیمه محصولی است مدرن که کارکردهای مهمی در ایجاد امنیت و آرامش در زندگی، افزایش سرمایه‌گذاری و رونق اقتصاد، مدیریت و توزیع عادلانه ریسک دارد. صنعت بیمه کشور به عنوان یکی از اجزای مهم بازارهای مالی، به تدریج نقش و جایگاه خود را در فرآیند رشد و توسعه اقتصادی پیدا نموده و در حال رشد است، اما این رشد کند است که به طور قطع نیاز به توجه بیشتر مسئولین سیاست‌گذار بیمه‌ای دارد. ضعف‌های جدی صنعت بیمه در کشور ناشی از فقدان فرهنگ بیمه‌ای مناسب در میان آحاد جامعه و همچنین ضعف در اطلاع‌رسانی و بازاریابی محصولات بیمه‌ای از سوی نهادهای بیمه‌گر می‌باشد. پایین بودن سهم بیمه‌های زندگی، بیمه‌های اعتبار، بیمه‌های خرد، بیمه تکفل، کمبود بازرسان مجرب و کارشناسان متخصص بیمه در واحدهای پرداخت خسارت و ... در بازار بیمه کشور از دیگر چالش‌های فراروی صنعت بیمه می‌باشد. راهکارهای بهبود و توسعه صنعت بیمه می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- وجود نرخ شکنی‌های غیر حرفه‌ای در میان شرکتهای بیمه که خود عاملی در جهت تضعیف باور اعتماد عمومی نسبت به صنعت بیمه می‌باشد. بنابراین تقویت نظارت نهاد ناظر بر صنعت بیمه (بیمه مرکزی) در استان‌ها از طریق سندیکای بیمه‌گران باید در دستور کار قرار گیرد.

- کاهش قدرت خرید مردم ناشی از وضعیت نامناسب اقتصادی که تاثیر مستقیمی بر بازار بیمه استان داشته و به تبع آن مانعی در جهت توسعه و افزایش ضریب نفوذ بیمه خواهد بود. بنابراین پیشنهاد می‌گردد تسهیل مجوزهای کسب و کار و حمایت بیشتر از سرمایه‌گذاران در استان‌های کم‌برخوردار و لزوم انجام سرمایه‌گذاری مستقیم دولت در مناطق کمتر توسعه یافته به منظور ایجاد اشتغال واقعی و افزایش درآمد سرانه استان صورت گیرد.

- نبود راههای مناسب، وجود تصادفات بسیار زیاد در محورهای مواصلاتی استان، موجب ضریب خسارت بالاتر در رشته بیمه شخص ثالث شده که فراتر از میانگین کشوری است. بنابراین پیشنهاد می‌گردد اصلاح و بهسازی راههای مواصلاتی و نقاط حادثه خیز در استان در جهت کاهش تصادفات جاده‌ای مدنظر قرار گیرد.

- دریافت مالیات بر ارزش افزوده از محصولات بیمه‌ای علی‌الخصوص در مورد بیمه نامه شخص ثالث که بیمه‌ای تکلیفی و اجباری است و نرخ گذاری آن را دولت معین می‌کند. (با توجه به ماهیت زیان ده رشته شخص ثالث در کشور که به توالی در سنوات گذشته نیز تکرار شده است) پیشنهاد می‌گردد مالیات بر ارزش افزوده از بیمه نامه اجباری شخص ثالث حذف گردد.

سایر پیشنهادات:

- افزایش تنوع در بیمه‌نامه‌های صادره و عرضه پوشش‌های جدید بیمه‌ای منطبق با نیاز جامعه.

- ارتقاء فرهنگ استفاده از خدمات بیمه‌ای از طریق ارائه خدمات باکیفیت و قیمت مناسب.

- توسعه فرهنگ مشتری مداری از طریق انجام به موقع تعهدات شرکتهای بیمه‌ای.

- پوشش‌دهی بیمه کشاورزی در راستای توسعه بیمه کشاورزی در استان

- تقویت سیستم نظارتی بیمه با رویکرد کاهش تخلفات بیمه‌ای
- بیمه مرکزی باید در راستای تشدید نظارت و کنترل برخی شرکت‌های بیمه‌ای زیان‌ده باید اقدام اساسی کند تا مردم در برخی موارد متضرر نشوند.
- توسعه بیمه‌ها و طراحی پوشش‌های به روز و جدید بیمه‌ای و مناسب با شرایط اقتصادی گروه‌های هدف و موقعیت اقتصادی استان.
- توسعه بیمه‌های با پوشش ریسک بیماری‌های واگیر و اپیدمی.
- رونق و تنوع بخشی به شکل و نوع بیمه‌های عمر و زندگی و رقابتی‌تر کردن این فضا با طراحی و تنوع مزایای جانبی بیمه‌ها جهت ترغیب و تشویق بیمه‌گذاران عمر.
- خصوصی‌سازی و اجرای سیاست‌های آزادسازی و ایجاد فضای رقابتی و همچنین افزایش مشارکت بخش خصوصی در بخش بیمه.
- تعامل صنعت بیمه با سایر حوزه‌های تأمین مالی از سیستم بانکی و بازار سرمایه.
- به جریان انداختن سرمایه کلان بیمه‌ها در جهت کارآفرینی، بهبود محیط کسب و کارو ... در استان.
- پیگیری از استانداری جهت انجام پوشش‌های بیمه‌ای منازل و ابنیه مسکونی استان.
- گسترش پوشش‌های بیمه درمان تکمیلی.
- حمایت از حقوق بیمه‌گذاران و ارتقای حس اعتماد عامه مردم به صنعت بیمه.
- توسعه شبکه بازاریابی و فروش بیمه‌های خصوصی در صنعت بیمه استان.
- اقدامات نظارتی مناسب در فضای کسب و کار بیمه‌ای و تقویت آن.
- تنوع و عدم تمرکز در ساختار پرتفوی صنعت بیمه.
- آموزش و فرهنگ سازی در راستای بهبود ضریب نفوذ بیمه‌های زندگی در صنعت بیمه.
- اولویت قرار دادن رضایتمندی مشتریان، تکریم ارباب رجوع و مدیریت ارتباط مناسب بامشتری.
- ارائه طرح‌های بیمه برای اقشار کم درآمد و مناطق روستایی به منظور گسترش فرهنگ بیمه و افزایش ضریب نفوذ آن.
- ارائه آموزش مناسب به پرسنل صنعت بیمه جهت توانمندسازی به منظور جذب و ارائه خدمات مناسب به عموم مردم.
- تلاش در جهت افزایش اعتبار صنعت بیمه در راستای اعتماد هر چه بیشتر مردم به این صنعت.

## فصل سیزدهم

### بازار پول و اعتبار

#### خلاصه فصل

بانک‌ها به عنوان واسطه، وجوه سپرده‌های سپرده‌گذاران را دریافت نموده و به صورت وام و تسهیلات در اختیار متقاضیان قرار می‌دهند. از آنجا که اعطاء تسهیلات در واقع فراهم ساختن منابع مالی برای بخش‌های مختلف اقتصادی است و می‌تواند به رشد و توسعه کشور و افزایش اشتغال بیانجامد، لذا بررسی و رصد میزان سپرده‌ها (به عنوان منابع مالی قابل تخصیص) و تسهیلات (به عنوان منابع مالی تخصیص یافته) از منظر تأثیر بر رشد و توسعه کشور و بخش‌های مختلف اقتصادی و تولیدی و همچنین کاهش بیکاری بسیار حائز اهمیت است. از سوی دیگر، با توجه به اینکه میزان تسهیلات اعطایی بانک‌ها بر پایه پولی و نقدینگی کشور تأثیر می‌گذارد اهمیت بررسی میزان تسهیلات دوجندان می‌شود.

امروزه نظام بانکی- متشکل از بانک مرکزی و بانک‌های تجاری و موسسه‌های مالی و اعتباری- نقش عمده و رهبری کننده در کنترل فعالیت‌های اقتصادی و به گردش درآوردن چرخ‌های پیشرفت اقتصادی- اجتماعی ایفا می‌کنند. طی سال‌های اخیر، نظام بانکی کشور با مشکلات زیادی روبه‌رو بوده است که ضرورت رفع این مشکلات به شدت احساس می‌گردد. شبکه بانکی استان کردستان به عنوان یکی از استان‌های کم‌برخوردار نیازمند توجه و تلاش بیشتری در راستای جذب و تأمین اعتبار و منابع مالی می‌باشد، لذا، در این مطالعه گزارش عملکرد شبکه بانکی استان کردستان که شامل ۱۴ بانک دولتی و خصوصی شده (ملی، صادرات، ملت، تجارت، سپه، رفاه، مسکن، صنعت و معدن، کشاورزی، پست بانک، مهر ایران، توسعه تعاون، قوامین و سینا) ۱ در سال ۱۴۰۰ و مقایسه آن با سال ۱۳۹۹ مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بانک‌های استان با مجموع ۲۸۴ شعبه بانکی و با ۲۷۶۷ پرسنل مشغول خدمات دهی بوده اند. مانده سپرده‌ها در شبکه بانک‌های استان معادل ۳۰۷،۴۰۷،۱۱۸ میلیون ریال بوده است که نسبت به سال ۱۳۹۹ از رشد ۵۳/۱۰ درصد برخوردار بوده است. مانده تسهیلات اعطایی شبکه بانک‌های استان کردستان تا پایان اسفندماه سال ۱۴۰۰ معادل ۲۶۸،۳۹۶،۹۰۷ میلیون ریال بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۵۵/۲۷ درصد رشد داشته است. مطالبات معوق، سررسید گذشته و مشکوک الوصول شبکه بانک‌های استان کردستان در سال ۱۴۰۰ معادل ۷،۵۴۷،۶۵۱ میلیون ریال بوده که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل معادل ۲۹/۵۴ درصد افزایش داشته است.

۱ آمار و اطلاعات بانک‌های مذکور بر اساس اطلاعات ارائه شده توسط شورای هماهنگی بانک‌های استان می‌باشد.

### ۱۳-۱- سیاست‌های اقتصادی بازار پول و اعتبار و جهت‌گیری‌های استان

اعطای اعتبارات و تسهیلات، بخش مهمی از عملیات هر بانک را تشکیل می‌دهد و از لحاظ اقتصادی حائز اهمیت است. بانک‌ها با عملیات اعتباری خود امکان انتقال منابع از اشخاصی که مستقیماً مایل و یا قادر به مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی هستند، به افرادی که جهت انجام امور اقتصادی نیازمند به منابع مالی هستند، را فراهم می‌کنند و باعث تسهیل فعالیت‌های اقتصادی، افزایش سرمایه‌گذاری‌ها، تولید و اشتغال می‌شوند. به عبارت دیگر بانک‌ها به کمک سیاست‌های اعتباری و مالی خود می‌توانند وسایل رشد و توسعه اقتصادی و یا برعکس با عدم اعطای وام موجبات توقف و رکود اقتصادی را در کشور فراهم آورند. وجود مازاد تقاضای اعتبارات بانکی نسبت به عرضه در کشور، به دلیل پایین بودن نرخ بهره تسهیلات نسبت به نرخ تورم، سبب شده است اعتبارات به گونه‌ای جیره‌بندی شوند و دولت به لحاظ مالکیتش بر سیستم بانکی با وضع مقررات سهمیه‌بندی شده، اعتبارات را بین بخش‌های مختلف اقتصادی تقسیم کند.

اعتبارات تخصیص یافته به بخش‌های مختلف اقتصادی، در راستای اهداف کلان اقتصادی دولت برای رشد بخش‌های اقتصادی است، بدیهی است که اگر این اعتبارات به صورت بهینه به مصرف‌رساند به رشد ارزش افزوده منجر خواهد شد. در غیر این صورت اعطای تسهیلات بانکی از مسیر اصلی خود منحرف و به عدم تخصیص بهینه منابع اقتصادی منجر می‌شود. در شرایط فعلی اقتصاد ایران با توجه به کاهش درآمدهای دولت از یک طرف و نیاز به سرمایه‌گذاری توسط بخش خصوصی، استفاده از پس‌اندازهای بخش غیردولتی اهمیت زیادی پیدا می‌کند. متأسفانه طی سال‌های اخیر از ظرفیت‌های نظام بانکی کشور استفاده بهینه نشده و این امر باعث ایجاد مشکلات زیادی برای نظام بانکی گردیده است. لذا، با توجه به اهمیت اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، ضرورت رفع مشکلات نظام بانکی به شدت احساس می‌شود و لازمه اولیه این امر نیز بررسی روند تحولات شاخص‌های بانکی می‌باشد.

لذا با توجه به اهمیت نظام بانکی در نظام اقتصادی، در گزارش حاضر به بررسی عملکرد نظام بانکی استان کردستان در سال ۱۴۰۰ پرداخته می‌شود. در سطح استان نیز جهت‌گیری‌هایی با هدف افزایش اشتغال و سرمایه‌گذاری صورت گرفته که مهم‌ترین این جهت‌گیری‌ها اعطای کمک‌های اعتباری (تسهیلات بانکی یارانه‌ای) به صنایع و کسب و کارهای کوچک و خانگی استان و تخصیص اعتبارات تکمیلی به واحد‌های نیمه تمام و راکد و دارای توجیه فنی اقتصادی و مالی می‌باشد.

### ۱۳-۲- بررسی وضعیت تحولات بازار پول و اعتبار استان

میزان معوقات سیستم بانکی یکی از معیارهای اندازه‌گیری کارایی سیستم بانکی محسوب می‌شود. در واقع افزایش اندازه این متغیر بانکی نشان‌دهنده تخصیص غیر بهینه منابع بانکی و افزایش ریسک اعتباری بانک‌ها می‌باشد. در کنار زیان مالی بانک‌ها و امکان ورشکستگی آنها بر اثر افزایش معوقات، این افزایش، سیستم بانکی را به شدت ضعیف کرده و با توجه به بانک محور بودن تامین سرمایه در اقتصاد کشور، روند سرمایه‌گذاری نیز با مشکل مواجه می‌شود.

جدول ۱۳-۱- مانده مطالبات معوق سیستم بانکی استان کردستان ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (میلیون ریال)

| نام بانک         | ۱۳۹۹      | ۱۴۰۰      | درصد تغییرات |
|------------------|-----------|-----------|--------------|
| ملی              | ۸۷,۲۰۲    | ۸۳,۹۲۶    | -۳/۷۵        |
| صادرات           | ۱۲,۵۹۹    | ۱۷,۹۲۵    | ۴۲/۲۷        |
| ملت              | ۴۶,۹۰۷    | ۵۶,۳۰۰    | ۲۰/۰۲        |
| تجارت            | ۵۰۴,۷۹۵   | ۵۱۶,۳۴۷   | ۲/۲۸         |
| سپه              | ۶۳,۲۸۲    | ۲۱۱,۰۷۹   | ۲۳۳/۵۵       |
| رفاه             | ۲۶,۸۱۸    | ۱۳,۴۹۵    | -۴۹/۶۷       |
| مسکن             | ۱۱۴,۱۹۷   | ۹۶,۰۴۷    | -۱۵/۸۹       |
| صنعت و معدن      | ۲۵,۴۶۴    | ۹۷,۸۵۰    | ۲۸۴/۲۶       |
| کشاورزی          | ۵۶۰,۸۱۵   | ۹۸۶,۵۳۰   | ۷۵/۹۱        |
| پست بانک         | ۳۴,۲۲۶    | ۲۰,۸۹۴    | -۳۸/۹۵       |
| بانک مهر ایران   | ۷,۸۲۲     | ۱۷,۵۸۵    | ۱۲۴/۸۱       |
| بانک توسعه تعاون | ۱۰۲,۰۶۱   | ۴۶,۳۱۲    | -۵۴/۶۲       |
| توسعه صادرات     | ۳,۴۸۶     | ۱۳        | -۹۹/۶۲       |
| سینا             | ۱۳,۶۹۵    | ۱۵,۲۹۰    | ۱۱/۶۴        |
| جمع کل           | ۱,۶۰۳,۳۶۹ | ۲,۱۷۹,۵۹۳ | ۳۵/۹۳        |

منبع: سرپرستی شعب بانک‌های استان کردستان

جدول (۱-۱۳) مطالبات معوق استان کردستان را نشان می‌دهد که میزان این معوقات در سال ۱۴۰۰ افزایش یافته است. به طوری که در سال ۱۴۰۰ میزان کل مطالبات معوق استان ۳۵/۹۳ درصد افزایش را نسبت به سال قبل نشان داده است. از بین بانک‌های مورد مطالعه بانک صنعت و معدن، سپه و مهر ایران به ترتیب با ۲۸۴/۲۶ درصد، ۲۳۳/۵۵ درصد و ۱۲۴/۸۱ درصد افزایش، بالاترین میزان افزایش را در مانده مطالبات معوق نسبت به سال ۱۳۹۹ داشته و بانک توسعه صادرات با ۹۹/۶۲- درصد بیشترین میزان کاهش را در مانده مطالبات معوق نسبت به دیگر بانک‌ها داشته است.

### ۱۳-۳- بررسی وضعیت بازار پول و اعتبار (وضعیت متغیرهای بانکی در استان)

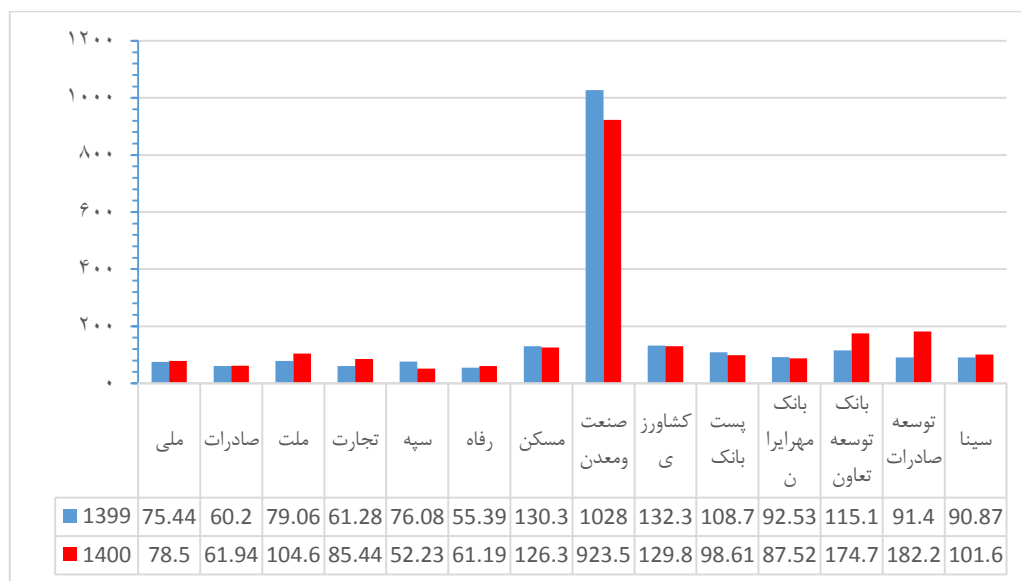
با توجه به اهمیت بازار پول و اعتبار در اقتصاد کشور و استان، در این فصل با استفاده از شاخص‌های بانکی وضعیت این بخش در استان کردستان بررسی می‌شود.

۱۳-۳-۱- نسبت تسهیلات به سپرده‌های بانک

جدول ۱۳-۲- نسبت تسهیلات به سپرده‌های بانک (میلیون ریال/درصد)

| نسبت تسهیلات به سپرده | ۱۴۰۰        |             | نسبت تسهیلات به سپرده | ۱۳۹۹        |             | نام بانک         |
|-----------------------|-------------|-------------|-----------------------|-------------|-------------|------------------|
|                       | سپرده       | تسهیلات     |                       | سپرده       | تسهیلات     |                  |
| ۹۲۳/۴۸                | ۵۲۱.۷۸۶     | ۴.۸۱۸.۶۲۴   | ۱۰۲۷/۸۶               | ۲۲۱.۱۴۸     | ۲.۲۷۳.۰۹۰   | صنعت و معدن      |
| ۱۸۲/۱۶                | ۴۹۸.۷۱۱     | ۹۰۸.۴۵۷     | ۹۱/۴۰                 | ۸۱۰.۶۲۲     | ۷۴۰.۹۲۹     | توسعه صادرات     |
| ۱۷۴/۷۱                | ۲.۹۰۸.۴۶۲   | ۵۰۸۱.۵۰۱    | ۱۱۵/۱۴                | ۲.۷۷۸.۲۷۲   | ۳.۱۹۸.۷۷۷   | بانک توسعه تعاون |
| ۱۲۹/۸۳                | ۲۹.۱۳۴.۷۸۸  | ۳۷.۸۲۸.۲۰۵  | ۱۳۲/۳۱                | ۲۳.۰۲۵.۶۹۶  | ۳۰.۴۶۵.۸۶۰  | کشاورزی          |
| ۱۲۶/۲۸                | ۱۹.۳۱۶.۲۱۷  | ۲۴.۳۹۲.۶۸۲  | ۱۳۰/۳۴                | ۱۵.۵۰۸.۵۰۲  | ۲۰.۲۱۳.۱۶۲  | مسکن             |
| ۱۰۴/۵۵                | ۳۹.۰۲۴.۲۲۸  | ۴۰.۸۰۰.۲۱۸  | ۷۹/۰۶                 | ۳۱.۱۵۱.۴۵۰  | ۲۴.۶۲۸.۸۰۲  | ملت              |
| ۱۰۱/۶۳                | ۴.۵۰۲.۰۴۱   | ۴.۵۷۵.۶۶۰   | ۹۰/۸۷                 | ۲.۸۶۷.۹۲۳   | ۲.۶۰۶.۱۹۶   | سینا             |
| ۹۸/۶۱                 | ۵.۷۱۶.۷۳۴   | ۵.۶۳۷.۸۳۵   | ۱۰۸/۷۰                | ۳.۷۱۳.۰۳۸   | ۴.۰۳۵.۹۴۰   | پست بانک         |
| ۸۷/۵۲                 | ۲۵.۷۲۰.۵۶۱  | ۲۲.۵۱۰.۹۱۸  | ۹۲/۵۳                 | ۱۳.۶۰۰.۹۲۴  | ۱۲.۵۸۵.۲۶۲  | بانک مهر ایران   |
| ۸۵/۴۴                 | ۲۷.۷۳۶.۶۵۹  | ۲۳.۷۰۰.۳۰۱  | ۶۱/۲۸                 | ۲۱.۳۰۵.۹۲۸  | ۱۳.۰۵۶.۱۸۸  | تجارت            |
| ۷۸/۵۰                 | ۵۵.۱۱۵.۱۹۳  | ۴۳.۲۶۶.۰۴۳  | ۷۵/۴۴                 | ۳۹.۶۴۸.۳۵۶  | ۲۹.۹۱۲.۰۹۷  | ملی              |
| ۶۱/۹۴                 | ۲۰.۷۰۳.۶۱۲  | ۱۲.۸۲۳.۹۴۰  | ۶۰/۲۰                 | ۱۷.۸۰۲.۱۵۴  | ۱۰.۷۱۷.۱۳۴  | صادرات           |
| ۶۱/۱۹                 | ۲۳.۳۱۷.۵۵۶  | ۱۴.۲۶۸.۹۰۲  | ۵۵/۳۹                 | ۱۶.۵۱۱.۸۱۵  | ۹.۱۴۶.۴۵۶   | رفاه             |
| ۵۲/۲۳                 | ۵۳.۱۹۰.۵۶۹  | ۲۷.۷۸۳.۶۲۱  | ۷۶/۰۸                 | ۱۱.۸۳۴.۴۵۹  | ۹.۰۰۳.۰۷۶   | سپه              |
| ۸۷/۳۰                 | ۳۰۷.۴۰۷.۱۱۸ | ۲۶۸.۳۹۶.۹۰۷ | ۸۶/۰۹                 | ۲۰۰.۷۸۰.۲۸۷ | ۱۷۲.۸۵۲.۶۵۱ | جمع استان        |
| ۸۳/۲۴                 | ۴۹.۷۵۴.۱۴۰  | ۴۱.۴۱۸.۲۴۳  | ۸۰/۱۸                 | ۳۴.۸۲۴.۰۳۵  | ۲۷.۹۲۲.۶۹۳  | کشور             |

منبع: سرپرستی شعب بانک‌های استان کردستان



نمودار ۱۳-۱- نسبت تسهیلات به سپرده‌های بانک (میلیون ریال)

منبع: سرپرستی شعب بانک‌های استان کردستان

اصولاً بانک‌ها منابع مورد نیاز برای اعطای تسهیلات خود را از سپرده‌های بانکی، وام (قرض) بین بانکی و استقراض از بانک مرکزی تامین می‌کنند. نسبت تسهیلات به سپرده‌ها از مهم‌ترین شاخص‌هایی است که بیانگر کیفیت مدیریت منابع و مصارف بانک‌ها می‌باشد. به عبارت دیگر، این نسبت میزان اتکا بر منابع سپرده‌ای بانک‌ها برای اعطای تسهیلات به بخش غیر دولتی را ارزیابی می‌کند. نسبتی از مصارف به منابع بانکی بهینه که نشانگر توازن در پرداخت‌ها باشد، حدود ۸۰ درصد می‌باشد. یعنی زمانی که بانک‌ها، تا ۸۰ درصد از منابع و سپرده‌های خود را تسهیلات داده و به این طریق به مصرف برسانند، توازن در عملکرد خود را رعایت کرده‌اند. مطابق جدول (۱۳-۲)، برخی بانک‌ها مانند بانک مسکن، کشاورزی، ملت، صنعت و معدن و توسعه تعاون، توسعه صادرات و سینا که عمده‌تأ بانک‌های تخصصی هستند علاوه بر سپرده‌های بانکی از سایر منابع نیز برای اعطای تسهیلات استفاده کرده‌اند بطوریکه نسبت مصارف به منابع آنها از ۱۰۰ درصد نیز بیشتر شده است. بانک‌های صنعت و معدن، توسعه صادرات، توسعه تعاون، کشاورزی، مسکن، ملت و سینا به ترتیب با نسبت ۹۲۳/۴۸، ۱۸۲/۱۶، ۱۷۴/۷۱، ۱۲۹/۸۳، ۱۲۶/۲۸، ۱۰۴/۵۵ و ۱۰۱/۶۳ بیشترین نسبت مصارف به منابع را در سال ۱۴۰۰ به خود اختصاص داده‌اند. بانک‌هایی که نسبت تسهیلات به سپرده بالایی دارند نشان می‌دهد در راستای توسعه اقتصادی استان ریسک بالاتری را قبول کرده‌اند و این امر به نفع استان می‌باشد.

بانک‌های ملی، تجارت و مهرایران به ترتیب دارای نسبت مصارف به منابع ۷۸/۵۰، ۸۵/۴۴، ۸۷/۵۲ در سال ۱۴۰۰ بوده‌اند که تقریباً معادل رقم استاندارد می‌باشد. این موضوع نشان می‌دهد که این بانک‌ها در زمینه تخصیص منابع با احتیاط بیشتری عمل نموده‌اند. سایر بانک‌ها از نسبتی کمتر از ۸۰ درصد برخوردار بوده‌اند که این امر نشان دهنده شرایط نامطلوب این بانک‌ها در پرداخت تسهیلات و فاصله از نقطه کارایی تخصیص منابع است.

در سال ۱۴۰۰، در مجموع بانک‌های استان، این نسبت ۸۷/۳۰ که تقریباً نزدیک به رقم استاندارد است و نسبت به سال ۱۳۹۹ که ۸۶/۰۹ بوده است، روند افزایشی را نشان می‌دهد.

### ۱۳-۳-۲- بررسی و تحلیل اجزاء سپرده‌ها:

مجموع سپرده‌های بانکی استان کردستان طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۹ با رشد ۵۳/۱۰ درصدی از ۲۸۷،۷۸۰،۲۰۰ میلیون ریال در سال ۱۳۹۹ به ۳۰۷،۴۰۷،۱۱۸ میلیون ریال در سال ۱۴۰۰ افزایش یافته است. بررسی ترکیب سپرده‌ها نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری قرض الحسنه جاری و کوتاه مدت بخش اعظم سپرده‌های استان را در سال ۱۴۰۰ تشکیل می‌دهند. سهم سپرده‌های قرض الحسنه جاری و کوتاه مدت در سال ۱۳۹۹ به ترتیب برابر ۳۰/۹۸ و ۲۳/۷۹ درصد سپرده‌ها بوده است که سهم سپرده‌های قرض الحسنه جاری با ۴۲/۵۴ درصد افزایش در مانده و سپرده‌های کوتاه مدت با ۸۳/۹۱ درصد افزایش در مانده، در سال ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۲۸/۵۲ و ۲۸/۵۸ می‌باشد.

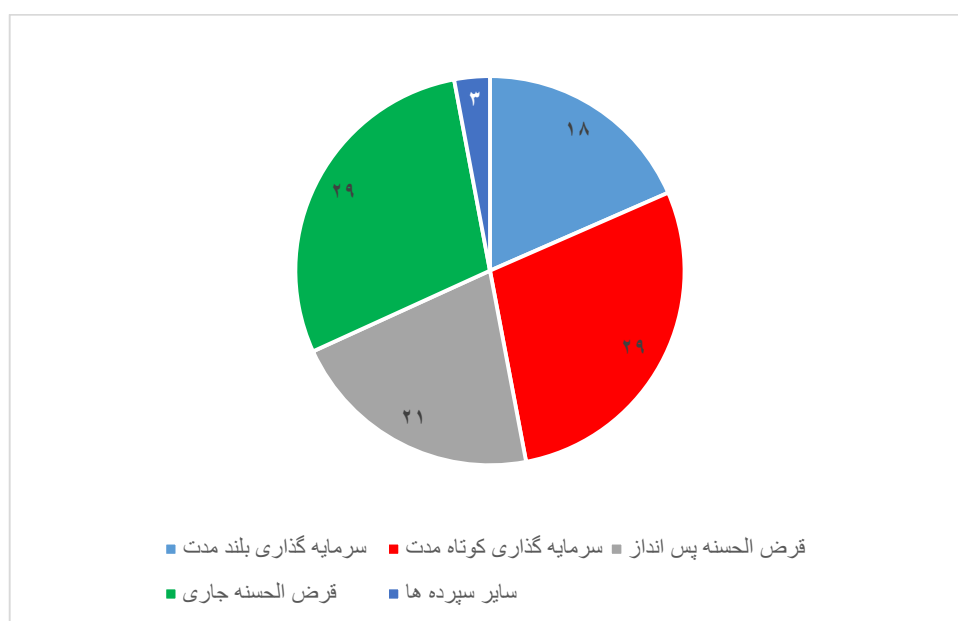
جزئیات بیشتر در مورد ترکیب سپرده‌های بانکی استان طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۹ در جدول (۱۳-۳) ارائه شده است.

## فصل سیزدهم: بازار پول و اعتبار

جدول ۱۳-۳- مانده انواع سپرده‌های بانکی به تفکیک نوع سپرده (میلیون ریال)

| رشد<br>(درصد) | ۱۴۰۰  |             | ۱۳۹۹  |             | عنوان                  |
|---------------|-------|-------------|-------|-------------|------------------------|
|               | سهم   | مبلغ        | سهم   | مبلغ        |                        |
| ۴۵/۱۰         | ۱۸/۴۳ | ۵۶,۶۷۶,۳۱۰  | ۱۹/۴۵ | ۳۹,۰۵۸,۹۱۷  | سرمایه‌گذاری بلند مدت  |
| ۸۳/۹۱         | ۲۸/۵۸ | ۸۷,۸۷۷,۶۸۴  | ۲۳/۷۹ | ۴۷,۷۸۱,۹۶۴  | سرمایه‌گذاری کوتاه مدت |
| ۴۰/۴۱         | ۲۱/۱۶ | ۶۵,۰۷۳,۲۴۱  | ۲۳/۰۸ | ۴۶,۳۴۲,۱۶۶  | قرض الحسنه پس انداز    |
| ۴۲/۵۴         | ۲۸/۵۲ | ۸۸,۶۹۳,۳۷۹  | ۳۰/۹۸ | ۶۲,۲۱۹,۲۸۶  | قرض الحسنه جاری        |
| ۶۸/۹۵         | ۲/۹۵  | ۹,۰۸۶,۵۰۴   | ۲/۶۷  | ۵,۳۷۷,۹۵۴   | سایر سپرده‌ها          |
| ۵۳/۱۰         | ۱۰۰   | ۳۰۷,۴۰۷,۱۱۸ | ۱۰۰   | ۲۰۰,۷۸۰,۲۸۷ | جمع کل                 |

منبع: سرپرستی شعب بانک‌های استان کردستان



نمودار ۱۳-۲- سهم مانده انواع سپرده‌های بانکی به تفکیک نوع سپرده (درصد)

منبع: سرپرستی شعب بانک‌های استان کردستان

جدول ۱۳-۴- مانده انواع سپرده‌های بانکی به تفکیک بانک‌های استان در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال)

| بانک‌ها | بلند مدت   | کوتاه مدت  | قرض الحسنه پس انداز | قرض الحسنه جاری | سایر سپرده‌ها | جمع کل     |
|---------|------------|------------|---------------------|-----------------|---------------|------------|
| ملی     | ۱۱۰,۸۷,۵۷۰ | ۱۳,۰۰۶,۱۴۵ | ۱۶,۵۳۴,۹۹۹          | ۱۳,۹۱۲,۳۹۴      | ۵۷۴,۰۸۵       | ۵۵,۱۱۵,۱۹۳ |
| صادرات  | ۳,۷۲۳,۷۲۷  | ۳,۸۴۲,۳۰۹  | ۵,۰۸۸,۶۱۲           | ۷,۸۸۲,۷۹۸       | ۱۶۶,۱۶۶       | ۲۰,۷۰۳,۶۱۲ |
| ملت     | ۷,۵۸۸,۳۲۵  | ۷,۳۴۲,۳۶۵  | ۷,۸۶۵,۷۵۶           | ۱۵,۲۶۱,۴۱۶      | ۹۶۶,۳۶۶       | ۳۹,۰۲۴,۲۲۸ |
| تجارت   | ۶,۳۴۲,۳۴۴  | ۳,۶۷۹,۵۳۵  | ۳,۷۰۷,۲۸۷           | ۱۲,۳۳۵,۴۶۱      | ۱,۶۷۲,۰۳۲     | ۲۷,۷۳۶,۶۵۹ |
| سپه     | ۷,۴۷۲,۷۵۴  | ۳۳,۷۲۲,۸۱۱ | ۴,۹۲۸,۰۷۴           | ۶,۴۳۱,۳۸۶       | ۶۳۵,۵۴۴       | ۵۳,۱۹۰,۵۶۹ |
| رفاه    | ۸,۴۳۲,۸۶۲  | ۳,۲۲۸,۸۶۳  | ۲,۶۶۴,۶۷۷           | ۸,۶۵۹,۵۳۸       | ۳۳۱,۶۱۶       | ۲۳,۳۱۷,۵۵۶ |
| مسکن    | ۲,۳۷۲,۸۳۵  | ۱۴,۴۹۰,۳۵۵ | ۱,۹۲۲,۲۰۸           | ۵۳۰,۸۱۹         | ۰             | ۱۹,۳۱۶,۲۱۷ |

## فصل سیزدهم: بازار پول و اعتبار

|                  |            |            |            |            |            |             |
|------------------|------------|------------|------------|------------|------------|-------------|
| صنعت و معدن      | ۲۱،۷۵۰     | ۱۹۱،۰۳۰    | ۶،۶۳۰      | ۲۸۹،۲۷۶    | ۱۳،۱۰۰     | ۵۲۱،۷۸۶     |
| کشاورزی          | ۶،۶۷۴،۸۴۴  | ۶،۴۵۰،۱۴۹  | ۴،۷۶۸،۱۴۷  | ۱۰،۴۴۷،۷۶۰ | ۷۹۳،۸۸۸    | ۲۹،۱۳۴،۷۸۸  |
| پست بانک         | ۴۶۸،۷۹۳    | ۵۰۳،۴۳۴    | ۵۴۲،۲۸۲    | ۳،۹۸۸،۱۰۰  | ۲۱۴،۱۲۵    | ۵،۷۱۶،۷۳۴   |
| بانک مهر ایران   | .          | .          | ۱۵،۵۳۸،۹۷۱ | ۷،۴۱۳،۷۳۴  | ۲،۷۶۷،۸۵۶  | ۲۵،۷۲۰،۵۶۱  |
| بانک توسعه تعاون | ۲۱۵،۵۴۰    | ۵۳۷،۸۵۸    | ۱،۰۳۵،۰۸۱  | ۵۳۶،۵۵۶    | ۵۸۳،۴۲۷    | ۲،۹۰۸،۴۶۲   |
| توسعه صادرات     | ۲۷،۰۱۰     | ۲۴،۶۷۴     | ۲۶۱،۹۵۲    | ۱۸۴،۷۲۱    | ۳۵۴        | ۴۹۸،۷۱۱     |
| سینا             | ۲،۲۴۷،۹۵۶  | ۸۵۸،۱۵۶    | ۲۰۸،۵۶۵    | ۸۱۹،۴۲۰    | ۳۶۷،۹۴۵    | ۴،۵۰۲،۰۴۲   |
| جمع کل           | ۵۶،۶۷۶،۳۱۰ | ۸۷،۸۷۷،۶۸۴ | ۶۵،۰۷۳،۲۴۱ | ۸۸،۶۹۳،۳۷۹ | ۹۰،۸۶۵،۵۰۴ | ۳۰۷،۴۰۷،۱۱۸ |

منبع: سرپرستی شعب بانک‌های استان کردستان

### ۱۳-۴- تسهیلات بانکی

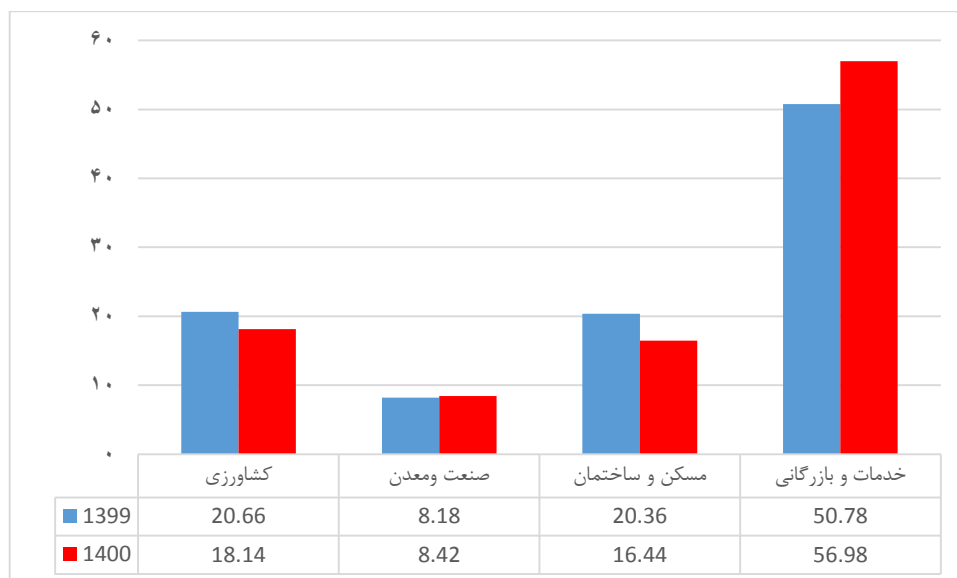
یکی از مهم‌ترین وظایف بانک‌ها تخصیص تسهیلات و اعتبارات مالی به مشتریان برای انجام فعالیت‌های اقتصادی است. بانک‌ها منابع مالی جذب شده از سپرده‌گذاران را در قالب تسهیلات بانکی ارائه می‌دهند و با ارائه آن به متقاضیان تلاش دارند حداکثر منفعت را کسب کنند تا بتوانند برای خود و سپرده‌گذاران کسب درآمد کنند. در این بخش به ترکیب تسهیلات بانک‌ها در بخش‌های مختلف اقتصادی شامل بخش‌های صنعت و معدن، مسکن و ساختمان، کشاورزی و خدمات و بازرگانی طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۹ پرداخته می‌شود.

مطابق جدول (۱۳-۵)، حجم تسهیلات پرداختی نظام بانکی در سال ۱۳۹۹ معادل ۱۷۱،۸۴۲،۰۴۰ میلیون ریال بوده است که با متوسط رشد ۵۵/۷۰ درصدی به ۲۶۷،۵۶۳،۲۴۳ میلیون ریال در سال ۱۴۰۰ افزایش یافته است. بیشترین میزان سهم پرداخت تسهیلات در سال ۱۴۰۰ به بخش‌های خدمات و بازرگانی، کشاورزی و مسکن و ساختمان به ترتیب با ۵۶/۹۸، ۱۸/۱۴ و ۱۶/۴۴ درصد و کمترین میزان به صنعت و معدن با ۸/۴۲ درصد اختصاص دارد. که این نسبت با سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی استان نیز انطباق دارد. بر اساس بررسی‌های انجام شده سهم ارزش افزوده خدمات ۶۵/۸۴، سهم کشاورزی ۱۷/۳۰ و سهم صنعت ۱۶/۴۷ درصد در استان است. طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۹ بخش اعظم تسهیلات بانک‌های استان کردستان به بخش خدمات و بازرگانی اعطا شده است.

جدول ۱۳-۵- مانده تسهیلات اعطایی به تفکیک بخش‌های اقتصادی (میلیون ریال)

| درصد تغییرات     | ۱۴۰۰       |             | ۱۳۹۹       |             | عنوان |
|------------------|------------|-------------|------------|-------------|-------|
|                  | سهم (درصد) | مبلغ        | سهم (درصد) | مبلغ        |       |
| کشاورزی          | ۱۸/۱۴      | ۴۸،۵۵۵،۶۰۹  | ۲۰/۶۶      | ۳۵،۵۱۵،۷۶۵  |       |
| صنعت و معدن      | ۸/۴۲       | ۲۲،۵۴۵،۷۰۲  | ۸/۱۸       | ۱۴،۰۶۳،۹۵۴  |       |
| مسکن و ساختمان   | ۱۶/۴۴      | ۴۴،۰۰۴،۳۰۵  | ۲۰/۳۶      | ۳۴،۹۹۷،۰۹۸  |       |
| خدمات و بازرگانی | ۵۶/۹۸      | ۱۵۲،۴۵۷،۶۲۷ | ۵۰/۷۸      | ۸۷،۲۶۵،۲۲۲  |       |
| کل تسهیلات       | ۱۰۰        | ۲۶۷،۵۶۳،۲۴۳ | ۱۰۰        | ۱۷۱،۸۴۲،۰۴۰ |       |

منبع: سرپرستی شعب بانک‌های استان کردستان



نمودار ۱۳-۳- سهم مانده تسهیلات اعطایی به تفکیک بخش‌های اقتصادی

منبع: سرپرستی شعب بانک‌های استان کردستان

### ۱۳-۵- بررسی و تحلیل مطالبات غیر جاری بانک‌ها

نسبت مطالبات غیر جاری بانکی به تسهیلات اعطایی در نظام بانکی، میزان ریسک بانک‌ها در اعطای تسهیلات را می‌سنجد و یکی از معیارهای سنجش سلامت بانک است. لذا هر چه این رقم کاهش یابد، منجر به کارایی هر چه بهتر بانک‌ها در تأمین منابع مالی تولید کشور خواهد شد. از این رو، افزایش آن علامت هشدار برای نظام بانکی است و میتواند بر رشد اقتصادی در بلندمدت تأثیر سوء گذاشته و چرخه تولید را مختل کند. این رقم بر اساس استانداردها و عرف بین‌المللی بایستی بین ۲ تا ۵ درصد تسهیلات اعطایی باشد و معوقات بیش از ۵ درصد تسهیلات بانکی به عنوان ریسک پرخطر محسوب می‌شود.

این شاخص در واقع نشان دهنده این امر می‌باشد که چه میزان از تسهیلات اعطایی بانک به صورت معوقه درآمده و در واقع، منابع سوخت شده بانک به حساب می‌آید. بنابراین افزایش این نسبت، به طور قطع بر قدرت تسهیلات دهی بانک در سال‌های آتی اثر مستقیم داشته و منابع بانکی را برای اعطای تسهیلات و آرایه سایر خدمات بانکی، کاهش می‌دهد.

بر اساس ارقام موجود در جدول (۱۳-۶)، میزان کل تسهیلات اعطایی توسط بانک‌های استان در سال ۱۳۹۹ معادل با ۱۷۲،۸۵۲،۶۵۱ میلیون ریال بوده است که ۳/۳۷ درصد از کل تسهیلات مذکور (معادل با ۵،۸۲۶،۱۵۷ میلیون ریال) باز پرداخت نشده است. بر اساس جدول مذکور در سال ۱۴۰۰ از ۲۶۸،۳۹۶،۹۰۷ میلیون ریال تسهیلات اعطایی بانک‌ها ۲/۸۱ درصد از کل تسهیلات مذکور (معادل با ۷،۵۴۷،۶۵ میلیون ریال) معوق شده است. در سال ۱۴۰۰ بانک‌های ملی، صادرات، ملت، تجارت، سپه، رفاه، مسکن، پست بانک، مهر ایران، توسعه تعاون، توسعه صادرات و سینا با نسبت‌های: ۱/۵۸، ۱/۲۳، ۱/۰۴، ۲/۶۳، ۱/۹۹، ۰/۸۸، ۳/۱۹، ۱/۶۸، ۰/۵۴، ۳/۱۸، ۰/۱۲ و ۱/۲۵ درصد در وضعیت مطلوبی قرار داشته‌اند و در مقابل بانک‌های صنعت و معدن و کشاورزی با نسبت‌هایی معادل با ۱۰/۶۷ و ۸/۵۶ درصد در وضعیت نامطلوبی قرار داشته‌اند.

## فصل سیزدهم: بازار پول و اعتبار

جدول ۱۳-۶- نسبت مانده کل مطالبات غیر جاری به کل مانده تسهیلات بانکی به تفکیک بانکهای استان  
(میلیون ریال)

| نام بانک         | ۱۳۹۹             |                     |                                               | ۱۴۰۰             |                     |                                               |
|------------------|------------------|---------------------|-----------------------------------------------|------------------|---------------------|-----------------------------------------------|
|                  | مطالبات غیر جاری | مانده تسهیلات بانکی | نسبت مطالبات غیر جاری به تسهیلات بانکی (درصد) | مطالبات غیر جاری | مانده تسهیلات بانکی | نسبت مطالبات غیر جاری به تسهیلات بانکی (درصد) |
| ملی              | ۶۸۷،۱۱۱          | ۲۹،۹۱۲،۰۹۷          | ۲/۳۰                                          | ۶۸۵،۶۹۵          | ۴۳،۲۶۶،۰۴۳          | ۱/۵۸                                          |
| صادرات           | ۱۲۰،۹۷۱          | ۱۰،۷۱۷،۱۳۴          | ۱/۱۳                                          | ۱۵۸،۷۸۱          | ۱۲،۸۲۳،۹۴۰          | ۱/۲۳                                          |
| ملت              | ۷۳۲،۱۲۷          | ۲۴،۶۲۸،۸۰۲          | ۲/۹۷                                          | ۴۲۷،۴۰۳          | ۴۰،۸۰۰،۲۱۸          | ۱/۰۴                                          |
| تجارت            | ۶۷۱،۵۰۸          | ۱۳،۰۵۶،۱۸۸          | ۵/۱۴                                          | ۶۲۵،۲۴۳          | ۲۳،۷۰۰،۳۰۱          | ۲/۶۳                                          |
| سپه              | ۲۴۵،۳۰۸          | ۹،۰۰۳،۰۷۶           | ۲/۷۲                                          | ۵۵۳،۳۹۵          | ۲۷،۷۸۳،۶۲۱          | ۱/۹۹                                          |
| رفاه             | ۱۳۹،۷۵۸          | ۹،۱۴۶،۴۵۶           | ۱/۵۳                                          | ۱۲۶،۲۳۷          | ۱۴،۲۶۸،۹۰۲          | ۰/۸۸                                          |
| مسکن             | ۹۳۸،۵۳۱          | ۲۰،۲۱۳،۱۶۲          | ۴/۶۴                                          | ۷۷۸،۸۴۵          | ۲۴،۳۹۲،۶۸۲          | ۳/۱۹                                          |
| صنعت و معدن      | ۳۷۸،۱۰۲          | ۲،۲۷۳،۰۹۰           | ۱۶/۶۳                                         | ۵۱۴،۱۶۱          | ۴،۸۱۸،۶۲۴           | ۱۰/۶۷                                         |
| کشاورزی          | ۱،۴۶۳،۱۰۳        | ۳۰،۴۶۵،۸۶۰          | ۴/۸۰                                          | ۳،۲۴۱،۱۷۶        | ۳۷،۸۲۸،۲۰۵          | ۸/۵۶                                          |
| پست بانک         | ۱۰۹،۸۸۱          | ۴،۰۳۵،۹۴۰           | ۲/۷۲                                          | ۹۴،۷۹۴           | ۵،۶۳۷،۸۳۵           | ۱/۶۸                                          |
| بانک مهر ایران   | ۸۴،۲۱۶           | ۱۲،۵۸۵،۲۶۲          | ۰/۶۷                                          | ۱۲۱،۶۲۴          | ۲۲،۵۱۰،۹۱۸          | ۰/۵۴                                          |
| بانک توسعه تعاون | ۱۷۷،۸۰۴          | ۳،۱۹۸،۷۷۷           | ۵/۵۶                                          | ۱۶۱،۸۲۸          | ۵،۰۸۱،۵۰۱           | ۳/۱۸                                          |
| توسعه صادرات     | ۲۸،۴۰۳           | ۱،۰۱۰،۶۱۱           | ۲/۸۱                                          | ۱،۱۶۳            | ۹۰۸،۴۵۷             | ۰/۱۲                                          |
| سینا             | ۴۹،۳۳۴           | ۲،۶۰۶،۱۹۶           | ۱/۸۹                                          | ۵۷،۳۰۶           | ۴،۵۷۵،۶۶۰           | ۱/۲۵                                          |
| جمع کل           | ۵،۸۲۶،۱۵۷        | ۱۷۲،۸۵۲،۶۵۱         | ۳/۳۷                                          | ۷،۵۴۷،۶۵۱        | ۲۶۸،۳۹۶،۹۰۷         | ۲/۸۱                                          |

منبع: سرپرستی شعب بانکهای استان کردستان

مانده کل مطالبات غیر جاری به تفکیک سررسید گذشته، معوق و مشکوک الوصول در جدول ۱۳-۷ نشان داده شده است. همانگونه که ملاحظه می شود مانده مطالبات معوق با ۳۵/۹۳ در صد افزایش از ۱،۶۰۳،۳۶۹ میلیون ریال در سال ۱۳۹۹ به ۲،۱۷۹،۵۹۳ میلیون ریال در سال ۱۴۰۰ رسیده است، رشد بالای مطالبات معوق نشان دهنده ریسک اعتباری بالا در سیستم بانکی استان است. بر اساس اطلاعات مندرج در جدول (۱۳-۷) مطالبات مشکوک الوصول در

## فصل سیزدهم: بازار پول و اعتبار

سال ۱۴۰۰ نسبت به سال گذشته ۱۵/۵۲ درصد کاهش داشته است. این امر بانک ها را از ریسک های بازار و نقدینگی نیز مصون می سازد.

جدول ۱۳-۷- مانده کل مطالبات غیرجاری به تفکیک سررسید گذشته، معوق و مشکوک الوصول (میلیون ریال)

| عنوان          | ۱۳۹۹      | ۱۴۰۰      | درصد تغییرات |
|----------------|-----------|-----------|--------------|
| معوق           | ۱,۶۰۳,۳۶۹ | ۲,۱۷۹,۵۹۳ | ۳۵/۹۳        |
| سررسید گذشته   | ۱,۰۴۴,۳۵۸ | ۲,۶۸۲,۹۶۵ | ۱۵۶/۹۰       |
| مشکوک الوصول   | ۳,۱۷۸,۴۳۱ | ۲,۶۸۵,۰۹۳ | -۱۵/۵۲       |
| جمع کل مطالبات | ۵,۸۲۶,۱۵۷ | ۷,۵۴۷,۶۵۱ | ۲۹/۵۴        |

منبع: سرپرستی شعب بانک های استان کردستان

### ۱۳-۶- بررسی کارایی بانک ها

یکی از معیارهای کارایی در سیستم بانکی بررسی امکانات سخت افزاری، نیروی انسانی بانک ها و نسبت های موجود در این زمینه می باشد. مطابق جدول (۱۳-۸) در بین بانک های استان، بانک سپه با ۵۰ شعبه و ۶۳۴ پرسنل، بیشترین تعداد شعبه و پرسنل را در بین بانک های استان دارا می باشد و بانک صنعت و معدن و با ۱ شعبه و ۱۴ پرسنل کمترین تعداد شعبه و پرسنل را داشته است. بررسی تعداد دستگاه های ATM بانک های استان نیز نشان می دهد که بانک سپه با ۲۶۹ دستگاه بیشترین و بانک صنعت و معدن با ۱ دستگاه کمترین تعداد دستگاه های ATM را داشته اند.

جدول ۱۳-۸- بررسی کارایی بانکها (درصد)

| نام بانک         | تعداد شعب | تعداد پرسنل | تعداد دستگاه ATM | نسبت سپرده به شعب (درصد) | نسبت تسهیلات به شعب (درصد) | نسبت سپرده به پرسنل | نسبت تسهیلات به پرسنل | نسبت تعداد دستگاه های ATM به شعب |
|------------------|-----------|-------------|------------------|--------------------------|----------------------------|---------------------|-----------------------|----------------------------------|
| ملی              | ۴۳        | ۴۰۸         | ۱۴۷              | ۱۲۸,۱۷۴,۸۶۷,۴۴           | ۱۰۰,۶۱۸,۷۰۴,۶۵             | ۱۳,۵۰۸,۶۲۶          | ۱۰,۶۰۴,۴۲۲,۳۰         | ۳۴۱,۸۶                           |
| صادرات           | ۲۳        | ۲۲۴         | ۶۰               | ۹۰,۰۱۵,۷۰۴,۳۵            | ۵۵,۷۵۶,۲۶۰,۸۷              | ۹,۲۴۲,۶۸۴           | ۵,۷۲۴,۹۷۳,۲۱          | ۲۶۰,۸۷                           |
| ملت              | ۲۱        | ۲۶۳         | ۹۱               | ۱۸۵,۸۲۹,۶۵۷,۱۴           | ۱۹۴,۲۸۶,۷۵۲,۳۸             | ۱۴,۸۳۸,۱۱۰          | ۱۵,۵۱۳,۳۹۰,۸۷         | ۴۳۳,۳۳                           |
| تجارت            | ۲۶        | ۲۳۴         | ۵۳               | ۱۰۶,۶۷۹,۴۵۷,۶۹           | ۹۱,۱۵۵,۰۰۳,۸۵              | ۱۱,۸۵۳,۲۷۳          | ۱۰,۱۲۸,۳۳۳,۷۶         | ۲۰۳,۸۵                           |
| سپه              | ۵۰        | ۶۳۴         | ۲۶۹              | ۱۰۶,۳۸۱,۱۳۸,۰۰           | ۵۵,۵۶۷,۲۴۲,۰۰              | ۸,۳۸۹,۶۸۰           | ۴,۳۸۲,۲۷۴,۶۱          | ۵۳۸,۰۰                           |
| رفاه             | ۲۴        | ۱۹۱         | ۷۶               | ۹۷,۱۵۶,۴۸۳,۳۳            | ۵۹,۴۵۳,۷۵۸,۳۳              | ۱۲,۲۰۸,۱۴۵          | ۷,۴۷۰,۶۲۹,۳۲          | ۳۱۶,۶۷                           |
| مسکن             | ۲۱        | ۱۸۷         | ۳۵               | ۹۱,۹۸۱,۹۸۵,۷۱            | ۱۱۶,۱۵۵,۶۲۸,۵۷             | ۱۰,۳۲۹,۵۲۸          | ۱۳,۰۴۴,۲۱۴,۹۷         | ۱۶۶,۶۷                           |
| صنعت و معدن      | ۱         | ۱۴          | ۱                | ۵۲,۱۷۸,۶۰۰,۰۰            | ۴۸۱,۸۶۲,۴۰۰,۰۰             | ۳,۷۲۷,۰۴۳           | ۳۴,۴۱۸,۷۴۲,۸۶         | ۱۰۰,۰۰                           |
| کشاورزی          | ۳۸        | ۳۵۰         | ۵۹               | ۷۶,۶۷۰,۴۹۴,۷۴            | ۹۹,۵۴۷,۹۰۷,۸۹              | ۸,۳۲۴,۲۲۵           | ۱۰,۸۰۸,۰۵۸,۵۷         | ۱۵۵,۲۶                           |
| پست بانک         | ۱۰        | ۶۳          | ۷۷               | ۵۷,۱۶۷,۳۴۰,۰۰            | ۵۶,۳۷۸,۳۵۰,۰۰              | ۹,۰۷۴,۱۸۱           | ۸,۹۴۸,۹۴۴,۴۴          | ۷۷۰,۰۰                           |
| بانک مهر ایران   | ۱۴        | ۸۵          | ۱۶               | ۱۸۳,۷۱۸,۲۹۲,۸۶           | ۱۶۰,۷۹۲,۲۷۱,۴۳             | ۳۰,۲۵۹,۴۸۴          | ۲۶,۴۸۳,۴۳۲,۹۴         | ۱۱۴,۲۹                           |
| بانک توسعه تعاون | ۹         | ۷۹          | ۱۵               | ۳۲,۳۱۶,۲۴۴,۴۴            | ۵۶,۴۶۱,۱۲۲,۲۲              | ۳,۶۸۱,۵۹۷           | ۶,۴۳۲,۲۷۹,۷۵          | ۱۶۶,۶۷                           |
| سینا             | ۴         | ۳۵          | ۹                | ۱۱۲,۵۵۱,۰۱۸,۱۰           | ۱۱۴,۳۹۱,۵۰۵,۰۸             | ۱۲,۸۶۲,۹۷۳          | ۱۳,۰۷۳,۳۱۴,۸۷         | ۲۲۵,۰۰                           |
| جمع کل           | ۲۸۴       | ۲۷۶۷        | ۹۰۸              | ۱۰۸,۲۴۱,۹۴۲,۵۱           | ۹۴,۵۰۵,۹۵۳,۲۴              | ۱۱,۱۰۹,۷۶۲          | ۹,۶۹۹,۹۲۴,۳۷          | ۳۱۹,۷۲                           |

منبع: سرپرستی شعب بانک های استان کردستان

### ۱۳-۷- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

بانک‌ها همواره نقش مهمی در اقتصاد کشور داشته‌اند و با توجّه به اینکه تأمین منابع مالی بنگاههای اقتصادی متکی به بانک‌ها بوده و به اصطلاح تأمین مالی در کشور بانک محور می‌باشد و نقش بازار سرمایه و سهامداران در مقایسه با بانک‌ها کمتر است لذا حساسیت عملکرد بانک‌ها و کارایی آنها بسیار حائز اهمیت می‌باشد. در طی سال‌های اخیر همواره با وجود افزایش بی‌رویه حجم نقدینگی، با پدیده‌ای به نام معمای نقدینگی روبرو بوده‌ایم. به عبارتی با وجود رشد بالای نقدینگی در سال‌های اخیر، همواره بنگاههای تولیدی و فعالان اقتصادی در نظر سنجی‌ها و پیمایش‌های داخلی و خارجی مهم‌ترین مشکل پیشروی خود را مشکل تأمین مالی عنوان کرده‌اند. همچنین اوضاع نابسامان اقتصادی و گرفتاری اقتصاد در رکورد تورمی و از طرفی دیگر اعمال تحریم‌های چندجانبه بین‌المللی طی چند سال اخیر، مشکل دسترسی به منابع مالی را حادث‌تر از گذشته کرده و در این بین سیستم بانکی کشور کارایی لازم را از خود نشان نداده است.

عدم نظارت کافی بر عملکرد بانک‌ها توسط بانک مرکزی منجر به اعطای وام‌هایی بی‌ضابطه و بدون توجه به نیاز بخش‌های تولیدی کشور گردیده است و از طرفی دیگر بخش‌های مولد از دسترسی به تسهیلات محروم مانده‌اند. در این گزارش با استفاده از مهم‌ترین شاخص‌های پولی و بانکی، بازار پول استان کردستان مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت. بیشترین میزان سهم پرداخت تسهیلات در سال ۱۴۰۰ به بخش‌های خدمات و بازرگانی، کشاورزی و مسکن و ساختمان به ترتیب با ۵۶/۹۸، ۱۸/۱۴ و ۱۶/۴۴ درصد و کمترین میزان به صنعت و معدن با ۸/۴۲ درصد اختصاص دارد. که این نسبت با سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی استان نیز انطباق دارد. بر اساس بررسی‌های انجام شده سهم خدمات ۶۵/۸۴، سهم کشاورزی ۱۷/۳۰ و سهم صنعت ۱۶/۴۷ درصد در استان است. طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۹ بخش اعظم تسهیلات بانک‌های استان کردستان به بخش خدمات و بازرگانی اعطا شده است.

با توجه به نتایج بدست آمده به نظر می‌رسد نسبت مطالبات غیرجاری به کل مانده تسهیلات بانکی در استان تقریباً بالا بوده و در آستانه مرحله ریسک‌پذیری قرار دارد. عدم نظارت بر نحوه مصرف تسهیلات توسط بانک‌های عامل، ضعف کیفی فرآیند و مراحل بررسی پرونده در شعب بانک‌ها، فاصله نرخ سود بانکی از بهره بازار، نرخ ارز و نوسانات آن، عدم ثبات سیاست‌های مالی و پولی و تغییرات مکرر قوانین و مقررات از دلایلی است که می‌توان برای بالا بودن نسبت مانده کل مطالبات غیرجاری به کل مانده تسهیلات بانکی استان ذکر کرد. در شرایط کنونی بعد از بحران پولی و مالی اخیر و بالا بودن نسبی نسبت مطالبات غیرجاری به تسهیلات اعطایی در بانک‌های کشور، توجه به این مهم اهمیت ویژه‌ای دارد.

با توجه به اهمیت نقش بانک‌ها در اقتصاد استان، ضرورت بازپرداخت مطالبات بانک‌ها به شدت احساس می‌گردد. با توجه به نسبت تسهیلات به سپرده مشاهده می‌شود که برخی بانک‌ها نسبت تسهیلات به سپرده بالاتری دارند؛ اگرچه این اقدام از دیدگاه سیستم بانکی، ریسک‌پذیری بانک را افزایش داده اما به نفع اقتصاد استان بوده و در کوتاه مدت موجب افزایش تولید و اشتغال شده و در بلندمدت با ایجاد ارزش افزوده و گردش پول بیشتر به خود شبکه بانکی استان نیز نفع می‌رساند. عملکرد ذکر شده می‌تواند ناشی از وجود دو عامل باشد: ۱- ریسک‌پذیری نسبتاً بالای مدیران و سیستم بانکی در آن بانک ۲- دسترسی به منابع اعتباری ویژه در خصوص بانک‌های تخصصی.

در کل می‌توان گفت که وضعیت نامطلوب فضای کسب و کار از جمله اساسی‌ترین مشکلات سیستم بانکی کشور است، زیرا باعث اخلاف در برنامه ریزی بانک‌ها می‌گردد، ضرردهی طرح‌ها را سبب شده و بازپرداخت تسهیلات را با مشکل روبه‌رو می‌کند. امید می‌رود با بهبود مستمر فضای کسب و کار و وضعیت عمومی سیستم بانکی نیز بهتر

گردد. در ادامه پیشنهادهای جهت بهبود در عملکرد شبکه بانکی در راستای توسعه و پیشرفت استان مطرح شده است.

- تقویت و روزآمد سازی نظارت بر حسن اجرای سیاستهای ابلاغی بانک مرکزی با هدف جلوگیری از بالا بردن نرخ سود بانکی، اختصاص منابع بانکی به بخشهای غیرمولد و سفتهبازانه، افزایش حجم معوقات بانکی و شرکتداری بانکها.
- گشایش خط اعتباری بانک مرکزی با نرخ سود پایین و تخصیص آن به صورت تسهیلات خرد دارای وثیقه به منظور فعال سازی بخشهای پیشران اقتصاد مانند ساخت مسکن. در این شرایط نیاز بانکها به پایه پولی از محل تخصیص خطوط اعتباری مذکور تأمین شده و به طور همزمان اهداف اشتغال، رونق غیرتورمی و رشد اقتصادی نیز محقق خواهند شد. به این ترتیب افزایش منفعلانه پایه پولی که در قالب اضافه برداشت بدون وثیقه بانکها از بانک مرکزی است دیگر صورت نمیگیرد و فشار افزایشی بر نرخ سود تسهیلات بانکی جای خود را به افزایش فعالانه پایه پولی از راه تخصیص خطوط اعتباری معین به پیشرانهای اقتصادی و کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی میدهد.
- تقویت سیستمهای اعتبار سنجی و ارزیابی نظام بانکی کشور در زمینه اعطای تسهیلات همراه با اتخاذ تدابیری در جهت بهبود شرایط کسب و کار.
- اعطای تسهیلات کم بهره ای از سوی دولت می تواند زمینه جذب سرمایه گذاری و ایجاد تحول در رونق بنگاههای زود بازده فراهم کند.
- اجرایی کردن عملیات بازار باز توسط بانک مرکزی.
- وامدهی امن بانک مرکزی به بانکها در قبال اخذ وثایق.
- دسته بندی بانکها و تعیین رفتار متمایز با هر دسته متناسب با شاخصهای سلامت و تبعیت از بانک مرکزی.
- انتقال حساب واحدهای تولیدی استان به داخل و مذاکره با واحدهای تولیدی استان جهت عدم انتقال حساب بانکی خود به خارج استان.
- لغو شرط ارائه پیش امکان سنجی طرح به بانک برای طرحهای با پیشرفت فیزیکی بیش از ۷۰ درصد.
- لحاظ کردن شرایط آسان تر جهت تأمین وثایق مانند استفاده از سفته، تعهد سهامداران و...
- افزایش ثبات در اقتصاد کلان از جمله بهبود شاخصهای مربوط به فضای کسب و کار، بهبود متغیرهای مهمی چون تورم و بیکاری و تلاش برای کاهش فشارهای بین المللی به منظور بهبود فضای فعالیت در بانکداری.
- اتکای بالا به منابع بانکی استان و عدم استفاده از سایر روشهای تأمین مالی از دیگر مشکلات شبکه بانکی استان است که عدم پاسخگویی کامل سیستم بانکی به خیل عظیم متقاضیان، ایجاد نارضایتی و کاهش اعتماد عمومی به سیستم بانکی را سبب شده است، برای این مشکل آشنا نمودن هرچه بیشتر صاحبان طرح نسبت به سایر روشهای تأمین مالی به طرق مختلف از جمله برگزاری همایشها و سمینارها پیشنهاد می گردد.
- بررسی پروسه طولانی پرداخت تسهیلات به طرحهای ارائه شده به بانکهای عامل و تعلل بیش از حد بانکها و سعی در حذف موانع این فرایند.

- ملزم نمودن بانک‌های عامل به پذیرفتن طرح‌های مصوب کمیته استانی جهت پرداخت از محل اعتبارات موجود تسهیلات تبصره ۱۸ قانون بودجه و همچنین سایر اعتبارات تکلیفی موجود در تبصره ۱۶، رونق تولید، اشتغال روستایی و ....
- اختصاص منابع جداگانه جهت رونق تولید و اشتغال در استان‌های کمتر برخوردار.
- متنوع سازی ابزارهای اعمال سیاست پولی بانک مرکزی از طریق ایجاد سازوکارهای لازم برای استفاده از عملیات بازار باز.
- تهیه و اجرای برنامه اصلاح نظام بانکی کشور که باید مشتمل بر بازبینی ترازنامه و سایر صورت‌های مالی بانک‌ها در چارچوب استانداردهای گزارشگری مالی بین‌الملل باشد.
- تفکیک بانک‌های دارای نسبت‌های ترازنامه‌ای مناسب از بانک‌های دارای نسبت‌های ترازنامه‌ای نامناسب و برخورد با بانک‌های متخلف.
- راه‌اندازی نظام حل و فصل و فراهم‌سازی امکان انحلال، توقف، ورشکستگی و ادغام بانک‌های دارای نسبت‌های ترازنامه‌ای نامناسب.
- الزام بانک‌ها به واگذاری دارایی‌ها و اموال مازاد و سهام خود در شرکت‌هایی که فعالیت غیربانکی انجام می‌دهند با توجه به افزایش قیمت در بازار دارایی‌ها.
- اخذ مالیات از عایدی اموال مازاد شبکه بانکی مطابق ماده ۱۷ قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقاء نظام مالی کشور.
- استقرار سیستم اعتبارسنجی قوی که باعث می‌شود بانک در انتخاب مشتریان دچار اشتباه نگزینی نشود.
- تداوم اجرای برنامه ساماندهی بازار غیرمتشکل پولی و مؤسسات اعتباری غیرمجاز.
- ممنوعیت اعطای تسهیلات بانکی به پروژه‌های فاقد توجیه فنی، اقتصادی و مالی.
- تنوع ابزارهای مالی برای پوشش نیازهای مشتریان.

## فصل چهاردهم

### نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی

#### خلاصه فصل

از مهم‌ترین معضلات موجود در عرصه اقتصاد کشور که آثار مخرب اقتصادی و اجتماعی در پی دارد می‌توان به تورم بالا اشاره کرد. تورم، عبارت است از "افزایش سطح عمومی قیمت‌ها در یک دوره زمانی معین". بر این اساس، تقسیم تورم به انواع گوناگون (ضعیف، متوسط، شدید یا لجام گسیخته) چنان که در ادبیات اقتصادی مطرح است، در واقع ذکر مصادیق آن است؛ وگرنه همه در ماهیت (افزایش سطح عمومی قیمت‌ها) یکسان هستند.

پدیده تورم در بیشتر کشورهای جهان، کم و بیش وجود دارد؛ اما نرخ آن، در جوامع و زمان‌ها مختلف فرق می‌کند. این پدیده در دوره‌های اخیر در کشورهای توسعه یافته، کمتر مشکل آفرین بوده اما برخی از کشورهای در حال توسعه با تورم‌های شدید مواجهند که آثار منفی بسیاری مانند افزایش نابرابری در توزیع درآمد، افزایش مصرف، کاهش پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، انحراف منابع به تولید کالاها و خدمات غیر ضرور، کاهش رشد اقتصادی و گسترش انواع فسادهای مالی، اداری را به دنبال دارد.

متأسفانه سطح بالای تورم در کشور ایران و به تبع آن استان کردستان آن هم در دوره بلندمدت علاوه بر آنکه فضای کسب و کار را با نااطمینانی همراه کرده است آسیب‌های جبران ناپذیری به اقشار ضعیف جامعه وارد نموده و منجر به افزایش شکاف اجتماعی شده است. لذا برنامه‌ریزی در جهت کنترل و کاهش آن باید یکی از محورهای سیاست‌گذاری باشد.

تورم سال ۱۴۰۰ استان برای مناطق شهری استان ۴۰/۷ و برای مناطق روستایی ۴۲/۴ می‌باشد و در مقایسه با کشور که به ترتیب ۳۹/۷ و ۴۲/۸ بوده، در خصوص تورم مناطق شهری استان بالاتر از کشور است در نتیجه به همان نسبت قدرت خرید مردم کاهش پیدا کرده است.

از میان گروه‌های اصلی کالاها و خدمات نیز بیشترین نرخ تورم در کشور مربوط به قسمت‌های هتل و رستوران، خوراکیها و آشامیدنی‌ها و پوشاک و کفش است که این روند در استان هم مشهود است.

### ۱۴-۱- نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی

#### ۱۴-۱-۱- سیاست‌های اقتصادی تورم و جهت‌گیری‌های استان

یکی از مهم‌ترین اهداف هر جامعه‌ای دستیابی به بالاترین سطح رفاه ممکن بوده که به جرأت می‌توان گفت تورم بالا یکی از مهم‌ترین موانع برای دستیابی به این مقصود است. این متغیر نه تنها زندگی شخصی مردم را تحت تاثیر قرار می‌دهد بلکه حتی رفتار دولت‌ها نیز تحت تاثیر این متغیر قرار داشته و می‌تواند به تصمیم‌گیری‌های سیاستی بهینه‌ای منجر گردد که تمام افراد جامعه از نتایج مفید آن بهره‌مند گردند. نرخ‌های تورم بالا نظام تولید و سرمایه‌گذاری و پس‌انداز را مختل کرده، با تغییر الگوی مصرف و تغییر جریان پس‌اندازها از کارهای مولد و تولیدی به سمت دلالی و واسطه‌گری و خرید کالاهای مصرفی بادوام شده و نیز با ایجاد اختلال در نظام توزیع امکانات، فرصت‌ها و درآمدها و ایجاد رانتهای اقتصادی برای عده‌ای خاص، زمینه بروز و تشدید مفاسد مالی و مفاسد اداری را فراهم می‌نماید.

به طور کلی می‌توان ادعا نمود تورم در کشور ما پدیده‌ای بنیادی و بادوام بوده و مظهری از عدم تعادل اقتصادی کشور است و مبارزه اصولی با تورم، مستلزم تجدید نظر در الگوی توسعه اقتصادی کشور می‌باشد. بر این اساس ضروری است فعالان اقتصادی اطلاع دقیقی از وضعیت تغییرات قیمتی و تورم داشته باشند. در این راستا، شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی یکی از شاخص‌های اقتصادی مهم و کلیدی کشور است که مورد استفاده مسئولان، دستگاه‌های برنامه‌ریز و سیاست‌گذار و مجامع علمی کشور است. به طور کلی سه نوع روش سیاستی عمده برای مقابله با تورم در ادبیات اقتصادی مطرح است که شامل روشهای مبارزه با عوامل، آثار و خود تورم است.

در روش مبارزه با عوامل تورم کوشش می‌شود که آن عوامل، برطرف یا تضعیف شوند و بدینسان جلو گسترش تورم گرفته می‌شود. در روش مبارزه با آثار تورم نیز مدیران و سیاست‌گذاران با استفاده از روش‌هایی چون پرداخت یارانه‌ها، تأسیس و گسترش انواع بیمه‌ها مثل بیمه بیکاری، تأمین اجتماعی و غیره، و کمک به اقشاری که از تورم آسیب می‌بینند، به مبارزه با آثار تورم می‌پردازند و در روش مبارزه با خود تورم، برنامه‌ها در جهت مبارزه با خود تورم است. این کار به طور معمول با نرخ گذاری روی کالاها و خدمات صورت می‌گیرد.

#### ۱۴-۱-۲- بررسی وضعیت تحولات نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی استان

کارگروه تنظیم بازار استان متشکل از دستگاه‌های دولتی، حسب مورد اصناف و سایر تشکلهای به صورت ماهانه تشکیل می‌شود و وضعیت تورم، چالش‌های پیش رو و راهکارها استان مورد بررسی قرار می‌گیرد. از مهم‌ترین محورهای این جلسات بررسی و تحلیل تغییرات قیمت و روند تأمین و توزیع کالاهای اساسی احاد جامعه است.

- تغییرات و نوسانات نرخ ارز
- عدم وجود واحدهای تولیدی مربوط به کالاهای اساسی (برنج، روغن، شکر، لوازم خانگی) در استان
- مرزی بودن استان و تحت تأثیر قرار گرفتن از تحولات بازار کشور همسایه
- محدود بودن مراکز عرضه در بازار استان و نبودن فضای رقابتی بین عرضه‌کنندگان کالا و خدمات

#### ۱۴-۱-۳- بررسی وضعیت شاخص‌های قیمتی

شاخص کل بهای کالا و خدمات مصرفی مناطق شهری در سال ۱۴۰۰ برای استان و کشور به ترتیب برابر ۳۷۷/۵ و ۳۵۴/۱ بوده که بر اساس سال ۱۳۹۵ به عنوان سال پایه محاسبه شده است. نرخ تورم نیز که حاصل تغییرات شاخص

## فصل چهاردهم: نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی

قیمت است و در جدول بعد آمده است؛ تورم سال ۱۴۰۰ استان و کشور در مناطق شهری، به ترتیب برابر ۴۱/۱ و ۴۰/۲ درصد می‌باشد.

جدول ۱۴-۱- شاخص قیمت و نرخ تورم سالانه استان کردستان و کشور طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰

| عنوان | شاخص کل قیمت |       | نرخ تورم (درصد) |      |
|-------|--------------|-------|-----------------|------|
|       | ۱۳۹۹         | ۱۴۰۰  | ۱۳۹۹            | ۱۴۰۰ |
| استان | ۲۶۷/۴        | ۳۷۷/۵ | ۳۹/۲            | ۴۱/۱ |
| کشور  | ۲۵۲/۶        | ۳۵۴/۱ | ۳۶/۴            | ۴۰/۲ |

منبع: مرکز آمار ایران

شاخص قیمت کالاها و خدمات مصرفی و نرخ تورم ماهیانه و نقطه‌ای استان کردستان و کشور طی سال‌های ۱۳۹۹ - ۱۴۰۰ در جدول ذیل نشان داده شده است. در سال ۱۴۰۰ شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی استان کردستان از ۳۲۸،۴ در فروردین‌ماه به ۴۲۳،۱ در اسفندماه و شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی کشور نیز در سال مزبور از ۳۰۶،۱ در فروردین‌ماه به ۴۰۱،۵ در اسفندماه رسیده است. نرخ تورم فروردین‌ماه سال ۱۴۰۰ برای استان برابر ۳،۳ در صد بوده است. همچنین نرخ تورم ماهیانه کشور از ۲،۷ در صد در فروردین‌ماه سال ۱۴۰۰ به ۱،۳ در صد در اسفندماه رسیده است. نرخ تورم نقطه‌ای استان کردستان در فروردین‌ماه سال ۱۴۰۰ برابر ۵۷،۰ درصد بوده است و این رقم در اسفند ماه سال مزبور به ۳۳،۲ رسیده است. نرخ تورم نقطه‌ای کشور نیز از ۴۹،۵ درصد در فروردین‌ماه سال ۱۴۰۰ به ۳۴،۷ درصد در اسفند ماه رسیده است.

جدول ۱۴-۲- شاخص قیمت و نرخ تورم ماهیانه و نقطه‌ای استان کردستان و کشور طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۰

| عنوان    | شاخص کل |       |       |       | نرخ تورم ماهیانه (درصد) |       |      |       | نرخ تورم نقطه‌ای (درصد) |       |
|----------|---------|-------|-------|-------|-------------------------|-------|------|-------|-------------------------|-------|
|          | ۱۳۹۹    |       | ۱۴۰۰  |       | ۱۳۹۹                    |       | ۱۴۰۰ |       | ۱۳۹۹                    |       |
|          | کشور    | استان | کشور  | استان | کشور                    | استان | کشور | استان | کشور                    | استان |
| فروردین  | ۲۰۹/۲   | ۲۰۴/۸ | ۳۲۸/۴ | ۳۰۶/۱ | ۳/۸                     | ۲/۱   | ۳/۳  | ۲/۷   | ۱۴/۰                    | ۱۹/۸  |
| اردیبهشت | ۲۱۵/۹   | ۲۱۰/۰ | ۳۳۵/۵ | ۳۰۸/۴ | ۳/۲                     | ۲/۵   | ۲/۲  | ۰/۷   | ۱۴/۶                    | ۲۱/۰  |
| خرداد    | ۲۲۷/۸   | ۲۱۴/۲ | ۳۴۴/۲ | ۳۱۶/۲ | ۵/۵                     | ۲/۰   | ۲/۶  | ۲/۵   | ۲۱/۱                    | ۲۲/۵  |
| تیر      | ۲۴۱/۶   | ۲۲۷/۹ | ۳۵۲/۳ | ۳۲۷/۴ | ۶/۰                     | ۶/۴   | ۲/۳  | ۳/۵   | ۲۶/۲                    | ۲۶/۹  |
| مرداد    | ۲۴۹/۳   | ۲۳۵/۹ | ۳۵۹/۴ | ۳۳۷/۸ | ۳/۲                     | ۳/۵   | ۲/۰  | ۳/۲   | ۳۰/۷                    | ۳۰/۴  |
| شهریور   | ۲۵۶/۸   | ۲۴۴/۳ | ۳۷۱/۸ | ۳۵۱/۱ | ۳/۰                     | ۳/۶   | ۳/۴  | ۳/۹   | ۳۶/۸                    | ۳۴/۴  |
| مهر      | ۲۷۵/۶   | ۲۶۱/۵ | ۳۸۸/۳ | ۳۶۴/۱ | ۷/۳                     | ۷/۰   | ۴/۵  | ۳/۷   | ۴۴/۰                    | ۴۱/۴  |
| آبان     | ۲۹۵/۲   | ۲۷۵/۰ | ۳۹۹/۲ | ۳۷۳/۰ | ۷/۱                     | ۵/۲   | ۲/۸  | ۲/۵   | ۵۳/۱                    | ۴۶/۴  |
| آذر      | ۳۰۱/۰   | ۲۸۰/۶ | ۴۰۱/۵ | ۳۷۹/۲ | ۲/۰                     | ۲/۰   | ۰/۶  | ۱/۷   | ۵۴/۲                    | ۴۴/۸  |
| دی       | ۳۰۵/۸   | ۲۸۵/۷ | ۴۰۷/۷ | ۳۸۸/۲ | ۱/۶                     | ۱/۸   | ۱/۵  | ۲/۴   | ۵۵/۸                    | ۴۶/۲  |
| بهمن     | ۳۱۳/۵   | ۲۹۲/۸ | ۴۱۸/۴ | ۳۹۶/۴ | ۲/۵                     | ۲/۵   | ۲/۶  | ۲/۱   | ۵۸/۳                    | ۴۸/۲  |
| اسفند    | ۳۱۷/۷   | ۲۹۸/۱ | ۴۲۳/۱ | ۴۰۱/۵ | ۱/۴                     | ۱/۸   | ۱/۱  | ۱/۳   | ۵۷/۷                    | ۴۸/۷  |

منبع: مرکز آمار ایران

مرکز آمار ایران اطلاعات مربوط به شاخص قیمت و نرخ تورم کالاها و خدمات مصرفی گروه‌های اصلی را برای استان‌های کشور، به دو گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات و کالاهای غیرخوراکی و خدمات تفکیک نموده است که در جدول زیر ارائه شده است. شاخص کل گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات استان و کشور در سال

## فصل چهاردهم: نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی

۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۴۵۹,۰ و ۴۶۵,۴ و شاخص کل گروه کالاهای غیرخوراکی و خدمات استان و کشور به ترتیب ۳۲۹,۳ و ۳۱۲,۴ بوده است. نرخ تورم مربوط به گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات استان از ۴۳,۴ درصد در سال ۱۳۹۹ به ۴۵,۵ درصد در سال ۱۴۰۰ رسیده است. نرخ تورم گروه کالاهای غیرخوراکی و خدمات استان نیز در سال ۱۴۰۰ برابر ۳۵,۸ درصد بوده است. همچنین نرخ تورم دو گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات و کالاهای غیرخوراکی و خدمات کشور در سال ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۵۱,۵ و ۳۴,۶ درصد بوده است.

جدول ۱۴-۳- شاخص کل و نرخ تورم کالاها و خدمات مصرفی گروه‌های اصلی استان و کشور طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

| عنوان                             | شاخص کل |       |       |       | نرخ تورم ماهیانه (درصد) |      |       |      |
|-----------------------------------|---------|-------|-------|-------|-------------------------|------|-------|------|
|                                   | ۱۳۹۹    |       | ۱۴۰۰  |       | ۱۳۹۹                    |      | ۱۴۰۰  |      |
|                                   | استان   | کشور  | استان | کشور  | استان                   | کشور | استان | کشور |
| خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات | ۳۰۹/۵   | ۳۰۷/۲ | ۴۵۹/۰ | ۴۶۵/۴ | ۴۳/۴                    | ۳۹/۰ | ۴۵/۵  | ۵۱/۵ |
| کالاهای غیرخوراکی و خدمات         | ۲۴۲/۵   | ۲۳۲/۱ | ۳۲۹/۳ | ۳۱۲/۴ | ۳۶/۳                    | ۳۵/۲ | ۳۵/۸  | ۳۴/۶ |

منبع: مرکز آمار ایران

جدول ۱۴-۴- شاخص کل بهای کالا و خدمات مصرفی به تفکیک مناطق شهری و روستایی (سال پایه ۱۳۹۵ = ۱۰۰)

| عنوان         |                                               |  | ۱۳۹۹  | ۱۴۰۰  |
|---------------|-----------------------------------------------|--|-------|-------|
| کشور          | شاخص کل بهای کالا و خدمات مصرفی مناطق شهری    |  | ۲۵۰/۶ | ۳۵۰/۲ |
|               | شاخص کل بهای کالا و خدمات مصرفی مناطق روستایی |  | ۲۶۳/۵ | ۳۷۶/۲ |
| استان کردستان | شاخص کل بهای کالا و خدمات مصرفی مناطق شهری    |  | ۲۶۴/۸ | ۳۷۲/۷ |
|               | شاخص کل بهای کالا و خدمات مصرفی مناطق روستایی |  | ۲۷۶/۵ | ۳۹۳/۹ |

منبع: مرکز آمار ایران

جدول ۱۴-۵- نرخ تورم کالا و خدمات مصرفی به تفکیک مناطق شهری و روستایی (سال پایه ۱۳۹۵) (درصد)

| عنوان         |                           |  | ۱۳۹۹ | ۱۴۰۰ |
|---------------|---------------------------|--|------|------|
| کشور          | نرخ تورم در مناطق شهری    |  | ۳۶/۲ | ۳۹/۷ |
|               | نرخ تورم در مناطق روستایی |  | ۳۷/۷ | ۴۲/۸ |
| استان کردستان | نرخ تورم در مناطق شهری    |  | ۳۹/۲ | ۴۰/۷ |
|               | نرخ تورم در مناطق روستایی |  | ۳۹/۳ | ۴۲/۴ |

منبع: مرکز آمار ایران

### ۱۴-۱-۴- بررسی و تحلیل اجزاء شاخص‌های قیمتی

شاخص‌های قیمتی و نرخ تورم به تفکیک گروه‌های مختلفی محاسبه می‌شود که در جدول زیر آورده شده است. بیش‌ترین نرخ تورم در استان مربوط به دو گروه ۱. پوشاک و کفش، هتل و رستوران و ۲. خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها به

## فصل چهاردهم: نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی

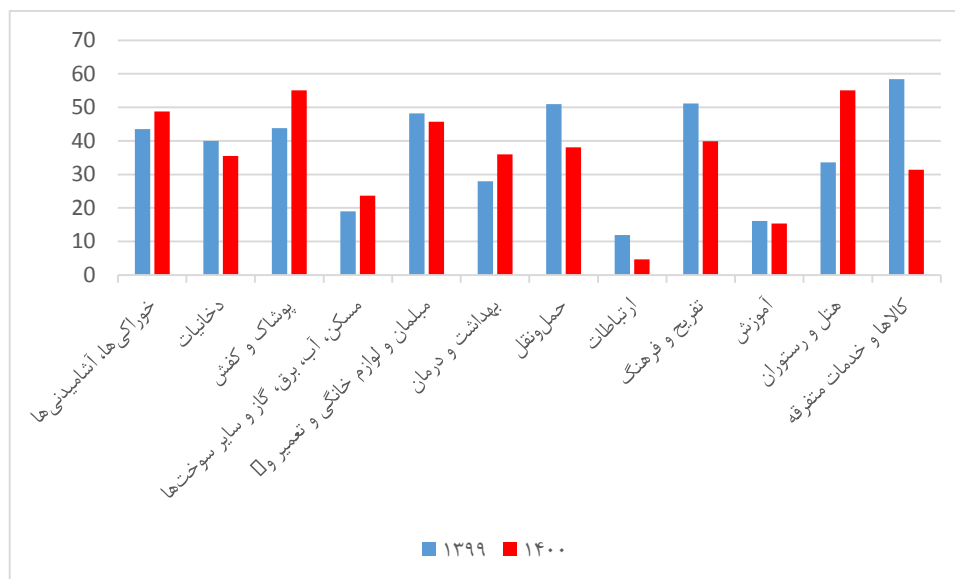
ترتیب با ارقام ۵۵/۱ و ۴۸/۸ درصد بوده و سه گروه ۱. ارتباطات و ۲. آموزش و ۳. مسکن، آب، برق و گاز و سایر سوخت‌ها به ترتیب با ارقام ۴/۷ و ۱۵/۴ و ۲۳/۷ درصد کم‌ترین نرخ را داشته‌اند.

جدول ۱۴-۶- شاخص کل و نرخ تورم کالاها و خدمات مصرفی به تفکیک گروه‌های اصلی استان و کشور طی

سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۹

| عنوان                                              | شاخص کل |       |       |       | نرخ تورم کل (درصد) |       |      |       |
|----------------------------------------------------|---------|-------|-------|-------|--------------------|-------|------|-------|
|                                                    | ۱۳۹۹    |       | ۱۴۰۰  |       | ۱۳۹۹               |       | ۱۴۰۰ |       |
|                                                    | کشور    | استان | کشور  | استان | کشور               | استان | کشور | استان |
| خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها                             | ۳۸۵/۳   | ۳۸۴/۱ | ۵۲۴/۳ | ۵۴۰/۷ | ۴۳/۵               | ۳۹/۱  | ۴۸/۸ | ۵۱/۹  |
| دخانیات                                            | ۴۱۹/۲   | ۴۴۳/۶ | ۶۰۵/۸ | ۶۰۸/۸ | ۴۰/۰               | ۳۶/۶  | ۳۵/۵ | ۳۵/۹  |
| پوشاک و کفش                                        | ۴۱۱/۱   | ۳۳۶/۰ | ۶۰۹/۰ | ۴۹۱/۷ | ۴۳/۸               | ۳۸/۷  | ۵۵/۱ | ۵۱/۳  |
| مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها                  | ۱۷۳/۱   | ۲۱۴/۱ | ۲۰۷/۹ | ۲۷۲/۴ | ۱۹/۰               | ۲۵/۳  | ۲۳/۷ | ۲۶/۸  |
| مبلمان و لوازم خانگی و تعمیر و نگهداری معمول آن‌ها | ۴۴۹/۵   | ۴۱۲/۶ | ۵۸۸/۷ | ۵۳۸/۶ | ۴۸/۲               | ۴۶/۵  | ۴۵/۷ | ۴۶/۵  |
| بهداشت و درمان                                     | ۲۳۱/۵   | ۲۳۸/۰ | ۲۹۷/۶ | ۳۱۴/۲ | ۲۸/۰               | ۲۹/۹  | ۳۶/۰ | ۳۸/۷  |
| حمل و نقل                                          | ۳۱۴/۱   | ۳۷۰/۴ | ۴۲۱/۳ | ۴۹۹/۳ | ۵۱/۰               | ۶۵/۶  | ۳۸/۱ | ۳۷/۵  |
| ارتباطات                                           | ۱۷۱/۷   | ۱۷۹/۲ | ۱۷۸/۳ | ۱۸۶/۴ | ۱۱/۹               | ۱۶/۵  | ۴/۷  | ۶/۴   |
| تفریح و فرهنگ                                      | ۴۴۲/۷   | ۳۹۰/۴ | ۵۷۵/۷ | ۴۹۷/۱ | ۵۱/۲               | ۴۲/۵  | ۳۹/۹ | ۳۹/۹  |
| آموزش                                              | ۱۸۴/۰   | ۲۱۱/۴ | ۲۱۳/۷ | ۲۷۰/۶ | ۱۶/۱               | ۲۱/۵  | ۱۵/۴ | ۲۵/۰  |
| هتل و رستوران                                      | ۳۰۷/۱   | ۲۹۰/۲ | ۴۴۶/۶ | ۴۵۴/۹ | ۳۳/۶               | ۲۹/۷  | ۵۵/۱ | ۶۱/۶  |
| کالاها و خدمات متفرقه                              | ۴۳۲/۷   | ۳۱۷/۶ | ۵۶۳/۳ | ۴۲۸/۱ | ۵۸/۴               | ۳۷/۴  | ۳۱/۴ | ۴۰/۸  |

منبع: مرکز آمار ایران



نمودار ۱۴-۱- نرخ تورم در استان به تفکیک گروه‌های اصلی طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۱ (سال پایه ۱۳۹۵)

منبع: مرکز آمار ایران

### ۱۴-۲- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

دستیابی به سطح قابل قبولی از رشد قیمت‌ها به گونه‌ای که هم به رشد اقتصادی کمک کند و هم ثبات اقتصادی را به همراه داشته باشد، یکی از هدف‌های مهم سیاست‌گذاران اقتصادی می‌باشد.

رشد و نوسانات شدید نرخ ارز و همچنین رشد نقدینگی و در نتیجه عدم ثبات اقتصادی ناشی از انتظارات را می‌توان از مهم‌ترین عوامل افزایش نرخ رشد قیمت‌ها دانست، اگرچه رابطه نرخ ارز و تورم به گونه‌ای است که هر دو می‌توانند بر هم اثر داشته باشند اما افزایش نرخ ارز در نتیجه تحریم‌ها سال‌هاست که از علل افزایش تورم در کشور است. می‌توان گفت در سطح ملی الزامات تورم تک رقمی عبارتند از: الف) سیاست‌های کنترل کسری بودجه دولت با تاکید بر کاهش هزینه‌ها و افزایش درآمدهای مالیاتی ب) کنترل حجم پول ج) خصوصی سازی د) اصلاحات ساختاری و کاهش سهم نفت در تولید. با توجه به این الزامات ۶ راهکار پیشنهادی برای کنترل سطح قیمت‌ها به شرح زیر مطرح است (ختایی و سیفی‌پور، ۱۳۸۵).

- جهت‌دهی نقدینگی با استفاده از ظرفیت بازارهای جایگزین مانند بورس، مسکن و ...
- اتخاذ سیاست‌های پولی و مالی مناسب برای جلوگیری از رشد بی‌رویه نقدینگی
- مدیریت بازار ارز به منظور جلوگیری از افزایش نرخ ارز
- اعاده اعتماد به پول ملی
- بهبود محیط کسب و کار
- بهبود انتظارات و افزایش امید در سطح جامعه
- استقلال بانک مرکزی و تعامل با دنیای خارج
- بهبود روابط خارجی کشور
- در سطح استان نیز مدیریت بازار کالا و ارز شامل:
- کنترل انتظارات تورمی از طریق مدیریت بازارهای خرده‌فروشی
- ممنوعیت واردات کلیه کالاهای لوکس و غیرضروری
- ممنوعیت صادرات کالاها و اقلام اساسی مورد نیاز مردم
- اعمال سیاست‌های درآمدی که هدف آن کاهش همزمان نرخ تورم و نرخ بیکاری است، از دیگر مواردی می‌باشد که در این زمینه می‌توان به آن اشاره نمود لذا نهادهای نظارت بر قیمت در استان در این زمینه می‌توانند با فعالیت بیشتر، در اجرای این طرح، مثمر‌تر واقع شوند.
- رفع تنگنای مالی کارخانه‌ها و شرکت‌های تولیدی در استان که از تحریم‌های ظالمانه غرب و -اجرای ناقص هدفمندی یارانه‌ها متضرر گشته‌اند، از طریق پرداخت یارانه، اعطای تسهیلات کم بهره، جذب سرمایه‌های خارجی و ... عرضه‌ی کل را در استان افزایش می‌دهد و منجر به افزایش رشد اقتصادی و کاهش تورم می‌شود.

## فصل پانزدهم

### وضعیت مالی و بودجه‌ای استان

#### خلاصه فصل

مالیات و صولی استان کردستان در سال ۱۴۰۰ برابر با ۱۳،۰۶۲،۸۷۸ میلیون ریال و تولید ناخالص داخلی طبق آمار زودرس برابر با ۸۰۸،۷۵۸،۵۶۵ میلیون ریال بوده است که نسبت مالیات به تولید ناخالص ۰/۰۱۶ است. مصارف عمومی بودجه استان کردستان شامل مصارف عمومی، اختصاصی و اسناد به مبلغ ۷۱،۵۸۱،۵۸۴ میلیون ریال می باشد و منابع عمومی استان مبلغ ۱۳،۹۸۹،۸۹۶، میلیارد ریال بوده است. در نتیجه ضریب برداشت برابر ۵/۱۲ بوده که نشان دهنده کسری بودجه استان می باشد.

### ۱۵-۱- سیاست‌های اقتصادی مالی و بودجه‌ای و جهت‌گیری‌های استان

نظام بودجه‌ریزی به‌عنوان یک ابزار مهم و حساس برای برنامه‌ریزی عملیاتی و فعالیتهای دولت به موازات رشد و توسعه دولت و جامعه مراحل و تحولات مهمی را پشت سر گذاشته و امروزه به‌صورت یک نظام پیچیده فنی و مالی درآمده است. بودجه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای اجرایی دولت‌هاست که اهداف کمی و کیفی، سیاست‌ها و خط‌مشی‌های اساسی آنها را در پی گرفته و شرایط اجرای آن را تعیین و محقق می‌سازد. همچنین بودجه‌ای به‌تمام نمای برنامه‌ها و فعالیتهای دولت در یک سال بوده و نقش بسیار مهم و حیاتی در توسعه اقتصادی ایفا می‌نماید. از مهم‌ترین مشکلات نظام بودجه‌ریزی کشور مساله انضباطی مالی است که خود موجب استقراض دولت از بانک مرکزی و به تبع آن تورم می‌شود.

انضباط مالی عبارت است از رعایت قوانین و مقررات موضوعه در مصرف بیت‌المال با توجه به حجم گردش مالی در سطح بودجه کل کشور. انضباط مالی در مفاهیم واقعی خود قانون محاسبات عمومی، قانون بودجه، قانون سنواتی بودجه و... هر یک قانونی را جهت نحوه و محل خرج کردن دولت‌ها مصوب کرده است و دولت‌ها در بسیاری از موارد به‌جای تجویز و استفاده از آنها برای نجات اقتصاد، با فرار بیشتر به مشکلات اقتصادی دامن زده و شدت بخشیده‌اند.

با توجه به کسری‌های هر ساله در بودجه و بی‌انضباطی‌های صورت گرفته در این خصوص و هزاران دلیل دیگر که همه به دولت و مجلس برمی‌گردد، در این سال‌ها با بودجه‌ای بیش از میزان توانایی اقتصاد برای جذب آن روبه‌رو شده که می‌بایست با سیاست‌های صحیح انضباطی و استفاده عقلایی از سرمایه‌گذاری‌های خارجی و افزایش موجودی حساب ذخیره ارزی نسبت به اصلاحات ساختاری و تنظیم بودجه تعادلی اقدام شود.

عوامل مختلفی در تخصیص اعتبارات به استان‌های مختلف کشور مبنای قرار می‌گیرند که طیفی از ضرایب محرومیت استان‌ها و سطح توسعه آنها، جهت‌گیری سیاست‌های دولت تا چانه‌زنی‌های سیاسی و ارتباطات نمایندگان و مسئولان استانی را در برمی‌گیرد. در همین راستا در سطح استان نیز جهت‌گیری‌هایی نظیر شناسایی پیمانکاران و برگزاری مناقصه برای انجام پروژه‌ها، نظارت بر انجام پروژه‌ها توسط پیمانکاران، آموزش ذیحسابان و نمایندگان مالی دستگاه‌های اجرایی، تجمع حساب‌های خزانه معین در استان، نظارت بر حسن تخصیص بودجه‌های عمرانی در دستگاه‌های اجرایی، ساماندهی حساب‌های پرداخت دستگاه‌های اجرایی و کاهش بار مالی دولت از طریق واگذاری پروژه‌های تملک دارائی به بخش خصوصی صورت گرفته است.

### ۱۵-۲- بررسی وضعیت تحولات مالی و بودجه‌ای

وزارت امور اقتصادی و دارایی در سال‌های اخیر اقدامات قابل توجهی را در راستای بروز رسانی فرایندها و سیستم‌های اجرایی، مدیریتی و نظارتی خود در دست اقدام داشته است. شفاف‌سازی و هوشمندسازی عملیات مالی دولت یکی از مهم‌ترین پروژه‌هاست که به منظور استفاده مؤثر از قابلیت‌های فناوری اطلاعات در انجام بهینه مأموریت‌ها و رسالت‌های این وزارتخانه در دستور کار قرار دارد. از پروژه‌های تعریف شده در ذیل پروژه کلان شفاف‌سازی و هوشمندسازی عملیات مالی دولت، پروژه خزانه‌داری الکترونیکی، اجرای طرح حساب واحد (TSA) و همچنین ساماندهی و تجمیع حساب‌های دولتی است. استان کردستان نیز همچون سایر استان‌ها با اجرای طرح مذکور در سطح استان نقش خود را در انجام این مهم ایفا نموده و با تلاش و پشتکار کارشناسان خویش در حال بروز رسانی عملکرد در قالب‌های درخواستی وزارت متبوع می‌باشد.

### ۱۵-۳- بررسی و تحلیل کلی وضع مالی استان

#### ۱۵-۳-۱ نسبت مالیات به محصول ناخالص داخلی استان

مالیات وصولی استان کردستان در سال ۱۴۰۰ برابر با ۱۳،۹۸۹،۸۹۶ میلیون ریال و تولید ناخالص داخلی طبق برآورد اولیه برابر با ۸۰۸،۷۵۸،۵۶۵ میلیون ریال بوده است که نسبت مالیات به تولید ناخالص ۰/۰۱۷ است.

جدول ۱۵-۱- نسبت مالیات به محصول ناخالص داخلی استان (میلیون ریال)

| عنوان                                   | ۱۴۰۰        |
|-----------------------------------------|-------------|
| درآمدهای مالیاتی استان                  | ۱۳،۰۶۲،۸۷۸  |
| محصول ناخالص داخلی (به قیمت بازار) ۱    | ۸۰۸،۷۵۸،۵۶۵ |
| نسبت مالیات به محصول ناخالص داخلی استان | ۰/۰۱۶       |

منبع: مرکز آمار/ اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان/ محاسبات کارشناسی

#### ۱۵-۳-۲ ضریب برداشت (نسبت مصارف عمومی استان به درآمدهای عمومی استان)

برای مقایسه میزان برخورداری استان‌ها از درآمدهای استان نسبت به مصارف استان می‌توان از مفهوم ضریب برداشت (برخورداری) استفاده کرد. این ضریب که همان نسبت مصارف عمومی به درآمد عمومی استان می‌باشد، میزان برخورداری هر استان از درآمدهای همان استان را نشان می‌دهد. به عبارتی چقدر از درآمدهای استان به خود استان بر می‌گردد. این ضریب برای استان‌های دارای مازاد درآمد کمتر از ۱ و برای استان‌های دارای کسری درآمد بیشتر از ۱ است که برای کمتر از ۱ نشان می‌دهد درآمدهای آن استان نه تنها مصارف آن استان را پوشش داده بلکه مازاد درآمد آن به خزانه دولت نیز واریز گردیده و صرف توسعه سایر استان‌ها نیز می‌گردد و بیشتر از ۱ نشان از سطح محرومیت استان و اینکه درآمدهای استان مصارف استان را پوشش نمی‌دهد.

مصارف عمومی بودجه استان کردستان شامل مصارف عمومی، اختصاصی و اسناد به مبلغ ۷۱،۵۸۱،۵۸۴ میلیون ریال می‌باشد و منابع عمومی استان مبلغ ۱۳،۹۸۹،۸۹۶ میلیون ریال بوده است. در نتیجه ضریب برداشت برابر ۵/۱۲ بوده که نشان دهنده کسری بودجه استان می‌باشد.

جدول ۱۵-۲- ضریب برداشت (نسبت مصارف عمومی استان به منابع عمومی استان) (میلیون ریال)

| عنوان             | ۱۴۰۰       |
|-------------------|------------|
| مصارف عمومی استان | ۷۱،۵۸۱،۵۸۴ |
| منابع عمومی استان | ۱۳،۹۸۹،۸۹۶ |
| ضریب برداشت       | ۵/۱۲       |

منبع: اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

### ۱۵-۴- بررسی و تحلیل وضعیت منابع و مصارف بودجه استان

#### ۱۵-۴-۱ منابع بودجه دولت

منابع بودجه شامل دو دسته منابع عمومی و اختصاصی است که هر کدام ممکن است به صورت ملی یا استانی وصول شوند. منابع عمومی در سال ۱۴۰۰ برابر ۱۳،۹۸۹،۸۹۶ میلیون ریال بوده است. همچنین منابع اختصاصی

<sup>۱</sup> . برگرفته از آمار زودرس منتشر شده در مرکز آمار

## فصل پانزدهم: وضعیت مالی و بودجه‌ای استان

۷۰،۶۴،۱۰۱ میلیون ریال بوده که به تفکیک منابع ملی و استانی آن به ترتیب ۶،۸۴۶،۲۸۵ و ۲۱۷،۸۱۶ میلیون ریال می‌باشد.

جدول ۱۵-۳- عملکرد منابع عمومی و درآمدهای اختصاصی استان کردستان به تفکیک ملی و استانی (میلیون ریال)

| ۱۴۰۰       |              |            | عنوان                        |         |
|------------|--------------|------------|------------------------------|---------|
| جمع کل     | منابع استانی | منابع ملی  | درآمدها                      | درآمدها |
| ۱۳،۹۸۹،۸۹۶ | ۱۳،۹۸۹،۸۹۶   | -          | درآمدها                      | درآمدها |
| ۷۰،۶۴،۱۰۱  | ۲۱۷،۸۱۶      | ۶،۸۴۶،۲۸۵  | درآمدهای اختصاصی             |         |
| ۸۰،۲۵۵     | -            | ۸۰،۲۵۵     | واگذاری دارایی‌های مالی      |         |
| ۱۴،۴۱۲،۴۵۶ | -            | ۱۴،۴۱۲،۴۵۶ | واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای |         |
| ۳۵،۵۴۶،۷۰۸ | ۱۴،۲۰۷،۷۱۲   | ۲۱،۳۳۸،۹۹۶ | جمع کل                       |         |

منبع: سامانه سناما

درآمدها به دو دسته درآمدهای مالیاتی و درآمدهای غیرمالیاتی (شامل درآمدهای حاصل از مالکیت دولت، فروش کالا و خدمات، جرایم و خسارت و متفرقه) تقسیم می‌شوند. سهم درآمدهای مالیاتی و غیرمالیاتی از درآمدهای عمومی در سال ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۶۵ و ۳۵ درصد بوده است.

جدول ۱۵-۴- عملکرد درآمدهای استانی (میلیون ریال)

| ۱۴۰۰       | عنوان      |                |
|------------|------------|----------------|
| ۱۳،۹۸۹،۸۹۶ | مالیاتی    | عملکرد درآمدها |
| ۷،۴۶۲،۲۷۴  | غیرمالیاتی |                |
| ۲۱،۴۵۲،۱۷۰ | مجموع      |                |

منبع: خزانه استان

### ۱۵-۵- مصارف بودجه دولت:

کل مصارف بودجه استان در سال ۱۴۰۰ مبلغ ۸۰،۳۷۵،۰۶۷ میلیون ریال بوده که شامل بودجه عمومی، بودجه اختصاصی و اسناد به ترتیب با مبالغ ۵۲،۷۸۴،۶۱۸ و ۸،۷۹۳،۵۱۳ و ۱۸،۷۹۶،۹۳۶ میلیون ریال تخصیص یافته است. بودجه عمومی استان با سهم بیش از ۶۵/۷ درصدی بیشترین سهم را از مصارف بودجه استان داشته است.

جدول ۱۵-۵- کل مصارف بودجه استان (میلیون ریال)

| سهم (درصد) | ۱۴۰۰       | عنوان                                        |
|------------|------------|----------------------------------------------|
| ۶۵/۷       | ۵۲،۷۸۴،۶۱۸ | عملکرد بودجه عمومی (به جز اعتبارات اختصاصی)  |
| ۱۰/۹       | ۸،۷۹۳،۵۱۳  | عملکرد بودجه اختصاصی                         |
| ۲۳،۴       | ۱۸،۷۹۶،۹۳۶ | مجموع اسناد خزانه اسلامی و اوراق تسویه خزانه |
| ۱۰۰        | ۸۰،۳۷۵،۰۶۷ | کل مصارف بودجه                               |

منبع: سامانه سناما

عملکرد بودجه عمومی دستگاه‌های متمرکز در جدول زیر آورده شده است. بودجه عمومی به دو بخش اعتبارات هزینه‌ای و اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای تقسیم می‌شود که به دو صورت مصوب و ابلاغی تخصیص داده می‌شود. اعتبارات هزینه‌ای (جاری)، ظرفیت‌های ایجاد شده توسط دولت را حفظ و نگهداری می‌کنند و هزینه‌های

## فصل پانزدهم: وضعیت مالی و بودجه‌ای استان

نگهداری از ظرفیت‌های موجود را در قالب هزینه جبران خدمت کارکنان، استفاده از کالا و خدمات، هزینه‌های اموال و دارایی، یارانه، کمک بلاعوض، رفاه اجتماعی و سایر هزینه‌های تامین و هزینه‌های اعمال حاکمیت و استقرار آن را تامین می‌نماید. اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای ظرفیت‌های جدید ایجاد می‌نماید، ظرفیت‌های موجود را توسعه می‌دهد و یا به عمر آنها می‌افزاید و یا دوام آن را تثبیت می‌نماید.

با توجه به جدول زیر کل عملکرد بودجه عمومی در سال ۱۴۰۰ برابر ۷۵,۴۵۱,۰۰۸ میلیون ریال بوده که سهم اعتبارات هزینه‌ای حدود ۸۸ درصد و با مبلغ ۶۶,۸۷۵,۴۳۸ میلیون ریال و سهم اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای نیز ۱۲ درصد برابر مبلغ ۸,۵۷۵,۶۴۰ میلیون ریال بوده است.

جدول ۱۵-۶- عملکرد بودجه عمومی (به جز اعتبارات اختصاصی) (مصوب و ابلاغی- همه دستگاه‌ها) (میلیارد ریال)

| عنوان             | ۱۴۰۰              |                                |            |
|-------------------|-------------------|--------------------------------|------------|
|                   | اعتبارات هزینه‌ای | اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای | جمع کل     |
| مصوب <sup>۱</sup> | ۳۳,۴۸۹,۹۰۰        | ۴۹۲۸                           | ۳۳,۴۹۴,۸۲۸ |
| ابلاغی            | ۳۳,۳۸۵,۵۳۸        | ۸,۵۷۰,۷۱۲                      | ۴۱,۹۵۶,۲۵۰ |
| مجموع             | ۶۶,۸۷۵,۴۳۸        | ۸,۵۷۵,۶۴۰                      | ۷۵,۴۵۱,۰۷۸ |

منبع: سامانه سنما

عملکرد بودجه اختصاصی دستگاه‌های متمرکز بیانگر آن است که مبلغ ۷۳۱,۳۶۹ میلیون ریال از این اعتبارات صرف مصارف هزینه‌ای و مبلغ ۱۳۶,۴۲۴ میلیون ریال نیز صرف اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای شده است که در مجموع ۸۶۷,۷۹۳ میلیارد ریال از این اعتبارات در استان کردستان جذب و تخصیص داده شده است.

جدول ۱۵-۷- عملکرد بودجه اختصاصی (مصوب و ابلاغی- همه دستگاه‌ها) (میلیون ریال)

| عنوان             | ۱۴۰۰              |                                |         |
|-------------------|-------------------|--------------------------------|---------|
|                   | اعتبارات هزینه‌ای | اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای | جمع کل  |
| مصوب <sup>۲</sup> | ۴۵۷,۵۹۱           | ۷۰,۷۴۷                         | ۵۲۸,۳۳۸ |
| ابلاغی            | ۲۷۳,۷۷۸           | ۶۵,۶۷۷                         | ۳۳۹,۴۵۵ |
| مجموع             | ۷۳۱,۳۶۹           | ۱۳۶,۴۲۴                        | ۸۶۷,۷۹۳ |

منبع: سامانه سنما

اسناد خزانه اسلامی (اخزا) اوراق بهادار با نام است که نوعی اوراق بدهی به حساب می‌آید و هدف اصلی انتشار اسناد خزانه اسلامی تأمین کسری بودجه دولت است. این اوراق مهم‌ترین ابزار بازار پول برای اعمال سیاست‌های پولی است؛ بنابراین دولت با انتشار اسناد خزانه، بدهی‌های خود را به تعویق می‌اندازد. اسناد خزانه و یا به‌طور مختصر اخزا اوراقی است که دولت برای تصفیه بدهی‌های خود بابت طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای با قیمت اسمی و سررسید معین به طور مستقیم به طلبکاران غیردولتی واگذار می‌کند. پیمانکاران طلبکار دولت می‌توانند این اوراق را در بازار

<sup>۱</sup> در این جداول ردیف مصوب نشان دهنده همان عملکرد است منظور از آن داشتن ردیف بودجه استانی است نه اعتبار ابلاغی.

<sup>۲</sup> در این جداول ردیف مصوب نشان دهنده همان عملکرد است منظور از آن داشتن ردیف بودجه استانی است نه اعتبار ابلاغی.

ابزارهای نوین مالی فرابورس به فروش برسانند و طلب خود از دولت را دریافت کنند. در مجموع به میزان ۱,۷۱۲,۳۰۰ ریال از این اسناد در استان کردستان تخصیص داده شده است.

اوراق تسویه خزانه، اسناد تعهدی خاصی است به منظور تسویه بدهی های قطعی دولت به اشخاص (حقیقی و حقوقی) متقاضی با مطالبات قطعی دولت از اشخاص مزبور که توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی صادر و در اختیار اشخاص طلبکار و متقابلاً بدهکار قرار می گیرد. این اوراق مطالبات دولتی از اشخاص حقیقی و حقوقی را از دو کانال بدهی مالیاتی و بانکی متقاضیان تسویه می کند. در استان مجموعاً ۱,۶۲۴,۰۰۰ میلیون ریال از طریق این اوراق تسویه شده است.

جدول ۱۵-۸- عملکرد اسناد خزانه اسلامی و اوراق تسویه خزانه (میلیون ریال)

| عنوان                                        | ۱۴۰۰              |
|----------------------------------------------|-------------------|
| اسناد خزانه اسلامی (مصوب و ابلاغی)           | مصوب <sup>۱</sup> |
|                                              | ۷,۲۴۴,۰۰۰         |
|                                              | ۹,۹۹۲,۰۰۰         |
|                                              | مجموع             |
|                                              | ۱,۷۱۲,۳۰۰         |
| اوراق تسویه خزانه                            | بانکی             |
|                                              | ۱,۰۲۷,۰۰۰         |
|                                              | مالیاتی           |
|                                              | ۵۹۶,۰۰۰           |
|                                              | مجموع             |
|                                              | ۱,۶۲۴,۰۰۰         |
| مجموع اسناد خزانه اسلامی و اوراق تسویه خزانه | ۱,۸۷۹,۰۰۰         |

منبع: سامانه سناما

### ۱۵-۶- جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی

اسناد خزانه اسلامی به اوراق بهاداری گفته می شود که دولت جهت تامین بدهی های خود برای طرح های تملک دارایی های سرمایه ای با قیمت اسمی و سررسید معین به طلبکاران غیر دولتی واگذار می کند . در واقع اوراق بهاداری با ماهیت بدهی هستند و با هدف تامین کسری بودجه دولت به فروش می رسند. این اوراق در سال های اخیر و با توجه به کاهش اعتبارات تملک دارایی سرمایه ای نقش قابل توجهی در تامین مالی پروژه های عمرانی ایفا نموده اند. لذا جذب حداکثری اسناد خزانه و برنامه ریزی برای سال های آینده می تواند در تکمیل طرح های عمرانی استان اثرگذار باشد. ضروری است در تخصیص اسناد خزانه اسلامی به استان های محروم امتیاز ویژه در نظر گرفته شود که جبران عقب ماندگی این استان ها می گردد.

انتقال برخی از ردیف های درآمدی از محل استانی به ملی صورت می گیرد از جمله درآمدهای گمرکی که عملاً وصولی این ردیف ها از مجموع درآمدهای استان خارج می شود و درآمد حاصل از مطالبات معوق جرائم رانندگی که به حساب ملی واریز می شود از موانع وصول درآمدهای استانی است.

سایر پیشنهادات در حوزه نظام مالی دولت به شرح زیر مطرح است

- بدون تردید یکی از نابسامانی ها در حوزه نظام بودجه ای کشور فقدان برآوردهای کارشناسی اطلاعات بودجه ای می باشد. نارسایی مذکور طی سنوات اخیر منجر به برآورد بیشتر منابع و یا برآورد کمتر از میزان

<sup>۱</sup> در این جداول ردیف مصوب نشان دهنده همان عملکرد است منظور از آن داشتن ردیف بودجه استانی است نه اعتبار ابلاغی.

واقع هزینه‌ها و در نتیجه استفاده از مکانیزم اصلاح و یا ارائه متمم‌های بودجه‌ای طی سال گذشته که این امر بالطبع بی انضباطی‌های مالی و بودجه‌ای و در نتیجه بروز پدیده روزمره‌گی در اتخاذ سیاست‌های مالی را در پی خواهد داشت و بر این اساس اهداف مدنظر از اجرای سیاست‌های مالی در خوشبینانه‌ترین حالت با هزینه بیشتر و یا در دوره طولانی‌تر تحقق می‌یابد. لذا استقرار واحد سازمانی مشخص در زمینه برآورد دقیق اطلاعات بودجه‌ای جهت تدوین قوانین بودجه سنواتی که بتواند اطلاعات و ارقام بودجه‌ای کشور را از طریق روش‌های علمی و مستدل برآورد نماید بیش از هر چیز بر کارایی سیاست‌های مالی دولت خواهد افزود.

- یکی از رویکردهای اصلی که در قالب سیاست‌های کلی حاکم بر برنامه‌های توسعه‌ای مورد توجه قرار گرفته لزوم کارایی در تخصیص منابع عمومی از طریق اصلاح نظام بودجه‌ریزی و حرکت از وضعیت فعلی به سمت نظام بودجه‌ریزی عملیاتی و قیمت تمام شده و همچنین لزوم ارتقاء نظم و انضباط مالی و بودجه‌ای می‌باشد.
- تخصیص اعتبارات براساس عملکرد و نتایج حاصل از فعالیت‌ها و متناسب با قیمت تمام شده.
- تغییر روش‌های برنامه‌ریزی توسعه کشور از برنامه‌ریزی جامع به برنامه‌ریزی مسأله محور.

## فصل شانزدهم

### نظام مالیاتی

#### خلاصه فصل

نظام مالیاتی کشور در سال‌های اخیر در سه محور اجرای طرح جامع مالیاتی، اصلاح قوانین و مقررات مالیاتی و استقرار کامل نظام مالیات ارزش افزوده تغییر نموده است. این تغییرات در راستای بهبود سه کارکرد نظام مالیاتی شامل: درآمدی تخصیصی و توزیعی بوده است.

مالیات، به مثابه یک نوع هزینه اجتماعی است که آحاد یک ملت در راستای بهره‌برداری از امکانات و منابع یک کشور موظفند آن را پرداخت نمایند تا توانایی‌های جایگزینی این امکانات و منابع فراهم شود. در واقع مالیات انتقال بخشی از درآمدهای جامعه به دولت یا بخشی از سود فعالیت‌های اقتصادی است که نصیب دولت می‌شود. اصولاً در بیشتر کشورها بخش عمده‌ای از منابع درآمدی دولت از طریق مالیات تأمین می‌شود. سهم مالیات از کل درآمدهای عمومی در میان کشورها متفاوت است و میزان آن بستگی به سطح توسعه و ساختار اقتصادی آنها دارد.

درآمدهای مالیاتی در بیش‌تر کشورهای جهان از سه بعد مورد توجه قرار می‌گیرد:

۱. درآمدی برای تأمین هزینه خدمات دولتی: بدین گونه که مالیات مخارج دولت برای عرضه کالای عمومی را تأمین می‌کند.

۲. ابزاری در راستای حرکت به سوی برقراری عدالت اقتصادی: دولت برای حمایت‌های اجتماعی و سیاست‌های باز توزیعی جهت کاهش نابرابری ثروت و درآمد به مالیات نیاز دارد.

۳. ابزار مهم سیاست‌گذاری اقتصادی: مالیات به تخصیص منابع علامت‌دهی می‌کند و در دوره‌های رونق و رکود ضد چرخه‌ای عمل می‌کند.

به عنوان درآمد، مالیات بهترین و قابل اعتمادترین راهکار برای تأمین مخارج دولت در نظر گرفته می‌شود. همچنین دولت‌ها آنرا در راستای برقراری عدالت و ابزار سیاست‌گذاری مالی به کار می‌برند.

### ۱۶-۱- سیاست‌های مالیاتی و جهت‌گیری‌های استان

مشوق‌های مالیاتی یکی از مهم‌ترین سیاست‌های نظام مالیاتی هستند که با اجرای طرح جامع مالیاتی بیشتر مورد توجه واقع شده‌اند. اغلب مشوق‌ها به شکل مشترک در سطح کشور تعریف شده‌اند که در زیر به مهم‌ترین آنها اشاره شده است.

#### ۱۶-۱-۱- مشوق‌ها مالیاتی

- درآمد ابرازی ناشی از فعالیت‌های تولیدی و معدنی اشخاص حقوقی غیردولتی در واحدهای تولیدی یا معدنی که از تاریخ اجرای این ماده از طرف وزارتخانه‌های ذی‌ربط برای آنها پروانه بهره‌برداری صادر یا قرارداد استخراج و فروش منعقد می‌شود و همچنین درآمدهای خدماتی بیمارستان‌ها، هتل‌ها و مراکز اقامتی گردشگری اشخاص یاد شده که از تاریخ مذکور از طرف مراجع قانونی ذی‌ربط برای آنها پروانه بهره‌برداری یا مجوز صادر می‌شود از تاریخ شروع بهره‌برداری یا استخراج یا فعالیت به مدت پنج سال و در مناطق کمتر توسعه یافته به مدت ده سال با نرخ صفر مشمول مالیات می‌باشد.
- صد درصد ( $100\%$ ) درآمد حاصل از صادرات خدمات و کالاهای غیرنفتی و محصولات بخش کشاورزی و بیست درصد ( $20\%$ ) درآمد حاصل از صادرات مواد خام مشمول مالیات با نرخ صفر می‌گردد. فهرست مواد خام و کالاهای نفتی به پیشنهاد مشترک وزارتخانه‌های امور اقتصادی و دارایی، صنعت، معدن و تجارت و نفت و اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.
- درآمد حاصل از کلیه فعالیت‌های کشاورزی، دامپروری، دامداری، پرورش ماهی و زنبور عسل و پرورش طیور، صیادی و ماهیگیری، نوغان داری، احیای مراتع و جنگل‌ها، باغات اشجار از هر قبیل و نخل‌ها از پرداخت مالیات معاف می‌باشد.
- از هر نقل و انتقال سهام و حق تقدم سهام شرکت‌ها اعم از ایرانی و خارجی در بورس‌ها یا بازارهای خارج از بورس دارای مجوز، مالیات مقطوعی به میزان نیم درصد ( $0.5\%$ ) ارزش فروش سهام و حق تقدم سهام وصول خواهد شد و از این بابت وجه دیگری به عنوان مالیات بردرآمد نقل و انتقال سهام و حق تقدم سهام و مالیات بر ارزش افزوده خرید و فروش مطالبه نخواهد شد.
- امکان تخفیف ۵۰ تا ۸۰ درصد در واگذاری زمین شهرک‌های صنعتی برای طرح‌های آمایش، بسته به محل اجرای طرح (شهرستان محروم و برخوردار).
- معافیت مالیاتی ناشی تأمین مالی طرح‌ها در قالب عقود مشارکتی.
- معافیت مالیاتی نقل و انتقال سهام و حق تقدم.
- معافیت مالیات بر ارزش افزوده صادرکنندگان کالا از مبادی رسمی.
- معافیت مالیاتی ۱۰۰ درصدی سود و زیان ناشی از تسعیر دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی صندوق توسعه ملی.
- اعمال نرخ صفر مناطق کمتر توسعه یافته.
- معافیت مالیاتی ۵ درصدی به ازای مشارکت ۱۰ درصدی با سرمایه‌گذاران خارجی تا سقف ۵۰ درصد.
- معافیت‌های مالیاتی ۵۰ درصدی کلیه تأسیسات ایرانگردی و جهانگردی.
- اعمال نرخ صفر دفاتر گردشگری و زیارتی.
- معافیت مالیاتی ۱۰ درصدی واحدهای صنعتی در صورت انجام هزینه‌های تحقیقاتی و پژوهشی.

- اعمال نرخ صفر برای واحدهای تولیدی فناوری اطلاعات دارای پروانه بهره برداری از مراجع قانونی.
- افزایش یک سال اعمال نرخ صفر مالیاتی به ازای هر سال افزایش ۵۰ درصدی نیروی کار شاغل.
- اعمال نرخ صفر برای شرکت های خارجی در صورت صادرات ۱۰ درصدی.
- اعمال نرخ صفر مالیاتی برای درآمدهای خدماتی بیمارستانی و اقامتی بعد از سال ۱۳۹۵ به مدت پنج سال و مناطق کمتر توسعه یافته به مدت ده سال.

## ۲-۱۶ - بررسی وضعیت تحولات مالیاتی

کل درآمدهای مالیاتی استانی سال ۱۴۰۰ برابر ۱۳,۰۶۲,۸۷۸ میلیون ریال بوده که رشد ۹۶ درصدی نسبت به سال ۱۳۹۹ داشته است. بخش قابل توجهی از رشد درآمدهای مالیاتی می تواند به تورم مربوط باشد. درآمدهای مالیاتی به دو بخش درآمدهای مالیاتی مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می شوند که به ترتیب سهم ۴۶/۷ و ۵۳/۲ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی را به خود اختصاص داده اند. رشد درآمدهای مالیاتی مستقیم و غیرمستقیم به ترتیب برابر ۵۶ و ۱۱۶ درصد بوده است.

جدول ۱۶-۱- عملکرد درآمدهای مالیاتی استانی به تفکیک مستقیم و غیرمستقیم (میلیون ریال/ درصد)

| عنوان                      | ۱۳۹۹      | ۱۴۰۰       | تغییرات | سهم از کل درآمدهای مالیاتی |
|----------------------------|-----------|------------|---------|----------------------------|
| درآمدهای مالیاتی مستقیم    | ۳,۹۱۲,۱۶۵ | ۶,۱۰۱,۴۲۵  | ۵۶      | ۴۶/۷                       |
| درآمدهای مالیاتی غیرمستقیم | ۳,۲۲۰,۰۸۱ | ۶,۹۶۱,۴۵۳  | ۱۱۶     | ۵۳/۲                       |
| کل درآمدهای مالیاتی استانی | ۷,۱۳۲,۲۴۶ | ۱۳,۰۶۲,۸۷۸ | ۹۶      | -                          |

منبع: اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

## ۳-۱۶ - بررسی و تحلیل عملکرد وصولی انواع درآمدهای مالیاتی

مالیات بر اساس تعلق مالیاتی به مالیات مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می شود. مالیات مستقیم، مستقیماً از دارایی یا درآمد افراد گرفته می شوند و شامل مالیات بر دارایی و مالیات بر درآمد هستند. در سال های اخیر این مالیات ها در سه حوزه الف- تعدیل نرخ ها، ب- رفع تبعیض ها و ج- روش های تشخیص و وصول اصلاح گردیده اند. درآمدهای مالیاتی مستقیم از چهار منبع اشخاص حقوقی، درآمد، ثروت و واردات اخذ می شوند.

بیشترین سهم اجزای درآمدهای مالیاتی مستقیم مربوط به مالیات حقوق کارکنان بخش عمومی، مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی و مالیات مشاغل به ترتیب ۳۵ و ۲۳ و ۲۲ کل درآمدهای مالیاتی مستقیم رشدی معادل ۵۵/۹۶ درصد را در سال ۱۴۰۰ داشته است.

مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی (شامل شرکت ها و تعاونی های بخش خصوصی) افزایش ۱۱۶ درصدی داشته که می تواند ناشی از اجرای هرچه بیشتر طرح جامع نظام مالیاتی (از جمله پایگاه اطلاعاتی مؤدیان موضوع ماده ۱۶۹ قانون مالیات های مستقیم) در استان باشد. در مواردی که اجزای درآمدهای مالیاتی مستقیم رشد منفی داشته اند اغلب ناشی از تعدیل نرخ معافیت های مالیاتی و شرایط اقتصادی حاکم بر کشور بوده است.

## فصل شانزدهم: نظام مالیاتی

جدول ۱۶-۲- مالیات‌های مستقیم استانی به تفکیک اجزاء (میلیون ریال/ درصد)

| ۱۴۰۰                        |         | ۱۴۰۰      | ۱۳۹۹      | عنوان                              |
|-----------------------------|---------|-----------|-----------|------------------------------------|
| سهم از کل مالیات‌های مستقیم | تغییرات |           |           |                                    |
| ۲۳                          | ۱۱۶/۳۶  | ۱,۳۷۷,۳۷۳ | ۶۳۶,۶۰۳   | ● جمع مالیات اشخاص حقوقی:          |
| -                           | -       | -         | -         | مالیات معوق اشخاص حقوقی غیره دولتی |
| ۲۳                          | ۱۱۶/۳۶  | ۱,۳۷۷,۳۷۳ | ۶۳۶,۶۰۳   | مالیات اشخاص حقوقی غیر دولتی       |
| ۶۷                          | ۴۱,۰۴   | ۴,۰۹۳,۷۳۲ | ۲,۹۰۲,۵۳۵ | ● جمع مالیات درآمد:                |
| ۳۵                          | ۲۸/۳۵   | ۲,۱۵۷,۳۷۵ | ۱,۶۸۰,۷۹۲ | مالیات حقوق کارکنان بخش عمومی      |
| ۶                           | ۳۷/۹    | ۳۸۲,۲۵۴   | ۲۷۷,۰۱۵   | مالیات حقوق کارکنان بخش خصوصی      |
| ۲۲                          | ۶۵/۰۲   | ۱,۳۵۴,۱۶۳ | ۸۲۰,۵۸۴   | مالیات مشاغل                       |
| ۳                           | ۵۹/۹    | ۱۹۱,۰۷۳   | ۱۱۹,۴۵۶   | مالیات مستغلات                     |
| ۰/۱                         | ۸۹/۱    | ۸,۸۶۷     | ۴,۶۸۹     | مالیات متفرقه درآمد                |
| ۱۰/۳                        | ۶۸/۹    | ۶۳۰,۳۲۰   | ۳۷۳,۰۲۷   | ● جمع مالیات ثروت:                 |
| ۲/۱                         | ۱۱۶/۲   | ۱۲۶,۷۶۹   | ۵۸,۶۱۶    | مالیات بر ارث                      |
| ۰/۰۱                        | ۶۴/۰۹   | ۱,۱۹۳     | ۷۲۷       | مالیات‌های اتفاقی                  |
| ۲/۸                         | ۵۸/۱    | ۱۷۱,۶۴۲   | ۱۰۸,۵۱۹   | مالیات نقل و انتقال سرقفلی         |
| ۰/۳                         | -۶۴/۴   | ۱۵,۶۸۹    | ۴۴,۶۸۴    | مالیات نقل و انتقال سهام           |
| ۵                           | ۹۷/۱    | ۲۷۵,۴۴۰   | ۱۳۹,۷۰۶   | مالیات نقل و انتقالات املاک        |
| ۱                           | ۹۰/۵    | ۳۹,۵۸۷    | ۲۰,۷۷۵    | حق تبر و اوراق بهادار              |
| ۱۰۰                         | ۵۵/۹۶   | ۶,۱۰۱,۴۲۵ | ۳,۹۱۲,۱۶۵ | جمع کل مالیات‌های مستقیم           |

منبع: اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

مالیات غیرمستقیم، مالیاتی است که به طور غیرمستقیم بر کالاهای مصرفی اشخاص وضع شده و از مصرف‌کنندگان وصول می‌شود. جمع کل درآمدهای مالیاتی مستقیم و غیرمستقیم استان رشدی معادل ۱۱۶ و ۹۵ درصد داشته است. مالیات بر ارزش افزوده با سهم ۸۰ درصدی از کل مالیات‌های غیرمستقیم و رشد ۱۲۴ درصدی بیشترین اثر را بر این رشد داشته است. عوارض خروج مسافر از مرزهای کشور که در سال ۹۹ تحت تاثیر بیماری کرونا رشد منفی را داشت امسال با بهبود نسبی بیماری افزایش قابل توجهی را داشته است.

جدول ۱۶-۳- مالیات‌های غیرمستقیم استانی (کالا و خدمات) به تفکیک اجزاء (میلیون ریال)

| ۱۴۰۰                        |         | ۱۴۰۰      | ۱۳۹۹      | عنوان                                             |
|-----------------------------|---------|-----------|-----------|---------------------------------------------------|
| سهم از کل مالیات‌های مستقیم | تغییرات |           |           |                                                   |
| ۸۰                          | ۱۲۴     | ۵,۶۱۷,۱۶۰ | ۲,۵۱۲,۸۱۴ | مالیات بر ارزش افزوده                             |
| ۱۶                          | ۱۷۸     | ۱,۱۰۵,۱۹۳ | ۳۹۷,۸۹۳   | درآمد حاصل از یک درصد نرخ مالیات بر ارزش افزوده ۱ |
| ۳                           | -۲۶     | ۲۱۰,۴۸۰   | ۲۸۶,۷۲۰   | مالیات بر نقل و انتقال اتومبیل                    |
| ۱                           | ۴۷۲     | ۴۱,۳۵۸    | ۷,۲۲۹     | عوارض خروج مسافر از مرزهای کشور                   |
| ۰/۱۶                        | ۴۶      | ۱۱,۶۹۳    | ۷,۹۶۸     | مالیات شماره گذاری خودرو                          |
| ۰/۱۹                        | ۸۲      | ۱۳,۵۶۹    | ۷,۴۵۵     | مالیات بر فروش سیگار                              |

<sup>۱</sup> . موضوع ماده (۳۷) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت.

## فصل شانزدهم: نظام مالیاتی

| عنوان                      | ۱۳۹۹      | ۱۴۰۰      | ۱۴۰۰    |                            |
|----------------------------|-----------|-----------|---------|----------------------------|
|                            |           |           | تغییرات | سهم از کل مالیاتهای مستقیم |
| جمع کل مالیاتهای غیرمستقیم | ۳,۲۲۰,۰۸۱ | ۶,۹۶۱,۴۵۳ | ۱۱۶     | ۱۰۰                        |

منبع: اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

### ۱۶-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

در جهان امروزی، مالیات سهمی از درآمد کشور است که مردم برای برقراری امنیت و پرداخت هزینه‌های دولت باید بپردازند. مالیات به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع درآمدی دولت‌ها، یکی از ابزارهای مهم حاکمیت برای رسیدن به اهداف کلان خود در اقتصاد است. اما نظام مالیاتی ما هنوز نتوانسته است چه در بعد درآمدی و چه در بعد تنظیم‌گری به استانداردهای دنیا نزدیک شود. بسیاری دلیل این امر را فرسودگی و جامع نبودن نظام مالیاتی می‌دانند.

در راستای برطرف کردن کاستی‌ها و نواقص نظام مالیاتی فعلی رویکردها بایستی تغییر کند. رویکرد مالیات بر درآمد مشکل دارد. مالیات بر درآمد انگیزه نیروی کار را برای عرضه کار سرکوب می‌کند. اما اگر قرار است مالیاتی هم از درآمد گرفته شود، باید مالیات از مجموع درآمد گرفت. وقتی مالیات از مجموع درآمد گرفته می‌شود، ۸۰ تا ۹۰ درصد افراد باید از پرداخت آن مالیات معاف باشند. در واقع به عوض مالیات بر درآمد باید از عایدی سرمایه مالیات گرفته شود که می‌توان، مالیات بر عایدی سرمایه را در قالب زیرمجموعه PIT یا مالیات بر مجموع درآمد، اجرایی کرد.

مصوب درآمدهای مالیاتی استان برای سال‌های آینده با توجه به نکات زیر لازم است تعدیل گردد:

الف- اقتصاد استان کردستان مبتنی بر کشاورزی می‌باشد و این بخش طبق ماده ۸۱ ق. م. م از مالیات معاف است.

ب- درآمد سرانه استان حدود نصف میانگین درآمد سرانه کشور است.

ج- سهم بیشتر عملکرد درآمدهای مالیاتی سال‌های قبل استان که مبنای مصوب سال آینده قرار می‌گیرد لاوصول بوده (از جمله درآمد مالیاتی کارتهای بازرگانی و ...).

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته برخی دیگر از مشکلات، چالش‌های و پیشنهادات نظام مالیاتی استان به شرح زیر مطرح است:

- عوارض ارزش افزوده دریافتی از واحدهای تولیدی و پیمانکاران طرح‌های واقع در استان با رعایت جزءهای ۱ و ۲ بند ب ماده ۶ قانون برنامه ششم توسعه که مبنای واریز را محل استقرار قرار داده است به حساب استان واریز شود. این مهم با همکاری دستگاه‌های دولتی از جمله سازمان مدیریت و اداره کل امور اقتصادی و دارایی و با ارایه لیست این واحدها به اداره کل امور مالیاتی محقق خواهد شد.
- برای جلوگیری از فرار مالیاتی دولت باید سعی کند تا با استفاده از روش‌های نوین مالیات ستانی که در کشورهای توسعه یافته دنیا مرسوم است به جمع‌آوری اطلاعات بپردازد و در این راستا اصلاح ساختار سازمان مالیاتی را در دستور کار خود قرار دهد.
- با ایجاد شفافیت در بخش اقتصاد می‌توان جلوی فرار مالیاتی را گرفت.

- برای اخذ مالیات از افرادی که درآمد نجومی دارند این دسته می توان با یکپارچه سازی سیستم اطلاعات پولی و مالی، به روزرسانی ابزارهای مالیات ستانی و افزایش پایه مالیاتی اقدام کرد.
- اداره کل امور مالیاتی و بخش خصوصی جلسات مشترکی جهت معرفی مشوق های مالیاتی را برگزار نمایند و موانعی که موجب از دست دادن مشوق ها برای تولیدکنندگان می گردد را بررسی نمایند.
- کنترل بیشتر بر گردش مالی و رصد حساب ها و فعالیت های با حجم گردش مالی بالا در استان در راستای اجرای نظام جامع مالیاتی و جلوگیری از قاچاق کالا
- استفاده از ظرفیت های قانونی جهت وصول بدهی های قطعی شده مالیاتی در واحدهای وصول و اجرا
- کشف و شناسایی منابع جدید مالیاتی به منظور ایجاد عدالت مالیاتی و وصول مالیات واقعی از کلیه فعالان اقتصادی

## فصل هفدهم

### بازار کار استان

#### خلاصه فصل

یکی از مباحث بسیار مهم در دهه اخیر جهان، بحث سرمایه انسانی است. سرمایه انسانی یا به عبارتی کیفیت نیروی کار و یا دانش نهادینه شده در انسان باعث افزایش تولید و رشد اقتصادی کشورها می گردد. افزایش اشتغال به عنوان یکی از شاخص های توسعه یافتگی جوامع تلقی می شود و از موضوعات اساسی اقتصاد است. نیروی انسانی با کیفیت و دانش مدار مهم ترین مزیت رقابتی کشور و کمیاب ترین منبع در اقتصاد دانش محور امروز است. لذا کشورهای پیشرو با درک این حقیقت، تلاش وصف ناپذیری جهت به کارگیری بهینه از این منبع کلیدی در حوزه های گوناگون از جمله کیفیت، تولید و مدیریت به منظور تحقق اهداف استراتژیک خود با استفاده از شیوه ها و نظام های نوین اثربخش کرده اند. با توجه به اهمیت اشتغال، آمارهای تحلیل وضعیت ساختار این بخش مبنایی برای ارزیابی و تحلیل سیاست های اقتصادی محسوب می شود. به همین منظور در این فصل مهم ترین شاخص های بازار کار استان مورد تحلیل قرار گرفته است.

بر اساس آخرین پیش بینی سرشماری جمعیت در سال ۱۴۰۰، جمعیت استان حدود ۱/۶۶ میلیون نفر بوده که ۷۳/۷ درصد در مناطق شهری و ۲۶/۳ درصد در مناطق روستایی ساکن بوده اند. نرخ مشارکت اقتصادی در سال ۱۴۰۰ برابر ۴۲/۲ درصد بوده و نرخ بیکاری در این سال برابر ۱۱/۷ درصد بوده که نسبت به سال قبل کاهش داشته ولی در مقایسه با میانگین کشوری بیشتر است.

## ۱۷-۱-بازار کار استان

### ۱۷-۱-۱-سیاست‌های ایجاد اشتغال و جهت‌گیری‌های استان

بحث اشتغال از مهم‌ترین مباحث مورد توجه در جامعه محسوب می‌شود و مقوله‌ای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است که باید تبیین و تحلیل گردد تا با ترسیم چشم‌اندازی واقع بینانه، راهکارهای عملی تنظیم و به مرحله اجرا گذاشته شوند (امینی، ۱۳۹۴). آمارتیا سن در بیان اهمیت موضوع «کار انسانی» بیان می‌کند که اشتغال از لحاظ فردی و اجتماعی، دارای سه منظر درآمدی، تولیدی و هویتی است. سه منظر فوق را در واقع می‌توان به دو جنبه تولیدی - درآمدی و جنبه هویتی تقسیم کرد. اگر از جنبه تولیدی - درآمدی به اشتغال نگاه کنیم، مشخص می‌شود که افراد در صورت یافتن شغل و ارائه خدمات کاری در عین اینکه در فرایند تولید کالا و خدمات شرکت می‌نمایند به کسب درآمد برای خود نیز می‌پردازند. منتهی، مسأله این است که اگر زمینه‌های اشتغال افراد در بازار کار فراهم نشود، علاوه بر آثار و پیامدهای برآورده نشده جنبه‌های تولیدی - درآمدی، مهم‌ترین موضوعی که مغفول مانده‌اند، آثار و پیامدهای جنبه هویتی اشتغال می‌باشد (طائی، مقدم، ۱۳۸۹). این آثار و پیامدها را آمارتیا سن به بیش از ۱۰ مورد تقسیم‌بندی کرده است که برخی از آن‌ها عبارتند از:

- از دست رفتن آزادی و وقوع انزوای اجتماعی؛

- از دست رفتن مهارت‌ها؛

- آسیب‌های روانی و جسمی؛

- از دست رفتن انگیزه و آینده شغلی؛

- از دست رفتن روابط انسانی و زندگی خانوادگی؛

- از دست رفتن ارزش‌های اجتماعی و مسئولیت‌پذیری (سن، ۱۳۸۸).

بازار کار از یک سو تحت تأثیر سایر بازارها و بخش‌های اقتصادی قرار دارد و از سوی دیگر، همانطور که در بخش‌های قبلی از آمارتیا سن نقل شد، میزان بیکاری و اشتغال در بازار کار بر میزان نابرابری، فقر و محرومیت، سلامتی و بهداشت، آسیب روانی، جرم و ناآرامی سیاسی در هر جامعه مؤثر است (سن، ۱۳۸۸)؛ بنابراین سیاست‌گذاران کشور نیازمند شناختی درست و مناسب از بازار کار جهت رفع مسئله بیکاری و ایجاد اشتغال هستند.

از چالش‌های اساسی بازار کار کشور طی ۱۰ سال اخیر می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- کمترین میزان ایجاد اشتغال در کنار بیشترین افزایش جمعیت در گروه جمعیتی در سن کار.

- عدم ورود بخش عمده‌ای از جمعیت در سن کار به بازار کار و در نتیجه افزایش جمعیت غیرفعال.

- سهم بالای جمعیت جوان و تحصیلکرده از جمعیت غیرفعال.

از یک طرف سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای اشتغال به عنوان یکی از اساسی‌ترین چالش‌ها و موضوعات فعلی کشور مطرح است و از طرف دیگر ساختار بازار کار و فرآیند ایجاد شغل، یک فرآیند بلندمدت است که نیاز دارد برنامه و راهبرد جامع بلندمدتی متناسب با این ساختار برای آن ارائه و تدوین شود. در همین راستا مهم‌ترین جهت‌گیری دولت در چند سال اخیر بهبود محیط کسب و کار و ارتقاء شاخص‌های آن (محیط سیاسی، فرهنگی و

قضای و محیط اقتصاد کلان، بازار کار، مالیات‌ها و زیرساخت‌ها) و حمایت از بخش‌های خصوصی و تعاونی و رقابت از راه اصلاح قوانین، مقررات و رویه‌های ذیربط بوده است.

همچنین به منظور تحقق اهداف برنامه ملی اشتغال فراگیر، الزام به اولویت تخصیص منابع اعتباری استان به پروژه‌های اشتغال محور و همچنین پیگیری تأمین اعتبارات مصوب طرح‌های استانی مندرج در برنامه‌های اشتغال فراگیر به عنوان دستور کار ارگان‌های دولتی استان بوده است.

استان‌های مرزی به دلیل دوری از مرکز کشور و همجواری و تماس با محیط‌های بیرونی، ویژگی‌های منحصر به فردی به ویژه در حوزه اشتغال دارند. به طور معمول همجواری مناطق مرزی با کشورهای دیگر فرصت‌هایی را برای فعالیت‌های اقتصادی و تأمین معیشت ساکنان آن فراهم می‌کند. اما در استان کردستان این مزیت به ویژه در ایجاد اشتغال به گونه‌ای ناکارآمد ظاهر شده و نه تنها نتوانسته موجب اشتغال رسمی مردم این نواحی شود بلکه به دلیل شرایط اقتصادی (نوسانات نرخ ارز، تورم، ضعف زیرساخت‌ها و نبود صنایع) موجب ظهور پدیده کولبری با تبعات اجتماعی- اقتصادی و سیاسی گردیده است.

همچنین سیاست‌های تکلیفی تبصره ۱۶ و ۱۸ قانون بودجه سال ۱۴۰۰ در خصوص اعطای تسهیلات به واحدهای تولیدی در جهت ایجاد و تثبیت اشتغال در سطح کشور از جمله اقدامات اساسی و مهم انجام شده در راستای اشتغالزایی می‌باشد. موضوع جزء ۱ تا ۹ بند الف تبصره ۱۸ قانون بودجه سال ۱۴۰۰ کشور برای اولین بار به وزارت امور اقتصادی و دارایی واگذار شده است. در این راستا شناسایی ظرفیت‌های خالی تولید و تأمین مالی پروژه‌های اولویت دار استانی که درصد پیشرفت بالایی دارند مدنظر است و هدف آن توسعه کارآفرینی، افزایش اشتغال و توسعه اقتصادی استانی است.

تسهیلات موضوع این دستورالعمل در استان‌های با اولویت نرخ بیکاری بالاتر به طرح‌های کارآفرینی، ایجاد، توسعه ای، تکمیلی و سرمایه در گردش و نیز احیای واحدهای تولیدی از جمله کسب و کار خانگی، واحدهای تولیدی خرد، واحدهای تولیدی کوچک، واحدهای تولیدی متوسط، واحدهای تولیدی بزرگ، شرکت‌های دانش بنیان و واحدهای تولیدی پیشران قابل تخصیص است.

بنابراین می‌توان گفت که تسهیلات تبصره ۱۸ قانون بودجه مهم‌ترین ابزار حفظ اشتغال است و اگر تأمین منابع مالی در این بخش لحاظ شود بخشی از سرمایه در گردش واحدهای تأمین خواهد شد. در شرایط فعلی نیاز است که نگاه ویژه در حوزه بانکی برای بخش صنعت وجود داشته باشد چراکه به نظر می‌رسد اشتغال لازم در استان‌ها را این حوزه می‌تواند فراهم کند. زیرا ایجاد اشتغال مولد در استان‌ها می‌تواند زمینه افزایش تولید در سطح کشور را فراهم کند.

تسهیلات موضوع این قانون به طرح‌های سرمایه در گردش، طرح‌های نیمه تمام (دارای حداقل ۷۰ درصد پیشرفت فیزیکی به بالا در استان‌های با نرخ بیکاری کمتر از میانگین کشوری و حداقل ۳۰ درصد پیشرفت فیزیکی در استان‌های با نرخ بیکاری بیشتر از میانگین کشوری)، توسعه‌ای و طرح‌های ایجاد مربوط به کسب و کارهای دانش بنیان و پیشران و سایر طرح‌های بخش خدماتی که منجر به تکمیل زنجیره ارزش کسب و کارهای اشتغالزا گردد، قابل پرداخت می‌باشد. همچنین تسهیلات مربوط به کسب و کارهای خرد و خانگی در قالب پشتیبان و پیشران، طرح‌های منطبق بر ظرفیت و اولویت‌های منطقه و اشخاصی که قصد توسعه فعالیت خود را داشته و

دارای توان و برنامه‌ای منسجم برای بازاریابی و فروش و اتصال به بنگاه‌های بزرگتر را داشته باشند، قابل پرداخت است.

## ۱۷-۲- بررسی وضعیت تحولات بازار کار

### ۱۷-۲-۱- بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای مرتبط با نیروی کار

نرخ مشارکت اقتصادی یک نشانه از میزان رونق اقتصادی و همچنین مقیاسی برای حضور افراد جامعه در بازارهای کسب و کار است. بررسی نرخ مشارکت اقتصادی (نرخ فعالیت) جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر برای استان در سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد ۴۲/۲ درصد جمعیت در سن کار (۱۵ ساله و بیشتر) از نظر اقتصادی فعال بوده‌اند؛ یعنی در گروه شاغلان یا بیکاران قرار گرفته‌اند که نسبت به شاخص کشوری (۴۰/۹ درصد) آن در همین سال بیشتر است. تغییرات این شاخص نسبت به سال قبل ۳/۶۵- درصد بوده که کاهش داشته که می‌توان گفت بیشتر ناشی از کاهش نرخ مشارکت زنان بوده در حالی که مشارکت مردان تغییر قابل توجهی نداشته است. همچنین آمار نشان می‌دهد که نرخ مشارکت اقتصادی زنان نسبت به مردان و نقاط شهری نسبت به نقاط روستایی کمتر بوده است. نرخ مشارکت مردان در سال ۱۴۰۰ برابر ۷۵/۱ درصد و زنان ۱۰/۸ درصد بوده و بررسی نرخ مشارکت به تفکیک شهری و روستایی در سال ۱۴۰۰ نشان دهنده نرخ مشارکت ۴۱/۳ درصدی نقاط شهری و ۴۴/۷ درصدی نقاط روستایی است که در هر دو مورد از نرخ کشوری بیشتر است.

جدول ۱۷-۱- نرخ مشارکت اقتصادی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)

| عنوان                 | کشور |      | استان |      | تغییرات |
|-----------------------|------|------|-------|------|---------|
|                       | ۱۴۰۰ | ۱۳۹۹ | ۱۴۰۰  | ۱۳۹۹ |         |
| نرخ مشارکت اقتصادی کل | ۴۰/۹ | ۴۳/۸ | ۴۲/۲  | ۴۲/۲ | -۳/۶۵   |
| مرد                   | ۶۸/۷ | ۷۵/۹ | ۷۵/۱  | ۷۵/۱ | -۱/۰۵   |
| زن                    | ۱۳/۳ | ۱۲/۶ | ۱۰/۸  | ۱۰/۸ | -۱۴/۲۸  |
| شهری                  | ۴۰/۳ | ۴۲/۵ | ۴۱/۳  | ۴۱/۳ | -۲/۸۲   |
| روستایی               | ۴۳/۲ | ۴۷/۱ | ۴۴/۷  | ۴۴/۷ | -۵/۰۹   |

منبع: مرکز آمار ایران

نرخ بیکاری به عنوان یکی از مهم‌ترین برون داده‌های یک سیستم اقتصادی مطرح است. در سال‌های اخیر همواره یکی از معضلات استان نرخ بالای بیکار بوده است. نرخ بیکاری استان در سال ۱۴۰۰ برابر ۱۱/۷ درصد بوده که نسبت به سال قبل کاهش یافته و در مقایسه با میانگین کشوری (۹/۲ درصد) بیشتر است. نرخ بیکاری سال ۱۴۰۰ استان همانند کشور در زنان نسبت به مردان و در نقاط شهری نسبت به نقاط روستایی بیشتر است.

جدول ۱۷-۲- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)

| عنوان         | کشور |      | استان |      | تغییرات |
|---------------|------|------|-------|------|---------|
|               | ۱۴۰۰ | ۱۳۹۹ | ۱۴۰۰  | ۱۳۹۹ |         |
| نرخ بیکاری کل | ۹/۲  | ۱۴/۰ | ۱۱/۷  | ۱۱/۷ | -۲/۶    |
| مرد           | ۷/۹  | ۱۳/۶ | ۱۰/۵  | ۱۰/۵ | ۳/۶     |
| زن            | ۱۶/۰ | ۱۶/۷ | ۱۹/۸  | ۱۹/۸ | -۱۶/۰   |
| شهری          | ۹/۹  | ۱۵/۴ | ۱۳/۱  | ۱۳/۱ | -۴/۳    |
| روستایی       | ۶/۹  | ۱۰/۸ | ۸/۴   | ۸/۴  | ۲/۲     |

منبع: مرکز آمار ایران

## فصل هفدهم: بازار کار استان

نسبت اشتغال<sup>۱</sup> بیانگر آن است که چند درصد جمعیت در سن کار (۱۵ ساله و بیشتر) شاغل بوده‌اند. این نسبت در سال ۱۴۰۰ نسبت به سال قبل، ۱/۰۶ درصدی کاهش یافته است و به رقم ۳۷/۳ درصد رسیده که نسبت به میانگین کشوری (۳۷/۲) به صورت جزئی بیشتر است. قابل ذکر است این کاهش از نظر جنسیت بیشتر در زنان و از نظر مکانی در نقاط روستایی اتفاق افتاده است. رقم این شاخص در بین مردان بیشتر از زنان و در نقاط روستایی بیشتر از نقاط شهری می‌باشد.

جدول ۱۷-۳- نسبت اشتغال در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)

| عنوان          | کشور<br>۱۴۰۰ | استان |      | تغییرات |
|----------------|--------------|-------|------|---------|
|                |              | ۱۳۹۹  | ۱۴۰۰ |         |
| نسبت اشتغال کل | ۳۷/۲         | ۳۷/۷  | ۳۷/۳ | -۱/۰۶   |
| مرد            | ۶۳/۳         | ۶۵/۶  | ۶۷/۲ | ۲/۴۳    |
| زن             | ۱۱/۱         | ۱۰/۵  | ۸/۷  | -۱۷/۱۴  |
| شهری           | ۳۶/۳         | ۳۶/۰  | ۳۵/۹ | -۰/۲۷   |
| روستایی        | ۴۰/۲         | ۴۲/۰  | ۴۰/۹ | -۲/۶۱   |

منبع: مرکز آمار ایران

افراد دارای اشتغال ناقص زمانی؛ تمامی شاغلانی هستند که در هفته مرجع، حاضر در سر کار یا غایب موقت از محل کار بوده‌اند. این افراد به دلایلی از جمله رکود و فصلی‌گری کمتر از ۴۴ ساعت در هفته (مرجع) کار کرده و خواهان و آماده برای انجام کار اضافی هستند. سهم اشتغال ناقص نشان دهنده این است که چند درصد جمعیت شاغل دارای اشتغال ناقص هستند. سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی استان در سال ۱۴۰۰ برابر ۱۳/۷ درصد بوده که افزایش ۱۲/۲ درصدی نسبت به سال قبل داشته است، این شاخص در کشور ۱۰/۲ درصد بوده که کمتر از مقدار استانی آن است.

جدول ۱۷-۴- سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط

شهری و روستایی (درصد)

| عنوان                                | کشور<br>۱۴۰۰ | استان |      | تغییرات |
|--------------------------------------|--------------|-------|------|---------|
|                                      |              | ۱۳۹۹  | ۱۴۰۰ |         |
| سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی کل | ۱۰/۲         | ۱۲/۲  | ۱۳/۷ | ۱۲/۲    |
| مرد                                  | ۱۱/۲         | ۱۳/۶  | ۱۴/۸ | ۸/۸     |
| زن                                   | ۴/۳          | ۳/۸   | ۵/۱  | ۳۴/۲    |
| شهری                                 | ۹/۰          | ۱۲/۳  | ۱۳/۰ | ۵/۶     |
| روستایی                              | ۱۳/۶         | ۱۲/۰  | ۱۵/۰ | ۲۵/۰    |

منبع: مرکز آمار ایران

بررسی اشتغال در بخش‌های عمده فعالیت اقتصادی در سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که بخش خدمات با ۵۰ درصد بیشترین اشتغال را به خود اختصاص داده است. توزیع شاغلان استان به ترتیب نشان دهنده سهم ۲۲/۴، ۲۷/۶ و ۵۰/۰ درصدی بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات است همانطور که مشاهده می‌شود بخش خدمات

<sup>۱</sup>. نسبت جمعیت شاغل (۱۵ ساله و بیشتر) به جمعیت (۱۵ ساله و بیشتر)

## فصل هفدهم: بازار کار استان

استان بیشترین سهم را دارد و بعد از آن دو بخش کشاورزی و صنعت سهم بیشتری دارند. توزیع شاغلان استان و کشور بیان کننده شباهت سهم خدمات و تفاوت سهم دو بخش دیگر است. شاخص سهم اشتغال بخش خدمات استان در سال ۱۴۰۰ رشد ۱/۴ درصدی داشته و نشان دهنده آن است که سهم بالایی از اشتغال استان را به خود اختصاص داده است. همچنین بخش صنعت استان در همان سال رشدی برابر ۴/۹ درصد داشته و نسبت به کشور رقم سهم آن کمتر است که به دلیل ضعیف بودن بخش صنعت استان است.

اشتغال مردان در دو بخش صنعت و کشاورزی استان نسبت به زنان کمتر و در بخش خدمات برعکس بوده اما در کشور اشتغال مردان تنها در بخش صنعت بیشتر از زنان بوده است. نقاط شهری در دو بخش صنعت و خدمات سهم شاغلان بیشتری را نسبت به نقاط روستایی دارا می باشند.

جدول ۱۷-۵- توزیع شاغلان در بخش‌های اقتصادی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر بر حسب جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)

| تغییرات | استان |      | کشور | عنوان   |
|---------|-------|------|------|---------|
|         | ۱۴۰۰  | ۱۳۹۹ | ۱۴۰۰ |         |
| -۸/۱    | ۲۲/۴  | ۲۴/۴ | ۱۶/۳ | کشاورزی |
| -۸/۵    | ۲۱/۵  | ۲۳/۵ | ۱۶/۲ | مرد     |
| -۱/۶    | ۲۹/۲  | ۲۹/۷ | ۱۷/۲ | زن      |
| -۶/۲    | ۶/۰   | ۶/۴  | ۶/۴  | شهری    |
| -۷/۳    | ۵۹/۱  | ۶۳/۸ | ۴۶/۲ | روستایی |
| ۴/۹     | ۲۷/۶  | ۲۶/۳ | ۳۳/۸ | صنعت    |
| ۵/۵     | ۲۶/۸  | ۲۵/۴ | ۳۵/۳ | مرد     |
| ۶/۲     | ۳۳/۹  | ۳۱/۹ | ۲۵/۳ | زن      |
| ۲/۹     | ۳۱/۳  | ۳۰/۴ | ۳۵/۲ | شهری    |
| ۱۰/۸    | ۱۹/۴  | ۱۷/۵ | ۲۹/۵ | روستایی |
| ۱/۴     | ۵۰/۰  | ۴۹/۳ | ۴۹/۸ | خدمات   |
| ۱/۱     | ۵۱/۷  | ۵۱/۱ | ۴۸/۵ | مرد     |
| -۳/۹    | ۳۶/۹  | ۳۸/۴ | ۵۷/۵ | زن      |
| -۰/۷    | ۶۲/۷  | ۶۳/۲ | ۵۸/۴ | شهری    |
| ۱۴/۹    | ۲۱/۵  | ۱۸/۷ | ۲۴/۲ | روستایی |

منبع: مرکز آمار ایران

سهم شاغلان بخش خصوصی و عمومی استان برای سال ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۸۸/۶ و ۱۱/۴ درصد بوده است. در سال ۱۴۰۰ و در سطح استان ۹۰/۳ درصد مردان و ۷۶/۳ درصد زنان در بخش خصوصی شاغل بوده‌اند. سهم شاغلان جامعه شهری استان در سال ۱۴۰۰ در بخش خصوصی و عمومی به ترتیب برابر ۸۵ و ۱۵ درصد و در جامعه روستایی ۹۶/۷ درصد شاغلان در بخش خصوصی و ۳/۳ درصد در بخش عمومی شاغل بوده‌اند. باتوجه به تغییرات مشاهده می شود که سهم شاغلان بخش عمومی در سال ۱۴۰۰ نسبت به سال قبل کاهش داشته در حالی که سهم شاغلان بخش خصوصی با افزایش روبرو بوده است.

## فصل هفدهم: بازار کار استان

جدول ۱۷-۶- سهم شاغلان بخش خصوصی و عمومی بر حسب جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)

| تغییرات | استان |      | کشور | عنوان                             |
|---------|-------|------|------|-----------------------------------|
|         | ۱۴۰۰  | ۱۳۹۹ | ۱۴۰۰ |                                   |
| ۱/۶     | ۸۸/۶  | ۸۷/۲ | ۸۴/۶ | سهم شاغلان بخش خصوصی از کل شاغلان |
| ۱/۵     | ۹۰/۳  | ۸۸/۹ | ۸۶/۴ | مرد                               |
| -۰/۶    | ۷۶/۳  | ۷۶/۸ | ۷۴/۵ | زن                                |
| ۳/۰     | ۸۵/۰  | ۸۲/۵ | ۸۱/۴ | شهری                              |
| -۰/۶    | ۹۶/۷  | ۹۷/۳ | ۹۴/۱ | روستایی                           |
| -۱۰/۹   | ۱۱/۴  | ۱۲/۸ | ۱۵/۴ | سهم شاغلان بخش عمومی از کل شاغلان |
| -۱۲/۶   | ۹/۷   | ۱۱/۱ | ۱۳/۶ | مرد                               |
| ۲/۱     | ۲۳/۷  | ۲۳/۲ | ۲۵/۵ | زن                                |
| -۱۴/۲   | ۱۵/۰  | ۱۷/۵ | ۱۸/۶ | شهری                              |
| ۲۲/۲    | ۳/۳   | ۲/۷  | ۵/۹  | روستایی                           |

منبع: مرکز آمار ایران

### ۱۷-۳- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

منابع انسانی با ارزشترین منبع سازمانی در فرآیند خلق ثروت در کشور می‌باشند که مهم‌ترین اهداف کشورهای توسعه یافته اقتصادی در جهت حداکثر نمودن ارزش تولید و ثروت در کشور و تأمین خواسته‌ها و انتظارات ذینفعان است. هم‌اکنون ایجاد اشتغال و به خصوص اشتغال مولد را می‌توان به عنوان مهم‌ترین و حیاتی‌ترین موضوع اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و حتی امنیتی کشور عنوان کرد. افزایش اشتغال مولد در بخش خصوصی واقعی می‌تواند منشاء اثرات مثبتی مانند کاهش فشارهای سنگین بودجه‌ای دولت، افزایش درآمد ملی، رشد اقتصادی پایدار، کاهش نابرابری‌های اجتماعی، برطرف شدن بسیاری از معضلات اجتماعی و فرهنگی و ارتقای رضایت عمومی باشد.

امروزه از یک سوی برای تحقق توسعه در کشور، ضروری است تمام افراد جامعه اعم از زن و مرد در بازار کار فعال باشند و از سوی دیگر به سبب جنبه‌های هویتی اشتغال و آثار فردی و اجتماعی آن، بیکاری موقعیتی نامطلوب می‌باشد. بنابراین، اشتغال از مسائل مهم جامعه به شمار می‌آید و الزام است زمینه‌های ایجاد آن مهیا گردد.

ظهور پدیده کولبری و تبدیل شدن آن به یک مساله اجتماعی-اقتصادی و سیاسی با بازتاب بین‌المللی و اثرات مخرب آن را می‌توان به عنوان یکی از مهم‌ترین مسایل اشتغال در شهرستان‌های مرزی استان (شهرستان‌های بانه، مریوان و سروآباد) دانست. علاوه بر این از چالش‌های اساسی بازار کار استان می‌توان به مواردی همچون افزایش جمعیت بیکار و دارای اشتغال ناقص؛ بیکاری زنان، بیکاری جوانان و دانش‌آموختگان؛ وجود جمعیت قابل توجه دانشجویان (فرصت و تهدید)؛ سهم بالای جمعیت غیرفعال از جمعیت استان؛ عدم ورود جمعیت جدید در سن کار به بازار کار، اعمال سیاست‌هایی همچون توسعه آموزش عالی بدون افزایش در مهارت آموزی در بین فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، اشاره کرد.

منطقه ویژه اقتصادی، جذب سرمایه‌گذار خارجی، ایجاد و تأمین زیر ساخت شهرکهای صنعتی، توسعه صنعت گردشگری و شرکت‌های دانش بنیان و استارت آپی از ظرفیت‌های استان کردستان برای کاهش معضل بیکاری هستند.

با توجه به وضعیت نامناسب بازار کار استان باید در نظر داشت تا زمانی که اقتصاد استان و کشور، اقتصادی تولید محور و بر پایه علم و دانش نباشد، نمی‌توان انتظار بهبود در شاخص بیکاری را داشت. معضل بیکاری زمانی قابل حل است که فعالیت‌های اقتصادی از سوداگری و فعالیت‌های غیرمولد به سمت فعالیت‌های مولد و با محوریت دانش حرکت کنند. این مهم نیازمند برنامه‌ریزی‌ها، تدوین سیاست‌ها و نهادسازی‌های اصولی است.

در ادامه به برخی راهکارها و پیشنهادها جهت رفع چالش‌های بازار کار اشاره شده است.

- تخصیص سهم بیشتری از تسهیلات بانکی ارزان قیمت به مناطق دارای نرخ بیکاری بالا
- برنامه‌ریزی و تخصیص اعتبار برای ایجاد اشتغال در مناطق روستایی
- تقویت فرهنگ کارآفرینی (با ایجاد امکان اشتراک‌گذاری تجربیات نظیر با شگاه کارآفرینی و یا کانون و انجمن و...)

- برنامه‌ریزی در راستای ایجاد اشتغال در حوزه گردشگری

- برنامه‌ریزی در جهت عدم مهاجرت از مناطق روستایی و شهرهای کوچک به مرکز استان‌ها و در نتیجه رشد بیکاری و حاشیه نشینی.

## فصل هجدهم محیط کسب و کار استان

### خلاصه فصل

از مهم‌ترین فاکتورهای رشد اقتصادی در اقتصاد بین الملل امروز میزان رقابت پذیری می باشد و هرچه میزان رقابت پذیری در یک کشور بیشتر باشد محیط و بسترهای لازم جهت افزایش تولیدات فراهم می شود. رقابت پذیری علاوه بر اینکه باعث افزایش تولید می شود موجب نزدیک تر شدن قیمت نهایی به هزینه نهایی می گردد و این باعث ایجاد رفاه اقتصادی می گردد. برای ایجاد رقابت در یک اقتصاد باید محیط و فضای شفاف به گونه ای فراهم گردد که اطلاعات هر بخش به راحتی و با کمترین هزینه در اختیار همگان قرار گیرد تا بتوان تجزیه و تحلیل مناسبی از هر بخش ارائه داد. بهبود محیط کسب و کار شرایط را برای یک اقتصاد رقابتی و سالم فراهم می کند و هر چه بتوان میزان موانع و مقررات زائد را برطرف نمود می توان به بخش تولید و ایجاد رقابت امیدوارتر بود. اقتصاد ایران همواره دچار مشکلات و نارسایی هایی بوده که به رغم برنامه ریزی ها و سیاست گذاری های متعدد هنوز نتوانسته به طور کامل بر این چالش ها فائق آید. یکی از مهم ترین مشکلات، نقش کمرنگ بخش خصوصی در فعالیت های اقتصادی و دولتی بودن اقتصاد است. در سال های اخیر یکی از سیاست های دولت جهت توسعه بخش خصوصی افزایش سطح مشارکت، رقابتی نمودن بازارها و همچنین برنامه های بهبود مستمر محیط کسب و کار کشور است. بدین منظور قوانین و نهادهای متعددی شکل گرفته است. طبق قانون برنامه ششم توسعه کشور هدف دولت بهبود رتبه ایران در شاخص سهولت انجام کسب و کار هر سال ده رتبه و به کمتر از هفتاد در پایان اجرای قانون برنامه برسد و همچنین شاخص رقابت پذیری و شاخص های بین المللی حقوق مالکیت در میان کشورهای منطقه سند چشم انداز به رتبه سوم ارتقاء یابد و هر سال بیست درصد از این هدف محقق شود. در کل محیط کسب و کار به مجموعه عواملی گفته می شوند که خارج از کنترل مدیران بنگاه ها هستند ولی بر اداره بنگاه ها تأثیر می گذارند. بهبود محیط کسب و کار یکی از عوامل اساسی در جهت توسعه سرمایه گذاری در بخش خصوصی، افزایش تولید و اشتغال می باشد. چراکه فراهم نمودن شرایط رقابت پذیری و بستر سازی مناسب برای ورود مؤثر بخش خصوصی نقش تعیین کننده ای را در رشد و توسعه اقتصادی کشور ایفا می کند. تا زمانی که محیط کسب و کار بهبود نیابد بهبود عملکرد بنگاه ها و به طور کلی رشد بخش خصوصی نیز امکان پذیر نخواهد بود. فضای کسب و کار را مجموعه ای از سیاست ها، شرایط حقوقی، نهادی و مقرراتی تعریف کرده اند که بر فعالیت های اقتصادی حاکم است. در این فصل تحولات مربوط به فضای کسب و کار استان طی سال های ۱۳۹۹-۱۴۰۰ مورد بررسی قرار گرفته است.

## ۱۸-۱- سیاست‌های مربوط به بهبود فضای کسب و کار و جهت‌گیری‌های استان

محیط کسب و کار در یک تعریف کلی مجموعه عواملی است که بر عملکرد بنگاه تأثیر می‌گذارد، اما مدیر نمی‌تواند آن را به سهولت تغییر دهد و تا زمانی که محیط کسب و کار بهبود نیابد بهبود عملکرد بنگاه‌ها و به‌طور کلی رشد بخش خصوصی نیز امکان‌پذیر نخواهد بود. فضای کسب و کار را مجموعه‌ای از سیاست‌ها، شرایط حقوقی، نهادی و مقرراتی تعریف کرده‌اند که بر فعالیتهای اقتصادی حاکم می‌باشد. با توجه به نامناسب بودن فضای کسب و کار در کشور، انتظار می‌رود که استان‌ها نیز به دلیل تمرکز بالای سیاست‌ها و تصمیمات اجرایی از روند کشور تبعیت کرده و موانع بسیاری بر سر راه سهولت فعالیتهای اقتصادی در استان‌ها وجود داشته باشد. لذا لازم است که در این زمینه برنامه‌ریزی لازم با عنایت به میزان شدت رقابت کشورها برای بهبود محیط کسب و کار خود جهت افزایش سطح رقابت پذیری اقتصاد، جذب بیشتر سرمایه‌های بین‌المللی و افزایش سرعت رشد و توسعه اقتصادی، صورت گیرد. البته در این زمینه توجه به تجربه‌های جهانی به ویژه کشورهایی که طی سال‌های اخیر موفقیت‌های بسیاری در این زمینه داشته‌اند می‌تواند مثر ثمر باشد. فضای کسب و کار مناسب، امکان رشد و شکوفایی و دسترسی به عوامل پیش برنده را در اقتصاد آسان و روابط بین متغیرهای توسعه را روان تر خواهد نمود. تجربه جهانی نشان داده که اصلاح شاخص‌های شروع کسب و کار، اخذ اعتبارات و نقل و انتقال و ثبت دارایی‌ها ساده‌تر از سایر شاخص‌ها بوده است. در ایران نیز اصلاحات قانونی مناسبی جهت رفع موانع فعالیتهای اقتصادی و بهبود محیط کسب و کار صورت گرفته و مبانی قانونی لازم و با ظرفیت بالایی در کشور تدوین شده است. اما با توجه به وجود بروکراسی پیچیده و غیر شفاف در کشور آنچه که مهم‌تر از قوانین و مقررات به نظر می‌رسد نحوه عملکرد نهادهای مجری قوانین و مقررات می‌باشد. قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰-۱۳۹۴) مصوب در فصل پنج در مواد ۶۹، ۷۰، ۷۵ و ۷۶ صراحتاً و موادی دیگر همچون ماده ۱۸۸ تلویحاً بر اتخاذ سیاست‌های تشویقی، اعمال مدیریت یکپارچه اخذ تکمیل و صدور مجوزات، تشکیل شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی، تدوین ساز و کار احصاء قوانین، مقررات و بخشنامه‌های محل تولید و سرمایه‌گذاری، حذف اخذ مجوزهای غیرضروری تصریح داشت که در راستای بهبود محیط کسب و کار تبیین شده بود. در بهمن ماه ۱۳۸۹ طرح ایجاد فضای مساعد کارآفرینی و رفع موانع کسب و کار در مجلس ارائه و در بهمن ۱۳۹۰ تحت عنوان قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار مشتمل بر ۲۹ ماده و ۱۹ تبصره در صحن علنی مجلس تصویب و پس از تأیید شورای نگهبان به دولت ابلاغ شد. بدین ترتیب چارچوب کلی سیاست‌ها و تصمیمات راهبردی به منظور بهبود محیط کسب و کار متعاقب این قانون تدوین گردید و به تدریج آیین‌نامه اجرایی مفاد قانونی آن نگارش شد. در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی سال ۱۳۹۲ مقام معظم رهبری نیز بر این ضرورت مهم از جمله در بندهای ۱۶، ۱۷ و ۱۹ تأکید شد. در بند ۱۶ سیاست‌های اقتصاد مقاومتی به صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور با تأکید بر تحول اساسی در ساختارها، منطقی‌سازی اندازه دولت و حذف دستگاه‌های موازی و غیرضروری و هزینه‌های زائد، بند ۱۷ اصلاح نظام درآمدی دولت و نقش طبقات کم درآمد و متوسط و همچنین بند ۱۹ به شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فساد از جمله در حوزه‌های پولی، تجاری و ارزی اشاره دارد. دولت از طریق اتخاذ سیاست‌های کلان مقتضی و تفویض اختیارات و وظایف به وزارتخانه‌های مرتبط، دستیابی به اهداف مطرح شده، اسناد بالادستی مذکور را به منظور بهبود محیط کسب و کار در کشور دنبال می‌کند.

## ۱۸-۲-اهم قوانین و مقررات ناظر بر بهبود محیط کسب و کار کشور

قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار.

قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر به خصوص ماده ۵۷.

قانون برنامه ششم توسعه ماده ۲۲.

م صوبات ستاد فرماندهی اقتصاد مقاومتی در خصوص اجرای پروژه عملیاتی نمودن ارتقاء رتبه ایران در شاخص سهولت انجام کسب و کار.

دستورالعمل راه‌اندازی مرکز ملی پایش محیط کسب و کار و دستورالعمل اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی.

قانون اصلاح مواد ۱، ۳، ۶، ۷ و قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴.

آیین‌نامه اجرایی ماده ۷ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴.

با توجه به نامناسب بودن فضای کسب و کار در کشور، انتظار می‌رود که استان‌ها نیز به دلیل تمرکز بالای سیاست‌ها و تصمیمات اجرایی از روند کشور تبعیت کرده و موانع بسیاری بر سر راه سهولت فعالیت‌های اقتصادی در استان‌ها وجود داشته باشد. لذا لازم است که در این زمینه برنامه‌ریزی لازم با عنایت به میزان شدت رقابت کشورها برای بهبود محیط کسب و کار خود جهت افزایش سطح رقابت‌پذیری اقتصاد، جذب بیشتر سرمایه‌های بین‌المللی و افزایش سرعت رشد و توسعه اقتصادی، صورت گیرد. البته در این زمینه توجه به تجربه‌های جهانی به ویژه کشورهایی که طی سال‌های اخیر موفقیت‌های بسیاری در این زمینه داشته‌اند می‌تواند مثر ثمر باشد.

در ایران پایش محیط کسب و کار به منظور بررسی وضعیت محیط کسب و کار کشور از اردیبهشت ۱۳۸۹ توسط گروه مطالعات کسب و کار مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی تهیه و منتشر شد. در گزارش این مرکز به منظور محاسبه شاخص ارزیابی هر مولفه ابتدا میانگین ارزیابی تشکلهای استان در هر بخش  $p_i$  محاسبه شد. در فرمول زیر  $p_{ik}$  ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت کننده استان ( $n$ ) در هر بخش ( $i$ ) و اندیس  $k$  نشان دهنده تشکل مورد نظر است.

$$p_i = \sum_{k=1}^n \frac{p_{ik}}{N_i}$$

براساس گزارش رسمی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران در خصوص بررسی محیط کسب و کار استان‌های کشور که در زمستان ۱۴۰۰ با همکاری ۲۶۴ تشکل اقتصادی از سراسر کشور تدوین و براساس ۲۸ مؤلفه شناخته شده است، استان کردستان دارای امتیاز ۶/۳۰ در فصل بهار ۱۴۰۰، ۶/۰۹ در فصل تابستان، ۶/۴۹ در فصل پاییز و ۶/۴۰ در فصل زمستان بوده است. ۱

۱ از فصل پاییز سال ۱۳۹۵ پایش محیط کسب و کار توسط اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران انجام می‌شود

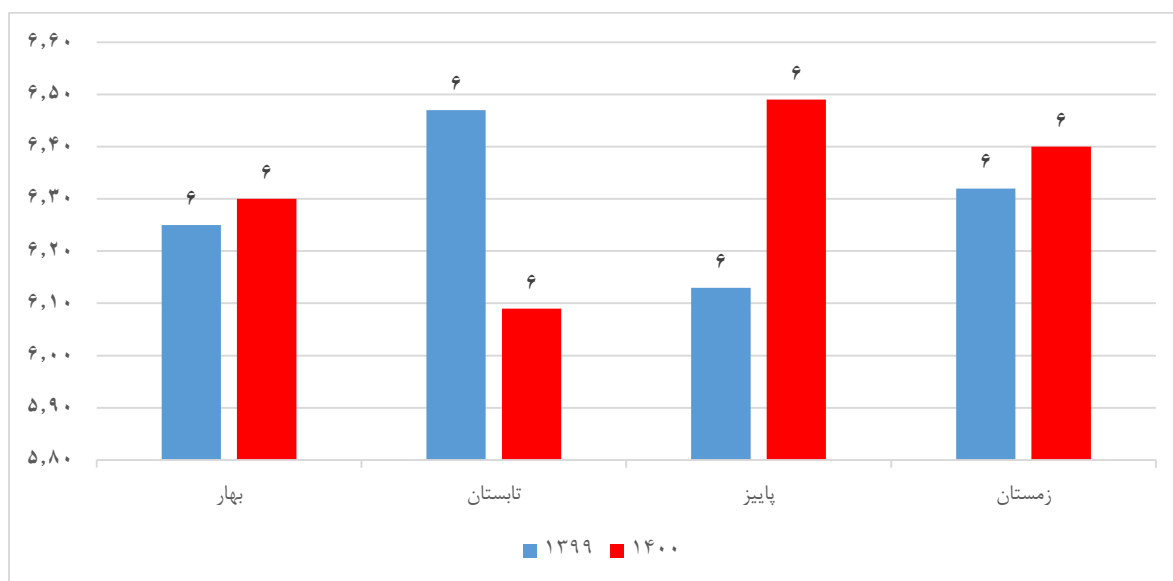
### ۱۸-۳- بررسی وضعیت تحولات فضای کسب و کار

گزارشات و تحلیل‌های ارائه شده بر اساس داده‌های خام دریافتی از اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران تنظیم شده است که به تحلیل و بررسی تطبیقی محیط کسب و کار استان کردستان در سطح کشور می‌پردازد. ذکر این نکته مهم است که در فرآیند پایش اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران ارزیابی‌ها در بازه عددی صفر تا ۱۰ اعلام شده است که اعداد نزدیک به ۱۰ به معنای ارزیابی بدتر از شاخص مربوطه و اعداد نزدیک صفر بیانگر ارزیابی بهتر از شاخص مورد اشاره می‌باشد.

جدول ۱۸-۱- ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت کننده از مؤلفه‌های محیط کسب و کار در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

| ۱۴۰۰   |       |         |      | ۱۳۹۹   |       |         |      | کردستان |
|--------|-------|---------|------|--------|-------|---------|------|---------|
| زمستان | پاییز | تابستان | بهار | زمستان | پاییز | تابستان | بهار |         |
| ۶/۴۰   | ۶/۴۹  | ۶/۰۹    | ۶/۳۰ | ۶/۳۲   | ۶/۱۳  | ۶/۴۷    | ۶/۲۵ |         |

منبع: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران



نمودار ۱۸-۱- ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت کننده از مؤلفه‌های محیط کسب و کار در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

منبع: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران

### ۱۸-۴- بررسی و تحلیل وضعیت زیرشاخص‌های بهبود فضای کسب و کار

- شاخص سهولت انجام کسب و کار در استان کردستان

علیرغم نوسانات شدید فصلی، روند بلندمدت و سالیانه شاخص‌های محیط کسب و کار استان کردستان رو به بهبود است. در مجموع محیط کسب و کار استان کردستان مناسب اما ناکافی ارزیابی می‌شود.

## فصل هجدهم: محیط کسب و کار استان

### • بررسی تطبیقی محیط کسب و کار استان کردستان و کشور

بررسی تطبیقی شاخص کسب و کار استان کردستان و کشور نشان می‌دهد شاخص محیط کسب و کار استان اصطلاحاً یک سطح بدتر از میانگین کشوری است. با این حال روند شاخص فضای کسب و کار برای استان در فصول مختلف سال ۱۴۰۰ به غیر از فصل تابستان به صورت افزایشی بوده است.

متأسفانه اختلافات سهولت در کسب و کار در استان کردستان در مقایسه با سایر استان‌های کشور قابل توجه به نظر می‌رسد که این مهم بر ضرورت انجام مطالعات لازم جهت شناسایی موانع و مشکلات و اجرای سیاست‌های راهبردی لازم در خصوص رفع مشکلات تأکید می‌کند.

### • سهولت انجام کسب و کار استان‌های کشور و جایگاه استان کردستان

تعیین جایگاه کردستان در قیاس با استان‌های کشور نشان می‌دهد استان کردستان در رده‌های میانی از جهت سهولت انجام کسب و کار قرار دارد. بهترین زیرشاخص محیط کسب و کار در استان کردستان در زمستان سال ۱۴۰۰ عدم استقبال همکاران و مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول و بدترین آن بی‌ثباتی و غیرقابل پیش‌بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات) و دشواری تأمین مالی از بانک‌ها می‌باشد.

قابل ذکر است در شرایط کنونی کشور، بر اساس مطالعات صورت گرفته، مشکل همه بخش‌ها مربوط به بحث تأمین مالی است ولی برای مؤلفه‌های دیگر اهمیت موانع کسب و کار بخش‌ها از یکدیگر متفاوت می‌باشد.

جدول ۱۸-۲- شاخص ملی به تفکیک مؤلفه‌های پیمایشی در استان کردستان به تفکیک فصول سال‌های

۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

| ۱۳۹۹ |         |       |        | ۱۴۰۰ |         |       |        | مؤلفه‌ها                                                                                                     |
|------|---------|-------|--------|------|---------|-------|--------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| بهار | تابستان | پاییز | زمستان | بهار | تابستان | پاییز | زمستان |                                                                                                              |
| ۴/۶۹ | ۴/۲۰    | ۴/۳۷  | ۴/۳۸   | ۵/۲۷ | ۳/۷۴    | ۳/۶۹  | ۳/۷۷   | عدم استقبال همکاران و مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول                                      |
| ۶/۵۲ | ۶/۶۶    | ۶/۰۶  | ۶/۲۷   | ۷/۰۶ | ۶/۴۰    | ۷/۱۴  | ۶/۷۶   | برداشت‌های سلیقه‌ای و غیرقابل پیش‌بینی ماموران از قوانین و مقررات (برق، گاز، محیط زیست، تأمین اجتماعی و ...) |
| ۶/۴۹ | ۷/۰۷    | ۵/۸۹  | ۵/۸۸   | ۵/۸۴ | ۵/۸۵    | ۷/۰۸  | ۵/۷۶   | بی‌تعهدی طرف قرارداد (دولتی یا خصوصی) به ایفای تعهدات و وعده‌هایشان                                          |
| ۷/۴۱ | ۸/۲۶    | ۷/۷۹  | ۷/۲۷   | ۷/۴۱ | ۷/۶۸    | ۸/۴۶  | ۷/۶۱   | بی‌ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار                                                |
| ۸/۸۸ | ۹/۲۳    | ۸/۸۹  | ۸/۹۱   | ۸/۳۸ | ۸/۵۰    | ۹/۲۳  | ۸/۱۹   | بی‌ثباتی و غیرقابل پیش‌بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات)                                              |
| ۶/۷۴ | ۶/۱۸    | ۶/۳۲  | ۷/۰۲   | ۶/۸۳ | ۵/۸۲    | ۶/۹۱  | ۶/۹۲   | رویه‌های سخت‌گیرانه در ادارات کار و بیمه برای مدیریت نیروی انسانی                                            |

## فصل هجدهم: محیط کسب و کار استان

| ۱۳۹۹ |         |       |        | ۱۴۰۰ |         |       |        | مولفه‌ها                                                                   |
|------|---------|-------|--------|------|---------|-------|--------|----------------------------------------------------------------------------|
| بهار | تابستان | پاییز | زمستان | بهار | تابستان | پاییز | زمستان |                                                                            |
| ۵/۶۸ | ۵/۰۶    | ۵/۲۹  | ۴/۸۷   | ۵/۲۴ | ۴/۷۰    | ۴/۹۰  | ۴/۵۳   | تمایل شهروندان به خرید کالاهای خارجی و بی‌ربطی به خرید محصولات ایرانی      |
| ۶/۷۴ | ۷/۷۹    | ۶/۷۸  | ۷/۰۲   | ۷/۲۰ | ۶/۳۹    | ۷/۰۴  | ۶/۴۹   | تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیراستاندارد و تقلبی در بازار             |
| ۶/۷۸ | ۷/۴۹    | ۶/۴۴  | ۷/۱۰   | ۶/۹۸ | ۶/۵۸    | ۷/۵۹  | ۷/۸۵   | رقابت غیرمنصفانه شرکت‌ها و موسسات دولتی یا شبه دولتی در بازار              |
| ۶/۵۲ | ۷/۱۵    | ۷/۶۷  | ۶/۶۸   | ۶/۷۵ | ۶/۲۹    | ۶/۹۰  | ۷/۱۷   | رویه‌های غیرمنصفانه و ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات                      |
| ۷/۶۹ | ۸/۱۰    | ۷/۷۰  | ۷/۷۷   | ۷/۶۵ | ۷/۶۳    | ۸/۶۵  | ۸/۱۹   | دشواری تأمین مالی از بانک‌ها                                               |
| ۶/۹۶ | ۷/۱۸    | ۶/۸۰  | ۶/۶۱   | ۶/۳۱ | ۵/۸۴    | ۶/۶۹  | ۶/۹۴   | فقدان یا شفاف نبودن اطلاعات مورد نیاز برای فعالیت اقتصادی                  |
| ۷/۱۶ | ۶/۷۶    | ۶/۲۰  | ۷/۱۰   | ۶/۹۰ | ۶/۷۰    | ۷/۳۰  | ۶/۸۲   | ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل (جاده‌ای، ریلی، هوایی، دریایی و بندری)           |
| ۶/۴۳ | ۷/۲۲    | ۶/۸۵  | ۷/۰۸   | ۶/۸۹ | ۶/۱۸    | ۶/۹۴  | ۶/۸۵   | ضعف دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد موثر متجاوزان به حقوق دیگران     |
| ۶/۵۲ | ۷/۵۳    | ۶/۵۱  | ۷/۳۳   | ۶/۵۳ | ۶/۶۸    | ۷/۲۳  | ۷/۰۶   | وجود انحصار، امتیاز یا هر نوع رانت به یک یا تعدادی از رقبای بازار          |
| ۶/۲۳ | ۶/۳۳    | ۵/۶۹  | ۶/۳۱   | ۶/۰۰ | ۵/۱۷    | ۶/۰۷  | ۶/۲۱   | ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار                             |
| ۵/۹۵ | ۶/۸۱    | ۵/۶۵  | ۴/۰۲   | ۶/۲۵ | ۵/۸۱    | ۵/۴۶  | ۵/۱۹   | عرضه کالاهای قاچاق و رقابت غیرمنصفانه محصولات خارجی و داخلی در بازار ایران |
| ۶/۶۳ | ۶/۶۵    | ۶/۴۳  | ۷/۰۶   | ۶/۴۰ | ۵/۶۸    | ۶/۴۷  | ۵/۸۹   | فقدان یا نقص ارتباطات پسینی و پیشینی و خوشه‌های تولید                      |
| ۶/۷۳ | ۷/۷۹    | ۷/۴۰  | ۷/۱۴   | ۷/۴۴ | ۶/۶۲    | ۷/۵۲  | ۶/۹۶   | قیمت‌گذاری و دخالت‌های غیرمنطقی نهادهای حاکمیتی در بازار                   |
| ۶/۳۹ | ۶/۶۷    | ۶/۰۵  | ۶/۶۳   | ۶/۸۰ | ۵/۴۶    | ۵/۶۳  | ۶/۶۸   | کارگریزی عمومی و استقبال نیروی کار از تعطیلی روزهای کاری                   |
| ۵/۲۳ | ۵/۹۸    | ۵/۴۳  | ۶/۲۵   | ۵/۶۲ | ۶/۵۸    | ۵/۵۷  | ۵/۵۵   | کمیود تقاضای موثر در بازار                                                 |
| ۶/۳۶ | ۶/۰۳    | ۵/۶۱  | ۶/۳۲   | ۶/۴۲ | ۶/۳۵    | ۶/۳۳  | ۶/۰۴   | کمیود فناوری‌های مورد نیاز                                                 |
| ۴/۸۳ | ۵/۱۷    | ۵/۰۵  | ۵/۱۵   | ۵/۷۵ | ۵/۰۴    | ۵/۴۹  | ۵/۳۷   | کمیود نیروی کار ماهر                                                       |
| ۴/۴۳ | ۴/۰۵    | ۹۱/۳  | ۴/۲۰   | ۴/۰۴ | ۵/۰۲    | ۴/۱۳  | ۵/۵۵   | محدودیت‌های دسترسی به ارتباطات (تلفن همراه و اینترنت)                      |
| ۳/۲۸ | ۳/۰۳    | ۲/۶۵  | ۲/۸۱   | ۳/۴۷ | ۳/۶۷    | ۳/۳۶  | ۴/۰۸   | محدودیت دسترسی به آب                                                       |
| ۳/۶۹ | ۳/۶۶    | ۳/۴۶  | ۴/۶۷   | ۳/۱۷ | ۴/۶۷    | ۳/۸۸  | ۴/۲۵   | محدودیت دسترسی به سوخت (گاز، گازوئیل و ...)                                |

## فصل هجدهم: محیط کسب و کار استان

| ۱۴۰۰   |       |         |      | ۱۳۹۹   |       |         |      | مؤلفه‌ها                                                              |
|--------|-------|---------|------|--------|-------|---------|------|-----------------------------------------------------------------------|
| زمستان | پاییز | تابستان | بهار | زمستان | پاییز | تابستان | بهار |                                                                       |
| ۶/۵۴   | ۸/۲۰  | ۶/۷۸    | ۶/۲۷ | ۷/۱۲   | ۷/۱۱  | ۷/۲۷    | ۵/۸۹ | مفاسد مالی و اداری در دستگاه‌های حکومتی                               |
| ۶/۸۵   | ۷/۵۱  | ۷/۴۳    | ۶/۸۱ | ۶/۹۴   | ۶/۷۱  | ۷/۱۵    | ۶/۲۳ | موانع اداری کسب و کار (ادارات و دستگاه‌های اجرایی مرتبط با کسب و کار) |

منبع: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران

### ۱۸-۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

در شرایط کنونی کشور، یکی از مهم‌ترین ابزارهای کارآمد دولت برای مقابله همزمان با رکود و تورم، بهبود شاخص کسب و کار و مؤلفه‌های تشکیل دهنده آن است. از آنجا که توسعه بخش خصوصی در اقتصاد بازار بر مجموعه‌ای پیچیده از قوانین، زیرساخت‌های گسترده فیزیکی و نهادی، محیط با ثبات اقتصاد کلان، توسعه بازارهای مالی، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، توسعه صنایع کوچک و متوسط و مقررات بازار کار مبتنی است تا در مسیر دایمی ابعاد توسعه، توانایی حرکت همگام با این تغییرات را داشته باشد و فراهم شدن این مجموعه به منظور پیاده‌سازی الگوی توسعه در یک اقتصاد به صورت خودکار اتفاق نمی‌افتد. از اینرو ایجاد زیر ساخت‌های نهادی و زیربنایی برای توسعه و رفع موانع کسب و کار از الزامات اولیه اجرای این سیاست و در زمره وظایف ضروری دولت و نهادهای زیرمجموعه دولت از جمله اتاق بازرگانی، اتاق اصناف، خانه صنعت و معدن و سایر تشکلهاست.

موانع بهبود فضای کسب و کار استان عبارتند از:

- عدم وجود ثبات در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌های کلان کشور
- سردرگمی و بلامتکلیفی برخی سرمایه‌گذاران تأسیسات گردشگری به دلیل تداخل وظایف سازمانی برخی ادارات مانند میراث فرهنگی و راهداری.
- وجود برخی قوانین، مقررات و رویه‌های محدودکننده تولید.
- ورود غیرقانونی برخی کالاهای قاچاق در کنار محدودیت‌های اعمال شده در واردات برخی کالاهای سرمایه‌ای.
- فقدان حمایت عملی از تولیدات داخلی و عدم محدود نمودن ورود کالاهای خارجی که امکان تولید آنها در داخل کشور می‌باشد.
- عدم ایجاد ارتباط منطقی بین ساختار نهاده‌ها و محصولات تولیدی به گونه‌ای که محصول تولیدی کمتر از قیمت تمام شده به فروش نرسد.
- عدم آشنایی کامل و همکاری لازم دستگاه‌های اجرایی مرتبط استان در خصوص اقداماتی که در حوزه بهبود محیط کسب و کار در سطح استان‌ها باید صورت بگیرد.

- عدم وابستگی تصمیمات استان به نتایج مطالعات و همچنین تقاضا محور نبودن پژوهش‌ها و همچنین نبود گفتمان اقتصادی در سطح استان باعث درک متفاوت مدیران و کارشناسان از اهمیت مسائل و چالش‌های اقتصادی استان شده است.

- عدم وجود نظام یکپارچه مجوزدهی و طولانی بودن پروسه صدور مجوز و تصمیم‌گیری در جهت حل مشکلات سرمایه‌گذاران.

- اعمال سلیقه، تبعیض در رفع مشکلات تخصیص و تأمین آب، و برق و زمین در برخی فعالیت‌های اقتصادی استان موجبات ایجاد اختلال در شرایط رقابت بازارها و شکل‌گیری حلقه زائد در فرایند اداری رفع مشکل شده است.

- مشکلات حقوقی و قضایی فعالان اقتصادی و رسیدگی به دعوای آنها در قالب فرایند بلندمدت موجبات افزایش ریسک سرمایه‌گذاری منطقه و نارضایتی فعالان اقتصادی گردیده است.

### توصیه‌ها و راهکارها:

- ایجاد هماهنگی بین اهداف و سیاست‌های نظام بانکی، تجاری و برخی برنامه‌ها و سیاست‌های اشتغال ابلای.

- ساماندهی بازارچه‌های مرزی و مبارزه با ورود غیرقانونی کالاهای قاچاق.

- اجرای سیاست‌های اقتصادی مشوق تولید و سرمایه‌گذاری به‌ویژه در تولید مواد اولیه و کالاهای وارداتی و حمایت از طرح‌های اشتغالزای بخش خصوصی.

- هماهنگ سازی و پایداری سیاست‌های پولی و مالی و تنظیم بازارهای اقتصادی در جهت کاهش نرخ بیکاری توأم با ارتقاء بهره‌وری عوامل تولید.

- راه‌اندازی کلینیک‌های مشاوره کسب و کار و تجمیع برخی فعالیت‌های اقتصادی

- بهره‌مندی از آموزش مجازی برای توانمندسازی نیروی کار

- توجه به شرکت‌های سرمایه‌گذاری استان به عنوان یک پتانسیل اقتصادی در راستای تأمین مالی طرح‌های سرمایه‌گذاری

- شناسایی انحصارها و موانع مقرراتی در مسیر جهش تولید و اقدام برای رفع آنها از طریق هیئت مقررات‌زدایی و سایر مراجع.

- شفاف سازی قوانین و مقررات به نحوی که جلوی هرگونه برداشت سلیقه‌ای و غیرقابل پیش‌بینی مأموران از قوانین و مقررات (برق، گاز، محیط زیست، تأمین اجتماعی و ...) گرفته شود.

- برخورد قاطعانه با هرگونه فساد و سوءاستفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه‌های اجرایی و تلاش در جهت شناسایی گلوگاه‌های فساد در دستگاه‌های اجرایی.

- استفاده از تجربیات و نقطه نظرات سرمایه‌گذاران و اشخاص حقیقی و حقوقی متقاضی سرمایه‌گذاری.

- پایش مستمر عملکرد دستگاه‌های اجرایی در ارائه خدمات و صدور مجوزهای کسب و کار.

- اعطای مشوق‌های مالیاتی به واحدهای فعال کسب و کار در استان در راستای بهبود فرایند پرداخت مالیات.
- اصلاح نظام اداری و آماری کشور به منظور افزایش بهره‌وری نظام اداری.
- شفاف نمودن سیاست‌های دولت و وجود برنامه‌ریزی جامع در این زمینه.
- افزایش فرهنگ تعامل بین دستگاه‌های اجرایی و الکترونیکی کردن فرآیندها.
- اهمیت جدی به حوزه آموزش‌های تخصصی در این خصوص.
- اهتمام جدی در کاهش پیچیدگی فرآیندهای اداری.
- توجه و حمایت لازم مدیران ارشد سازمان‌ها با دیدگاه دائمی به اصلاح سیستم‌ها و روش‌ها.
- تفویض اختیارات و ابزار لازم به شورای هماهنگی بانک‌های استان جهت اعطای تسهیلات بیشتر و تسهیل شرایط پرداخت.
- ایجاد سازوکار تشویقی و انگیزشی لازم برای ترغیب فعالان اقتصادی.
- ساماندهی در تقدم و تأخر صدور مجوزها و کاهش زمان، هزینه و مراحل و افزایش سرعت و شفافیت در اطلاع‌رسانی.
- تشکیل کمیته یا ستاد استانی جهت پیگیری مستمر امور مربوط به بهبود کسب و کار یا واگذاری کامل آن به مرکز خدمات سرمایه‌گذاری در استان‌ها.

## فصل نوزدهم

### درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

#### خلاصه فصل

سیاست‌های رفاهی زیرمجموعه سیاست‌های مالی و اقتصادی هستند که در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌های اقتصادی و مالی و در نتیجه آن تأمین و رفاه جامعه مطرح گشته و سطوح برخورداری و بهره‌مند از امکانات مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

یکی از ابزارهای متعارف بررسی توزیع امکانات معیشتی بین گروه‌های مختلف جامعه و بررسی سهم این گروه‌ها از هزینه‌ها یا درآمدهاست. بدین منظور نیز معمولاً خانوارها بر حسب سطوح درآمد و یا هزینه از کمترین سطح به بالاترین سطح مرتب شده و سپس به ده گروه مساوی تقسیم شده و سهم هر گروه از کل محاسبه شده است.

### ۱۹-۱- سیاست‌های اقتصادی در زمینه درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد و جهت‌گیری‌های استان

بررسی کم و کیف بودجه خانوارهای شهری و روستایی و روند چگونگی هزینه و درآمد سالیانه یک خانوار و تغییرات آنها در هر کشوری، یکی از بنیادی‌ترین مطالعات آماری پژوهشگران اقتصادی و اجتماعی در تحقق اهداف توسعه‌ای است که با هدف توزیع متعادل درآمد در جامعه صورت می‌گیرد.

در ایران نیز بررسی اهداف مرتبط با توزیع درآمد پس از انقلاب اسلامی مبین آن است که سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان اقتصادی در راستای سیاست‌های کلی نظام، سند چشم‌انداز بیست ساله کشور، قوانین برنامه‌های پنج ساله توسعه و قوانین سنواتی بودجه، مبنای فعالیت‌های خود را بر پایه رویکرد عمل‌گرایی و در راستای توسعه عدالت اجتماعی و توزیع درآمد و ثروت میان اقشار محروم قرار داده‌اند. در این ارتباط توسعه منطقه‌ای دورترین نقاط محروم کشور و تحرک و تسریع اجرای طرح‌های ملی و استانی و ایجاد تعادل و توازن منطقه‌ای در کشور از اهمیت خاصی برخوردار بوده که برای تحقق اهداف سیاست‌گذاران در زمینه عدالت اجتماعی و ریشه کن کردن فقر و دستیابی به توسعه پایدار در کشور همراه با رفع تبعیضات منطقه‌ای مبنای عمل قرار گرفته است. این موضوع سبب شده است تا در سند چشم‌انداز بیست ساله کشور بر اهمیت تهیه، تدوین و تصویب برنامه‌های توسعه و بودجه سالانه و ضرورت کاهش فاصله میان دهک‌های بالا و پایین جامعه و ایجاد فرصت‌های برابر تأکید شود.

### ۱۹-۲- بررسی وضعیت تحولات مرتبط با درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد

هدفمند سازی یارانه‌ها، تورم، سهام عدالت و وام‌های خرد از مهم‌ترین سیاست‌های دولت بوده که بر درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد اثرگذار بوده است. هدفمندسازی یارانه‌ها از یک سو هزینه‌های انرژی مورد استفاده خانوار را افزایش داده و از سوی دیگر با توزیع درآمد ناشی از این هدفمندی به نفع اقشار کم درآمد سعی در جبران افزایش هزینه‌ها نموده است.

### ۱۹-۳- بررسی وضعیت شاخص‌های توزیع درآمد

شاخص جینی یا ضریب جینی شاخصی اقتصادی برای محاسبه توزیع ثروت در میان مردم است. بالا بودن این ضریب در یک جامعه معمولاً به عنوان شاخصی از بالا بودن اختلاف طبقاتی و نابرابری درآمدی در آن در نظر گرفته می‌شود. از شاخص جینی برای مقایسه توزیع درآمد در نواحی جغرافیایی استفاده می‌شود. در نظر نگرفتن اندازه ثروت جوامع از معایب این شاخص است به طوری که دو جامعه با یک ضریب جینی می‌توانند سطح ثروت متفاوتی داشته باشند.

ضریب جینی مناطق شهری کشور در سال ۱۴۰۰ برابر ۰/۳۷۵۷ بوده که در استان کردستان کم‌تر از این مقدار و ۰/۳۰۹۶ است و بر اساس این شاخص نشان از برابری توزیع درآمد شهری استان نسبت به کشور را دارد. در سطح روستایی نیز اختلاف بیشتر و در نتیجه وضعیت توزیع درآمدی استان بوده و در کل توزیع درآمد استان نسبت به کشور برابرتر می‌باشد. در کل ضریب جینی در سال ۱۴۰۰ در کل کشور و مناطق شهری کاهش داشته ولی در مناطق روستایی استان نسبتاً افزایش چشمگیری داشته است و این خود بهبود توزیع درآمد را در کشور و مناطق شهری و عدم بهبود توزیع را در مناطق روستایی استان نشان می‌دهد هرچند که این اختلاف معنادار نیست. پایین بودن ضریب جینی در نقاط روستایی نسبت به شهری هم در کشور و هم استان کردستان نشان از وضعیت بهتر توزیع درآمد در روستا نسبت به شهر را دارد.

علل افزایش ضریب جینی در سال‌های اخیر سیاست‌های زیر می‌تواند باشد:

- توزیع منابع حاصل از هدفمندی یارانه‌ها به آحاد جامعه از جمله گروه‌های پردرآمد و در نتیجه عدم اصابت منابع بیشتر یارانه‌ای به اقشار آسیب پذیر
- توزیع گسترده رانته‌های ارزی، واردات و تسهیلات بانکی به نفع اقشار مرفه
- افزایش و نوسانات شدید در بازار دارایی‌ها (ارز، سکه، خودرو و مسکن) که منجر به پولدارتر شدن پولدارها شده است.
- افزایش شدید اجاره بها و قیمت مسکن که به نفع مالکان و به ضرر مستأجران بوده است.
- افزایش شدید مخارج خوراکی اقشار مختلف.
- توزیع نامناسب یارانه پنهان که منجر به بهره‌مندی بیشتر اقشار پرمصرف تر (ثروتمندتر) می‌شود.

جدول ۱۹-۱- شاخص ضریب جینی در کشور و استان

| عنوان                                 | ۱۳۹۶   | ۱۳۹۷   | ۱۳۹۸   | ۱۳۹۹   | ۱۴۰۰   |
|---------------------------------------|--------|--------|--------|--------|--------|
| کل کشور                               | ۰/۳۹۸۱ | ۰/۴۰۹۳ | ۰/۳۹۹۲ | ۰/۴۰۰۶ | ۰/۳۹۳۸ |
| کل کشور شهری                          | ۰/۳۷۹۳ | ۰/۳۹۴  | ۰/۳۸۲۸ | ۰/۳۸۳۵ | ۰/۳۷۵۷ |
| کل کشور روستایی                       | ۰/۳۵۵۹ | ۰/۳۵۹۵ | ۰/۳۵۳۹ | ۰/۳۵۹  | ۰/۳۵۹۴ |
| ضریب جینی مناطق شهری استان کردستان    | ۰/۲۷۵۹ | ۰/۲۸۶۷ | ۰/۳۱۵۱ | ۰/۳۲۰۱ | ۰/۳۰۹۶ |
| ضریب جینی مناطق روستایی استان کردستان | ۰/۲۴۹۵ | ۰/۲۷۴۴ | ۰/۲۵۱۷ | ۰/۲۵۵۸ | ۰/۲۸۵۱ |

منبع: مرکز آمار ایران

#### ۱۹-۴- بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد بین خانوارها

##### الف- توزیع درآمد در خانوار شهری

خانوارهای شهری و روستایی را طبق جداول ۱۹-۲، ۱۹-۴، ۱۹-۷ و ۱۹-۹ به دهک‌های مختلف هزینه‌ای تقسیم می‌کنند به طوری که اگر به طور مثال هزینه سالانه یک خانوار شهری ۵۰۰,۰۰۰ هزار ریال در سال باشد طبق جدول ۱۹-۲ در دهک ششم خانوارهای کشور جای می‌گیرد.

با توجه به مطالعات صورت گرفته در سطح کشور و استان و برای خانوارهای شهری و روستایی از تعداد مشخصی خانوارها نمونه آمارگیری انجام شده و طبق اطلاعات به دست آمده در هر کدام از این دهک‌ها، درصدی از این خانوارهای نمونه جای می‌گیرد از سوی دیگر، از مقدار هزینه‌های به دست آمده از کل خانوارها هر کدام از دهک‌ها شاخصی به عنوان متوسط هزینه آن دهک آورده شده است.

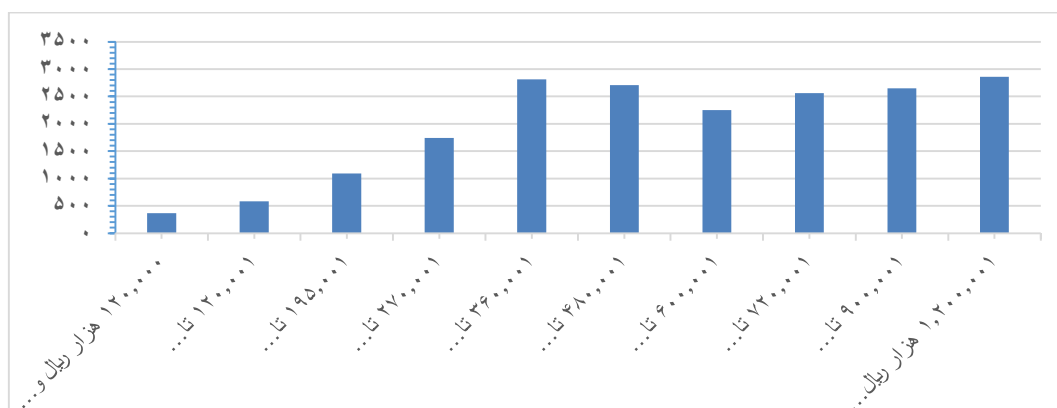
در جداول و نمودارهای ذیل بیشترین تعداد خانوارها مربوط به دهک پنجم بوده و نمودار آنها شبیه نموداری نرمال با چولگی تقریبی مثبت یا چوله به چپ است که نشان‌دهنده این واقعیت است که تقریباً حجم بیشتری (بیش از ۸۰ درصد) از خانوارهای شهری کشور در دهک‌های پایین (از دهک پنجم به بعد) هزینه‌ای هستند. برای خانوارهای شهری استان هم وضع به همین صورت و حتی شدیدتر است به طوری که فقط ۱۲/۴ درصد حجم خانوارهای شهری در ۴ دهک اول قرار دارند.

## فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

جدول ۱۹-۲- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری کشور در سال ۱۴۰۰

| ردیف | دهک هزینه‌ای                   | تعداد خانوارهای نمونه | درصد خانوارهای نمونه | متوسط هزینه (هزار ریال) | درصد از هزینه کل |
|------|--------------------------------|-----------------------|----------------------|-------------------------|------------------|
| ۱    | ۱۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر       | ۳۶۹                   | ۱/۸۸                 | ۹۱,۷۹۷                  | ۱/۴۸             |
| ۲    | ۱۲۰,۰۰۱ تا ۱۹۵,۰۰۰ هزار ریال   | ۵۸۳                   | ۲/۹۷                 | ۱۶۳,۲۲۴                 | ۲/۶۳             |
| ۳    | ۱۹۵,۰۰۱ تا ۲۷۰,۰۰۰ هزار ریال   | ۱,۰۹۰                 | ۵/۵۶                 | ۲۳۶,۸۱۱                 | ۳/۸۱             |
| ۴    | ۲۷۰,۰۰۱ تا ۳۶۰,۰۰۰ هزار ریال   | ۱,۷۴۳                 | ۸/۸۸                 | ۳۱۹,۱۲۰                 | ۵/۱۴             |
| ۵    | ۳۶۰,۰۰۱ تا ۴۸۰,۰۰۰ هزار ریال   | ۲,۸۱۳                 | ۱۴/۳۴                | ۴۲۱,۲۷۵                 | ۶/۷۸             |
| ۶    | ۴۸۰,۰۰۱ تا ۶۰۰,۰۰۰ هزار ریال   | ۲,۷۰۶                 | ۱۳/۷۹                | ۵۳۹,۳۸۷                 | ۸/۶۸             |
| ۷    | ۶۰۰,۰۰۱ تا ۷۲۰,۰۰۰ هزار ریال   | ۲,۲۵۰                 | ۱۱/۴۷                | ۶۶۰,۱۷۱                 | ۱۰/۶۲            |
| ۸    | ۷۲۰,۰۰۱ تا ۹۰۰,۰۰۰ هزار ریال   | ۲,۵۶۰                 | ۱۳/۰۵                | ۸۰۴,۲۶۱                 | ۱۲/۹۴            |
| ۹    | ۹۰۰,۰۰۱ تا ۱,۲۰۰,۰۰۰ هزار ریال | ۲,۶۴۶                 | ۱۳/۴۹                | ۱,۰۳۵,۶۵۵               | ۱۶/۶۷            |
| ۱۰   | ۱,۲۰۰,۰۰۱ هزار ریال و بیشتر    | ۲,۸۵۸                 | ۱۴/۵۷                | ۱,۹۴۲,۷۱۳               | ۳۱/۲۶            |
|      | کل                             | ۱۹,۶۱۸                | ۱۰۰                  | ۶,۲۱۴,۴۱۴               | ۱۰۰              |

منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی



نمودار ۱-۱۹ منحنی حضور تعداد خانوارهای شهری کشور در دهک‌های هزینه‌ای در سال ۱۴۰۰

منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

جدول ۱۹-۳- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری

کشور در سال ۱۴۰۰

| ردیف | فراوانی تجمعی چند دهک اول هزینه‌ای | فراوانی تجمعی تعداد خانوارهای نمونه | فراوانی تجمعی درصد خانوارهای نمونه | متوسط هزینه آخرین دهک (هزار ریال) |
|------|------------------------------------|-------------------------------------|------------------------------------|-----------------------------------|
| ۱    | ۱۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۳۶۹                                 | ۱/۸۸                               | ۹۱,۷۹۷                            |
| ۲    | ۱۹۵,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۹۵۲                                 | ۴/۸۵                               | ۱۶۳,۲۲۴                           |
| ۳    | ۲۷۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۲,۰۴۲                               | ۱۰/۴۱                              | ۲۳۶,۸۱۱                           |
| ۴    | ۳۶۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۳,۷۸۵                               | ۱۹/۲۹                              | ۳۱۹,۱۲۰                           |
| ۵    | ۴۸۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۶,۵۹۸                               | ۳۳/۶۳                              | ۴۲۱,۲۷۵                           |
| ۶    | ۶۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۹,۳۰۴                               | ۴۷/۴۲                              | ۵۳۹,۳۸۷                           |
| ۷    | ۷۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۱۱,۵۵۴                              | ۵۸/۸۹                              | ۶۶۰,۱۷۱                           |

## فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

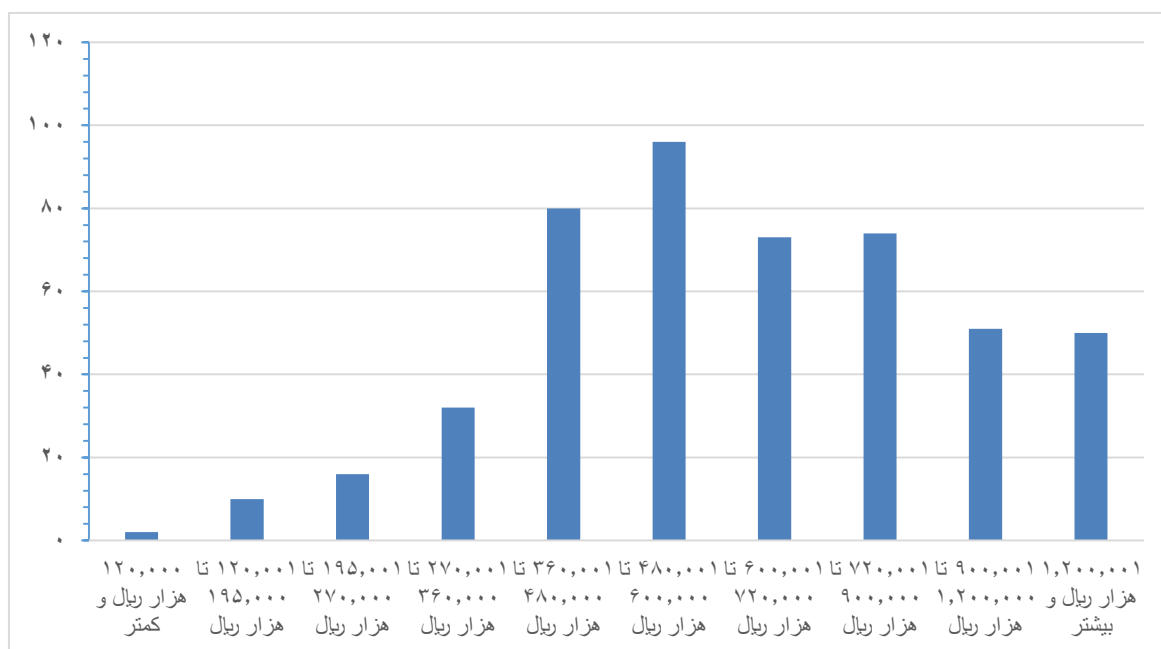
|           |       |        |                            |    |
|-----------|-------|--------|----------------------------|----|
| ۸۰۴,۲۶۱   | ۷۱/۹۴ | ۱۴,۱۱۴ | ۹۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر   | ۸  |
| ۱,۰۳۵,۶۵۵ | ۸۵/۴۳ | ۱۶,۷۶۰ | ۱,۲۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر | ۹  |
| ۱,۹۴۲,۷۱۳ | ۱۰۰   | ۱۹,۶۱۸ | بیشتر                      | ۱۰ |

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

جدول ۱۹-۴- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری استان در سال ۱۴۰۰

| ردیف | دهک هزینه‌ای                   | تعداد خانوارهای نمونه | درصد خانوارهای نمونه | متوسط هزینه (هزار ریال) | درصد از هزینه کل |
|------|--------------------------------|-----------------------|----------------------|-------------------------|------------------|
| ۱    | ۱۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر       | ۲                     | ۰/۴۱                 | ۱۰۹,۹۰۲                 | ۱/۸۱             |
| ۲    | ۱۲۰,۰۰۱ تا ۱۹۵,۰۰۰ هزار ریال   | ۱۰                    | ۲/۰۷                 | ۱۵۱,۳۸۲                 | ۲/۴۹             |
| ۳    | ۱۹۵,۰۰۱ تا ۲۷۰,۰۰۰ هزار ریال   | ۱۶                    | ۳/۳۱                 | ۲۴۵,۱۰۵                 | ۴/۰۳             |
| ۴    | ۲۷۰,۰۰۱ تا ۳۶۰,۰۰۰ هزار ریال   | ۳۲                    | ۶/۶۱                 | ۳۱۶,۲۷۹                 | ۵/۲۰             |
| ۵    | ۳۶۰,۰۰۱ تا ۴۸۰,۰۰۰ هزار ریال   | ۸۰                    | ۱۶/۵۳                | ۴۲۸,۵۶۳                 | ۷/۰۴             |
| ۶    | ۴۸۰,۰۰۱ تا ۶۰۰,۰۰۰ هزار ریال   | ۹۶                    | ۱۹/۸۳                | ۵۴۱,۷۸۶                 | ۸/۹۱             |
| ۷    | ۶۰۰,۰۰۱ تا ۷۲۰,۰۰۰ هزار ریال   | ۷۳                    | ۱۵/۰۸                | ۶۶۰,۴۸۰                 | ۱۰/۸۶            |
| ۸    | ۷۲۰,۰۰۱ تا ۹۰۰,۰۰۰ هزار ریال   | ۷۴                    | ۱۵/۲۹                | ۷۹۸,۳۲۶                 | ۱۳/۱۲            |
| ۹    | ۹۰۰,۰۰۱ تا ۱,۲۰۰,۰۰۰ هزار ریال | ۵۱                    | ۱۰/۵۴                | ۱,۰۲۷,۱۶۲               | ۱۶/۸۸            |
| ۱۰   | ۱,۲۰۰,۰۰۱ هزار ریال و بیشتر    | ۵۰                    | ۱۰/۳۳                | ۱,۸۰۴,۵۲۱               | ۲۹/۶۶            |
|      | کل                             | ۴۸۴                   | ۱۰۰                  | ۶,۰۸۳,۵۰۶               | ۱۰۰              |

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی



نمودار ۱۹-۲- منحنی حضور تعداد خانوارهای شهری استان در دهک‌های هزینه‌ای در سال ۱۴۰۰

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

## فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

جدول ۱۹-۵- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری استان در سال ۱۴۰۰

| ردیف | فراوانی تجمعی چند دهک اول هزینه‌ای | فراوانی تجمعی تعداد خانوارهای نمونه | فراوانی تجمعی درصد خانوارهای نمونه | متوسط هزینه آخرین دهک (هزار ریال) |
|------|------------------------------------|-------------------------------------|------------------------------------|-----------------------------------|
| ۱    | ۱۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۲                                   | ۰/۴۱                               | ۱۰۹,۹۰۲                           |
| ۲    | ۱۹۵,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۱۲                                  | ۲/۴۸                               | ۱۵۱,۳۸۲                           |
| ۳    | ۲۷۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۲۸                                  | ۵/۷۹                               | ۲۴۵,۱۰۵                           |
| ۴    | ۳۶۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۶۰                                  | ۱۲/۴                               | ۳۱۶,۲۷۹                           |
| ۵    | ۴۸۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۱۴۰                                 | ۲۸/۹۳                              | ۴۲۸,۵۶۳                           |
| ۶    | ۶۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۲۳۶                                 | ۴۸/۷۶                              | ۵۴۱,۷۸۶                           |
| ۷    | ۷۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۳۰۹                                 | ۶۳/۸۴                              | ۶۶۰,۴۸۰                           |
| ۸    | ۹۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۲۸۳                                 | ۷۹/۱۳                              | ۷۹۸,۳۲۶                           |
| ۹    | ۱,۲۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر         | ۴۳۴                                 | ۸۹/۶۷                              | ۱,۰۲۷,۱۶۲                         |
| ۱۰   | بیشتر                              | ۴۸۴                                 | ۱۰۰                                | ۱,۸۰۴,۵۲۱                         |

منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

سهم بیست درصد فقیرترین خانوار شهری از کل هزینه سبد خانوارهای شهری کشور و استان در سال ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۴/۱۰ و ۴/۲۹ درصد بوده است که سهم پایینی است در این سال در کشور و استان دهک دهم به ترتیب ۲۱/۱۶ و ۱۶/۴۲ برابر دهک اول و دو دهک بالا به ترتیب ۱۱/۶۸ و ۱۰/۸۴ برابر دو دهک پایین هزینه داشته‌اند.

جدول ۱۹-۶- مقایسه دهک‌های هزینه‌ای خانوار شهری (درصد)

| عنوان                                                                                        | کشور  | استان |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------|
| سهم بیست درصد فقیرترین (دهک اول و دهک دوم) خانوار شهری از کل هزینه سبد خانوارهای شهری (درصد) | ۴/۱۰  | ۴/۲۹  |
| نسبت هزینه‌های ده درصد ثروتمندترین (دهک دهم) به ده درصد فقیرترین (دهک اول) خانوارهای شهری    | ۲۱/۱۶ | ۱۶/۴۲ |
| نسبت هزینه‌های بیست درصد ثروتمندترین به بیست درصد فقیرترین خانوارهای شهری                    | ۱۱/۶۸ | ۱۰/۸۴ |

منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

### ب- توزیع درآمد در خانوار روستایی

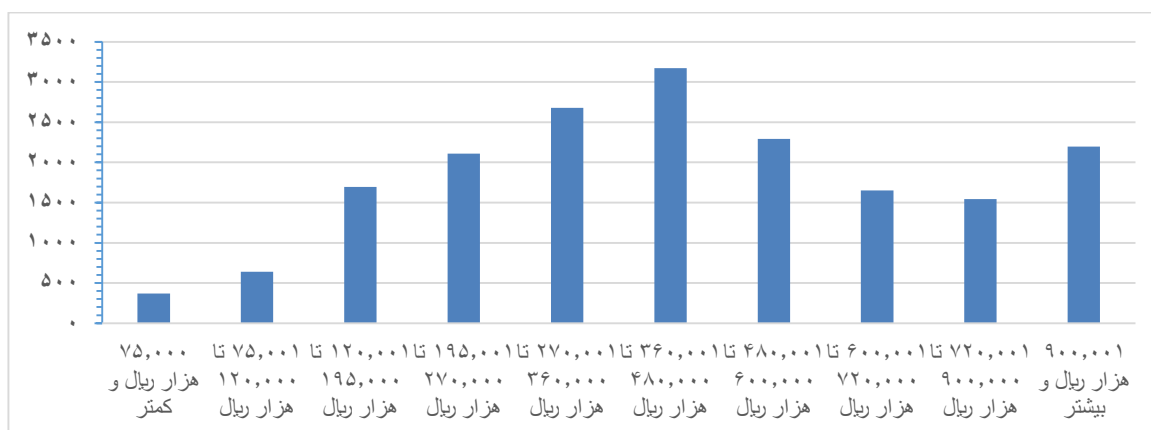
در جداول و نمودارهای ذیل بیشترین تعداد خانوارها مربوط به دهک‌های پنجم و ششم (به استثنای نمودار ۱۹-۳ مربوط به تعداد خانوارهای روستایی کشور و استان) بوده و نمودار آنها شبیه نموداری نرمال با چولگی تقریبی منفی یا چوله به چپ است که نشان‌دهنده این واقعیت است که تقریباً حجم بیشتری (کمی کمتر از ۶۰ درصد) از خانوارهای روستایی کشور و استان در دهک‌های بالا (پنج دهک دوم) هزینه‌ای هستند.

## فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

جدول ۱۹-۷- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی کشور در سال ۱۴۰۰

| ردیف | دهک هزینه‌ای                 | تعداد خانوارهای نمونه | درصد خانوارهای نمونه | متوسط هزینه (هزار ریال) | درصد از هزینه کل |
|------|------------------------------|-----------------------|----------------------|-------------------------|------------------|
| ۱    | ۷۵,۰۰۰ هزار ریال و کمتر      | ۳۹۶                   | ۲/۱۶                 | ۵۲,۶۵۱                  | ۱/۱۴             |
| ۲    | ۷۵,۰۰۱ تا ۱۲۰,۰۰۰ هزار ریال  | ۶۳۸                   | ۳/۴۷                 | ۹۸,۹۵۹                  | ۲/۱۴             |
| ۳    | ۱۲۰,۰۰۱ تا ۱۹۵,۰۰۰ هزار ریال | ۱,۶۹۵                 | ۹/۲۳                 | ۱۶۰,۱۷۴                 | ۳/۴۶             |
| ۴    | ۱۹۵,۰۰۱ تا ۲۷۰,۰۰۰ هزار ریال | ۲,۱۱۰                 | ۱۱/۴۹                | ۲۳۳,۱۷۰                 | ۵/۰۳             |
| ۵    | ۲۷۰,۰۰۱ تا ۳۶۰,۰۰۰ هزار ریال | ۲,۶۷۸                 | ۱۴/۵۸                | ۳۱۴,۵۰۳                 | ۶/۷۹             |
| ۶    | ۳۶۰,۰۰۱ تا ۴۸۰,۰۰۰ هزار ریال | ۳,۱۷۱                 | ۱۷/۲۶                | ۴۱۷,۹۴۱                 | ۹/۰۲             |
| ۷    | ۴۸۰,۰۰۱ تا ۶۰۰,۰۰۰ هزار ریال | ۲,۲۹۱                 | ۱۲/۴۷                | ۵۳۵,۳۶۴                 | ۱۱/۵۵            |
| ۸    | ۶۰۰,۰۰۱ تا ۷۲۰,۰۰۰ هزار ریال | ۱,۶۵۳                 | ۹                    | ۶۵۵,۶۴۳                 | ۱۴/۱۵            |
| ۹    | ۷۲۰,۰۰۱ تا ۹۰۰,۰۰۰ هزار ریال | ۱,۵۴۲                 | ۸/۳۹                 | ۸۰۱,۳۸۹                 | ۱۷/۲۹            |
| ۱۰   | ۹۰۰,۰۰۱ هزار ریال و بیشتر    | ۲,۱۹۶                 | ۱۱/۹۵                | ۱,۳۶۴,۷۳۶               | ۲۹/۴۵            |
|      | کل                           | ۱۸,۳۷۰                | ۱۰۰                  | ۴,۶۳۴,۵۳۰               | ۱۰۰              |

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی



نمودار ۱۹-۳- منحنی حضور تعداد خانوارهای روستایی کشور در دهک‌های هزینه‌ای در سال ۱۴۰۰

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

## فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

جدول ۱۹-۸- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی

کشور در سال ۱۴۰۰

| ردیف | فراوانی تجمعی چند دهک اول هزینه‌ای | فراوانی تجمعی تعداد خانوارهای نمونه | فراوانی تجمعی درصد خانوارهای نمونه | متوسط هزینه آخرین دهک (هزار ریال) |
|------|------------------------------------|-------------------------------------|------------------------------------|-----------------------------------|
| ۱    | ۷۵,۰۰۰ هزار ریال و کمتر            | ۳۹۶                                 | ۲/۱۶                               | ۵۲,۶۵۱                            |
| ۲    | ۱۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۱,۰۳۴                               | ۵/۶۳                               | ۹۸,۹۵۹                            |
| ۳    | ۱۹۵,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۲,۷۲۹                               | ۱۴/۸۶                              | ۱۶۰,۱۷۴                           |
| ۴    | ۲۷۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۴,۸۳۹                               | ۲۶/۳۵                              | ۲۳۳,۱۷۰                           |
| ۵    | ۳۶۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۷,۵۱۷                               | ۴۰/۹۳                              | ۳۱۴,۵۰۳                           |
| ۶    | ۴۸۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۱۰,۶۸۸                              | ۵۸/۱۹                              | ۴۱۷,۹۴۱                           |
| ۷    | ۶۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۱۲,۹۷۹                              | ۷۰/۶۶                              | ۵۳۵,۳۶۴                           |
| ۸    | ۷۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۱۴,۶۳۲                              | ۷۹/۶۶                              | ۶۵۵,۶۴۳                           |
| ۹    | ۹۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۱۶,۱۷۴                              | ۸۸/۰۵                              | ۸۰۱,۳۸۹                           |
| ۱۰   | بیشتر                              | ۱۸,۳۷۰                              | ۱۰۰                                | ۱,۳۶۴,۷۳۶                         |

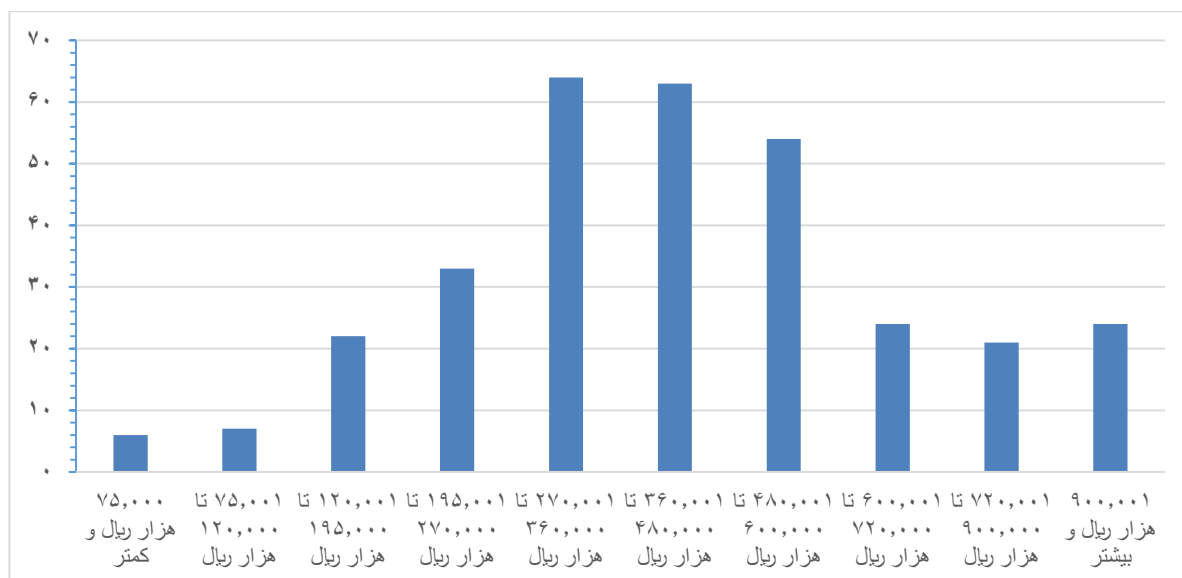
منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

جدول ۱۹-۹- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی استان در سال ۱۴۰۰

| ردیف | دهک هزینه‌ای                 | تعداد خانوارهای نمونه | درصد خانوارهای نمونه | متوسط هزینه (هزار ریال) | درصد از هزینه کل |
|------|------------------------------|-----------------------|----------------------|-------------------------|------------------|
| ۱    | ۷۵,۰۰۰ هزار ریال و کمتر      | ۶                     | ۱/۸۹                 | ۴۷,۷۱۸                  | ۱/۰۴             |
| ۲    | ۷۵,۰۰۱ تا ۱۲۰,۰۰۰ هزار ریال  | ۷                     | ۲/۲۰                 | ۱۰۱,۵۳۱                 | ۲/۲۲             |
| ۳    | ۱۲۰,۰۰۱ تا ۱۹۵,۰۰۰ هزار ریال | ۲۲                    | ۶/۹۲                 | ۱۶۸,۲۷۴                 | ۳/۶۷             |
| ۴    | ۱۹۵,۰۰۱ تا ۲۷۰,۰۰۰ هزار ریال | ۳۳                    | ۱۰/۳۸                | ۲۳۷,۵۰۰                 | ۵/۱۸             |
| ۵    | ۲۷۰,۰۰۱ تا ۳۶۰,۰۰۰ هزار ریال | ۶۴                    | ۲۰/۱۳                | ۳۱۸,۲۴۸                 | ۶/۹۴             |
| ۶    | ۳۶۰,۰۰۱ تا ۴۸۰,۰۰۰ هزار ریال | ۶۳                    | ۱۹/۸۱                | ۴۲۰,۱۴۲                 | ۹/۱۷             |
| ۷    | ۴۸۰,۰۰۱ تا ۶۰۰,۰۰۰ هزار ریال | ۵۴                    | ۱۶/۹۸                | ۵۳۴,۲۱۳                 | ۱۱/۶۶            |
| ۸    | ۶۰۰,۰۰۱ تا ۷۲۰,۰۰۰ هزار ریال | ۲۴                    | ۷/۵۵                 | ۶۵۵,۹۸۶                 | ۱۴/۳۱            |
| ۹    | ۷۲۰,۰۰۱ تا ۹۰۰,۰۰۰ هزار ریال | ۲۱                    | ۶/۶۰                 | ۷۹۶,۵۰۱                 | ۱۷/۳۸            |
| ۱۰   | ۱,۲۰۰,۰۰۱ هزار ریال و بیشتر  | ۲۴                    | ۷/۵۵                 | ۱,۳۰۳,۳۷۱               | ۲۸/۴۴            |
|      | کل                           | ۳۱۸                   | ۱۰۰                  | ۴,۵۸۳,۴۸۴               | ۱۰۰              |

منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

## فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان



نمودار ۱۹-۴- منحنی حضور تعداد خانوارهای روستایی استان در دهک‌های هزینه‌ای در سال ۱۴۰۰

منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

جدول ۱۹-۱۰- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی

استان در سال ۱۴۰۰

| ردیف | فراوانی تجمعی چند دهک اول هزینه‌ای | فراوانی تجمعی تعداد خانوارهای نمونه | فراوانی تجمعی درصد خانوارهای نمونه | متوسط هزینه آخرین دهک (هزار ریال) |
|------|------------------------------------|-------------------------------------|------------------------------------|-----------------------------------|
| ۱    | ۷۵,۰۰۰ هزار ریال و کمتر            | ۶                                   | ۱/۸۹                               | ۴۷,۷۱۸                            |
| ۲    | ۱۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۱۳                                  | ۴/۰۹                               | ۱۰۱,۵۳۱                           |
| ۳    | ۱۹۵,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۳۵                                  | ۱۱/۰۱                              | ۱۶۸,۲۷۴                           |
| ۴    | ۲۷۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۶۸                                  | ۲۱/۳۹                              | ۲۳۷,۵۰۰                           |
| ۵    | ۳۶۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۱۳۲                                 | ۴۱/۵۲                              | ۳۱۸,۲۴۸                           |
| ۶    | ۴۸۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۱۹۵                                 | ۶۱/۳۳                              | ۴۲۰,۱۴۲                           |
| ۷    | ۶۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۲۴۹                                 | ۷۸/۳۱                              | ۵۳۴,۲۱۳                           |
| ۸    | ۷۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۲۷۳                                 | ۸۵/۸۶                              | ۶۵۵,۹۸۶                           |
| ۹    | ۹۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر           | ۲۹۴                                 | ۹۲/۴۶                              | ۷۹۶,۵۰۱                           |
| ۱۰   | بیشتر                              | ۳۱۸                                 | ۱۰۰                                | ۱,۳۰۳,۳۷۱                         |

منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

سهم بیست درصد فقیرترین خانوار شهری از کل هزینه سبد خانوارهای شهری کشور و استان در سال ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۳/۲۷ و ۳/۲۶ درصد بوده است که سهم پایینی است در این سال در کشور و استان دهک دهم به ترتیب ۲۵/۹۲ و ۲۷/۳۱ برابر دهک اول و دو دهک بالا به ترتیب ۱۴/۲۹ و ۱۴/۰۷ برابر دو دهک پایین هزینه داشته‌اند.

## فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

جدول ۱۹-۱۱- مقایسه دهک‌های هزینه‌ای خانوار روستایی

| عنوان                                                                                        | کشور  | استان |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------|
| سهم بیست درصد فقیرترین (دهک اول و دوم) خانوار روستایی از کل هزینه سبد خانوارهای شهری (درصد)  | ۳/۲۷  | ۳/۲۶  |
| نسبت هزینه‌های ده درصد ثروتمندترین (دهک دهم) به ده درصد فقیرترین (دهک اول) خانوارهای روستایی | ۲۵/۹۲ | ۲۷/۳۱ |
| نسبت هزینه‌های بیست درصد ثروتمندترین به بیست درصد فقیرترین خانوارهای روستایی                 | ۱۴/۲۹ | ۱۴/۰۷ |

منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

### ۱۹-۵- بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد

#### الف - شهری

جمع هزینه‌های غیرخوراکی خانوار شهری در سال ۱۴۰۰ با رشد ۴۶/۷۱ درصدی به ۶۹۴,۸۱۵ هزار ریال و هزینه‌های خوراکی و دخانی نیز با رشد ۵۳/۰۴ درصدی به رقم ۲۴۶,۵۳۷ هزار ریال رسیده است. گروه هزینه‌ای مسکن در هزینه‌های غیرخوراکی با ۳۵/۳۴ درصد بیش‌ترین سهم را به خود اختصاص داده است. در هزینه‌های خوراکی و دخانی نیز گروه هزینه‌ای گوشت با ۵/۴۹ درصد بیش‌ترین سهم از کل هزینه‌ها را داشته است.

جدول ۱۹-۱۲- سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در هزینه ناخالص یک خانوار شهری (هزار ریال/ درصد)

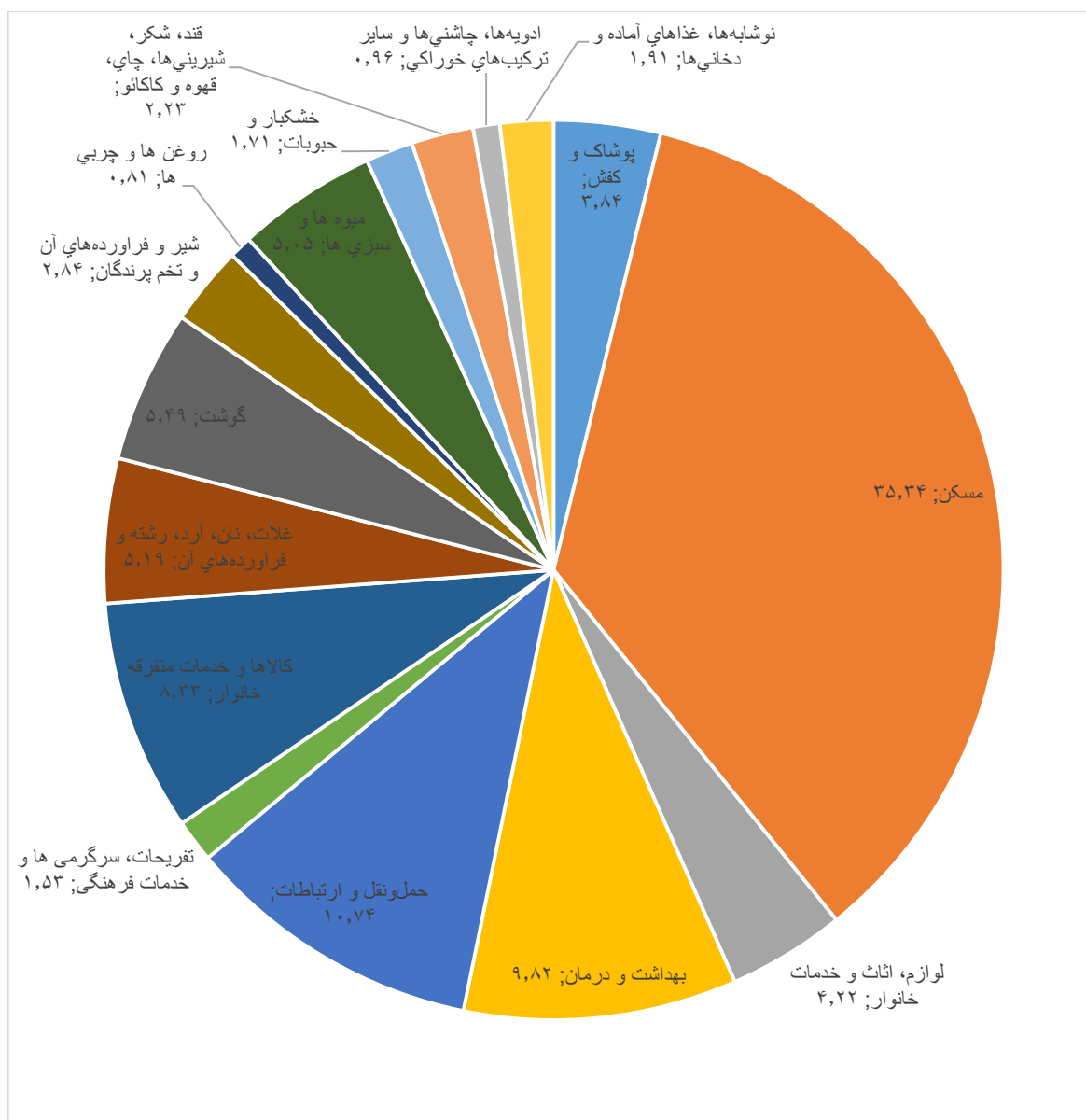
| سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در متوسط هزینه ناخالص یک خانوار | رشد   | متوسط هزینه ناخالص یک خانوار به تفکیک گروه‌های هزینه‌ای |         | گروه‌های مختلف هزینه‌ای |
|-------------------------------------------------------------|-------|---------------------------------------------------------|---------|-------------------------|
|                                                             |       | ۱۴۰۰                                                    | ۱۳۹۹    |                         |
| جمع هزینه‌های غیرخوراکی                                     | ۴۶/۷۱ | ۶۹۴,۸۱۵                                                 | ۴۷۳,۵۹۰ |                         |
| پوشاک و کفش                                                 | ۷۴/۹۲ | ۳۶,۱۰۱                                                  | ۲۰,۶۳۹  |                         |
| مسکن                                                        | ۴۴/۶۷ | ۳۳۲,۶۴۲                                                 | ۲۲۹,۹۲۵ |                         |
| لوازم، اثاث و خدمات خانوار                                  | ۴۷/۰۴ | ۳۹,۷۰۷                                                  | ۲۷,۰۰۴  |                         |
| بهداشت و درمان                                              | ۵۲/۴۴ | ۹۲,۴۰۷                                                  | ۶۰,۶۱۷  |                         |
| حمل‌ونقل و ارتباطات                                         | ۴۲/۲۳ | ۱۰۱,۱۳۶                                                 | ۷۱,۱۰۵  |                         |
| تفریحات، سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی                           | ۴۰/۱۵ | ۱۴,۴۲۷                                                  | ۱۰,۲۹۴  |                         |
| کالاها و خدمات متفرقه خانوار                                | ۴۵/۱۶ | ۷۸,۳۹۴                                                  | ۵۴,۰۰۵  |                         |
| جمع هزینه‌های خوراکی و دخانی                                | ۵۳/۰۴ | ۲۴۶,۵۳۷                                                 | ۱۶۱,۰۹۴ |                         |
| غلات، نان، آرد، رشته و فراورده‌های آن                       | ۴۶/۸۱ | ۴۸,۸۸۵                                                  | ۳۳,۲۹۸  |                         |
| گوشت                                                        | ۵۰/۲۹ | ۵۱,۶۷۶                                                  | ۳۴,۳۸۵  |                         |
| شیر و فراورده‌های آن و تخم‌پرنده‌ها                         | ۵۲/۱۷ | ۲۶,۶۹۱                                                  | ۱۷,۵۴۰  |                         |
| روغن‌ها و چربی‌ها                                           | ۴۳/۲۳ | ۷,۵۸۱                                                   | ۵,۲۹۳   |                         |
| میوه‌ها و سبزی‌ها                                           | ۵۶/۷۱ | ۴۷,۵۷۹                                                  | ۳۰,۳۶۲  |                         |
| خشکبار و حبوبات                                             | ۵۳/۸۲ | ۱۶,۱۲۲                                                  | ۱۰,۴۸۱  |                         |
| قند، شکر، شیرینی‌ها، چای، قهوه و کاکائو                     | ۵۴/۵۰ | ۲۰,۹۶۹                                                  | ۱۳,۵۷۲  |                         |
| ادویه‌ها، چاشنی‌ها و سایر ترکیب‌های خوراکی                  | ۵۷/۲۲ | ۹,۰۵۶                                                   | ۵,۷۶۰   |                         |

## فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

| سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در متوسط هزینه ناخالص یک خانوار |      | رشد   | متوسط هزینه ناخالص یک خانوار به تفکیک گروه‌های هزینه‌ای |        | گروه‌های مختلف هزینه‌ای            |
|-------------------------------------------------------------|------|-------|---------------------------------------------------------|--------|------------------------------------|
| ۱۴۰۰                                                        | ۱۳۹۹ |       | ۱۴۰۰                                                    | ۱۳۹۹   |                                    |
| ۱/۹۱                                                        | ۱/۶۴ | ۷۲/۸۱ | ۱۷,۹۷۶                                                  | ۱۰,۴۰۲ | نوشابه‌ها، غذاهای آماده و دخانی‌ها |

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

نمودار ۱۹-۵- سهم زیرگروه‌های هزینه‌ای در کل هزینه ناخالص یک خانوار شهری استان در سال ۱۴۰۰



منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

جمع درآمد ناخالص سالانه یک خانوار شهری در سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۷۴۶,۷۶۴ و ۱,۱۲۴,۲۱۷ هزار ریال بوده که رشد ۵۰/۵۵ درصدی را داشته است. درآمد ناخالص سالانه یک خانوار به سه گروه درآمد از

## فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

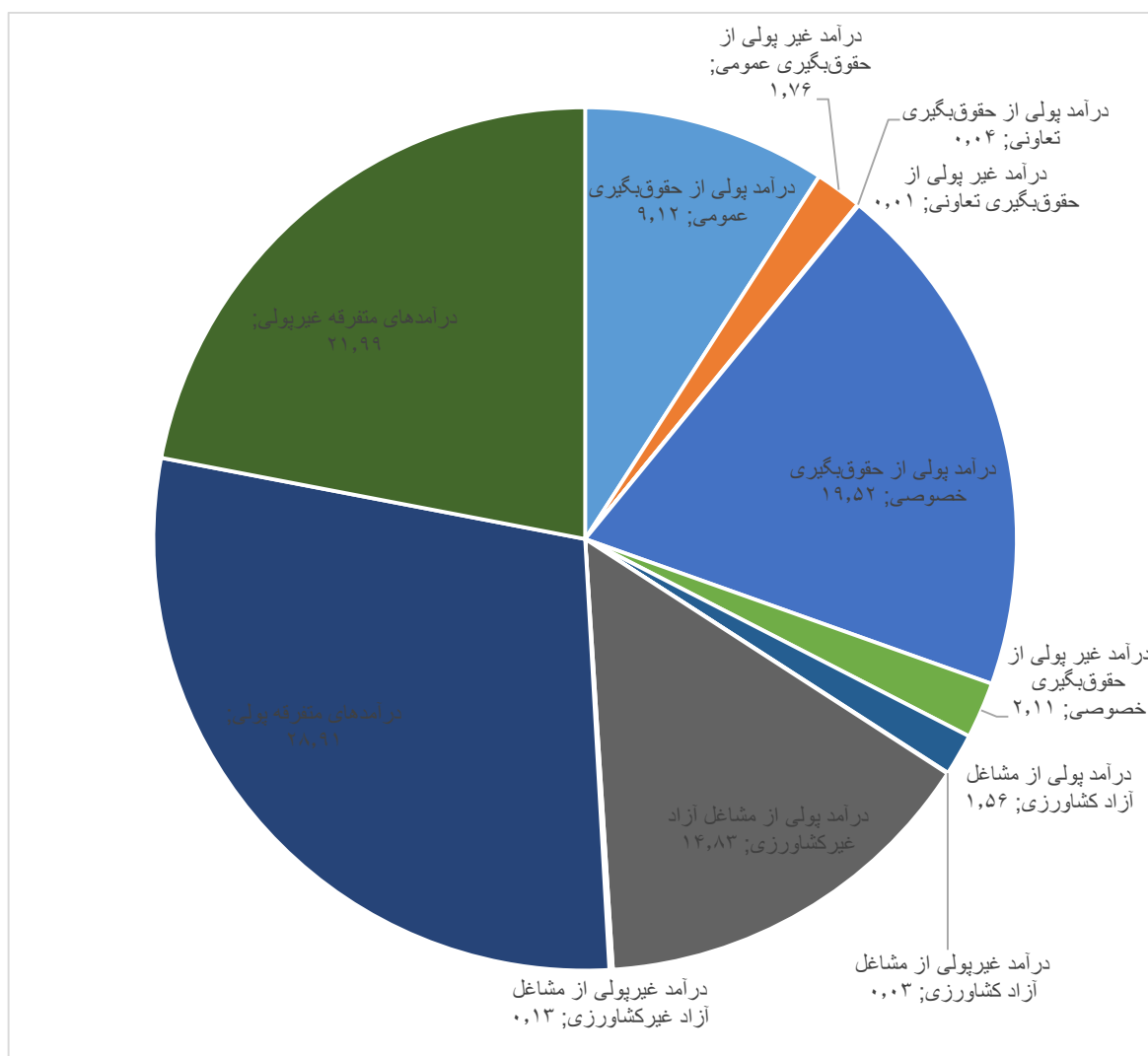
حقوق‌بگیری، مشاغل آزاد و متفرقه تقسیم می‌شود سهم هر یک از این گروه‌ها در سال ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۳۲/۵۶، ۱۶/۵۴ و ۵۰/۹۰ درصد بوده است.

جدول ۱۹-۱۳ - متوسط درآمد ناخالص سالانه و سهم گروه‌های مختلف درآمدی یک خانوار شهری (هزار ریال / درصد)

| عنوان                                   | متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار به تفکیک گروه‌های درآمدی |           | رشد    | سهم گروه‌های مختلف درآمدی در درآمد ناخالص یک خانوار |       |
|-----------------------------------------|--------------------------------------------------------------|-----------|--------|-----------------------------------------------------|-------|
|                                         | ۱۳۹۹                                                         | ۱۴۰۰      |        | ۱۳۹۹                                                | ۱۴۰۰  |
| جمع                                     | ۷۴۶,۷۶۴                                                      | ۱,۱۲۴,۲۱۷ | ۵۰/۵۵  | -                                                   | -     |
| درآمد از حقوق‌بگیری                     | ۲۳۴,۷۲۷                                                      | ۳۶۶,۰۳۴   | ۵۵/۹۴  | ۳۱/۴۳                                               | ۳۲/۵۶ |
| درآمد پولی از حقوق‌بگیری عمومی          | ۶۶,۲۳۵                                                       | ۱۰۲,۵۴۴   | ۵۴/۸۲  | ۸/۸۷                                                | ۹/۱۲  |
| درآمد غیر پولی از حقوق‌بگیری عمومی      | ۱۲,۱۳۶                                                       | ۱۹,۸۰۶    | ۶۳/۲۰  | ۱/۶۳                                                | ۱/۷۶  |
| درآمد پولی از حقوق‌بگیری تعاونی         | ۷۳۰                                                          | ۴۶۷       | -۳۶/۰۳ | ۰/۱۰                                                | ۰/۰۴  |
| درآمد غیر پولی از حقوق‌بگیری تعاونی     | ۷۴                                                           | ۷۲        | -۲/۷۰  | ۰/۰۱                                                | ۰/۰۱  |
| درآمد پولی از حقوق‌بگیری خصوصی          | ۱۴۰,۱۸۴                                                      | ۲۱۹,۴۵۹   | ۵۶/۵۵  | ۱۸/۷۷                                               | ۱۹/۵۲ |
| درآمد غیر پولی از حقوق‌بگیری خصوصی      | ۱۵,۳۶۹                                                       | ۲۳,۶۸۶    | ۵۴/۱۲  | ۲/۰۶                                                | ۲/۱۱  |
| درآمد از مشاغل آزاد                     | ۱۱۶,۹۲۶                                                      | ۱۸۵,۹۵۴   | ۵۹/۰۴  | ۱۵/۶۶                                               | ۱۶/۵۴ |
| درآمد پولی از مشاغل آزاد کشاورزی        | ۱۰,۴۸۰                                                       | ۱۷,۴۸۲    | ۶۶/۸۱  | ۱/۴۰                                                | ۱/۵۶  |
| درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد کشاورزی    | ۳۷۹                                                          | ۳۶۸       | -۲/۹۰  | ۰/۰۵                                                | ۰/۰۳  |
| درآمد پولی از مشاغل آزاد غیرکشاورزی     | ۱۰۵,۰۳۸                                                      | ۱۶۶,۶۸۰   | ۵۸/۶۹  | ۱۴/۰۷                                               | ۱۴/۸۳ |
| درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد غیرکشاورزی | ۱,۰۲۸                                                        | ۱,۴۲۳     | ۳۸/۴۲  | ۰/۱۴                                                | ۰/۱۳  |
| درآمدهای متفرقه                         | ۳۹۵,۱۱۲                                                      | ۵۷۲,۲۲۹   | ۴۴/۸۳  | ۵۲/۹۱                                               | ۵۰/۹۰ |
| درآمدهای متفرقه پولی                    | ۲۲۵,۷۲۵                                                      | ۳۲۵,۰۶۱   | ۴۴/۰۱  | ۳۰/۲۳                                               | ۲۸/۹۱ |
| درآمدهای متفرقه غیر پولی                | ۱۶۹,۳۸۷                                                      | ۲۴۷,۱۶۸   | ۴۵/۹۲  | ۲۲/۶۸                                               | ۲۱/۹۹ |

منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

نمودار ۱۹-۶- سهم زیرگروه‌های مختلف درآمدی از کل درآمد ناخالص یک خانوار شهری استان در سال ۱۴۰۰



منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

## ب- روستایی

جمع هزینه‌های غیرخوراکی خانوار روستایی در سال ۱۴۰۰ با افزایش ۵۱/۶۸ درصدی به ۳۲۲,۳۸۳ هزار ریال و هزینه‌های خوراکی و دخانی نیز با رشد ۵۱/۷۴ درصدی به رقم ۲۰۷,۰۳۴ هزار ریال رسیده است. گروه هزینه‌ای مسکن در هزینه‌های غیرخوراکی با ۱۸/۱۸ درصد بیش‌ترین سهم را به خود اختصاص داده است. در هزینه‌های خوراکی و دخانی نیز گروه آرد، رشته، غلات، نان و فراورده‌های آن با ۸/۵۶ درصد بیش‌ترین سهم را در کل هزینه‌های خانوارها داشته‌اند، که نشان از اهمیت آن‌ها در سبد هزینه‌ای خانوار روستایی دارد.

## فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

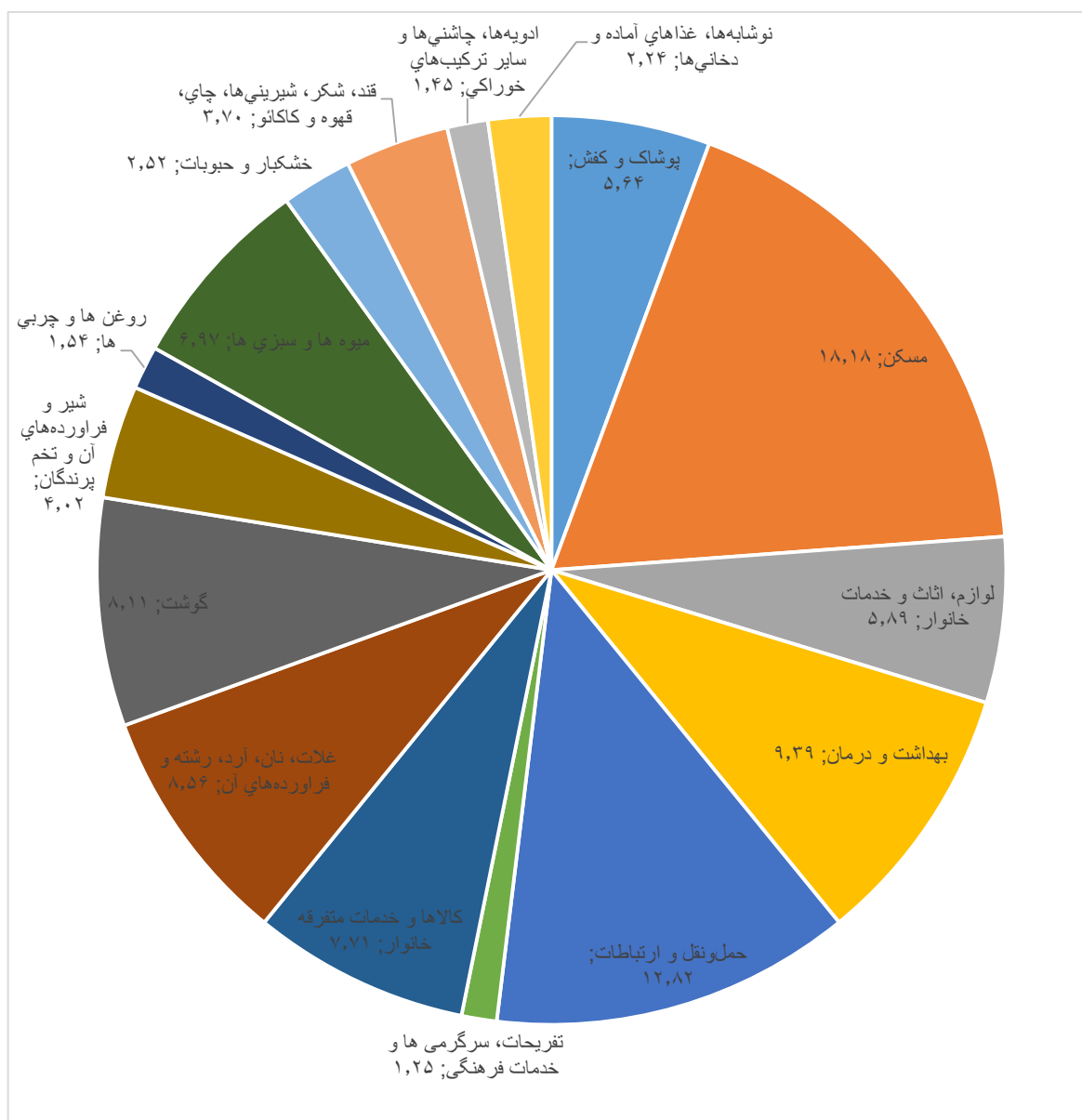
جدول ۱۹-۱۴ - سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در هزینه ناخالص یک خانوار روستایی (هزار ریال / درصد)

| سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در متوسط هزینه ناخالص یک خانوار |       | رشد   | متوسط هزینه ناخالص یک خانوار به تفکیک گروه‌های هزینه‌ای |         | گروه‌های مختلف هزینه‌ای                    |
|-------------------------------------------------------------|-------|-------|---------------------------------------------------------|---------|--------------------------------------------|
| ۱۴۰۰                                                        | ۱۳۹۹  |       | ۱۴۰۰                                                    | ۱۳۹۹    |                                            |
| ۶۰/۸۹                                                       | ۶۰/۹۰ | ۵۱/۶۸ | ۳۲۲,۳۸۳                                                 | ۲۱۲,۵۴۰ | جمع هزینه‌های غیرخوراکی                    |
| ۵/۶۴                                                        | ۴/۶۶  | ۸۳/۶۸ | ۲۹,۸۶۱                                                  | ۱۶,۲۵۷  | پوشاک و کفش                                |
| ۱۸/۱۸                                                       | ۱۸/۶۳ | ۴۸/۰۴ | ۹۶,۲۷۱                                                  | ۶۵,۰۲۹  | مسکن                                       |
| ۵/۸۹                                                        | ۵/۹۴  | ۵۰/۳۲ | ۳۱,۱۸۳                                                  | ۲۰,۷۴۵  | لوازم، اثاث و خدمات خانوار                 |
| ۹/۳۹                                                        | ۹/۲۵  | ۵۴/۰۳ | ۴۹,۷۳۴                                                  | ۳۲,۲۸۸  | بهداشت و درمان                             |
| ۱۲/۸۲                                                       | ۱۳/۴۹ | ۴۴/۲۵ | ۶۷,۸۸۸                                                  | ۴۷,۰۶۳  | حمل‌ونقل و ارتباطات                        |
| ۱/۲۵                                                        | ۱/۲۸  | ۴۸/۴۹ | ۶,۶۳۶                                                   | ۴,۴۶۹   | تفریحات، سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی          |
| ۷/۷۱                                                        | ۷/۶۵  | ۵۲/۹۰ | ۴۰,۸۰۹                                                  | ۲۶,۶۹۰  | کالاها و خدمات متفرقه خانوار               |
| ۳۹/۱۱                                                       | ۳۹/۱۰ | ۵۱/۷۴ | ۲۰۷,۰۳۴                                                 | ۱۳۶,۴۴۲ | جمع هزینه‌های خوراکی و دخانی               |
| ۸/۵۶                                                        | ۹/۶۱  | ۳۵/۰۶ | ۴۵,۳۰۳                                                  | ۳۳,۵۴۳  | آرد، رشته، غلات، نان و فراورده‌های آن      |
| ۸/۱۱                                                        | ۸/۰۹  | ۵۲/۰۷ | ۴۲,۹۵۲                                                  | ۲۸,۲۴۴  | گوشت                                       |
| ۴/۰۲                                                        | ۳/۹۳  | ۵۵/۲۷ | ۲۱,۲۷۸                                                  | ۱۳,۷۰۴  | شیر و فراورده‌های آن و تخم پرندگان         |
| ۱/۵۴                                                        | ۱/۶۵  | ۴۱/۷۶ | ۸,۱۷۷                                                   | ۵,۷۶۸   | روغن‌ها و چربی‌ها                          |
| ۶/۹۷                                                        | ۶/۶۵  | ۵۹/۱۳ | ۳۶,۹۱۶                                                  | ۲۳,۱۹۸  | میوه‌ها و سبزی‌ها                          |
| ۲/۵۲                                                        | ۲/۱۵  | ۷۷/۸۴ | ۱۳,۳۲۰                                                  | ۷,۴۹۰   | خشکبار و حبوبات                            |
| ۳/۷۰                                                        | ۳/۵۲  | ۵۹/۲۴ | ۱۹,۵۶۳                                                  | ۱۲,۲۸۵  | قند، شکر، شیرینی‌ها، چای، قهوه و کاکائو    |
| ۱/۴۵                                                        | ۱/۳۰  | ۶۸/۳۸ | ۷,۶۵۳                                                   | ۴,۵۴۵   | ادویه‌ها، چاشنی‌ها و سایر ترکیب‌های خوراکی |
| ۲/۲۴                                                        | ۲/۲۰  | ۵۴/۸۸ | ۱۱,۸۷۳                                                  | ۷,۶۶۶   | نوشابه‌ها، غذاهای آماده و دخانی‌ها         |

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

## فصل نوزدهم: درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

نمودار ۱۹-۷- سهم زیرگروه‌های هزینه‌ای در کل هزینه ناخالص یک خانوار روستایی استان در سال ۱۴۰۰



منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

جمع درآمد ناخالص سالانه یک خانوار روستایی در سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۴۲۰,۴۷۰ و ۶۳۷,۱۳۲ هزار ریال بوده که رشد ۵۱/۵۳ درصدی را داشته است. درآمد ناخالص سالانه یک خانوار به سه گروه درآمد از حقوق‌گیری، مشاغل آزاد و متفرقه تقسیم می‌شود سهم هر یک از این گروه‌ها در سال ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۳۳/۸۵، ۳۱/۱۹ و ۳۴/۹۵ درصد بوده است. بیش‌ترین رشد گروه درآمدی در هر سه گروه مربوط به درآمد پولی از حقوق‌گیری تعاونی و درآمد غیرپولی از حقوق‌گیری تعاونی با ۱۷۵/۱۶ و ۱۴۰ درصد رشد بوده است.

## فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

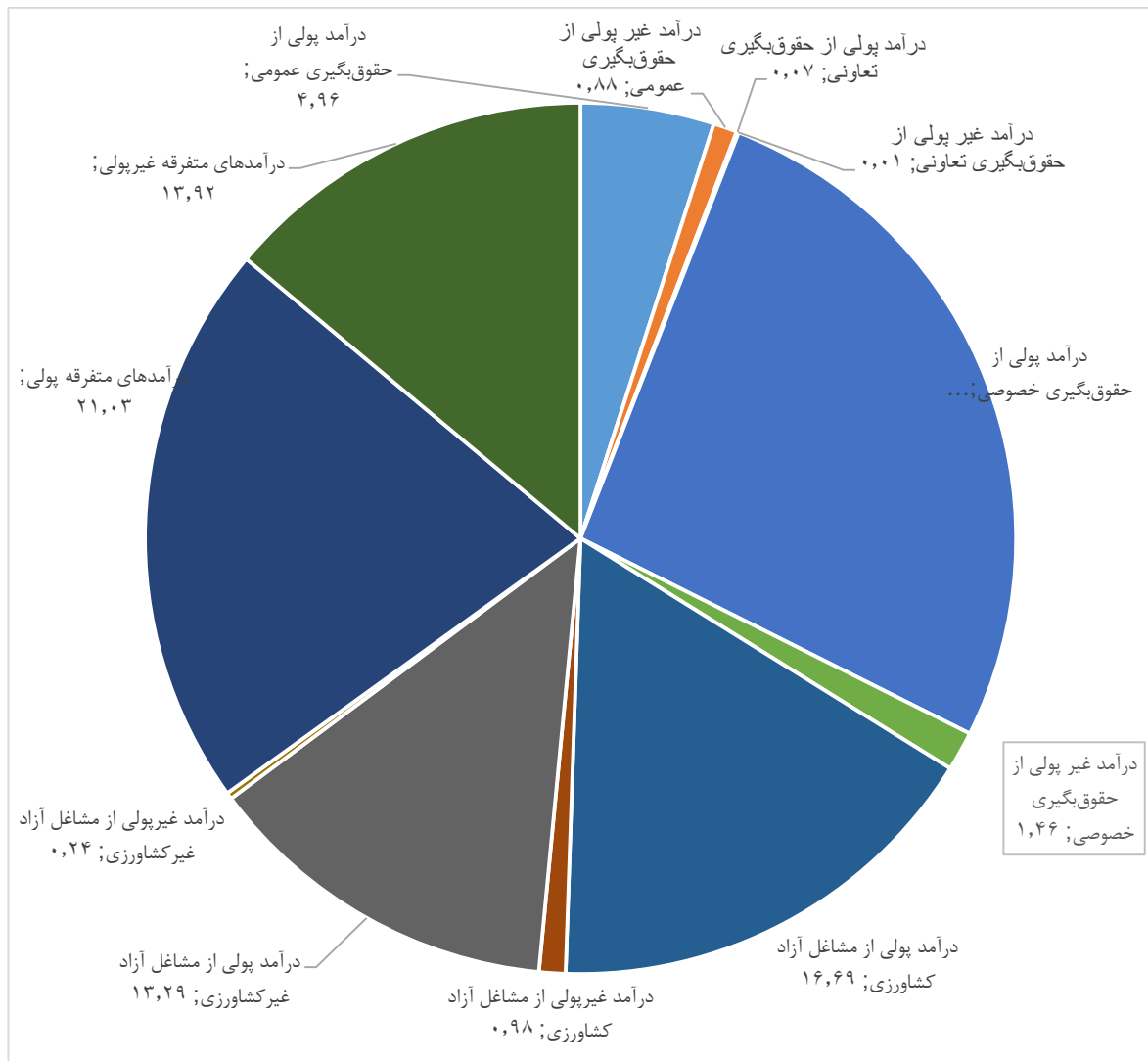
جدول ۱۹-۱۵ - متوسط درآمد ناخالص سالانه و سهم گروه‌های مختلف درآمدی یک خانوار روستایی  
(هزار ریال / درصد)

| عنوان                                    | متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار به تفکیک گروه‌های درآمدی |         | رشد    | سهم گروه‌های مختلف درآمدی در درآمد ناخالص یک خانوار |       |
|------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|---------|--------|-----------------------------------------------------|-------|
|                                          | ۱۳۹۹                                                         | ۱۴۰۰    |        | ۱۳۹۹                                                | ۱۴۰۰  |
| جمع                                      | ۴۲۰,۴۷۰                                                      | ۶۳۷,۱۳۲ | ۵۱/۵۳  | -                                                   | -     |
| درآمد از حقوق‌بگیری                      | ۱۳۷,۷۰۳                                                      | ۲۱۵,۶۹۵ | ۵۶/۶۴  | ۳۲/۷۵                                               | ۳۳/۸۵ |
| درآمد پولی از حقوق‌بگیری عمومی           | ۲۱,۶۵۱                                                       | ۳۱,۵۹۵  | ۴۵/۹۳  | ۵/۱۵                                                | ۴/۹۶  |
| درآمد غیر پولی از حقوق‌بگیری عمومی       | ۳,۹۱۱                                                        | ۵,۵۹۷   | ۴۳/۱۱  | ۰/۹۳                                                | ۰/۸۸  |
| درآمد پولی از حقوق‌بگیری تعاونی          | ۱۵۳                                                          | ۴۲۱     | ۱۷۵/۱۶ | ۰/۰۴                                                | ۰/۰۷  |
| درآمد غیر پولی از حقوق‌بگیری تعاونی      | ۲۵                                                           | ۶۰      | ۱۴۰    | ۰/۰۱                                                | ۰/۰۱  |
| درآمد پولی از حقوق‌بگیری خصوصی           | ۱۰۵,۸۲۲                                                      | ۱۶۸,۷۳۵ | ۵۹/۴۵  | ۲۵/۱۷                                               | ۲۶/۴۸ |
| درآمد غیر پولی از حقوق‌بگیری خصوصی       | ۶,۱۴۱                                                        | ۹,۲۸۷   | ۵۱/۲۳  | ۱/۴۶                                                | ۱/۴۶  |
| درآمد از مشاغل آزاد                      | ۱۲۵,۰۰۰                                                      | ۱۹۸,۷۵۰ | ۵۹     | ۲۹/۷۳                                               | ۳۱/۱۹ |
| درآمد پولی از مشاغل آزاد کشاورزی         | ۷۱,۳۰۳                                                       | ۱۰۶,۳۱۱ | ۴۹/۱۰  | ۱۶/۹۶                                               | ۱۶/۶۹ |
| درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد کشاورزی     | ۴,۶۷۴                                                        | ۶,۲۵۵   | ۳۳/۸۳  | ۱/۱۱                                                | ۰/۹۸  |
| درآمد پولی از مشاغل آزاد غیر کشاورزی     | ۴۸,۰۴۱                                                       | ۸۴,۶۴۴  | ۷۶/۱۹  | ۱۱/۴۳                                               | ۱۳/۲۹ |
| درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد غیر کشاورزی | ۹۸۲                                                          | ۱,۵۴۰   | ۵۶/۸۲  | ۰/۲۳                                                | ۰/۲۴  |
| درآمدهای متفرقه                          | ۱۵۷,۷۶۸                                                      | ۲۲۲,۶۸۶ | ۴۱/۱۵  | ۳۷/۵۲                                               | ۳۴/۹۵ |
| درآمدهای متفرقه پولی                     | ۹۹,۱۷۵                                                       | ۱۳۴,۰۰۳ | ۳۵/۱۲  | ۲۳/۵۹                                               | ۲۱/۰۳ |
| درآمدهای متفرقه غیر پولی                 | ۵۸,۵۹۲                                                       | ۸۸,۶۸۳  | ۵۱/۳۶  | ۱۳/۹۳                                               | ۱۳/۹۲ |

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

## فصل نوزدهم: درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

نمودار ۱۹-۸- سهم زیرگروه‌های مختلف درآمدی از کل درآمد ناخالص یک خانوار روستایی استان در سال ۱۴۰۰



منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

### ۱۹-۶- مازاد یا کسری بودجه خانوار

در سال ۱۴۰۰ خانوارهای روستایی و شهری مازاد درآمد داشته‌اند. به عبارت دیگر درآمدها خانوارها به رشدی بالاتر از هزینه‌ها رسیده است.

جدول ۱۹-۱۶- وضعیت بودجه خانوار به تفکیک شهری و روستایی (هزار ریال)

| عنوان              | سال  | شهری    | روستایی |
|--------------------|------|---------|---------|
| مازاد بودجه خانوار | ۱۳۹۹ | ۱۱۲,۰۸۰ | ۷۱,۴۸۸  |
|                    | ۱۴۰۰ | ۱۸۲,۸۶۵ | ۱۰۷,۷۱۵ |

منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

### ۱۹-۷- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در خصوص درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد

سیاست‌های رفاهی با شکل دهی به وظایف و مسئولیت‌ها در عرصه‌های مقابله با بیماری و ارائه طرح‌های عملیاتی با گسترش شبکه تأمین اجتماعی به عنوان یک نظام فراگیر، باید با همه رویدادها و مشکلات رویارویی نموده و چتر حمایتی خود را بر سر مردم بگسترانند.

در سال ۱۴۰۰ استان کردستان در جوامع شهری و روستایی در هزینه‌های ناخالص خانوار اعم غیرخوراکی و خوراکی و دখانی به نسبت سال‌های گذشته رشد بالایی داشته است. در واقع در سال‌های اخیر نسبت به دهه گذشته به علت افزایش تورم و تشدید فشار اقتصادی بر خانوارهای شهری و روستایی ناگزیر مصرف کالاهای عمده غیرخوراکی نظیر مسکن و بهداشت و درمان کاهش یافته و صرف اقلام خوراکی و کیفیت سبد مصرفی خوراکی خانوار شهری و روستایی در استان شده است. که این وضعیت به روشنی نشان دهنده ناکارایی سیاست‌های اتخاذ شده توسط دولت در تولید و در دسترس قرار دادن کالاهای عمومی نظیر مسکن و بهداشت می‌باشد. البته این موضوع که مصرف حقیقی اقلام مربوط به بهداشت و درمان کاهش یافته می‌تواند نشان دهنده کاهش استانداردهای زندگی در مناطق روستایی و شهری کشور باشد اما بایستی به این نکته توجه کرد که این کاهش نشان‌دهنده افزایش دسترسی مالی خانوارها به خدمات سلامت و ناکارآمد بودن خدمات بیمه‌ای در استان می‌باشد. در سال‌های اخیر سیاست‌هایی نظیر پزشک خانواده و پوشش گسترده بیمه سلامت با هدف افزایش دسترسی مردم به خدمات درمانی و کاهش هزینه‌های درمانی خانوار در استان صورت گرفته است و نتایج بدست آمده نشان می‌دهد این سیاست‌ها تا حدی کارایی لازم را دارند.

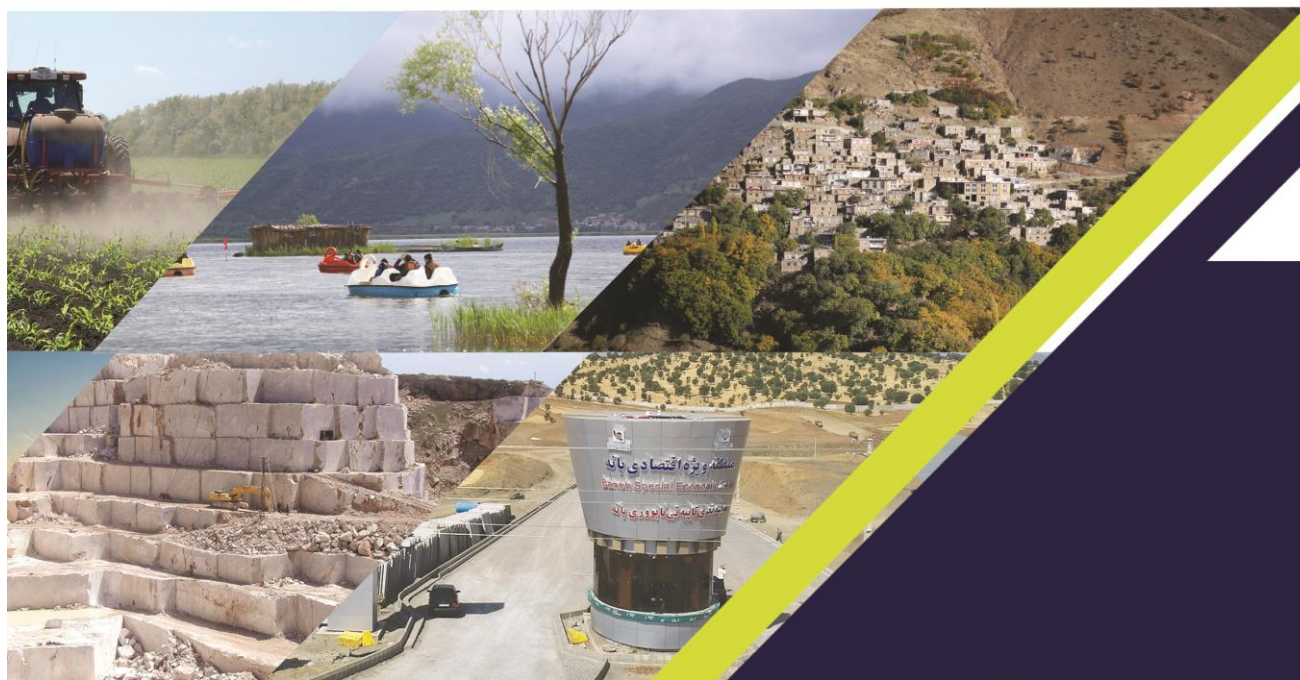
اجرای راهکارها و توصیه‌های سیاستی زیر در بلندمدت برخی از طریق کاهش تورم، بهبود و ارتقای بهره‌وری، کاهش بیکاری، کاهش مخارج دولت و برخی به طور مستقیم منجر به بهبود توزیع درآمد و افزایش رفاه اجتماعی در کشور و سایر استان‌ها می‌شود.

- اجرای نظام جامع سلامت
- اجرای بیمه سلامت همگانی و پیاده سازی بیمه اجباری
- حمایت‌های اجتماعی و توانمندسازی گروه‌های ناتوان اجتماعی
- مبارزه با فقر آموزشی و غذایی
- سرمایه‌گذاری در بخش مسکن و گسترش انبوه سازی در سال‌های توأم با رونق اقتصادی

- تخصیص یارانه غیرمستقیم به اقلام خوراکی و واردات این اقلام به منظور کاهش قیمت آنها
- تخصیص سبد کالای اقلام خوراکی ضروری به منظور افزایش مصرف اقشار کم درآمد

منابع:

- اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، (۱۳۹۵)، بررسی مسائل روز اقتصاد ایران.
- اداره کل راه و شهرسازی استان کردستان
- اداره کل گمرکات استان کردستان
- التجائی و پورباقر، ۱۳۹۳، بررسی جهت‌گیری سیاست‌های بازرگانی خارجی ایران، فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی، سال دوم، شماره ۷.
- امینی علیرضا. تحلیل بازار کار و سیاست‌های اشتغال‌زایی اقتصاد ایران با تأکید بر برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی. مجله اقتصادی (دوماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی). ۱۳۹۴؛ ۱۵ (۵ و ۶): ۲۳-۴۰.
- برنامه راهبردی صنعت استان کردستان، سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان.
- سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کردستان
- سازمان ملی بهره‌وری ایران
- سن، آمارتیا (۱۳۸۸)، نابرابری و بیکاری در اروپا، نابرابری‌ها در آیین پژوهش، تدوین و گردآوری محمدرضا واعظ مهدوی... و دیگران. تهران: دانشگاه شاهد، ۱۳۸۸.
- طائی، حسن؛ مقدم، مریم (۱۳۸۹)، اشتغال و بیکاری در ایران: مروری بر عملکردها و مقایسه‌های بین‌المللی، گزارش اجتماعی ایران ۱۳۸۸-۱۳۷۸، موسسه رحمان (رشد، حمایت و اندیشه).
- طرح جامع مسکن
- مرکز آمار ایران
- مکاتبات اداری
- بیانیه هجدهمین همایش سیاست‌های توسعه مسکن، ۱۳۹۷.



تلفن: ۰۸۷۳۳۲۹۲۲۴۷  
[www.ko.mefa.ir](http://www.ko.mefa.ir)

